

พุทธบูรณาการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

The Integration of Buddhadhamma In Creative Economy of Wokeaw Community, Hangchat District, Lampang Province

จันทนา จิตวิริยานันท์

Chantana Jitviriyannun

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author, E-mail: chaochiu4921@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์และพุทธธรรม ที่เกี่ยวข้อง 2) เพื่อศึกษาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง 3) พุทธบูรณาการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีระเบียบวิธีวิจัยค้นคว้าทางเอกสารร่วมกับการศึกษาภาคสนามในพื้นที่แบบเฉพาะเจาะจง คือชุมชนวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จำนวนทั้งสิ้น 44 รูป/คน กำหนดและแบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มหน่วยงานภาครัฐด้านพัฒนาชุมชน 7 คน 2) กลุ่มผู้นำชุมชน วิสาหกิจและอาสาสมัครชุมชน 15 คน 3) กลุ่มพระสงฆ์ฆาธิการ ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา 15 รูป/คน 4) กลุ่มภาคี เครือข่ายพัฒนาชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ 7 คน เครื่องมือใช้ศึกษาวิจัย 4 ชนิด ได้แก่ 1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม 2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง 3) การสนทนากลุ่ม 4) เครื่องมือเก็บบันทึกข้อมูล รวบรวมข้อมูลบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้ว

ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์และพุทธธรรมมีเป้าหมายสอดคล้องกัน เน้นการพึ่งพาคุณค่าทุนทางสังคม นำไปสู่มูลค่าเพิ่มโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุด 2) เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้ว ใช้คุณค่าทุนทางสังคมผสานการเรียนรู้วิทยาการใหม่ พัฒนาเพิ่มมูลค่าบนพื้นฐานของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 3) พุทธบูรณาการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้ว ได้เกื้อหนุนทัศนคติต่อทุนทางสังคม เป็นสิ่งมีประโยชน์ มีคุณค่าสูง การพึ่งพาใช้สอยปัจจัยการผลิตมุ่งสู่เศรษฐกิจที่พึ่งพา ชะลอความสิ้นเปลืองแก่ องค์กรวัฒนธรรมชาติ การอยู่ร่วมกันจึงองกวมแห่งประโยชน์สุขนานับประการ

คำสำคัญ : พุทธบูรณาการ, เศรษฐกิจสร้างสรรค์, ชุมชนวอแก้ว

Abstract

There were three objectives of this dissertation: 1) to study the concepts of creative economy and related Buddhhadhamma, 2) to study the creative economy of Wokaew community, Hang Chat District, Lampang Province, and 3) to study the integration of Buddhhadhamma in creative economy of Wokaew community, Hang Chat District, Lampang Province. This research was qualitative research. The methodology was documentary research in conjunction with field studies in a specific area, which was Wokaew community, Hang Chat District, Lampang Province. There were forty-four key informants in this study, Which were defined and divided into four groups: 1) a group of seven government agencies in community development, 2) a group of fifteen community and enterprise leaders, and community volunteers, 3) a group of fifteen Buddhist ecclesiastical official monks in arts and culture, and 4) a group of seven community development network partners, experts and scholars. There were four types of research instruments: 1) participatory observation, 2) structured in-depth interview, 3) group discussion, and 4) data-collection tool in collecting information on the integration of Buddhhadhamma and the development of the creative economy of Wokaew community.

The results of the research showed that: 1) the concept of creative economy and Buddhhadhamma had consistent goals emphasizing on the dependence on social capital values and leading to added value by taking into account the maximum benefits, 2) the creative economy of Wokaew community used social capital values to combine learning new technologies with value-added development on the basis of creative economy, and 3) the integration of Buddhhadhamma of creative economy of Wokaew community had encouraged attitudes towards social capital, which was useful and highly valuable. The dependence on production factors led to a good economy, and slowed down wastage for the holistic nature. Therefore, coexistence grew the benefits and happiness in various aspects.

Keywords : The Integration of Buddhadhamma, Creative economy, Wo kaew community

บทนำ

แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นกรอบการพัฒนา เป็นกลยุทธ์ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความเติบโตเศรษฐกิจ หลายประเทศได้นำเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาเป็นกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ตั้งเป้าหมายของการพัฒนาอยู่บนพื้นฐานของศักยภาพและจุดแข็งภายในประเทศ แนวคิดเช่นนี้ทำให้ทิศทางการพัฒนาเชื่อมโยงและสอดคล้องกันทุกภาคส่วน เกิดเป็นการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจไปสู่การสร้างคุณค่าทางสังคมบนพื้นฐานของประเทศนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมโยงเข้ากับภาคเศรษฐกิจจริง (Real Sector) ที่บ่งชี้ถึงการเติบโต ทางเศรษฐกิจของประเทศ (วุฒิชัย ภิสิทธิ์เพ็ญ, 2562: 7)

แนวทางพัฒนาของประเทศไทยได้พยายามสอดแทรกหลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่สำคัญ ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ วิถีคิด ปรับโมเดลพัฒนาเศรษฐกิจให้เหมาะกับโลกยุคใหม่ ขึ้น เน้นการเพิ่มประสิทธิภาพและสร้างนวัตกรรม ขับเคลื่อนสู่ประเทศไทย 4.0 ใช้องค์ความรู้นวัตกรรมกับความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติวัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นไทย กรอบการพัฒนาดังกล่าวนี้ ถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ การใช้ยุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายเชื่อมโยงแผนพัฒนา ทั้งในลักษณะบนลงล่าง (Top-Down) คือการเชื่อมโยงยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนปฏิรูป แผนแม่บทต่าง ๆ และแผนพัฒนากลุ่มจังหวัดลงไปสู่แผนพัฒนาในระดับพื้นที่ เพื่อเป็นกรอบการพัฒนา และในลักษณะล่างขึ้นบน (Bottom-Up) คือการเชื่อมโยงจากแผนหมู่บ้าน ชุมชนระดับตำบล แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาอำเภอ ขึ้นไปสู่แผนพัฒนาจังหวัด สะท้อนสภาพ ปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่

จังหวัดลำปางได้มีการวางกรอบการพัฒนา มุ่งไปสู่การเป็นเมืองน่าอยู่ด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจ บนพื้นฐานของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ครอบคลุมทั้งด้านการท่องเที่ยว การค้าการบริการและการเกษตร เป็นนครแห่งความสุขด้วยคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชนทุกช่วงวัย เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ประชาชนมีความมั่นคงปลอดภัย มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และสภาพแวดล้อมที่ดี 6F โดยแปลงแผนยุทธศาสตร์ระดับจังหวัด ลงไปสู่แผนระดับท้องถิ่นให้เกิดการปฏิบัติเป็นรูปธรรม ส่งเสริมการดึงเอาศักยภาพองค์ความรู้ที่มีในจังหวัดลำปางและพื้นฐานทุนท้องถิ่น มาใช้ในการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผลักดันการพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายตามวิสัยทัศน์ที่ตั้งไว้ในอนาคต

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาลักษณะนี้ในบางชุมชนไม่ประสบความสำเร็จ เพราะปัญหาที่สำคัญคือชุมชนไม่มีศักยภาพเพียงพอ ความไม่พร้อมของชุมชนในการดำเนินการให้มีความต่อเนื่อง รวมไปถึงไม่ได้รับความร่วมมือที่ดีจากหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ (F คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดลำปาง, 2564: อัดสำเนา) ในข้อนี้ชี้ชัดว่า ทุนท้องถิ่นที่แฝงอยู่ในชุมชนแต่ละแห่ง มีคุณค่าสำคัญต่อการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน การเชื่อมโยงทุนท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ให้กลายมาเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ต้องอาศัยความคิดริเริ่มทบทวนฐานทรัพยากรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง มีความพร้อมต่อยอดการพัฒนา พร้อมกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ประสานความร่วมมือกับภาครัฐ เอกชน เครือข่าย ฯลฯ ก่อให้เกิดการผลักดันพัฒนาทุกด้านในชุมชน จึงกล่าวได้ว่า คุณค่าทุนท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญต่อการพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ชุมชนอวกแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เป็นหนึ่งชุมชนที่สามารถดึงศักยภาพทุนท้องถิ่นมาเป็นความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชน เป็นชุมชน 7 หมู่บ้าน ในเขตความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลอวกแก้ว ชุมชนริเริ่มความคิดและรวมตัวกันพัฒนาชุมชนโดยอาศัยรากฐานวิถีชีวิตและวัฒนธรรมด้านเกษตรกรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมกันคิดริเริ่มปรับปรุงเกษตรกรรมแบบเดิมไปสู่เกษตรอินทรีย์แบบผสมผสาน การลงมือปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมจึงเกิดเป็นแหล่งเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ขยายผลไปยังกิจกรรมอื่นที่หลากหลาย ในลักษณะเศรษฐกิจชุมชนหมุนเวียนในพื้นที่เกษตรอินทรีย์แบบผสมผสาน ร่วมกับการปลูกข้าวอินทรีย์

วิถีเกษตรหลักเลี้ยงสารเคมีอย่างได้ผล จึงลดต้นทุนการทำนา เพิ่มผลผลิต ก้าวเข้าสู่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ Organic Thailand ของกรมการค้าข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในปี พ.ศ. 2563 นอกจากนั้นยังศึกษาเรียนรู้และนำพลังงานทดแทนมาใช้ ได้แก่ การทำเตาชีวมวลทดแทนแก๊สสูงต้มในครัวเรือน ประยุกต์ใช้พลังงานจากแผงโซลาร์เซลล์ทดแทนพลังงานไฟฟ้า ผลผลิตที่ปลอดภัยและคุณค่าทางโภชนาการสูง ได้สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเกษตรกร เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคและมีผู้ต้องการศึกษาดูงานชุมชนมากขึ้น

ภาพรวมการพัฒนาชุมชนอวกแก้วภายใต้ฐานคิด “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนา ร่วมรับผิดชอบ” ชุมชนร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาไปพร้อมกับแรงหนุนเสริมขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายต่าง ๆ บริหารจัดการทุนท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เท่ากับเป็นการต่อยอดคุณค่าฐานทรัพยากรให้เกิดมูลค่าเพิ่มในระบบเกษตรชุมชน ทั้งเป็นชุมชนชาวพุทธที่มีร่องรอยประวัติศาสตร์สมัยพระนางจามเทวียาวนานกว่า 1,500 ปี พระพุทธศาสนายังคงเป็นสรวงหล่อหลอมกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตชุมชนอวกแก้ว และแบบแผนความเชื่อเกี่ยวกับดวงวิญญาณบรรพบุรุษ เสริมให้สภาพสังคมมีสัมพันธภาพแน่นแฟ้น อยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลต่อกันเสมือนญาติมิตร นอกจากการสื่อถึงความเป็นตัวตนของชุมชนอวกแก้วแล้ว ในอีกทางหนึ่งคือ รูปแบบการพัฒนาจากล่างขึ้นบน

(Buttom-Up) สอดคล้องวิสัยทัศน์ อบต.วอแก้ว ที่ว่า “ตำบลน่าอยู่ มุ่งสู่การพัฒนาตามหลักธรรมาภิบาล อยู่บนพื้นฐานความพอเพียง” ทั้งยังเป็นการพัฒนาชุมชนที่ตอบสนองต่อวิสัยทัศน์จังหวัดลำปางที่ว่า “ลำปางเมืองน่าอยู่ นครแห่งความสุข” ภายใต้แนวคิด “ชุมชนวิถีพอเพียง เมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์” ได้ตรงเป้าหมายที่ตั้งไว้ว่าเป็นรูปธรรม

ในทางพระพุทธศาสนามีคำสอนว่า ถึงแม้มนุษย์มีความเจริญก้าวหน้าไปมากเพียงใด สิ่งที่มีมนุษย์ยังคงต้องการค้นหาในสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว คือค้นหาจุดหมายปลายทางในชีวิตมนุษย์ อะไรเป็นจุดหมายของชีวิต มนุษย์ควรดำรงชีวิตอยู่อย่างไร (10Fคณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555: 5) ที่พระพรหมคุณาภรณ์ ท่านได้ชี้ให้เห็นว่าความพร้อมพร้อมในทางเศรษฐกิจ ควรเป็นฐานสำหรับการพัฒนามนุษย์ ให้มนุษย์ได้คุณภาพชีวิตได้สิ่งที่มีคุณค่าสูงยิ่งขึ้นไป เป็นภารกิจที่ต้องทำให้มนุษย์พร้อมที่จะสร้างสรรค์หรือปฏิบัติเพื่อชีวิตที่ดีงาม เรียกว่า เศรษฐศาสตร์และเศรษฐกิจเพื่อคุณภาพชีวิต11F (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, 2548: 58) ในประเด็นนี้จึงมีหลักพุทธธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องในเชิงคุณภาพ การอาศัยปัญญาที่สามารถรับรู้และเข้าใจตามความเป็นจริงของสิ่งนั้น ๆ อธิบายได้ถึงคุณค่าในกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ในขณะที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะอธิบายถึงความพึงพอใจในเชิงปริมาณ12F (อภิชัย พันธเสน และคณะ, 2549: 28) ย่อมหมายความว่า หลักพุทธธรรม คือส่วนเติมเต็มให้มนุษย์มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจกับวิถีชีวิตมนุษย์ตามความเป็นจริงได้อย่างเหมาะสม เป็นไปด้วยประโยชน์สุข ความรื่นรมย์ดีงาม

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา “พุทธบูรณาการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง” ด้วยความตระหนักรู้คุณค่าทุนท้องถิ่นที่แฝงอยู่ในชุมชนวอแก้ว เป็นทรัพย์สินเชิงคุณค่าการดำเนินวิถีชีวิตชาวพุทธ และสามารถประยุกต์ใช้ทรัพย์สินนั้นด้วยปัญญา แก้ไขปัญหาพัฒนาท้องถิ่นให้มีความเจริญก้าวหน้า ปรับตัวสอดคล้องกับนวัตกรรมสมัยใหม่บนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทั้งวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตก็มีรากฐานจากการนับถือพระพุทธศาสนา พุทธธรรมก็ย่อมเป็นแกนกลางบูรณาการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ พัฒนาไปตามครรลองคลองธรรม เกื้อกูลความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้พร้อมแก่การดำรงชีวิตอย่างผาสุก เอื้ออำนวยให้ชุมชน ก้าวทันต่อการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง สามารถสานต่อความพร้อมการเป็นเมืองน่าอยู่ นครแห่งความสุข ตามเป้าหมายการพัฒนาจังหวัดลำปางและความสำเร็จในชีวิตตามแนวพุทธศาสตร์

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์และพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง
- 2) เพื่อศึกษาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัด

ลำปาง

- 3) พุทธบูรณาการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาจากเอกสารและการศึกษาเชิงพื้นที่ (Field Study) ได้กำหนดพื้นที่วิจัยเป็นแบบเฉพาะเจาะจง คือ ชุมชนวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง อยู่ในการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลวอแก้ว ได้กำหนดขอบเขตการวิจัยและการดำเนินงานตามลำดับต่อไปนี้

1) ขอบเขตด้านเนื้อหา

โดยการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการศึกษาภาคสนาม เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เอื้อเพื่อต่อแนวทางเศรษฐกิจ การบูรณาการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้วด้วยหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา

2) ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ จำนวน 44 รูป/คน แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 หน่วยงานภาครัฐด้านพัฒนาชุมชน จำนวน 7 คน ได้แก่

- (1) ผู้อำนวยการกลุ่มงานยุทธศาสตร์ พัฒนาชุมชนจังหวัดลำปาง
- (2) พัฒนาการอำเภอห้างฉัตร
- (3) นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอห้างฉัตร
- (4) นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลวอแก้ว
- (5) หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลวอแก้ว
- (6) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลวอแก้ว หมู่ที่ 3
- (7) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลวอแก้ว หมู่ที่ 4

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 15 คน จากกลุ่มแกนนำ 3 กลุ่ม ได้แก่

- (1) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

(2) ผู้นำกลุ่มอาชีพ ชมรมและอาสาสมัครชุมชน

(3) ผู้ผลิต ผู้ประกอบการภายในชุมชนวอแก้ว

กลุ่มที่ 3 กลุ่มศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา จำนวน 15 รูป/คน ได้แก่

(1) เลขานุการ เจ้าคณะจังหวัดลำปาง

(2) เจ้าคณะตำบลในเขตอำเภอห้างฉัตร

(3) เจ้าอาวาสวัดวอแก้ว

(4) ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง และเขตอำเภอห้างฉัตร

(5) ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาและปราชญ์ชุมชน

กลุ่มที่ 4 กลุ่มภาคีเครือข่ายพัฒนาชุมชน นักวิชาการ จำนวน 7 คน ได้แก่

(1) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

(2) มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

(3) การศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้และศูนย์ปึกมาติ

3) เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มี 4 ชนิด ประกอบด้วย

(1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ที่ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่ศึกษาด้วยตนเอง

(2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (In-Depth Interview) ลักษณะ

คำถามแบบปลายเปิดที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย แบ่งเป็น 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 คำชี้แจงรายละเอียดของแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 บันทึกข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ 3 คำถามปลายเปิดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

เครื่องมือดังกล่าว ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองผ่านการศึกษารอบคอบแนวคิด ทฤษฎี ซึ่งได้รับคำปรึกษาและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 ท่าน

(3) การสนทนากลุ่ม (Focus group) ใช้คำถามปลายเปิด โดยผสมผสานแนวคำถามตามแบบการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง ร่วมกับการสนทนาที่มีลักษณะยืดหยุ่น ครอบคลุมประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์

(4) เครื่องมือเก็บบันทึกข้อมูล เช่น สื่อบันทึกเสียงหรืออุปกรณ์บันทึกภาพและเสียง ผู้ช่วยภาคสนาม รวมถึงตัวผู้วิจัย

4) การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการศึกษาพื้นที่วิจัยโดยตรงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดำเนิน

กิจกรรมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้ ดังนี้

(1) เพื่อศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์และพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง

กิจกรรม	แหล่งข้อมูล	เครื่องมือที่ใช้	ผลที่ได้รับ
1. ศึกษาค้นคว้า ทบทวน รวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร ของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง	พระไตรปิฎก คัมภีร์ อรรถกถา ตลอดจนผลงานวิชาการ ตำรา หนังสือ บทความ เอกสารฯ ที่เกี่ยวข้อง	บันทึก ข้อมูลโดยผู้วิจัยเอง	เรียบเรียง จำแนกข้อมูล เพื่อจัดทำองค์ความรู้เชิงเอกสาร

(2) เพื่อศึกษาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัด

ลำปาง

กิจกรรม	แหล่งข้อมูล	เครื่องมือที่ใช้	ผลที่ได้รับ
1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนวอแก้ว	1. กลุ่มหน่วยงานรัฐ	ผู้วิจัยลงพื้นที่ เก็บข้อมูลในเบื้องต้นจากการสนทนาที่ไม่เป็นทางการ	1. ได้ข้อมูลบริบทชุมชน 2. ได้ข้อมูลการพัฒนาชุมชนวอแก้วตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 3. ได้ข้อมูลดำเนินงานของ อบต.วอแก้ว ที่มีส่วนต่อการพัฒนาชุมชน
2. ศึกษาการพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ภายในชุมชนวอแก้ว	2. กลุ่มผู้นำชุมชน 3. ชาวบ้านในพื้นที่ 4. เอกสาร งานวิจัย 5. สื่อออนไลน์		
3. ศึกษาการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนของ อบต.วอแก้ว			

(3) พุทธบูรณาการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

กิจกรรม	แหล่งข้อมูล	เครื่องมือที่ใช้	ผลที่ได้รับ
1. ศึกษาหัวข้อสำคัญด้านกระบวนการพัฒนา	1. กลุ่มหน่วยงานรัฐ ด้านพัฒนาชุมชน	การศึกษา เชิงพื้นที่ เก็บ ข้อมูลโดยการ	1. ได้ข้อมูล กระบวนการ พัฒนา
2. ศึกษาการบูรณาการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้ว	2. กลุ่มผู้นำชุมชน 3.กลุ่มศาสนา ศิลป วัฒนธรรม ภูมิปัญญา	สังเกตแบบมี ส่วนร่วม,การ สัมภาษณ์เชิงลึก	2. ได้ข้อมูลใช้บูรณาการ เศรษฐกิจ สร้างสรรค์
3. บูรณาการพุทธธรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้ว	4. กลุ่มภาคเครือข่ายพัฒนาชุมชน 5. ชาวบ้านในพื้นที่	แบบมีโครง สร้าง, การสนทนากลุ่ม	3. ได้ข้อมูลใช้บูรณาการ พุทธธรรม เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ของชุมชน วอแก้ว

ผลการวิจัย

การพัฒนาชุมชนวอแก้วเป็นการดำเนินงานระดับท้องถิ่น สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดลำปางบนหลักคิด “ชุมชนวิถีพอเพียง เมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์” ขับเคลื่อนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสามารถเพิ่มมูลค่าบนพื้นฐานเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพปัจจัยพื้นฐานและทุนสังคมของชุมชน ร่วมกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มมูลค่าทางการผลิตของชุมชน อันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรต้นทุนให้เหมาะสมกับพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนการพัฒนาผสมผสานกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 4 ด้าน คือ พื้นฐานทางวัฒนธรรมเชื่อมโยงความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งมีความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพชุมชน สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ สังคมที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคในตลาดปัจจุบัน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ความคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสมและองค์ความรู้เดิมของชุมชน นำไปเพิ่มคุณค่าและมูลค่าเพิ่มอย่างสร้างสรรค์

การบูรณาการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้ว พบประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1) การค้นพบทุนทางสังคม อันเป็นคุณค่าของชุมชนที่จะเป็นศักยภาพการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ อัตลักษณ์ชุมชน ความเคารพทศัญญต่อสิ่งแวดล้อม การจัดระเบียบชุมชน และภูมิปัญญาชุมชน

2) แหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยเหลือแบ่งปันความรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ เกื้อหนุนความรู้ที่ถูกต้องตรงต่อความต้องการนำไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติ แบ่งได้ 3 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคลและครัวเรือน ระดับกลุ่มชุมชน และระดับเครือข่าย

3) ผลิตภัณฑ์และการท่องเที่ยววิถีชุมชน มาจากความคิดสร้างสรรค์อันหลากหลายหลากหลายภายในชุมชน ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างเหมาะสมตามฐานทรัพยากร แบ่งเป็น 2 ด้าน ได้แก่

(1) ด้านผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ข้าวและผักอินทรีย์วอแก้ว ข้าวกล้องงอกอินทรีย์ สารชีวภัณฑ์และดินผสมพร้อมปลูก น้ำพริกปลาสมุนไพโร ผลิตภัณฑ์จากการเลี้ยงโคนม ก๊วยออบพริกไทดำพลังงานแสงอาทิตย์

(2) ด้านการท่องเที่ยววิถีชุมชน ได้แก่ การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และงานวิ่งวอแก้ว

4) สุขภาวะและคุณภาพชีวิต เป็นผลจากการขับเคลื่อนเกษตรกรรมอินทรีย์แบบผสมผสานของชุมชน มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและบริบทชุมชน จึงหนุนเสริมให้เกิดภาวะความเป็นอยู่ที่ดีได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ ภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม ระบบเกษตรกรรมและอาหารที่มีความปลอดภัย และการจัดสรรบริการสุขภาพของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความเคารพต่อธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงระบบเกษตรอินทรีย์และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การบูรณาการพุทธธรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้ว ได้ใช้ความหมายของหลักพุทธธรรม ได้แก่ หลักสันโดษ 3 หลักปฏิรูปเทสวาสะ หลักสัพปายะ 4 เชื่อมโยง 3 หัวข้อหลัก ดังนี้

1) หลักสันโดษ 3 เชื่อมโยงด้านเศรษฐกิจ พบความเหมาะสมทั้ง 3 ด้าน ดังนี้

(1) ยินดีตามที่ได้ พึ่งได้ เกิดความเหมาะสมโดยปริมาณ กล่าวคือ ชุมชนมีความคิดสร้างสรรค์ดัดแปลงแก้ไขและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในหมู่บ้านให้เป็นประโยชน์สูงสุด เพราะการนำมาใช้เท่ากับการทำให้หมดไปด้วยเช่นกัน การมองหัจฉัยภายในชุมชนก่อนแสวงหัจฉัยภายนอก แสดงให้เห็นถึงการพึ่งพาตนเองได้อย่างยอดเยี่ยม การตระหนักในคุณค่าของฐานทรัพยากรท้องถิ่น ยิ่งทำให้เห็นความยินดีพอใจตามที่พึ่งมีพึ่งได้ ช่วยลดปัญหา

ต้นทุนที่เพิ่มขึ้น เพราะว่าส่วนที่เกินพอดีและส่วนที่ขาดพอดี จะก่อให้เกิดโทษเสมอ

(2) ยินดีตามกำลัง ตามความสามารถ เกิดความเหมาะสมโดยคุณภาพ กล่าวคือ ชุมชนวอแก้วเป็นสังคมเกษตรแบบชนบท ทั้งทุนทางสังคมและสภาพแวดล้อม เอื้อต่อการทำเกษตรกรรมเป็นอันมาก จึงใช้ความเชี่ยวชาญที่มีเป็นฐานพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่ระบบเกษตรอินทรีย์ เป็นที่ยอมรับในมาตรฐานการผลิตจากองค์กรภาครัฐ เอกชนรวมถึงเครือข่ายภายนอกชุมชน เข้ามาศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ของชุมชนทั้ง 10 ศูนย์ ซึ่งเกิดจากความคิดริเริ่มรวมตัวกันปรับปรุงระบบเกษตร ช่วยเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น แสดงให้เห็นได้ว่า เมื่อทุกคนปรับความเหมาะสมให้ตรงกับหน้าที่การงานของตนให้ตรงกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน จะช่วยให้เกิดความเหมาะสมความพอดีขึ้นได้ในชุมชน

(3) ยินดีตามเหมาะสมแห่งกิจของตน เกิดความเหมาะสมโดยธรรม กล่าวคือ การที่ชุมชนวอแก้วสามารถพึ่งพาตนเองได้ เรียนรู้การนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้พอเพียงกับตนเองและการดำเนินเศรษฐกิจ ใช้ความเชี่ยวชาญด้านเกษตรกรรมปรับปรุงให้เป็นผลผลิตมีความปลอดภัยแก่ผู้ผลิตส่งไปยังผู้บริโภค ขยายออกไปยังสิ่งแวดล้อม ไปสู่ระบบนิเวศที่มีการพึ่งพาอาศัยกันอย่างเป็นระบบ ผลของความเหมาะสมโดยธรรมนั้นในที่สุดจะย้อนกลับมาที่ชุมชนวอแก้วอีกครั้ง ดังนั้น ความเหมาะสมอย่างถูกต้องของหลักสันโดษ ถือว่าเป็น จุดพอดีที่เป็นประโยชน์สูงสุด เพราะเป็นเศรษฐกิจที่ดำเนินไปเพื่อธรรมอยู่ทุกขณะ

ด้วยเหตุที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจจำเป็นต้องมีการให้เจริญยิ่งขึ้น ดึงมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ การกระทำเชิงเศรษฐกิจก็ต้องมองทุกสิ่งอย่างเป็นปัจจัยเกี่ยวเนื่องเป็นองค์รวมเดียวกัน ไม่สามารถแยกขาดจากกันได้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้กฎของธรรมชาติอันสูงสุด ทรงแสดงพุทธบัญญัติต่อสิ่งแวดล้อมแก่เหล่าพระสาวกของพระองค์ด้วยหลักสันโดษ ให้มีความยินดีพอใจในเครื่องปัจจัย 4 ให้พิจารณาด้วยปัญญาการใช้สอยเฉพาะความมี ค่าน้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษ ปลอ่ยให้สรรพสิ่งเป็นไปตามธรรมชาติ ความคิดสร้างสรรค์ด้านการใช้สอยอย่างรู้คุณค่า เกิดประโยชน์สูงสุดนี้ แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิตของชุมชนวอแก้ว โดยยึดหลักการพัฒนาให้เกิดความเหมาะสมกับศักยภาพของทุนทางสังคม บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง จึงได้นำหลักสันโดษ 3 บูรณาการเชื่อมโยงด้านเศรษฐกิจ

2) หลักปฏิรูปเทสวาสะ เชื่อมโยงด้านสังคม

ในแง่การพัฒนาสู่ชีวิตที่พึ่งพร้อมด้วยความเจริญก้าวหน้า นั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฏิรูปเทสวาสะ สำหรับการดำเนินชีวิตตามหลักความเจริญ นับเป็นหลักพุทธธรรม

สำหรับการดำเนินวิถีชีวิตจากการได้อยู่ใน ถิ่นฐานที่เหมาะสมเป็นพื้นฐานให้มนุษย์ เรียนรู้เพื่อใช้ประโยชน์จากการที่ได้อยู่ถิ่นที่เหมาะสม เพื่อการแก้ไขปัญหาให้กับการดำเนินชีวิตแล้ว ยังต้องคิดสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า พัฒนาสังคมและตนเองอย่างสอดคล้องกับถิ่นที่อยู่ด้วยความเคารพ รักษาและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของถิ่นฐานที่อยู่ไว้ให้เกิดความเจริญอย่างมั่นคง ถิ่นที่เหมาะสมแก่การตั้งรกรากอยู่อาศัย จะมีความผูกพันแบบ “บวร” ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน ภายในชุมชน คอยสนับสนุนจรรโลงอุปนิสัยคุณธรรมของคนในชุมชน ให้ปฏิบัติตนสร้างคุณงามความดี พัฒนาตน ประกอบกิจ อันสุจริตตามถิ่นฐานอยู่อาศัยอันเป็นอุดมมงคล ก่อให้เกิดความสงบสุขร่วมเย็นของชีวิต จึงได้นำหลักปฏิรูปเทวสาละ บุรณาการเชื่อมโยงด้านสังคม

3) หลักสี่ปายะ 4 เชื่อมโยงด้านสิ่งแวดล้อม อธิบายการเข้าถึงสิ่งสบาย 4 ด้านคือ

(1) อากาศสี่ปายะ เกี่ยวข้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์ ที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ในระดับขั้นความมั่นคง เพียงพอต่อการใช้ประโยชน์เพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตทุกคนที่ชุมชนตั้งอยู่

(2) อาหารสี่ปายะ เป็นแหล่งผลิตอาหารปลอดภัย ระบบเกษตรกรรมมีการผลิตที่ดีเป็นมิตร ต่อสิ่งแวดล้อม ผลผลิตไร้สารพิษปนเปื้อน จึงมีคุณค่าทางโภชนาการ ตอบสนองต่อการบริโภคเพื่อสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์

(3) บุคคลสี่ปายะ ทรัพยากรมนุษย์ของชุมชนวอแก้ว มีศักยภาพพร้อมต่อการพัฒนา มีความ คิดอ่านสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ผู้นำหรือผู้รู้ภูมิปัญญาวิชาการในท้องถิ่น นำความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดเผยแพร่ให้ได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน

(4) ธรรมสี่ปายะ ชุมชนวอแก้วเป็นชุมชนชาวพุทธ ยึดถือและผูกพันกับหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา ทุกคนจึงเป็นพุทธบริษัทน้อมระลึกพระรัตนตรัย อันมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง เอาใจใส่ศึกษาและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เป็นแนวทางพุทธวิธีเพื่อความสงบสุขตามสมควรแก่ตนและส่วนรวม

สภาพที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพราะเป็นสิ่งที่เหมาะสมประสานกัน จึงช่วยให้รู้สึกสบายทางกาย อบอุ่นทางใจ และยังชีวิตได้ถึงความสามารถในการพึ่งพาตนเอง จากปัจจัยภายในชุมชนตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ มีทัศนคติต่อฐานทรัพยากรว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ มีคุณค่าสูง ทั้งอนุรักษ์ ฟื้นฟู ปรับปรุง ประยุกต์ให้เกิดผลดีครอบคลุมคุณภาพชีวิต สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม เมื่อฐานทรัพยากรและทุนสังคมของชุมชน ประดุงปัจจัยการผลิตที่เข้าถึงได้สะดวกในสภาพแวดล้อมของชุมชน ความมี

คุณค่าและพร้อมรองรับ การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ จึงได้นำหลักสี่ปายะ 4 บูรณาการเชื่อมโยงด้านสิ่งแวดล้อม

กล่าวโดยสรุปว่า กระบวนการพัฒนาของชุมชนวอแก้วตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องและมีความเชื่อมโยงกับทุนสังคมของชุมชน ผสมผสานปัจจัยการผลิตภายในชุมชน ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสม ปรับปรุงพัฒนาระบบเกษตรกรรมแบบเดิมไปสู่วิถีอินทรีย์ ริเริ่มการจัดการอย่างสร้างสรรค์ตลอดกระบวนการผลิตที่คำนึงถึงความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เอาใจใส่สุขภาพความปลอดภัยของผู้บริโภค ผู้ผลิต ปัจจัยการผลิตและสิ่งแวดล้อม พึ่งพาคุณค่าจากฐานทรัพยากรภายในชุมชน เพื่อการสร้างผลิตภัณฑ์และบริการที่มีเอกลักษณ์เป็นที่ยอมรับ โดยการหมุนเวียนใช้ซ้ำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ลดการเกิด ของเสีย หาแนวทางเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ให้เป็นประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ เป็นการส่งมอบคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ตนเองและสังคม รวมถึงความอุดมสมบูรณ์และสมดุลคืนกลับสู่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อภิปรายผล

กระบวนการพัฒนาของชุมชนวอแก้วตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องและมีความเชื่อมโยงกับทุนสังคมของชุมชน ผสมผสานปัจจัยการผลิตภายในชุมชน ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่เหมาะสม ปรับปรุงพัฒนาระบบเกษตรกรรมแบบเดิมไปสู่วิถีอินทรีย์ ริเริ่มการจัดการอย่างสร้างสรรค์ตลอดกระบวนการผลิตที่คำนึงถึงความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เอาใจใส่สุขภาพความปลอดภัยของผู้บริโภค ผู้ผลิต ปัจจัยการผลิตและสิ่งแวดล้อม พึ่งพาคุณค่าจากฐานทรัพยากรภายในชุมชน เพื่อการสร้างผลิตภัณฑ์และบริการที่มีเอกลักษณ์เป็นที่ยอมรับ โดยการหมุนเวียนใช้ซ้ำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ลดการเกิดของเสีย หาแนวทางเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ ให้เกิดประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ เป็นการส่งมอบคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ตนเองและสังคม รวมถึงความอุดมสมบูรณ์และสมดุลคืนกลับสู่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตรา มาคะผล (จิตรา มาคะผล, 2556: 248) ได้ศึกษาแนวทางการส่งเสริมชุมชนสร้างสรรค์ในประเทศไทย พบว่าชุมชนสร้างสรรค์ควรส่งเสริมด้านทุนทรัพยากร ให้เห็นคุณค่าและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการสร้างนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่งเสริมให้ชุมชนจัดการตนเอง เช่นเดียวกับแนวคิด งานวิจัยของ สุรศักดิ์ ราสีและคณะ (สุรศักดิ์ ราสีและคณะ, 2557: 4) ได้ศึกษาการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษา บ้านแหล่งควาย ตำบลนาอาน อำเภอเมือง จังหวัดเลย พบว่า ในการรู้จัก

ใช้ทรัพยากรสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงทางสังคมปัจจุบัน กระบวนการพัฒนาแบบนี้ก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมจากระดับล่างสู่บน โดยมีคนในชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกันรับผลประโยชน์ สิ่งสำคัญของการพึ่งตนเองได้นั้น เกิดจากการรวมกลุ่ม เอื้ออาทร เรียนรู้ร่วมกัน เกิดกระบวนการทำงานร่วมกัน

ปัจจัยที่สื่อถึงความคิดสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างมากคือ ความคิดริเริ่มต้องการปรับปรุงเกษตรกรรมแบบเดิมที่มีปัญหาอย่างมาก ไปสู่ระบบเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสาน ทั้งวิถีเกษตรกรรมและปศุสัตว์ ปลูกพืช ผักต่าง ๆ สร้างระบบอาหารที่มีความปลอดภัยไร้สารพิษ ดำเนินงานในระบบวิสาหกิจชุมชนที่มีกิจกรรมหลากหลายในระบบเกษตรชุมชน ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เพื่อให้เกิดการเกื้อกูลและพึ่งพาตนเองได้ตามฐานทรัพยากร ภูมิปัญญา และเงื่อนไขของถิ่นที่อยู่อาศัย รวมถึงความพร้อมต่อการปรับตัวและเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ ต่อยอดจากรากฐานวิถีชีวิต ภูมิปัญญา พืชพรรณอันเป็นปัจจัยธรรมชาติของท้องถิ่น นำมาผลิตและเพิ่มลักษณะพิเศษหรือจุดเด่นบางอย่างให้แตกต่างไปจากเดิม แสดงถึงชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตนเอง มีความพร้อมและสามารถจัดการทุนท้องถิ่นให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน

ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภชัย เหมือนโพธิ์ (ศุภชัย เหมือนโพธิ์, 2559: 360) ได้ศึกษาการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการชุมชน ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ พบว่าคนในชุมชนตระหนักอัตลักษณ์ของชุมชนและให้ความสำคัญกับสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนมากขึ้น สามารถนำวัตถุดิบที่มีอยู่มาพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุด การนำรูปแบบตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาใช้กับงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ ประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์มากขึ้น และใกล้เคียงกับงานวิจัยของ นันทนิษฏ์ สมคิด (นันทนิษฏ์ สมคิด, 2561: 152) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี พบว่าการพัฒนาที่เน้นระบบเศรษฐกิจผสมผสานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ากับองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยี นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ เป็นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน มีวัฒนธรรมเป็นสิ่งยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง เกิดความหวงแหน ภูมิใจ ที่จะรักษา อนุรักษ์ พื้นฟู พัฒนาและต่อยอดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ มีการเรียนรู้เน้นความรับผิดชอบต่อสังคมที่ประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คำนึงถึงทางสายกลาง เพราะเศรษฐกิจในระดับชุมชนมีลักษณะเป็นองค์รวม มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

การคิดเชิงสร้างสรรค์นี้จึงมีความสัมพันธ์กับหลักคำสอนเรื่องสัมมาทิฐิ มีเป้าหมายให้มนุษย์เกิดความรู้จักตัวเองและสรรพสิ่งอย่างถูกต้อง เหมาะสมและรู้เท่าทันทุกสถานการณ์และด้วยเหตุที่มนุษย์ มีศักยภาพในการคิดนี้เอง จึงได้ชื่อว่าเป็นสัตว์

ประเสริฐ อันเป็นลักษณะที่แตกต่างไปจากสัตว์ทั้งหลาย ความเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐคือการใช้ศักยภาพในการคิด เห็นได้ว่าการสร้างความสำเร็จนานัปการมีจุดเริ่มต้นจาก “ความคิด” ไปสิ้นสุดลงที่ “ปัญญา”

การพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ช่วยให้มนุษย์เกิดความคิดด้านคุณค่าในสรรพสิ่งต่าง ๆ มีความเด่นชัดมากยิ่งขึ้น เพราะมองเห็นตนเองเป็นส่วนย่อยหนึ่งของปัจจัยทั้งหลาย อันเป็นองค์รวมของธรรมชาติทั้งหมด การพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ที่มีเป้าหมายเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ จึงมิใช่มนุษย์เป็นผู้กำหนดขึ้นเอง จะต้องอาศัยความเห็นถูกต้องว่าเป็นปัจจัยส่งผลกระทบเกี่ยวเนื่องกัน ทั้งคุณและโทษ จึงจะทำให้เกิดปัญหารู้อับบาทที่มนุษย์พึงมี คือการใช้ประโยชน์จากปัจจัย ด้วยจิตใจแห่งเมตตา พร้อมกันนั้นสิ่งที่ดียิ่งเกิดขึ้นตามมา คือจิตสำนึกด้านอนุรักษ์ ฟื้นฟูและคอยรักษาให้เกิดความสมดุล

ดังนั้น สิ่งเหล่านี้เมื่อสอดแทรกอยู่ในกิจกรรมหรือการพัฒนาทั้งหลาย แนวคิดและวิธีการพึ่งพาตนเองอย่างสร้างสรรค์จึงเกิดขึ้น อีกทั้งมีความสอดคล้องกับกระแสความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ในเมื่อท่ามกลางการผลิตย่อมหมายถึงการทำลาย ทั้งเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ รวมถึงความดีงามทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของมนุษย์ พุทธบูรณาการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนวอแก้ว จึงเกิดความเหมาะสมแก่กันกับพุทธธรรมอันมีหลักการเป็นสากล ได้ปรากฏแนวทางให้ชุมชนวอแก้วได้จูนเจือรักษาคุณงามความดีของชุมชน เป็นผู้เอาประโยชน์จากธรรมชาติแต่น้อย ละลดความสิ้นเปลืองแก่องค์กรรวมธรรมชาติ ใช้สอยแต่เพียงจำเป็นต่อประโยชน์หล่อเลี้ยงชีวิต ด้วยความเป็นไปตามเหตุผลไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ชีวิตที่พึ่งพาอาศัยกันและกันจึงออกงามแห่งประโยชน์สุขนานับประการ

องค์ความรู้จากงานวิจัย

ได้พบแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน จากศักยภาพทุนสังคมอันหลากหลายของชุมชนวอแก้ว ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สามารถประยุกต์เข้ากับอัตลักษณ์ชุมชนและฐานทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม บูรณาการหลักพุทธธรรมผสมกับกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนวอแก้วตามแนวเศรษฐกิจเชิงพุทธ นำมาใช้เป็นปัจจัยขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจที่ตีตามหลักสันโดษ ทำให้ชุมชนเข้าใจการใช้คุณค่าจากถิ่นที่อยู่อย่างเหมาะสมตามหลักปฏิรูปเทวาสะ และการพึ่งพาตนเองจากฐานทรัพยากรชุมชน สัมฤทธิ์ผลครอบคลุมคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมตามหลักสี่ปายะ เป็นชุมชนที่มีความพร้อม รองรับความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มและโอกาสทางเศรษฐกิจ

สรุป

ผลการวิจัยบ่งบอกถึงศักยภาพทุนสังคมของชุมชนนั้น มีคุณค่าและความหมายมากกว่าที่เป็นอยู่ สามารถยกระดับการพัฒนาในเชิงนโยบาย “สร้างบุคคลต้นแบบให้เป็นตัวอย่างของ Smart Farmer” บนพื้นฐานเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่มีการปรับปรุงระบบเกษตรกรรมที่มีการนำเทคโนโลยี ระบบดิจิทัลหรือแอปพลิเคชันฐานข้อมูลที่รวบรวมองค์ความรู้ข้อมูลการเกษตรที่หลากหลาย ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ เป็นเกษตรกรรมเชื่อมโยงคุณค่าภายในชุมชนสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ที่ทำให้ผู้บริโภคได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ เกษตรกรสามารถยกระดับคุณภาพชีวิต ลดภาระทั้งแรงงานและต้นทุนการผลิตได้ในระยะยาว

1) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง “ห่วงโซ่คุณค่าในระบบเกษตรชีวภาพ” เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการระบบเกษตรกรรมชีวภาพตลอดทั้งกระบวนการ เริ่มตั้งแต่การเตรียมแปลง การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ ไปจนถึงการจำหน่ายปลายทางถึงผู้บริโภค

2) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างระบบความไว้วางใจ ของระบบเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม PGS (Participatory Guarantee Systems)” เพื่อหนุนเสริมคุณธรรมให้กับเกษตรกรในระบบเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม ที่การประกอบอาชีพต้องอาศัยความตั้งใจมั่นคง ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่ออาชีพและต่อมีส่วนได้ส่วนเสียอย่างครบวงจร

บรรณานุกรม

คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดลำปาง. (2564). วิสัยทัศน์จังหวัดลำปาง (Vision). แผนพัฒนา จังหวัดลำปาง 5 ปี (พ.ศ.2561-2565) ฉบับทบทวน ปี 2564. (อำนวยการ). กลุ่มงาน ยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัดลำปาง: สำนักงานจังหวัดลำปาง.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2555). **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จิตรา มาคะผล. (2556). “แนวทางการส่งเสริมชุมชนสร้างสรรค์ในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎี**. บัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาดูแลชีวิตและการพัฒนามนุษย์: บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย ศิลปากร.

นันท์นิษฐ์ สมคิด. (2561). “แนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี”. **ดุษฎีนิพนธ์ พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาการพัฒนาลังคม**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2548). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. (พิมพ์ครั้งที่ 9)**. ม.ป.ท. วุฒิชัย ภิเศกเพ็ญ. (2562). **อุตสาหกรรมความคิดสร้างสรรค์. TRIS ACADEMY CLUB MAGAZINE. 27 (23), 7.**
- ศุภชัย เหมือนโพธิ์. (2559). “การพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการชุมชน ตามแนวคิด เศรษฐกิจสร้างสรรค์”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต พัฒนาศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.**
- สำนักตรวจสอบการดำเนินงานที่ 5 สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน. (2563). **บทสรุปผู้บริหาร. การตรวจสอบผลสัมฤทธิ์และประสิทธิภาพการดำเนินงานโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี. (อัตสำเนา).**
- สุรศักดิ์ ราศี และคณะ. (2557). “การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยยึดหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษา บ้านแหล่งควาย ตำบลนาอาน อำเภอเมือง จังหวัดเลย”. **รายงานวิจัย. สำนักงานพัฒนาวิจัย พัฒนานวัตกรรม: สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา.**
- อภิชัย พันธเสน และคณะ. (2549). **พุทธเศรษฐศาสตร์ ฉบับนิสิต นักศึกษา และประชาชน. กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้าวิชาการ.**

แนวปฏิบัติและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง : พื้นที่ต้นแบบ อำเภอฮอด แม่แจ่ม แม่สะเรียง

The Practice and Processes for Environmental Rehabilitation of the Network of Monk's Developers in the Highlands: Model Area Hod District, Mae-Chaem District, and Mae-Sariang District

สกุนา คงจันทร์

พระวุฒิชัย มหาสัทโท (เสียงใหญ่)

Skuna Kongjun

Phra Wutthichai Mahasatto (Siangyai)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

ร้อยโทเทิดศักดิ์ ดวงปันสิงห์

First Lieutenant Terdsak Duangpansing

กองพันทหารปืนใหญ่ที่ 7 กรมทหารปืนใหญ่ที่ 4

The 7th Field Artillery Battalion, 4th Artillery Regiment

Corresponding Author, Email: skuna.kong@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 4 ประการคือ (1) เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง (2) เพื่อติดตามการดำเนินงานด้านการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ (3) เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่าย พระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต้นแบบ (4) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต้นแบบ การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัย คือ อำเภอฮอด แม่แจ่ม และแม่สะเรียง กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มพระภิกษุที่อาสาพัฒนาชาวเขา จำนวน 27 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม คือ หลักอริยสัจ 4 หลักกรรม และเมตตา 2) ผลการดำเนินงานด้านการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย (1) การจัดการขยะ (2) บวชป่า (3) ทำแนวกันไฟ (4) อนุรักษ์ต้นน้ำ (5) อนุรักษ์พันธุ์ปลา

(6) รณรงค์การไม่ใช้สารเคมี (7) ธนาคารข้าว (8) เครือข่ายอาสาสมัครรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม
 3) วิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนา ประกอบด้วย (1) การใช้แบบยั่งยืน (2) การกักเก็บรักษา (3) การรักษาหรือซ่อมแซม (4) การฟื้นฟู (5) การพัฒนา (6) การป้องกัน (7) การสงวน (8) การแบ่งเขต และ 4) สังเคราะห์องค์ความรู้ในพื้นที่ต้นแบบ ประกอบด้วย (1) การพัฒนาศักยภาพของคน (2) งบประมาณ หรือ เงินหรือทุน หรือทรัพยากร (3) วัสดุ (4) การบริหารจัดการ (5) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (6) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแบบองค์รวม

คำสำคัญ: พระนักพัฒนา, หลักพุทธธรรม, การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

Abstract

This research article has four objectives: (1) to study the practical guidelines for applying Buddhist principles environmental rehabilitation of a network of monk developers in the highlands, and (2) to check the environmental remediation operation of the monk developer network in the model area of Hod District, Mae-Chaem District, Mae-Siang District, (3) to analyze network practices High-altitude developer and environmental remediation process in the model area, Hod District, Mae-Chaem District, Mae-Siang District and (4) to synthesize the body of knowledge of the model area for environmental rehabilitation of the developer network and the process of environmental remediation in the model area. This research uses qualitative research. A target group is a group of 27 monks volunteering to develop hill tribe people.

The results of the research found that 1) the four noble truths (Ariyasacca), karma, and kindness (mêt-dtaa), 2) Environmental remediation performance consists of (1) waste management (2) forest ordination (3) fire protection (4) watershed conservation (5) fish species conservation (6) chemical use campaign (7) Rice Bank (8) Environment Volunteer Network, 3) Analyzing the practices of the network of monks, consisting of (1) sustainable use (2) storage (3) maintenance or repair (4) rehabilitation (5) development (6) protection (7) preservation (8) zoning and 4) Synthesis of knowledge in the model area consisting of (1) the development of human potential (2) budget

or money or capital or resources (3) Materials (4) Management (5) Building a network of cooperation (6) Conserving the environment with a holistic approach.

Keywords: Buddhist monk developer, Buddhadhamma Principles, Environmental Rehabilitation

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนวิถีชีวิตของท้องถิ่นและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไปมา แหล่งต้นน้ำ สภาพแวดล้อมทางทะเลและทรัพยากรธรรมชาติเป็นเครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนอุตสาหกรรมการผลิต การส่งออกและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทย อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเศรษฐกิจ อย่างรวดเร็วในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาทำให้เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้อย่างไม่ยั่งยืน ลำดับความสำคัญทางเศรษฐกิจก็มีความสำคัญมากกว่าการอนุรักษ์ในหลาย ๆ กรณี ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเป็นแนวทางการแก้ไขการทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่รุนแรง โดยแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงพยายามเติมเต็มโดยสร้างฐานความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทางสังคมและการเมืองโดยตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยังรักษาความมั่นคงของสิ่งแวดล้อมควบคู่กัน ขณะที่บทบาทรัฐก็ยังคงทำหน้าที่บำรุงรักษาระบบโดยรวมหรือเป็นกลไกกลางในการประสานทั้งภาคเอกชนและภาคประชาชนให้ดำเนินการในกระบวนการทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืน (ชาญชัย จิตรเหล่าอาพร และคณะ, 2564 :92)

ประเทศไทยถูกจัดให้อยู่ในอันดับที่ 20 ในแง่ของการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ซึ่งคิดเป็นประมาณ 327 เมตริกตัน หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 0.90 ของการปล่อยก๊าซเรือนกระจกทั่วโลก ซึ่งสอดคล้องกับอัตราการปล่อยก๊าซเรือนกระจกต่อหัว (4.70 เมตริกตัน) ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยทั่วโลก (4.80 เมตริกตัน) (สมุดแผนที่คาร์บอนโลก, 2560: 1) และจากผลการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ภายใต้การดำเนินการของมูลนิธิชัยพัฒนา เป็นเวลา 30 ปี (ระหว่างปี พ.ศ.2533-2563) พบว่า คนไทยส่วนมากไม่มีความรู้ความและความเข้าใจ วิทยาศาสตร์ ทำให้ทำสิ่งใดต่อสิ่งแวดล้อมโดยไม่รู้ว่ามีปัญหาสิ่งแวดล้อมแบบลูกโซ่ (chain problems) จะเกิดขึ้น เช่น การตัดไม้ทำลายป่า จะก่อให้เกิดที่โล่ง เมื่อฝนตกจะเกิดการพังทลายของดิน นอกจากทำให้ดินแน่นอน (soil compaction) แล้วยังทำให้เกิดการปนเปื้อนของน้ำ ทำให้พืชน้ำ (โดยเฉพาะสาหร่าย และ/หรือไฟโตแพลงก์ตอน) สังกะสีแสงไม่มีประสิทธิภาพเพราะน้ำขุ่น

ขึ้นด้วยดินตะกอนแขวนลอย (suspended sediment) ลักษณะเช่นนี้ทำให้สัตว์น้ำกินพืช (herbivores) และสัตว์กินสัตว์กินพืช (carnivores) นั้นหมายถึงมนุษย์ขาดอาหารโปรตีน หรือขาดอาชีพไป เกิดความยากจนขึ้น ฯลฯ บางกรณี คนไทยบางคนรู้แต่ก็ยังทำ คิดว่า แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ และอีกกรณีหนึ่งคือ เป็นนิสัยส่วนตัวที่ไม่สนใจอะไรก็จะทำ ฯลฯ เหล่านี้ ทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยจึงมีไม่สิ้นสุด (เกษม จันทรแก้ว, 2564: 4)

พื้นที่อำเภอฮอด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นเขตที่มีสภาพเป็นพื้นที่สูงเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารสาขาที่สำคัญของกลุ่มน้ำปิงหลายสาย อาทิ ลำน้ำแม่แจ่ม ลำน้ำแม่ตื่น รวมทั้งเป็นที่ตั้งของอุทยานแห่งชาติและป่าสงวนสำคัญๆ เช่น อุทยานแห่งชาติออบหลวง อำเภอฮอด ครอบคลุมพื้นที่ 553 ตารางกิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อกับอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ของอำเภอแม่แจ่ม ซึ่งมีพื้นที่ 482.4 ตารางกิโลเมตร อุทยานแห่งชาติสาละวิน อำเภอแม่สะเรียง มีพื้นที่ 721.25 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ติดชายแดนระหว่างประเทศไทยและประเทศพม่า โดยมีแม่น้ำสาละวินกั้นเขตแดน และอุทยานแห่งชาติแม่ปิง ซึ่งมีพื้นที่ 336.77 ตารางกิโลเมตร จะเห็นได้ว่า พื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์พืชพันธุ์และสัตว์ป่าหลากหลายชนิดแห่งหนึ่งของประเทศไทย ชุมชนเกือบทั้งหมดซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ อันมีลักษณะประชากรที่ผสมผสานด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ คือ คนพื้นเมือง ม้ง ลัวะ และปกากะญอ จากกระแสการพัฒนาในปัจจุบันได้หลังไหลความทันสมัยเข้าสู่ชุมชนหมู่บ้าน ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายต่อโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของชุมชน เงื่อนไขปัจจัย ที่เอื้อต่อการจัดการทรัพยากรแบบดั้งเดิมถูกบีบคั้นจากแรงกดดันภายนอกเพิ่มสูงขึ้น การไหลบ่าทางวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจการค้าและเงินตราได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจให้เปลี่ยนแปลงไป การผลิตแบบพึ่งพาตนเองถูกแทนที่ด้วยการผลิตแบบพึ่งพิงทุนนิยม การเกษตรเชิงผสมผสานหรือการเกษตรพื้นบ้านถูกรุกล้ำด้วยการเกษตรเชิงเดี่ยวที่มีเดิมพันอยู่กับภาวะขึ้นลงของราคาในท้องตลาดภายนอก ส่งผลให้ชุมชนเกือบทั้งหมดซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ มีข้อจำกัดในสิทธิในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย เนื่องจากขาดสิทธิที่ถูกต้องตามกฎหมาย นำไปสู่การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อตั้งหลักแหล่งอยู่อาศัยทำกิน และขยายพื้นที่ทำกินเพื่อการเพาะปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยวตามกระแสการส่งเสริมของภาคเอกชน ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงแปรสภาพเป็นไร่ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ ในปี 2559 มีการทำไร่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์สูงถึง 110,000 ไร่ ทำให้มีเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรในปริมาณที่สูงมากถึง 95,000 ตัน พร้อมแปรสภาพเป็นเชื้อเพลิงได้อย่างดี (ทศพล เผื่อนอุดม, 2559: 4) และเนื่องจากก่อนและหลังการเก็บเกี่ยวต้องเผาทำลายวัชพืชและเศษวัสดุทางการเกษตรเพื่อเตรียมพื้นที่ในการเพาะปลูกซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดไฟป่า และหมอกควันอย่างต่อเนื่อง มีการเข้าใช้พื้นที่ป่าเพิ่ม มากขึ้น เกิดการชะล้างหน้าดิน และเกิดมลพิษทาง

น้ำเนื่องจากการใช้ปุ๋ย ยาสารเคมี เป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดผลกระทบต่อในวงกว้างทั้งสุขภาพ เศรษฐกิจและสังคม

จากการดำเนินงานของโครงการพระบัณฑิตอาสาฯ ที่ผ่านมา พระบัณฑิตอาสาฯ ในฐานะเป็นผู้นำในชุมชนบนพื้นที่สูงก็ควรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ตามพันธกิจหนึ่งของโครงการฯ ซึ่งโครงการวิจัยจะนำไปพัฒนาต่อยอดในขอบเขตพื้นที่ที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติงานอยู่ โดยมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม จัดทำเป็นเขตพื้นที่ (Zone) ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างพื้นที่ต้นแบบ (Model) ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงให้ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง
2. เพื่อติดตามการดำเนินงานด้านการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง ในพื้นที่ต้นแบบ อำเภอฮอด อำเภอแม่แจ่ม อำเภอแม่สะเรียง
3. เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต้นแบบ อำเภอฮอด อำเภอแม่แจ่ม อำเภอแม่สะเรียง
4. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต้นแบบ อำเภอฮอด อำเภอแม่แจ่ม อำเภอแม่สะเรียง

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการจัดกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายพระนักพัฒนา และกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชาวบ้าน ในชุมชนกับกลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ พระบัณฑิตอาสาฯ ในพื้นที่ ผู้นำชุมชน และกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 27 รูป/คน โดยการใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) มีหลักเกณฑ์ คือ เป็นพระบัณฑิตอาสาฯ ที่ทำงานในพื้นที่และมีกระบวนการทำงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ใช้แบบสำรวจชุมชน การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างมีโครงสร้าง (Structured In-depth interview) โดยใช้แนวคิดการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน การใช้หลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นคำถามปลายเปิด (open-ended questions) จำนวน 3 ประเด็นคำถามหลักตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ

1) แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง เป็นอย่างไร

2) การดำเนินงานด้านการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง ในพื้นที่ต้นแบบ อำเภอฮอด อำเภอแม่แจ่ม อำเภอแม่สะเรียง มีลักษณะอย่างไร

3) แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต้นแบบ อำเภอฮอด อำเภอแม่แจ่ม อำเภอแม่สะเรียง มีรูปแบบเป็นอย่างไร

หลังจากนั้น ได้มีการจัดประชุมเสวนากลุ่มเพื่อถอดบทเรียนสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน (Lesson Learned) ประกอบด้วย แผนกลยุทธ์การพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงกับกลุ่มเครือข่ายพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา และการประชุมเพื่อค้นหาแนวทางปฏิบัติและองค์ความรู้ในการอนุรักษ์และการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ และการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต้นแบบ อำเภอฮอด อำเภอแม่แจ่ม อำเภอแม่สะเรียง โดยมีกรอบในการวิเคราะห์โดยใช้การพรรณนาถึงสภาพที่เป็นอยู่ของปรากฏการณ์นั้นๆ โดยมุ่งค้นหาข้อเท็จจริง หรืออธิบายปรากฏการณ์สภาพการณ์ที่ปรากฏในปัจจุบันว่ามีสภาพความเป็นจริงอย่างไร และการสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายพระนักพัฒนาในพื้นที่วิจัย

ผลการวิจัย

1) แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง คือ หลักอริยสัจจ 4 ในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้วพบที่มีความสอดคล้องกันดังตาราง

อริยสัจจ 4	การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม
รู้จักความทุกข์ที่เกิดขึ้น	ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อม (Environmental aspects)
ค้นหาสาเหตุของความทุกข์ที่เกิดขึ้น	หาสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม (Causes of Environmental Degradation)
มีเป้าหมายที่จะขจัดความทุกข์นั้นออกไป	วางแผนนโยบาย กลยุทธ์ และเป้าหมายในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม (Objectives and targets)
ลงมือปฏิบัติตามวิธีการที่ถูกต้องเพื่อออกจากทุกข์นั้น	ดำเนินการปฏิบัติตามแผนงานที่ตั้งไว้นั้นให้สำเร็จ (Environmental management programmers)

ความเชื่อเรื่องกรรม และเมตตา โดยแสดงให้เห็นคุณค่าของกฎแห่งกรรมต่อสิ่งแวดล้อม กฎแห่งกรรมมีประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมทั้งโดยตรงและโดยอ้อมคือ (1) คุณค่าโดยตรง คือ เมื่อมนุษย์เชื่อกฎแห่งกรรมย่อมทำให้มนุษย์ไม่กล้า เบียดเบียนชีวิตคนและสัตว์ ไม่กล้าทำลายชีวิตคนอื่น และ (2) คุณค่าโดยอ้อม คือ เมื่อมนุษย์เชื่อกฎแห่งกรรม มนุษย์ในสังคมย่อมมีกิจกรรม และประเพณีต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น ประเพณีปล่อยปลา การสร้างพื้นที่อภัยทาน เป็นต้น ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้จากประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของพระบัณฑิตอาสา หลังจากที่ได้ดำเนินการผ่านมา 3 ปีแรก ชาวบ้านให้การตอบรับเป็นอย่างดี และมีเสียงสะท้อนว่า ทำให้มีปลากินตลอดปี และก่อให้เกิดพืชผักผลไม้ และสมุนไพรในเขตป่าอนุรักษ์บริเวณขุนน้ำที่เป็นเขตอนุรักษ์หวงห้ามตามข้อตกลงร่วมกันของชาวบ้าน และตลอดระยะเวลา 6 ปีที่ผ่านมา จากนั้นเริ่มมีการขยายกิจกรรมไปในหมู่บ้านบริวารใกล้กับพื้นที่หมู่บ้านอาศรม จากที่บางพื้นที่ไม่มีแหล่งน้ำและพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์ปลาดันน้ำ ก็เกิดมีกิจกรรมการบวชปลา เป็นต้น

ภาพที่ 1 กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์ปลา บ้านแม่สะเรียงน้อย ต.ป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.เชียงใหม่

2) ผลการดำเนินงานด้านการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง มีดังนี้

(2.1) การจัดการขยะ การจัดการขยะในชุมชน การจัดทำบ่อขยะ ในแหล่งชุมชน ครัวเรือน บริเวณทางแยกในชุมชน โดยร่วมกับกลุ่มเยาวชนกลุ่มน้ำแม่ลิด อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

(2.2) บวชป่า “พิธีสืบชะตาแม่น้ำ หรือ สืบชะตาคน” เริ่มต้นจากการที่พระบัณฑิตอาสา ร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่สำรวจต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่เพื่อทำพิธีบวชป่า เป็นเสมือนดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ ที่ให้ต้นไม้มีโอกาสเจริญเติบโตและฟื้นคืนชีพสายน้ำที่เกิดจากป่าต้นน้ำ

ภาพที่ 2 กิจกรรมการบวชป่า บ้านแม่ลิดป่าแก่ ต.แม่เหาะ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

(2.3) ทำแนวกันไฟ ในพื้นที่ของชุมชน เป็นการดำเนินการระหว่างเขตหมู่บ้าน รอบ ๆ หมู่บ้าน เป็นช่องว่างแนวยาวในป่า ซึ่งจะกางป่าทำเป็นแนวเพื่อกำจัดเชื้อไฟที่ติดไฟง่าย เช่น ใบไม้ หญ้า หรือ ต้นไม้แห้ง จะทำแนวที่มีความกว้างมากพอที่จะป้องกัน

ไฟไม่ให้ลุกลามต่อเนื่องในกรณีที่เกิดไฟป่า เพื่อตัดช่วงความต่อเนื่องของเชื้อเพลิง เป็นการป้องกันไม่ให้ไฟลุกลามเข้าไปในพื้นที่หมู่บ้าน หรือป้องกันไม่ให้ไฟลุกลามออกมาจากพื้นที่ที่กำหนด

(2.4) อนุรักษ์ต้นน้ำ การอนุรักษ์ต้นน้ำโดยการบวชขุนน้ำ ในช่วงปีแรก ๆ ที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ พระบัณฑิตอาสาเห็นชาวบ้านไปทำไร่ข้าวบนป่าที่เป็นขุนน้ำ (ป่าต้นน้ำ) พอเข้าปีที่ 2 น้ำใน ลำห้วยก็แห้งขอด น้ำไม่มีใช้ภายในชุมชน จึงพยายามสร้างความตระหนักด้วยการชี้ให้เห็นถึงปัญหาว่าถ้าชาวบ้านไปปลูกข้าว ทำไร่ข้าวที่ขุนน้ำ จึงแนะนำให้ชาวบ้านทำไร่ข้าวในพื้นที่ที่ต่ำกว่าขุนน้ำ ผลปรากฏ 6 ปีที่ผ่านมา ป่าไม้ที่เป็นป่าขุนน้ำ ก็ยังเขียวชุ่มชื้นเหมือนเดิม สอดคล้องกับความเชื่อของชาวบ้านเกี่ยวกับผีขุนน้ำ โดยชาวบ้านมีความเชื่อว่า ถ้าหากทำสิ่งใดที่ทำให้ผีขุนน้ำโกรธ เช่น ตัดต้นไม้ใหญ่ในแหล่งต้นน้ำที่สิ่งสถิตของผีขุนน้ำ การกั้นลำห้วยหรือการเก็บกักน้ำไว้ใช้ประโยชน์ตามลำพัง หรือปฏิบัติสิ่งอื่นใดที่ชาวบ้านเรียกว่า “ชืด” จะถูกลงโทษจากผีขุนน้ำ อาจให้น้ำน้อย หรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล

ภาพที่ 3 พิธีเลี้ยงเจ้าหนองน้ำ (กือ) ชุมชนบ้านห้วยผักกูด ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

(2.5) อนุรักษ์พันธุ์ปลา การบวชปลาที่ขุนน้ำ เป็นลักษณะการอนุรักษ์ปลา บริเวณขุนน้ำ (ต้นน้ำ) โดยพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้เริ่มดำเนินการที่หมู่บ้านบริวาร เช่น บ้านแม่สะเรียงน้อย ต.ป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.เชียงใหม่ ชาวบ้านนิมนต์พระบัณฑิตอาสา เข้าไปบวชป่า และได้เห็นขุนห้วยที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์มาก มีปลาจำนวนมาก แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ที่จะสามารถทำการพัฒนาเพิ่มเติมได้

(2.6) รณรงค์การไม่ใช้สารเคมี การรณรงค์ให้ความรู้ การไม่ใช้ยาฆ่าแมลง การไม่ใช้สารเคมีในการทำการเกษตร ผ่านการประสานงานกับศูนย์พัฒนาชาวเขา ซึ่งมาให้ความรู้กับชาวบ้าน ด้วยเดิมชาวบ้านนิยมปลูกพืชเชิงพาณิชย์ พืชล้มลุกตามกระแสหลักของตลาด ปลูกแบบพืชไร่ เช่น กะหล่ำปลี ถั่วแดง ข้าวโพด ไร่ยา ใช้สารเคมีมาก พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาได้ให้หลักคิดว่าพื้นที่ที่พื้นที่เรา แรงงานก็แรงงานเรา ชีวิตก็ชีวิตเราไม่ควรเอาชีวิตไปเสี่ยง ปลูกผักทุกครั้งก็ขาดทุนทุกครั้ง เป็นหนี้สินพอกพูน นอกจากตัวเองแล้ว ยังก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้อื่น และเป็นบาปติดตัว พระบัณฑิตอาสาแนะนำให้ความรู้ชาวบ้านผ่านการประสานงานกับศูนย์พัฒนาชาวเขา เพื่อให้ชาวบ้านเปลี่ยนทัศนคติ เปลี่ยนวิถีชีวิตหันกลับมาปลูกพืชยืนต้นเพื่อบริโภค เป็นพืชสวน โดยนอกจากมาให้ความรู้แล้วยังรวมถึงมาลงมือปฏิบัติ เช่น การเพาะกล้าอโวคาโด เพาะกล้ากาแฟ เสาวรสให้กับชาวบ้านอีกด้วย มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกต้นอโวคาโดก่อน ซึ่งเป็นพืชพาณิชย์ มีราคาดี แต่กว่าจะโตจนเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ใช้ระยะเวลา 5 ปี ระหว่างนั้นให้ปลูกกาแฟเสริมในสวน ซึ่งใช้ระยะเวลาในการเก็บเกี่ยว 2 ปี แต่ชาวบ้านหรือเกษตรกรจำเป็นต้องกินต้องใช้ต้องมีเงิน มีผลผลิตหมุนเวียนเพื่อก่อให้เกิดรายได้ จึงควรปลูกเสาวรสร ซึ่งใช้ระยะเวลาในการเก็บเกี่ยว 1 ปี นอกจากนั้นยังแนะนำให้ชาวบ้านดูแลสวน เพิ่มเติมด้วยการปลูกลำไย มะม่วง และกล้วย เน้นการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ที่เหลือจึงจำหน่าย เป็นการใช้จ่ายหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการปลูกพืชเพื่อยังชีพ พืชผักสวนครัว เน้นบริโภค งดเว้นการใช้สารเคมี สนับสนุนส่งเสริม และให้ความรู้ชาวบ้านเรื่องการทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยน้ำชีวภาพ

(2.7) ธนาคารข้าว การจัดทำธนาคารข้าวของชุมชน จากการสัมภาษณ์ พระบัณฑิตอาสาและผู้นำชุมชน พบว่า บนพื้นที่ดอยนี้ เมื่อก่อนได้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในด้านคุณภาพชีวิตขั้นวิกฤต เกิดภาวะขาดความสมดุลด้านการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ ทำให้การปลูกข้าวเพื่อไว้เลี้ยงชีพนั้นแทบไม่พอกินและยังมีอุปสรรคอื่น ๆ ผวนวกกับสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่ดอยมีความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่แยลงเรื่อย ๆ จากการบุกรุกพื้นที่ป่า ไฟป่าที่ทำลาย

หน้าดิน ในที่สุดความอดอยากก็ตามมาและทำให้เกิดภาวะการขาดแคลน ไม่มีข้าวพอกิน ในครัวเรือน หลังจากที่พระบัณฑิตอาสาได้ข้อมูลของชาวบ้านเรื่องข้าวไม่พอกินพอใช้แล้ว จึงได้ริเริ่มนำข้าวสารที่ชาวบ้านมาถวายเพื่อทำบุญซึ่งเป็นข้าวใหม่ ขอเป็นข้าวเปลือกแทน โดยได้ตั้งเป็นกองทุนออมข้าว รับบริจาคข้าวเปลือก จัดทำบุญทอดผ้าป่าข้าวเปลือก นำผลประโยชน์ที่เกิดจากการให้กุ๋ยมข้าวมาใช้เป็นทุนดำเนินการ ธนาคารข้าวเป็นการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านภายใต้การแนะนำของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง โครงการหลวง พัฒนาสังคม เกษตรอำเภอ เป็นต้น เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน จากผลการดำเนินงานที่ผ่านมา โครงการธนาคารข้าว สามารถแก้ไขปัญหาให้กับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี พื้นที่ต้นแบบได้เชิญชวนชาวบ้านบริจาคข้าวหรือเงินเพื่อนำไปจัดกิจกรรมธนาคารข้าว เนื่องในโอกาสวันสำคัญ รวมถึงช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนข้าวบริโภคของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งจะทำให้เขามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น นอกจากนี้ก็ยังจะช่วยแก้ปัญหาหนี้สินที่ชาวบ้านที่ยากไร้เหล่านั้นไปกู้ยืมเงินหรือข้าวมาบริโภค โดยเสียดอกเบี้ยในอัตราสูงอีกด้วย

(2.8) เครือข่ายอาสาสมัครรักษาสันติภาพ การสร้างเครือข่ายอาสาสมัครรักษาสันติภาพ การทำให้ชาวบ้านมีจิตอาสา ร่วมกันมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพราะการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จึงเกิดจุดเริ่มต้นของการร่วมมือร่วมใจกันในการทำงานด้านการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของกลุ่มมตงานหลายๆกลุ่มในลักษณะเครือข่ายอาสาสมัครรักษาสันติภาพ โดยใช้ชื่อว่า “เครือข่ายอาสาสมัครรักษาสันติภาพ” เช่น ร่วมกันทำกิจกรรมการบวชป่า การดับไฟป่า การจัดทำแนวกันไฟ นอกจากนี้ยังมีการขยายผลทั้งด้านความรู้ ภูมิปัญญา จิตสำนึกในสิ่งแวดล้อมผนวกกับการฝึกกำลังของชุมชนในพื้นที่ พื้นที่บวราร พื้นที่ใกล้เคียงที่ได้รับผลกระทบในลักษณะเดียวกัน มาทำงานร่วมกัน เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน อุปสรรค และแนวทางในการทำงาน ประเด็นการทำงานแนวทางการทำงานในอนาคต

ภาพที่ 4 เครือข่ายการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

3) วิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต้นแบบอำเภอฮอด อำเภอแม่แจ่ม อำเภอแม่สะเรียง มีดังนี้

(1) การใช้แบบยั่งยืน (Sustainable utilization) มีแนวปฏิบัติ คือ การรณรงค์ให้ความรู้เรื่องการไม่ใช้ยาฆ่าแมลง การปรับเปลี่ยนทัศนคติวิธีการทำการเกษตรให้หันกลับมาปลูกพืชยืนต้นเพื่อบริโภค (เป็นพืชสวน) เช่น การเพาะกล้าอโวคาโด เพาะกล้ากาแฟ เสาวรส เน้นการให้ความรู้ชาวบ้านเรื่องของธรรมชาติของพืชสวนมีหลายประเภท จำแนกตามระยะเก็บเกี่ยวผลผลิต อาทิ พืชเก็บเกี่ยวระยะสั้น พืชเก็บเกี่ยวระยะกลาง พืชเก็บเกี่ยวระยะยาว นอกจากนี้ยังแนะนำให้ชาวบ้านปลูกพืชผักผลไม้ เพิ่มเติมเช่น ปลูกลำไย มะม่วง และกล้วย พืชผักสวนครัว เน้นการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักที่เหลือจึงจำหน่าย การสนับสนุนส่งเสริมและให้ความรู้ชาวบ้านเรื่องการทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยน้ำชีวภาพ

(2) การกักเก็บรักษา (Storage) มีแนวปฏิบัติ คือ การนำข้าวเปลือกที่ชาวบ้านมาถวายเพื่อทำบุญข้าวใหม่ (ขอเป็นข้าวเปลือกแทนข้าวสาร) โดยได้ตั้งเป็นกองทุนออมข้าว รับบริจาคข้าวเปลือก จัดทำบุญทอดผ้าป่าข้าวเปลือก นำผลประโยชน์ที่เกิดจากการให้กู้ข้าวมาใช้เป็นทุนดำเนินการ โดยมีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ชุมชนได้ตกลงร่วมกันและถือปฏิบัติภายในชุมชน

(3) การรักษาหรือซ่อมแซม (repair) มีแนวปฏิบัติด้านการรักษา หรือ

ซ่อมแซม เช่น การจัดการขยะในชุมชน เพราะปริมาณขยะมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงเกิดกิจกรรมการให้ความรู้ในเรื่องการจัดการขยะ การคัดแยก การใช้ซ้ำและการลดปริมาณขยะในครัวเรือน การจัดทำบ่อขยะ โดยผ่านการจัดทำถังขยะในชุมชน แหล่งชุมชนตามครัวเรือน และบริเวณทางแยกในชุมชน

(4) การฟื้นฟู (rehabilitation) มีแนวปฏิบัติ คือ การที่พระบัณฑิตอาสาได้รณรงค์ให้ความรู้ชาวบ้านผ่านการประสานงานกับศูนย์พัฒนาชาวเขา เรื่องการไม่ใช้ยาฆ่าแมลง การไม่ใช้สารเคมีในการทำการเกษตร ซึ่งได้ประสานหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องมาช่วยดำเนินการและให้ความรู้เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง แนะนำให้ชาวบ้านเปลี่ยนทัศนคติและวิถีชีวิตมาปลูกพืชยืนต้นเพื่อบริโภค เน้นการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การปลูกพืชเพื่อยังชีพ เน้นบริโภคเหลือจึงนำมาจำหน่าย

(5) การพัฒนา (development) ในด้านการพัฒนา (development) มีแนวปฏิบัติ คือ การจัดตั้งธนาคารข้าว โดยการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านภายใต้การแนะนำของพระบัณฑิตอาสา และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น โครงการหลวง พัฒนาสังคมเกษตรอำเภอ เป็นต้น โดยเน้นหลักการสงเคราะห์ชาวบ้านที่ยากไร้ ให้กู้ยืมข้าวจากธนาคารข้าวไปใช้บริโภค และทำพันธุ์ (เชื้อ) สำหรับการเกษตรในฤดูทำนา

(6) การป้องกัน (protection) มีแนวปฏิบัติ คือ การป้องกัน คือการทำแนวกันไฟ ซึ่งถ้ามีการเผาป่าเพื่อเตรียมการทำการเกษตรก็จะมีชาวบ้านอาสาช่วยกันดูแลเพื่อป้องกันไฟลามป่าเข้าหมู่บ้านและพื้นที่ป่าสงวน

(7) การสงวน (preservation) มีแนวปฏิบัติ คือ การเก็บสงวนทรัพยากรไว้ไม่ให้มีการนำมาใช้งาน เพื่อชะลอการใช้หรือลดการใช้ให้หมดไป เช่น การบวชป่าการสร้างจิตสำนึกที่ดีโดยประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนาใช้ในการอนุรักษ์ธรรมชาติ

(8) การแบ่งเขต (Zoning) มีแนวปฏิบัติ คือ การแบ่งเขตเพื่อแบ่งพื้นที่ควบคุมเป็นโซนอนุรักษ์ ดังนี้ การบวชป่า (เป็นการกำหนดโซนเพื่ออนุรักษ์ป่า) การบวชปลา (เป็นการกำหนดโซนเพื่ออนุรักษ์ปลาในเขตขุนน้ำ) การบวชขุนน้ำ (เป็นการกำหนดโซนเพื่ออนุรักษ์น้ำในเขตป่าขุนน้ำ) เป็นต้น

อภิปรายผล

แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรมีการบริหารจัดการแบบบูรณาการ (Integrated Management Approach) นั่นคือ ปัญหาด้านสิ่ง

แวดล้อมเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหลายส่วนการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนได้นั้นต้องอาศัยคน ชาวบ้าน ผู้นำในท้องถิ่น ผู้นำตามธรรมชาติ หรือผู้นำจิตวิญญาณ หรือนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้องทุกสาขามาระดมความคิดในการกำหนดแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้อย่างครอบคลุม แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง ได้นำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการทำงานจริง คือ หลักอริยสัจ 4 ความเชื่อเรื่องกรรม และเมตตา ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเกี่ยวกับกฎธรรมชาติหรือหลักความจริงที่มีอยู่ตามกฎธรรมชาติ สอดคล้องกับแนวคิดของ ประพันธ์ ศุภษร (2558: 18) และพระอนุสรณ์ ปรุกโกม (ยิ่งยง) (2558: 311-319) ที่กล่าวว่า การอนุรักษ์ธรรมชาติโดยใช้หลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในกระบวนการทำงาน เช่น หลักอริยสัจ 4 หลักกรรม เมตตาธรรม โดยมีหลักธรรมที่เพิ่มเติมจากผลการวิจัยคือ หลักอริยสัจ หิริโอตตปปะ และกุศลจิริฐิติธรรม และการนำหลักปรัชญาในพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเกิดความรักความหวงแหนต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การดำเนินงานด้านการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ปัจจัยความสำเร็จ (Success factor) ที่สำคัญ ประกอบด้วย (1) ปัจจัยด้านคน (Man) หมายถึง พระบัณฑิตอาสาพัฒนา และชาวบ้านในพื้นที่ ต้องสร้างความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ การใช้และการพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติ และความรู้ความสามารถในการจัดการการอนุรักษ์การใช้และพฤติกรรมจัดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกต้อง และให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นด้วย เนื่องจากประชาชนเป็นองค์ประกอบสำคัญ และการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมต้องคำนึงถึงการให้ความสำคัญต่อโครงการของประชาชน และพิจารณาความสามารถทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจและความสะดวกของประชาชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วม (Kokpol & Chaonar, 2008: 60) (2) ปัจจัยด้านงบประมาณ หรือ เงินหรือทุน (Money /Resource) นั้น มีความจำเป็นต้องใช้สนับสนุนในการดำเนินการโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งจากเงินทุนภายในและภายนอกชุมชน การมีงบประมาณที่เพียงพอและเหมาะสม จะเป็นตัวขับเคลื่อนงานกิจกรรมและปัจจัยต่าง ๆ ให้ดำเนินการไปได้ทั้งได้อย่างราบรื่น และ (3) ปัจจัยด้านวัสดุ (Material) วัสดุสิ่งของ วัสดุอุปกรณ์อื่น ๆ ซึ่งมีส่วนนำมาใช้ในการดำเนินการ ถือเป็นสิ่งที่สำคัญเช่นกัน เพราะทุกกิจกรรมจำเป็นต้องมีการใช้วัสดุอุปกรณ์มาเป็นเครื่องมือมาช่วยอำนวยความสะดวกในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ มีความรวดเร็ว บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ แต่ควรเน้นวัสดุภายในท้องถิ่นที่สามารถหาได้ง่ายเป็นหลัก นอกจากนั้นแล้ว จุฬารัตน์ หงษ์จินดา และ จุฬารัตน์ ชมพันธุ์ (2557: 76) ได้เสนอปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จต่อการดำเนินงานระบบมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมว่า ควรพิจารณาประเด็นหลัก 4 ด้าน ประกอบด้วย

ด้วย ด้านประสิทธิผล ด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ด้านการบริหารจัดการ และด้านการเรียนรู้และการพัฒนาด้วย เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ อาทิตย์ บุญรอด และคณะ (2565: 201) พบว่า ปัจจัยสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คือ การเก็บรักษาไว้ใช้ในยามขาดแคลน การบำบัดสิ่งปฏิกูลก่อนนำลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ การใช้อย่างประหยัด และการสงวนรักษาปลูกต้นไม้ในพื้นที่ต้นน้ำ

แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยเห็นว่า ในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมนั้น ควรมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (Network) การดำเนินการด้านอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมนั้นจะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้น ต้องมีการระดมความร่วมมือจากภาคีพัฒนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง สอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาสุทิตย์ อาภากร (2548: 58-59) ที่กล่าวว่า ถ้าหากพิจารณาถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่ายแล้ว พบว่า มีหลักการที่เกี่ยวข้อง 3 ประการ คือ (1) สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม ด้วยสถานการณ์ปัญหาที่ซ้ำซ้อน หลากหลาย และขยายตัว เกินความสามารถของกลุ่มหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งที่จะดำเนินการแก้ไขได้ จำเป็นต้องมีการรวมพลังหรือมีกลไกการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อแก้ไขปัญหา นั้น (2) การสร้างพื้นที่ทางสังคม ด้วยเครือข่ายเป็นเครื่องมือและยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการระดมทรัพยากรและความคิดเห็นจากฝ่ายต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ต้องการขยายผลการพัฒนา การใช้พลังเครือข่าย (3) การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมเพราะเมื่อทุกกลุ่มองค์กรหรือเครือข่ายมีการประสานผลประโยชน์ต่อกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยแล้ว สิ่งที่เกิดตามมาคือ เครือข่ายเกิดการเรียนรู้และมีกิจกรรมการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้เกิดระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพและเกิดกระบวนการใหม่ รวมทั้งจะเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาเครือข่ายที่ต่อเนื่อง

ในท้ายที่สุด คือ องค์ความรู้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมแบบองค์รวม (Holistic Approach) ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้ (1) การใช้แบบยั่งยืน (Sustainable utilization) (2) การกักเก็บรักษา (Storage) (3) การรักษาหรือซ่อมแซม (repair) (4) การฟื้นฟู (rehabilitation) (5) การพัฒนา (development) (6) การป้องกัน (protection) (7) การสงวน (preservation) (8) การแบ่งเขต (Zoning) เพื่อให้เกิดการพัฒนายั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดของ จำลอง โพธิ์บุญ (2545: 13) ที่ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแบบองค์รวม ควรประกอบด้วยอย่างน้อย 4 มิติ คือ มิติที่ 1 ด้านเป้าหมายต้องมุ่งให้เกิด คุณภาพชีวิตที่ดีของสมาชิกทุกกลุ่มของสังคม ทั้งของคนในรุ่นปัจจุบัน และลูกหลานในอนาคต มิติที่ 2 ด้านประเด็นการพัฒนาที่ต้องครอบคลุมทั้ง

ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มิติที่ 3 ด้านภาคีพัฒนานั้นต้องเป็นการรวบรวมทุกภาคที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา คือภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการนักสื่อสารมวลชน มิติที่ 4 กระบวนการพัฒนาซึ่งประยุกต์หลักการบริหารจัดการเชิงยุทธศาสตร์ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคีในทุกขั้นตอน การพัฒนาแบบองค์รวมจะขาดมิติใดมิติหนึ่งไม่ได้ เพราะทุกมิติมีความสัมพันธ์หนุนเนื่องซึ่งกันและกัน

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาแนวปฏิบัติและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง สรุปลงเป็นแผนผังได้ดังนี้

ภาพที่ 5 องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาแนวปฏิบัติและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง

สรุป

แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม คือ หลักอภัยปัจจยตา หรือ ปฏิจฺจสมุปบาท กรรม และเมตตา 2) ผลการดำเนินงานด้านการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย (1) การจัดการขยะ (2) บวชป่า (3) ทำแนวกันไฟ (4) อนุรักษ์ต้นน้ำ (5) อนุรักษ์พันธุ์ปลา (6) รณรงค์การไม่ใช้สารเคมี (7) ธนาครข้าว (8) เครือข่ายอาสาสมัครรักษาสีเขียว 3) วิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนา ประกอบด้วย (1) การใช้แบบยั่งยืน (Sustainable utilization) (2) การกักเก็บรักษา (Storage) (3) การรักษาหรือซ่อมแซม (repair) (4) การฟื้นฟู (rehabilitation) (5) การพัฒนา (development) (6) การป้องกัน (protection) (7) การสงวน (preservation) (8) การแบ่งเขต (Zoning) และ 4) สังเคราะห์องค์ความรู้ในพื้นที่ต้นแบบ (Model) ประกอบด้วย (1) การพัฒนาศักยภาพของคน (Man) (2) งบประมาณ หรือ เงินหรือทุน หรือทรัพยากร (Money/Resource) (3) วัสดุ (Material) (4) การบริหารจัดการ (Management) (5) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (Network) (6) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแบบองค์รวม (Holistic Approach)

บรรณานุกรม

- เกษม จันทร์แก้ว. (2564). **สิ่งแวดล้อมของไทยในอนาคต**. กรุงเทพมหานคร: คณะสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จุฑารัตน์ หงษ์จินดา และ จุฑารัตน์ ชมพันธุ์. (2557). “ปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จต่อการดำเนินงานระบบมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม (ISO 14001): กรณีศึกษา บริษัทพีทีที โกลบอล เคมิคอล จำกัด (มหาชน)”. **วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม**. 10(1), 76.
- จำลอง โพธิ์บุญ. (2545). “การพัฒนาแบบองค์รวมในมุมมองของนักจัดการสิ่งแวดล้อม”. **วารสารพัฒนบริหารศาสตร์**. (42)ฉบับพิเศษ, 13.
- ชาญชัย จิตรเหล่าอาพร และคณะ. (2564). “การพัฒนาที่ยั่งยืนและการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจโลก”. **วารสารวิชาการไทยวิจัยและการจัดการ**. 2(3), 92.
- ทศพล เพื่อนอุดม. (2559). “อำเภอนิคมแม่แจ่มโมเดลลัส”. **วารสาร MCUSR มหาวิทยาลัยสร้างอนาคตประเทศไทย**. 4(2), 4.
- ประพันธ์ ศุภสร. (2558). “พุทธธรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. 11(1), 18.
- พระอนุสรณ์ ปรุกโกโม (ยิ่งยง). (2558). “การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต**

ร้อยเอ็ด. (4 (2), 311-319.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ. (2548). **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ.**

กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).

สมุดแผนที่คาร์บอนโลก. (2560). **การปล่อยมลพิษจากเชื้อเพลิงฟอสซิล.** กรุงเทพมหานคร:
องค์การอนามัยโลก.

อาทิตย์ บุญรอด และคณะ. (2565). “สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการ
จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม.) จังหวัดเชียงราย”. **วารสาร
พุทธศาสตร์ศึกษา.** (13)2, 201.

Kokpol, O. & Chaonar, S. (2008). **Decoding Award Prapokklao ‘50.** King
Prajadhipok’s Institute.

การบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญา ของภิกษุสามเณร
วัดจงคำ พระอารามหลวง ตำบลบ้านหวด อำเภอางาว จังหวัดลำปาง
Management of 4 Requisites According to Buddhist
Philosophy by Monks and Novices of Wat Chong Kham,
the Royal Temple, Ban Huat Sub-District, Ngao District,
Lampang Province

พระมหาสมยศ ยสสุลี (ดาทอง)

ทรงศักดิ์ พรหมดี, อุเทน ลาพิงค์

Phramaha Somyot Ysussee (Dathong)

Songsakdi Promdee, Uten Larping

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University

Corresponding Author, Email: phramahasomyot.dathong@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญา ของภิกษุสามเณรในวัด 2) เพื่อศึกษาปัญหาในการบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญา ของภิกษุสามเณรในวัด 3) เพื่อเสนอแนวทางในการบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญา ของภิกษุสามเณรในวัดจงคำ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ภิกษุสามเณร ในวัดจงคำ พระอารามหลวง ตำบลบ้านหวด อำเภอางาว จังหวัดลำปาง จำนวน 27 รูป เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผลการวิจัยพบว่า: 1) การบริหารจัดการปัจจัย 4 พบว่า มีการจัดถวายจีวรเครื่องนุ่งห่มปีละ 3 ครั้ง, อาหารบิณฑบาต มีการจัดตั้งโรงครัวภายในวัด เสนาสนะมีการล้อมกำแพงทั้งบริเวณ ในแต่ละอาคารจะมีกล้องวงจรปิดทุกที่ ภิกษุสามเณรอยู่รวมกันที่อาคารเดียวกันทั้งหมด เกสซ์หรือระบบสาธารณสุขนั้น หากภิกษุสามเณร ไม่สบาย ทางวัดมีภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่ดูแล มีรถรับส่งไปโรงพยาบาล แต่ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสทุกครั้ง 2) ปัญหาในการบริหารจัดการปัจจัย 4 พบว่า สามเณรไม่รักษาเครื่องนุ่งห่ม ยังไม่เคยมีนักวิชาการด้านโภชนาการมาให้คำแนะนำหรืออบรมแม่ครัวเกี่ยวกับเรื่องคุณค่าด้านโภชนาการ เสนาสนะ

มีการปลูกต้นไม้ใกล้กุฏิจนเกินไปทำให้กิ่งไม้หักใส่หลังคา บริเวณวัดมีสุนัขมากเกินไป ในด้านเกษตรหรือระบบสาธารณสุขนั้น ภิกษุที่เป็นเจ้าหน้าที่ดูแลยังไม่มีความรู้มากพอในการปฐมพยาบาลเบื้องต้นและในการจ่ายยาให้กับภิกษุสามเณร **3) แนวทางการบริหารจัดการ**
จัดการปัจจัย 4 พบว่า ควรมีโครงการไปศึกษาดูงานตามวัดต่าง ๆ เพื่อหาข้อมูลเปรียบเทียบ แล้วนำไปพัฒนาการบริหารจัดการปัจจัย 4 ภายในวัดให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะจะก่อให้เกิดผล คือภิกษุสามเณรได้รับการแบ่งปัน แจกจ่ายอย่างทั่วถึงเสมอภาค เป็นธรรม ภิกษุสามเณรได้อาศัยการบริหารแจกจ่ายที่เป็นธรรมทั่วถึงนี้อยู่กันอย่างมีความสุข คือการได้อาศัยปัจจัย 4 ที่เป็นสัพปายะ เรียนรู้พัฒนาตนเองเข้าถึงธรรมในระดับที่สูงขึ้นไป

คำสำคัญ การบริหารจัดการ, ปัจจัย 4, วัดจงคำ พระอารามหลวง

Abstract

The objectives of this article were as follows: 1) to study management of 4 requisites according to Buddhist philosophy by monks and novices in a Buddhist temple 2) to study problems in the management of 4 according to Buddhist philosophy of monks and novices in a Buddhist temple, and 3) to propose guideline for management of 4 requisites according to Buddhist philosophy of monks and novices in a Buddhist temple. This research uses a qualitative method with the target group consisting of 27 monks and novices at Wat Chong Kham the royal temple, Ban Huat sub-district, Ngao district, Lampang province as the main information providers.

The results of research were found that: 1) Management of 4 requisites was found that robes and clothes were offered 3 times a year, food for alms was provided by the kitchen being established in the temple. The residence was surrounded by a wall throughout the area. There were CCTV cameras everywhere in each building. All the monks and novices were gathered in the same building. Regarding pharmacy or public health system in case of monks and novices' sickness, there were monks to take care of them and there was shuttle bus to take them to the hospital upon receiving approval from the abbot. 2) Problems in management of 4 requisites were found that the novices did not properly maintain their clothes. There had

never been a nutrition scholar to advise or train the cooks on nutritional value. Regarding residence inside the temple, trees were planted too close to the cubicle causing the branches to break into the roof. The temple area had too many dogs. Regarding pharmacy or public health system, monks who were the caretakers did not have enough knowledge in first aid and in dispensing medicine to monks and novices. 3) Guidelines for the management of 4 requisites were found that there should be a project to study and visit various temples to find comparative information and application of certain information to develop the management of 4 requisites within the temple more effectively. As a result, monks and novices were shared and distributed thoroughly, evenly and fairly. The monks and novices relied on this fair and inclusive administration to live happily, that is, they relied on these 4 suitable requisites to learn and develop themselves to reach higher levels of realization.

Keywords : Management, 4 requisites, Wat Chong Kham, The royal temple

บทนำ

ในพระพุทธศาสนา ปัจจัย 4 นั้นถือเป็นปัจจัยเครื่องอาศัยขั้นพื้นฐานของบรรพชิต ตามหลักของพระธรรมวินัย เรียกว่า นิสสัย 4 ซึ่งพระอุปัชฌาย์จะต้องบอกแก่กุลบุตรผู้อุปสมบทในวันนั้นตามพุทธดำรัสที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ให้อุปสมบทบอกนิสสัย 4 คือ บรรพชาอาศัยโกชนะ คือ คำข้าวที่พึงได้ด้วยปลีแข้ง, บรรพชาอาศัยผ้าบังสุกุล เธอพึงทำอุตสาหะในผ้าบังสุกุล, บรรพชาอาศัยเสนาสนะ คือ ควางไม้ เธอพึงทำอุตสาหะในเสนาสนะ คือ ควางไม้, บรรพชาอาศัยยา คือ น้ำมูตรเนา เธอพึงทำอุตสาหะในยา คือ น้ำมูตรเนา” (วิ. ม. 4/73/101-102.)

การที่จะได้มาซึ่งปัจจัย 4 นั้น ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้จะต้องแสวงหามาโดยชอบธรรม มิใช่ด้วยการโกหก การพูดเลียบเคียง การทำนิมิต การกำจัดคุณเขา การต่อลาภด้วยลาภ การให้ไม้ การให้ไม้ไผ่ การให้ใบไม้ การให้ดอกไม้ การให้ผลไม้ การให้อาบน้ำ การให้แบ่งจุก การให้ดินสองพอง การให้ไม้สีฟัน การให้น้ำบ้วนปาก ด้วยคำพูดมุ่งให้เขารักตน ด้วยคำพูดทะเลาะแหย่เหมือนแกงถั่ว ด้วยกิริยาประจบ ด้วยการขัดตั้งตีสนิทเขา ด้วยวิชาดูพื้นที่ ด้วยเตร็จฉานวิชา ด้วยวิชาทำนายลักษณะอวัยวะ ด้วยวิชาดูฤกษ์ยาม ด้วยการทำหน้าที่ทูต ด้วยการเดินเป็นคนรับใช้ ด้วยการเดินสื่อสาร ด้วยเวชกรรม ด้วยนวรรรม ด้วยการ

ให้ก่อนข้าวตอกแทนก้อนข้าว (ขุ.ม. 29/206/600.) ฟังแสงหามาด้วยความบริสุทธิ์

เมื่อแสงหามาด้วยความบริสุทธิ์ ในการบริหารจัดการปัจจัย 4 พระพุทธองค์ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้พระสงฆ์ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทรงให้พระภิกษุทุกรูปได้เข้ามามีส่วนในการบริหารจัดการ ได้เรียนรู้ที่จะช่วยเหลือพึ่งพากันและกันพัฒนาองค์กรสงฆ์ให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับการบริหารจัดการปัจจัย 4 ในวัดจองคำ พระอารามหลวงที่มุ่งเน้นให้คณะสงฆ์ภายในวัดได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ โดยพระพรหมมงคลวัชโรดม เจ้าอาวาส/เจ้าสำนักศาสนศึกษา วัดจองคำ พระอารามหลวง ได้มอบหมายให้คณะผู้บริหาร คณาจารย์ และภิกษุสามเณรเปรียญระดับสูงให้มีหน้าที่ในการบริหารจัดการปัจจัย 4 ในแต่ละแผนก ตามสมควรแก่คุณสมบัติที่เหมาะสมสำหรับแผนกนั้น ๆ และได้มีการประชุม คณะผู้บริหารเดือนละ 2 ครั้ง เพื่อปรึกษาหารือทางออกร่วมกันในการบริหารจัดการปัจจัย 4 เสร็จแล้วนำผลการประชุมให้หลวงปู่ทราบ และวันที่ 1 ของทุกเดือนจะเป็นการประชุม เต็มรูปแบบโดยมีหลวงปู่เป็นประธานในการประชุม อนึ่ง หากสามเณรมีข้อร้องเรียนเกี่ยวกับความไม่สะดวกในการบริหารจัดการ หรือมีความต้องการใด ๆ ในเรื่องปัจจัย 4 อาจารย์ประจำชั้นนั้น ๆ ต้องเรียนให้หลวงปู่ทราบในวันนั้นทันที เพื่อแก้ปัญหาและเพื่อต้องการให้ภิกษุสามเณรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ดังนั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญาของภิกษุสามเณร โดยเฉพาะที่วัดจองคำ พระอารามหลวงที่ผู้วิจัยได้อาศัยอยู่เพื่อศึกษาการบริหารจัดการปัจจัย 4 ภายในวัด ศึกษาปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการปัจจัย 4 ในด้านต่าง ๆ และเพื่อหาผลการศึกษามาเป็นแนวทางในการวางแผน ส่งเสริม และปรับปรุงเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการปัจจัย 4 ภายในวัดให้เหมาะสมแก่ภิกษุสามเณรภายในวัด รวมถึงเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพและบริการต่าง ๆ ให้แก่ภิกษุสามเณรให้สามารถพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่มีคุณภาพและเติบโตเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาพระพุทธศาสนาและประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญา ของพระภิกษุสามเณร วัดจองคำ พระอารามหลวง ตำบลบ้านหวด อำเภอหาง จังหวัดลำปาง
- 2) เพื่อศึกษาปัญหาในการบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญา ของพระภิกษุสามเณร วัดจองคำ พระอารามหลวง ตำบลบ้านหวด อำเภอหาง จังหวัดลำปาง
- 3) เพื่อเสนอแนวทางในการบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญา ของพระภิกษุสามเณร วัดจองคำ พระอารามหลวง ตำบลบ้านหวด อำเภอหาง จังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในเรื่อง “การบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญา ของภิกษุสามเณร วัดจงคำ พระอารามหลวง ตำบลบ้านหวด อำเภอวารัง จังหวัดลำปาง” โดยการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary research) และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการปัจจัย 4 ประโยชน์ในการบริหารจัดการปัจจัย 4 รวมถึงแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการปัจจัย 4 ซึ่งมีรายละเอียดของวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พระภิกษุผู้บริหารจัดการปัจจัย 4 พระภิกษุสามเณรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการปัจจัย 4

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระภิกษุสามเณร ผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการปัจจัย 4 ประกอบด้วย

- (1) พระภิกษุผู้บริหารจัดการปัจจัย 4 จำนวน 12 รูป
- (2) พระภิกษุสามเณรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการปัจจัย 4 จำนวน

15 รูป

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยอาศัยกรอบแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามปัญหาวิจัยวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตการวิจัยและการนิยามศัพท์ปฏิบัติการ ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือดังนี้

(1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์

(2) ร่างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์เพื่อให้ครอบคลุมและสามารถตอบวัตถุประสงค์ได้ แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ในการวิจัย จำนวน 3 ท่าน คือ

(2.1) พระมหาวิเศษ ปญญาวิโร, รศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

(2.2) พระมหาสหัสขันธ์ สิริมงคล, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

(2.3) ผศ.ดร. โผน นามณี อาจารย์ประจำหลักสูตรศาสนศาสตร์มหา

บัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต
ล้านนา

(3) นำร่างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ ที่ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและเสนอแนะไป
แก้ไขให้ถูกต้องตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

(4) นำเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ตามที่ผู้เชี่ยวชาญแนะนำและแก้ไขแล้วเสนอ
ต่อที่ปรึกษาในการใช้สำนวนภาษา ตลอดจนพิจารณาถึงความเหมาะสมทั่วไปของเครื่อง
มือแบบสัมภาษณ์ โดยให้ครอบคลุมถึงรายละเอียดเนื้อหา เพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง

(5.) นำไปใช้เก็บข้อมูลจริงกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยได้เก็บ
รวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล

(1) เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นการเก็บข้อมูลโดยตรง
จากกลุ่มเป้าหมายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการปัจจัย 4 ในระหว่างเดือนกรกฎาคม
ถึง ตุลาคม 2563 โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการปัจจัย
4 และประโยชน์ในการบริหารจัดการปัจจัย 4 ตลอดจนถึงแนวทางการพัฒนาการบริหาร
จัดการปัจจัย 4 ซึ่งผู้วิจัยได้วางแผนปฏิบัติไว้ดังนี้

(2) หนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมแนบเอกสารที่เป็นเครื่อง
มือสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างไปยังผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เตรียมตัวและกำหนด
เวลาในการให้สัมภาษณ์

(3) ผู้วิจัยนำเครื่องมือไปเก็บข้อมูลตามวันและเวลาที่กำหนดไว้ พร้อมเตรียม
อุปกรณ์ในการสัมภาษณ์ เช่น เทปบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก

เมื่อได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แล้ว ทำการถอดเทปบันทึกเสียง แล้วนำมา
วิเคราะห์ประมวลผล ตามกรอบแนวคิดที่กำหนดในการวิจัยและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
ของการวิจัย ในกรณีที่ข้อมูลไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยได้เก็บเพิ่มเติมในภายหลังจากผู้ทรงคุณวุฒิ
กลุ่มเป้าหมาย

(4) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นการศึกษา
เอกสาร รัฐธรรมนูญ งานวิจัย รายงานการวิจัย หนังสือวิชาการ บทความวิชาการ ภูมิ
เปรียบเทียบ ตำรา สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ รวมทั้งการค้นคว้าจากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์อิเล็กทรอนิกส์

4) การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย คือ พระภิกษุผู้บริหารจัดการ
ปัจจัย 4 และ พระภิกษุสามเณรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการปัจจัย 4 และนำข้อมูล

มาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ในแง่ต่าง ๆ ตามความเป็นจริงซึ่งเป็นการวิเคราะห์ออกมาในรูปเชิงพรรณนา และได้จัดหมวดหมู่ในประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ ดังต่อไปนี้

(1) การบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญา ของภิกษุสามเณร วัดจองคำ

(2) ปัญหาในการบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญา ของภิกษุสามเณร วัดจองคำ

(3) แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญาของภิกษุสามเณร วัดจองคำ

ขอบเขตการวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ 3 ด้าน ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ การบริหารจัดการ ปัญหา และแนวทางการบริหารจัดการปัจจัย 4 คือ การบริหารจัดการจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและการบริหารจัดการคิลานเภสัชบริวาร ของภิกษุสามเณร วัดจองคำ พระอารามหลวง ตำบลบ้านหวด อำเภองาว จังหวัดลำปาง

ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ภิกษุสามเณรวัดจองคำ พระอารามหลวง ตำบลบ้านหวด อำเภองาว จังหวัดลำปาง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการปัจจัย 4 ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างจำนวน 27 รูป โดยแบ่งเป็นคณะผู้บริหารและสามเณรเปรียญตรี โท เอก ดังนี้

- 1) ผู้บริหาร จำนวน 1 รูป
- 2) คณาจารย์ จำนวน 11 รูป
- 3) เปรียญตรี จำนวน 5 รูป (ประโยค 1-2 ถึง เปรียญธรรม 3)
- 4) เปรียญโท จำนวน 5 รูป (เปรียญธรรม 4 ถึง เปรียญธรรม 6)
- 5) เปรียญเอก จำนวน 5 รูป (เปรียญธรรม 7 ถึง เปรียญธรรม 9)

ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ วัดจองคำ พระอารามหลวง ตำบลบ้านหวด อำเภองาว จังหวัดลำปาง

ผลการวิจัย

1) การบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญา ของภิกษุสามเณร การบริหารจัดการเครื่องนุ่งห่ม วัดจองคำมีหลักบริหารจัดการเกี่ยวกับจีวรและเครื่องนุ่งห่มโดยแบ่งหน้าที่กันเป็น 3 แผนก คือ 1. ผู้รับ 2. ผู้จัดเก็บ 3. ผู้แจก โดยหน้าที่รับ

ผ้าถุงห่มนี้ เป็นหน้าที่ของหลวงปู่ ภิกษุผู้เป็นหน้าที่จัดเก็บเป็นหน้าที่ของพระมหาอุทัย มหิทธิโก และหน้าที่แจกจีวรเป็นหน้าที่ของคณาจารย์ทุกรูป การบริหารจัดการอาหาร ทางวัดมีการจัดตั้งโรงครัว โดยมีพ่อครัวแม่ครัวทำอาหารถวายพระภิกษุเณร เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่พระภิกษุสามเณรให้มีเวลาอ่านหนังสือเติมที่ไม่ต้องเป็นกังวลกับอาหารการขบฉัน และสอดคล้องกับระบบการศึกษาของวัดจองคำด้วย หากออกบิณฑบาตบางวันอาจจะได้น้อยบ้าง มากบ้าง ซึ่งไม่มีความแน่นอนใด ๆ หนึ่ง ถ้ามีกิจกรรมขึ้นปีใหม่หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาทางราชการหรือพ่อค้าประชาชนก็จะร่วมจัดให้พระภิกษุสามเณรออกมารับบิณฑบาตก็มีบ้าง แต่ไม่บ่อยครั้ง ทางวัดไม่ได้ปิดกั้นการออกบิณฑบาตเสียทีเดียว การบริหารจัดการเสนาสนะ การบริหารเสนาสนะภายในวัดจองคำทั้งที่เป็นถาวรวัตถุและไม่ใช่ถาวรวัตถุ เป็นครุภัณฑ์ก็ดี เป็นลหุภัณฑ์ก็ดี ล้วนมีพระภิกษุสามเณรดูแลรักษา ตรวจสอบ เชื้ออยู่เสมอ มีการแบ่งเป็นเขตพุทธาวาสเขตสังฆาวาสและโรงเรียนอย่างเป็นทางการทั้งที่ดินของวัด ถ้ามีการขยายพื้นที่ออกไปหรือมีญาติโยมถวายที่ดิน ทางวัดก็จะสร้างกำแพงกำหนดอาณาเขต เพื่อป้องกันข้อพิพาทที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้นพื้นที่ภายในวัดจำนวน 300 กว่าไร่จึงมีกำแพงล้อมรอบทุกทิศ การบริหารจัดการเภสัช วัดจองคำดูแลพระภิกษุสามเณรด้วยยาแผนปัจจุบัน เข้ารับการรักษาตามระบบสาธารณสุข มีโรงพยาบาลสวนดอกจังหวัดเชียงใหม่ร่วมกับโรงพยาบาลอำเภอจางมาตรวจสุขภาพประจำปี พร้อมทั้งฉีดวัคซีนต้านโควิดให้กับพระภิกษุสามเณรวัดจองคำอีกด้วย

2) ปัญหาในการบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญาของภิกษุสามเณร

ปัญหาในการบริหารจัดการเครื่องนุ่งห่ม ผ้าถุงห่มมีมากจนเกินไปทำให้ยากลำบากต่อการเก็บรักษาเพราะพระภิกษุที่มีหน้าที่เก็บจีวรและเครื่องนุ่งห่ม มีเพียงรูปเดียว ส่วนคนที่มาเอาไปใช้มีหลายรูปมารื้อค้นจนไม่เป็นระเบียบ และยังไม่มีห้องเก็บเครื่องนุ่งห่มเป็นการเฉพาะ บางที่ห้องเก็บของหลังครัวหรือหน้าต่างโดนฝนผู้พักกว่าจะได้รับการแก้ไขก็ใช้เวลานานมากพอสมควร ปัญหาในการบริหารจัดการอาหาร ปัญหาหลักเกี่ยวกับการขบฉันของวัดจองคำคือ ยังไม่เคยมีนักวิชาการด้านโภชนาการมาให้คำแนะนำหรืออบรมแม่ครัวเกี่ยวกับเรื่องคุณค่าด้านโภชนาการ นอกจากนั้นแล้วกับข้าวบางวันอาจจะอร่อยบ้าง ไม่อร่อยบ้าง บางวันกับข้าวน้อยบ้าง มากบ้าง ไม่มีความแน่นอนในแต่ละวัน สามเณรไม่มีอิสระในการเลือกกลุ่มนั่งฉันข้าว กับข้าวมีแบบจำกัด ฉันพออย่าอึดอัดให้เป็นไปในแต่ละวันเท่านั้น ซึ่งบางที่สามเณรอยู่ในช่วงวัยกำลังเจริญเติบโต พอได้รับสารอาหารไม่ครบ 5 หมู่อาจจะทำให้การเติบโตของร่างกายบกพร่องก็เป็นได้ ปัญหาในการบริหารจัดการเสนาสนะ วัดปลุกต้นไม้ใกล้อาคารเสนาสนะมากจนเกินไป เมื่อออกดอกออกผลทำให้เป็นที่ดึงดูดนกพิราบมาทำรังอีกทั้งยังถ่ายมูล ทำให้สกปรกไปทั้งบริเวณ ตามอาคารก็มีสุนัขมาพอกอาศัยทั้งเศษอาหาร ทั้งเห็บหมัด เกือบกลาด อีกทั้งยังไล่กวดญาติโยมที่เข้ามาไหว้พระขอพรในวัด

อีกด้วย อาคารที่พักอยู่ติดกับบ่อขยะและบ่อบำบัดน้ำเสียก็ยังไม่มีการตรวจสอบมาตรฐานความปลอดภัยของอาคารต่าง ๆ อาคารเสนาสนะมีมากแต่คนดูแลไม่เพียงพอ ปัญหาในการบริหารจัดการเกสัช ยังไม่มีการแต่งตั้งผู้ดูแลในด้านนี้อย่างเป็นทางการเมื่อสามเณรไม่สบายก็จะต้องไปขออนุญาตอาจารย์ประจำชั้นหรือไปขออนุญาตเจ้าอาวาสเองเพื่อลาป่วยและทำการรักษาต่อไป การเข้าถึงยาสามัญประจำบ้านยังไม่สะดวกเท่าที่ควรและการจ่ายยายังเป็นพระภิกษุสามเณรจ่ายกันเอง ไม่ได้รับคำแนะนำจากเภสัชกรแต่อย่างใด ส่วนมากใช้วิธีการอ่านฉลากยาและวิธีการใช้เอง

3. แนวทางในการบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญา ของภิกษุสามเณร

แนวทางในการบริหารจัดการเครื่องนุ่งห่ม ควรมีการแยกขนาดไว้ตั้งแต่แรกรับในชั้นวางแต่ละชั้นควรมีป้ายติดบอกขนาดของจีวรไว้ มีบัญชีจดบันทึกการนำไปของเข้า-ออก คนที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องห้ามมาหยิบหรือขนย้าย ทั้งนี้เพื่อความเรียบร้อยและง่ายต่อการนำมาใช้ในแต่ละครั้ง ปิดประตูและหน้าต่างให้เรียบร้อย เพื่อบอกกันหนูและแมลงสาบที่จะเข้าไปได้ แนวทางในการบริหารจัดการอาหาร คณะผู้บริหารควรมีการประชุมกับคณะสามเณรรวมทั้งแม่ครัวเพื่อสอบถามปัญหาและรับฟังความคิดเห็นของสามเณรและแม่ครัว เสร็จแล้วก็เก็บรวบรวมข้อมูล นำปัญหาและความต้องการของสามเณรมาเสนอให้ เจ้าอาวาสพิจารณาและสั่งการลงไปยังโรงครัวและให้ทุกฝ่ายปฏิบัติตามระบบบริหารของวัด แนวทางในการบริหารจัดการเสนาสนะ ไม่ควรปลูกต้นไม้ใหญ่ไว้ใกล้กุฏิและอาคารที่พัก บริเวณโดยรอบอาคารควรมีควรมีขยะมูลฝอย มีน้ำดื่มน้ำใช้เพียงพอ มีบ่อบำบัดน้ำเสียที่ได้มาตรฐาน หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรมาร่วมจัดประชากร สุนัข แมว และหาวิธีไล่นกพิราบ พนยากำจัดยุงลาย อาคารที่พักก็ควรได้มาตรฐานและถูกต้องกับสุขลักษณะ แนวทางในการบริหารจัดการเกสัช วัดจองคำยังไม่มีการเตรียมการรองรับเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพเท่าที่ควร โดยที่ผ่านมามีเหตุการณต่าง ๆ ขึ้น ก็ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสก่อนถึงจะนำรถของวัดไปใช้ได้ ซึ่งนั่นเท่ากับว่า เป็นการเพิ่มขึ้นตอนขึ้นทำให้ทุกอย่างล่าช้า อาจจะส่งผลต่อคนไข้โดยตรง คณาจารย์ควรได้รับสิทธิในการตัดสินใจหากมีเหตุการณ์ที่ไม่คาดถึงเกิดขึ้น เพื่อลดความสูญเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ควรมีการทำประกันชีวิตให้กับพระภิกษุสามเณรภายในวัดเพื่อจะได้รับสิทธิการรักษาที่ดียิ่งขึ้นไป

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัย “การบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญาของภิกษุสามเณร วัดจองคำ พระอารามหลวง ตำบลบ้านหวด อำเภอองาว จังหวัดลำปาง” สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

การบริหารจิ๋วของวัดจองคำ การบริหารจัดการสรรจิ๋วรวมทั้งเครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ ของวัดจองคำนั้นเป็นไปตามพระธรรมวินัยและมีการจัดสรรอย่างเป็นธรรมถวายให้แก่ทุก ๆ รูปอย่างเสมอภาคกันซึ่งสอดคล้องกับบทความของ**พระมหาบุญกอง คุณาโร และคณะ** ได้กล่าวถึงการจัดการปัจจัยคือเครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรคในวัดจองคำ พระอารามหลวง ไว้ว่า ในส่วนเครื่องนุ่งห่มสำหรับพระภิกษุสามเณรก็มีเพียงพอโดยทางพระเดชพระคุณ หลวงพ่อ จะจัดถวายปีละประมาณ 3-4 ครั้ง สำหรับสามเณรใหม่จะได้ 4 ครั้งโดยแบ่งเป็น 4 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 ทางวัดจะจัดถวายเฉพาะสามเณรใหม่ 2 ไตร ช่วงที่ 2 ถวายทุกรูปในงาน ฉลองเปรียญธรรมประจำปีรูปละไตร ช่วงที่ 3 ถวายทุกรูปในวันเข้าพรรษา ช่วงที่ 4 ถวายทุกรูปในงานกฐินพระราชทาน หากนักเรียนรูปใดอาพาธทางวัดก็มีห้องพยาบาลสำหรับการปฐมพยาบาลเบื้องต้นและสำหรับเก็บยารักษาสำหรับอาการป่วยทั่วไป หากเป็นมาก ทางวัด ก็จะนำส่งโรงพยาบาลโดยจะออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด และ**บุญช่วย จันทรเจ้า** ได้ทำวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์คณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า เจ้าอาวาสมีอำนาจในการจัดการดูแลเกี่ยวกับปัจจัย 4 ของภิกษุสามเณร สามารถปกครองและสอดส่องให้ที่พำนักอาศัยแก่ภิกษุสามเณรอย่างเพียงพอและเหมาะสม มีการจัดทำบัญชีพระภิกษุสามเณรและศิษย์ที่อาศัยอยู่ในวัด จัดตั้งกฎ ระเบียบปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุข ช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บป่วยหรืออาพาธ จัดให้สวัสดิการสำหรับภิกษุสามเณรและศิษย์วัด เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

การบริหารอาหารบิณฑบาตของวัดจองคำ การบริหารอาหารการขบฉันของวัดจองคำนั้น พระเดชพระคุณพระพรหมมงคลวิโรตม, เจ้าอาวาส/เจ้าสำนักเรียนได้ทราบปัญหาต่าง ๆ เช่น เรื่องการขบฉัน ที่พักอาศัย สุขภาพอนามัย และสภาพจิตใจของสามเณรมาโดยตลอดและพยายามหาทางแก้ไขในปัญหานั้น ๆ โดยมีการประชุมคณะผู้บริหารเดือนละ 2 ครั้ง กล่าวคือทุกวันที่ 15 ของทุก ๆ เดือน คณะจารย์ต้องประชุมกันเพื่อปรึกษาและหาทางออกร่วมกันเสร็จแล้วนำผลการประชุมเสนอให้หลวงปู่ทราบ และวันที่ 1 ของทุกเดือนจะเป็นการประชุมเต็มรูปแบบโดยมีหลวงปู่เป็นประธานในการประชุม อนึ่งหากสามเณรมีข้อร้องเรียนเกี่ยวกับความไม่สะดวกต่าง ๆ หรือมีความต้องการในเรื่องใด ๆ อาจารย์ประจำชั้นนั้น ๆ ต้องเรียนหลวงปู่ให้ทราบทันทีในวันนั้นเพื่อแก้ปัญหาและเพื่อต้องการให้สามเณรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เมื่ออาจารย์ไม่มารายงานหลวงปู่หรือไม่มีการประชุมกันก็มีส่วนทำให้เกิดปัญหาหลายประการตามมา อาทิ ปัญหาด้านปัจจัยพื้นฐานคือ ปัญหาด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม อาคารสถานที่ ยารักษาโรค ไม่เพียงพอ ดังที่**พระมหาวิเศษ ปณฺณาวชิโร** ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การบวชเรียนมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทยภูษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า ควรปรับปรุง

อาหาร น้ำดื่ม ให้ถูกหลักอนามัย มีรสชาติ โรงครัว โรงอาหาร ให้สะอาดด้วย ปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ผ้าห่ม จีวร สงบ ประคดเอาจ ไม่เพียงพอ ไม่สะอาด ไม่มีคุณภาพ รวมทั้งการนุ่งห่มไม่เรียบร้อย การพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับพัฒนาการ ควรสร้างเสริมการเป็นคนมีเหตุ มีผลในการดำเนินชีวิต ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ การพัฒนาการเรียนการสอนและพัฒนาครูผู้สอนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ควรมีกิจกรรมทางวิชาการเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการแข่งขันที่จะเรียนรู้ และควรส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบ ส่วนการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับเอื้อโอกาส ควรปรับปรุงด้านเทคโนโลยี กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ทางเทคโนโลยี คอมพิวเตอร์ เว็บไซต์ เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีให้รู้เท่าทันสังคมยุคใหม่ ปรับปรุงการเรียนการสอนให้ทันสมัย ควรให้โอกาสทางการศึกษาโดยเสมอภาคกัน และจัดกิจกรรมทัศนศึกษานอกสถานที่เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ในการเรียนรู้ และวัดจงคำได้เล็งเห็นความสำคัญของการขบฉันซึ่งสอดคล้องกับ**จํานงค์ ทองประเสริฐ** ได้กล่าวเอาไว้ในหนังสือ “พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง” ว่า อาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างที่สุดของชีวิต ถ้าหากไม่มีอาหารก็ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เรื่องอาหารมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความสุขหรือศีลธรรมในสังคม トラบใดที่ท้องของประชาชนยังว่างอยู่ ยังมีความหิวโหยอยู่ จะให้คนมีศีลธรรมเป็นไปไม่ได้ พระพุทธเจ้าไม่ให้เทศนาสอนแก่คนที่กำลังหิว เพราะคนที่กำลังหิวนั้นสมาธิไม่มี แต่ก็ไม่ได้ให้กินอาหารอย่างฟุ่มเฟือย ทรงสอนให้พิจารณาก่อนฉันว่าที่ฉันไปนั้นไม่ใช่เพื่อความมัวเมา ไม่ใช่เพื่อเล่น แต่ว่าเพื่อยังชีวิตให้เป็นไปที่จะทำประโยชน์ให้แก่สังคมต่อไปเท่านั้น

การบริหารเสนาสนะของวัดจงคำ การบริหารเสนาสนะของวัดจงคำนั้นนับว่าเป็นการยากพอสมควร เพราะว่าเป็นพระอารามหลวงและมีพื้นที่กว่า 300 ไร่ มีอาคารและเสนาสนะที่ปลูกสร้างมากมาย ซึ่งสวนทางกับจำนวนพระภิกษุเจ้าหน้าที่ที่มีจำนวนน้อย พระภิกษุ 1 รูปต้องรับหน้าที่ดูแลหลายแห่ง และบางปีก็มีพระภิกษุซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ดูแลเสนาสนะขอย้ายสำนักไปอยู่ที่อื่น ทำให้คนที่มาดูแลใหม่อาจจะยังไม่เข้าใจหน้าที่หรือยังไม่ทราบบริบทของวัดจงคำอย่างชัดเจนก็ทำให้ผิดพลาดไปบ้าง แต่ทั้งนี้ก็มีการดูแลสอดส่องช่วยกันอยู่เสมอ อนึ่งหากสังเกตให้ดีการสร้างเสนาสนะภายในวัดจะเป็นสัดส่วนชัดเจน กล่าวคือเขตสังฆาวาสก็อยู่โซนหนึ่ง เขตโรงเรียนพระปริยัติธรรมก็จะอยู่อีกโซนหนึ่ง เขตที่พักพระภิกษุสามเณรก็อยู่อีกโซนหนึ่ง เป็นต้น สอดคล้องกับพระอภินิษฐ์ สิริปัญญา (อาจวิชัย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า

1) การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการการในอำเภอเมือง จังหวัด ปทุมธานี พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการ

ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($X=3.93$) และเมื่อพิจารณา รายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

2) ผลการเปรียบเทียบการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างตัวแปร พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษา นักธรรม วุฒิการศึกษาบาลีที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

3) ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหาการบริหารจัดการด้าน สาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานีได้แก่ 1) ปัญหาเกี่ยวกับ งบประมาณก่อสร้างไม่เพียงพอ 2) ปัญหาเกี่ยวกับการขาดการดูแลเอาใจใส่ 3) ปัญหาเกี่ยวกับการ ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดศาสนสมบัติของวัดยังไม่เป็นระบบแก่พระภิกษุสามเณร จึงมีข้อเสนอแนะ ประกอบด้วย 1) จัดหางบประมาณสำรองไว้มาก ๆ ให้เพียงพอกับการก่อสร้าง 2) จำเป็นต้องมีการ ตั้งคณะกรรมการควบคุมดูแล ให้มีผู้รับผิดชอบที่เป็นรูปธรรมและเอาใจใส่จริง ๆ 3) การให้ความรู้ เกี่ยวกับการจัดศาสนสมบัติของวัด ให้เกิดความสำนึกกรักศาสนสมบัติของวัด

การบริหารเภสัชของวัดจองคำ การบริหารด้านสาธารณสุขหรือด้านเภสัชกรรมของวัดจองคำนั้น คงไม่ได้แตกต่างไปจากวัดอื่น ๆ มากนัก เพราะในยุคปัจจุบันทุกวัดหรือทุกบ้านคงใช้บริการของโรงพยาบาลในอำเภอหรือในจังหวัดของตนทั้งสิ้น ถึงกระนั้นยาสมุนไพรก็ไม่สามารถตัดออกจากชีวิตประจำวันไปได้เพราะต้องใช้สมุนไพรในการประกอบอาหารบ้าง ใช้ต้มน้ำดื่มเป็นยาบ้าง ซึ่งพ.ศ. 2541 วัดจองคำ พระอารามหลวงได้รับเลือกให้เป็นสวนสมุนไพรภายในวัด กรมการศาสนา ซึ่งเป็นเครื่องการันตีว่า วัดจองคำสมัยก่อนนั้นให้ความสำคัญในการใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรคควบคู่ไปกับการรักษาแผนปัจจุบัน ในการใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรคนั้นที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในปัจจุบันคือ ต้นฟ้าทะลายโจร, กระชาย, ใบมะกรูด เป็นต้น ในการรักษาหรือบรรเทาโรคโควิดซึ่งในปัจจุบันได้มีการศึกษาวิจัยต่อยอดสมุนไพรไทยจนเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ยิ่งในช่วงสถานการณ์โควิด-19 สมุนไพรไทยนับเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถใช้บรรเทาอาการเบื้องต้นของไข้หวัดได้ ซึ่งนายธีระ เชื้อประทุม แพทย์แผนไทยประยุกต์ ประจำบริษัท ผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทย จำกัด (ไทยเฮิร์บ) บริษัทร่วมทุนขององค์การเภสัชกรรม กล่าวว่า สมุนไพรไทยนั้นเป็นจุดแข็งของประเทศไทย มีการใช้กันมาอย่างยาวนาน และเป็นภูมิปัญญาที่ส่งต่อรุ่นสู่รุ่น ไทยเฮิร์บจึงขอแนะนำสมุนไพรพื้นบ้านที่เป็นประโยชน์และแนะนำให้ใช้ 5 ชนิด ดังต่อไปนี้

1) ฟ้ำทะเลลายโจร มีการศึกษาวิจัยกันอย่างแพร่หลาย ทั้ง จีน สิงคโปร์ รวมถึงประเทศไทย และได้มีการนำเสนอผ่านสื่ออย่างต่อเนื่อง โดยงานวิจัยที่ได้รับการรับรองแล้วพบว่า กลไกต้านไวรัสของฟ้ำทะเลลายโจรป้องกันไม่ให้ไวรัสเข้าเซลล์ ลดการแบ่งตัวไวรัสภายในเซลล์ เพิ่มภูมิคุ้มกันในการต่อสู้กับไวรัส รวมถึงลดอาการการอักเสบที่ปอดจากการติดเชื้อไวรัส

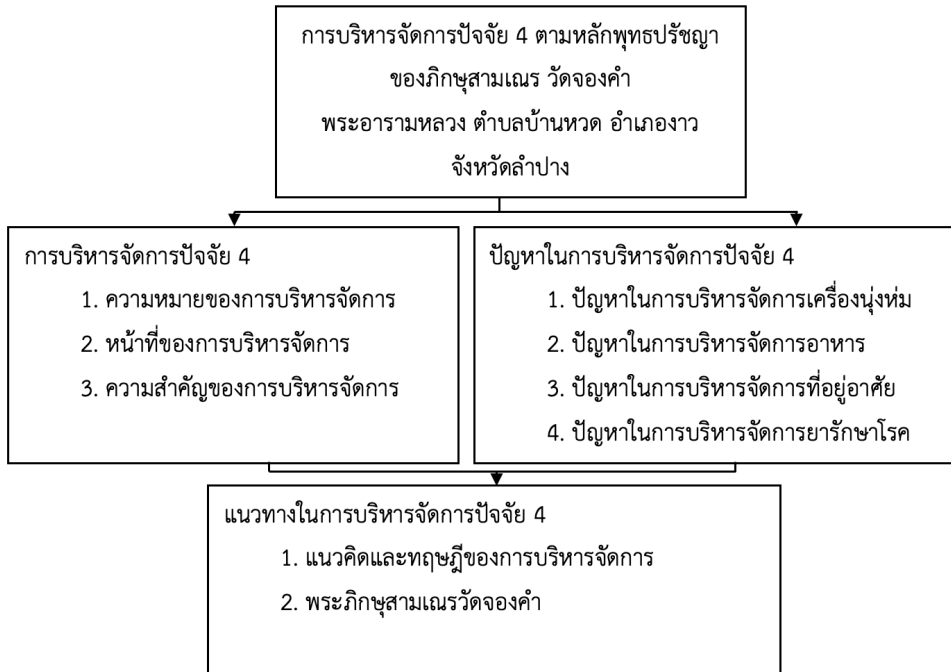
2) ขิง ซึ่งมีรสเผ็ดร้อน มีคุณสมบัติอุ่น พบฤทธิ์ต้านไวรัสไข้หวัดใหญ่ โดยทั่วไปแล้วมักนำมากินแก้หวัด ซึ่งขิงนั้นมีสารต้านอนุมูลอิสระ (anti-oxidant) และสารต้านการอักเสบ (antiinflammatory) อยู่มากมาย เช่น Gingerol, Shogaol และ Paradoal

3) มะขามป้อม เป็นยาแก้ไอ ละลายเสมหะ โดยพื้นบ้านใช้รักษาหลอดลมอักเสบ วัณโรคปอด หอบหืด ช่วยส่งเสริมการทำงานของระบบภูมิคุ้มกัน โดยสารสำคัญในมะขามป้อมสามารถจับกับขาโปรตีนของไวรัสโควิด-19 และตัวรับ ACE2 ซึ่งมีบทบาทการผ่านเข้าเซลล์ปอด และยังเข้าจับกับเชื้อในหลายตำแหน่งที่มีผลต่อการยับยั้งการสร้างและการแบ่งตัวของเชื้อไวรัสได้

4) ขมิ้นชัน จากการศึกษาในหลอดทดลอง พบว่ามีฤทธิ์ต่อต้านเชื้อไวรัสไข้หวัดใหญ่สายพันธุ์เอ ในการป้องกันไม่ให้เชื้อเข้าเซลล์ ยับยั้งการแบ่งตัวของเชื้อไวรัส และช่วยยับยั้งการหลั่งสารอักเสบ ทั้งนี้จากการจำลองภาพสามมิติในคอมพิวเตอร์ พบว่าสารสำคัญของขมิ้นชัน และ demethoxycurcumine สามารถแย่งจับกับตำแหน่งของไวรัสโควิด-19 ที่มีผลยับยั้งการแบ่งตัวของไวรัสได้

5) กระเทียม มีฤทธิ์ต่อระบบภูมิคุ้มกัน สาร allicin ในกระเทียม มีฤทธิ์ลดการอักเสบ ป้องกันการหลั่งสาร cytokine ที่ทำให้เกิดการอักเสบ นอกจากนี้ยังส่งเสริมการทำงานของเม็ดเลือดขาว และช่วยเพิ่มแอนติบอดี ชนิด immunoglobulin A (IgA) ซึ่งเป็นด่านแรกของภูมิคุ้มกันในร่างกาย โดยพบมากที่ระบบทางเดินหายใจและระบบทางเดินอาหาร ตามเยื่อเมือกต่างๆ และยังช่วยกระตุ้นการทำงานของ B-cell lymphocyte รวมทั้งกระตุ้นการหลั่งของสาร interferon ซึ่งเป็นสารที่สร้างในระบบภูมิคุ้มกันเพื่อต้านไวรัสจากการจำลองภาพสามมิติในคอมพิวเตอร์ พบว่า สารสำคัญ quercetin และ allicin ที่พบสามารถแย่งจับกับตำแหน่ง main protease ที่ช่วยยับยั้งการแบ่งตัวของไวรัสโควิด-19 ได้

องค์ความรู้จากงานวิจัย

สรุป

การบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญา ของภิกษุสามเณร วัดจองคำ ตำบลบ้านหวด อำเภอองาว จังหวัดลำปาง พบว่าการบริหารเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ สบง จีวร ผ้าห่ม และผ้าเช็ดตัว ทางวัดก็ได้มอบหมายให้ผู้จัดการเก็บรักษาเป็นการเฉพาะ พระภิกษุสามเณรวัดจองคำใช้จีวรสีเหลืองเป็นหลัก เป็นจีวรสำเร็จรูปที่พุทธศาสนิกชนนำมาถวาย ส่วนการจัดถวายนั้น ทางวัดจัดถวายแก่สามเณรรูปละ 3 ชุดต่อปี ในส่วนอาหารทางวัดมีการจัดตั้งโรงครัวภายในวัดเพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกให้กับพระภิกษุสามเณรให้มีเวลาอ่านหนังสือมากยิ่งขึ้น โดยไม่ต้องออกรับบิณฑบาตเว้นแต่มีเทศกาลหรือโอกาสที่สมควรด้านอาคารเสนาสนะแต่ละหลังนั้นจะมีพระภิกษุดูแลทำความสะอาดประจำอยู่อาคารละรูปบ้าง 2 รูปบ้าง ขึ้นอยู่กับความใหญ่ของแต่ละหลัง นอกจากนั้นจะอยู่รวมกันที่อาคารพักพระภิกษุสามเณรที่สร้างขึ้น เพื่อเป็นที่พักของพระภิกษุสามเณรโดยเฉพาะ จะติดกลีองวงจระปัดไว้ทุกหลังเพื่อดูสิ่งผิดปกติและดูแลความเรียบร้อย และการบริหารจัดการภสัชของวัดจองค่านั้น ทางวัดใช้ยาสามัญประจำบ้านเป็นส่วนใหญ่ เข้ารับการรักษาระบบ

สาธารณสุข พระภิกษุสามเณรทุกรูปต้องทำบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้าเพื่ออำนวยความสะดวก
ส่งตัวเข้ารับการรักษา ในแต่ละปีจะมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขร่วมกับโรงพยาบาลงาวและโรง
พยาบาลสวนดอกมาตรวจสุขภาพของพระภิกษุสามเณรภายในวัด

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามหลักพุทธปรัชญาของภิกษุ
สามเณร วัดจองคำ พระอารามหลวง ตำบลบ้านหวด อำเภองาว จังหวัดลำปาง นักศึกษามี
ข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) จากการวิจัยพบว่า การบริหารจีวรหรือเครื่องนุ่งห่มของวัดจองคำนั้น มี
การจัดเก็บและแจกจ่ายตามกาลเวลาที่วัดเคยทำมาประจำ แต่การบริโภคจีวรของสามเณร
นั้นยังใช้ฟุ่มเฟือยและไม่รู้จักถนอมเครื่องนุ่งห่มอีกด้วย

(2) จากการวิจัยพบว่า การบริหารเกี่ยวกับอาหารบิณฑบาตของวัดจองคำ
นั้นยังมีปัญหาเกี่ยวกับปริมาณและรสชาติของอาหารอยู่และถึงแม้จะไม่มีการออกบิณฑบาต
ก็ไม่ได้ขัดกับหลัก พระธรรมวินัยแต่อย่างใดเนื่องจากมีพระวินัยรับรองอยู่

(3) จากการวิจัยพบว่า เสนาสนะหรืออุปกรณ์เครื่องใช้ของวัดจองคำไม่เคย
ขาดแคลน มีจำนวนมากพอสมควร อุปกรณ์หรือเสนาสนะต่าง ๆ ภายในวัดสามารถจัดได้
ทั้งงานราษฎร์และงานหลวงและเคยจัดงานมาแล้วทั้งนั้น ดังนั้นเสนาสนะหรือการพักอาศัย
ในที่พักอาศัยรวมถึงใช้สอยเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ควรพิจารณาทั้งเวลารับมา เวลาบริโภค
ใช้สอย และหลังจากบริโภคใช้สอยเรียบร้อยแล้ว

(4) จากการวิจัยพบว่า คิลานเภสัชหรือการฉนยารักษาโรคควรพิจารณาให้รู้
ถึงคุณค่าแท้ของยา พิจารณาทั้งเวลารับมา เวลาบริโภคใช้สอย และหลังจากบริโภคใช้สอย
เรียบร้อยแล้ว

2) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

(1) การศึกษาหลักการบริหารจัดการปัจจัย ที่เป็นของสงฆ์เพื่อการพัฒนา
แก่พุทธบริษัท ในส่วนที่ครอบคลุมไปถึง อุบาสก อุบาสิกา ด้านการศึกษาสังคมสงเคราะห์

(2) การนำวิธีการบริหารจัดการปัจจัย 4 ตามระบบของพระพุทธเจ้าไป
ใช้บริหารวัดอย่างครบทั้งหมด ยึดตามหลักพระธรรมวินัย เริ่มตั้งแต่วิธีการขั้นตอนต่าง ๆ
ตั้งแต่การพิจารณาคัดเลือกบุคคลเข้ามาทำหน้าที่ มีเจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ

(3) การศึกษาเรื่องการจัดรวมผลประโยชน์ร่วมกันของสงฆ์ในวัดที่ใกล้ ๆ

กันระหว่างวัดใหญ่ที่มีสาภามากกับวัดเล็กที่มีสาภาก็น้อย เป็นการช่วยเหลือพึ่งพากันตามเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้า

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบุญทอง คุณารโธ และคณะ. (2545). **ฉลองปริญญาบัตร พัตยศ และเปรียญธรรม 9 ประโยค วัดจงคำ ต.บ้านหวด อ.จาว จ.ลำปาง**. ลำปาง : จิตวัฒนาการพิมพ์. บุญช่วย จันทร์เข้า. (2544). พฤติกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ คณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระมหาวิเศษ ปญญาชิโร. (2550). การบวชเรียนมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทยภูเขา โรงเรียนพระปริยัติธรรม จังหวัดเชียงใหม่. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยญาณสังวร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

จ่านงค์ ทองประเสริฐ. (2539). **พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทต้นอ้อ แกรมมี จำกัด.

พระอภินิษฐ์ สิริปัญญา (อาจวิชัย). (2555). การบริหารจัดการด้านสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ไทยโพสต์. **แพทย์แผนไทยประยุกต์**. สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2564, 21.39 น, จาก <https://www.dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=30588>.

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับ

ชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณี วัดสันป่าแดง ตำบลต้นเปา

อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

Role of Monks In Development of Relationship Between
Temple and Community: A Case Study of Wat Sanpadaeng,
Tonpao Sub-District, Sankamphaeng District, Chiang Mai Province

พระพิรุณธรรม วีระธมโม (พิชยานุสรณ์)

พระครูสมุห์ธนโชติ จิระธมโม, ทรงศักดิ์ พรหมดี

PhraPeeratham Veeradhammo (Pichyanusorn)

Phrasamu thanachot Ciradhammo, Songsakdi Promdee

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Mahamakut Buddhist University Lanna campus

Corresponding Author, e-mail: iampeeratham@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์วัดสันป่าแดง ในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน 2) เพื่อศึกษาปัญหาการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ตามบทบาทของพระสงฆ์วัดสันป่าแดง 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ตามบทบาทของพระสงฆ์วัดสันป่าแดง เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการรวบรวมข้อมูลการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มตัวอย่างที่ทำการเลือกโดยเฉพาะเจาะจง จำนวน 25 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) บทบาทของพระสงฆ์ ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนา มีการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะและวันสำคัญทางศาสนา บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีการมอบทุนการศึกษาและอุปกรณ์ทางการศึกษาบ้าง บทบาทด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ มีการช่วยเหลือสิ่งของต่าง ๆ ให้แก่ชาวบ้านในชุมชน 2) ปัญหาการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนา ไม่มีชาวบ้านกลุ่มใหม่ให้ความสนใจในการเข้าวัด ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การสนับสนุนการศึกษาของทางวัดยังไม่ครอบคลุมต่อความต้องการ ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ การบริหารจัดการไม่ให้มีผู้มาแสวงหาผลประโยชน์จากผู้ที่มาขอใช้สถานที่ภายในวัดยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร 3. ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาควรบรรยายธรรมที่เข้าใจง่ายและตัดขั้นตอนทางพิธีกรรมที่ไม่จำเป็นออก

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรส่งเสริมการศึกษาในทุก ๆ ด้าน ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์
ควรมีการบริหารจัดการในการขอใช้สถานที่ภายในวัดอย่างเป็นระบบ
คำสำคัญ: บทบาทพระสงฆ์, พัฒนา, ความสัมพันธ์, วัดสันป่าแดง

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the roles of the monks of Wat San Padaeng 2) to study the problems of the relationship development between temples and communities according to the roles of Wat San Padaeng monks. 3) to propose guidelines for developing the relationship between the temple and the community According to the role of the monks of Wat San Padaeng It is a qualitative research. by collecting study data from relevant documents and data collection by in-depth interviews from the sample group that was specifically selected, amounting to 25 person.

The research results showed that : 1) The role of the monks the propagation of Buddhism Dharma is published on Sabbath and on important religious days. The role of welfare education Some scholarships and educational materials are provided. public service role There are various things to help people in the community. 2) Problems in the development of the relationship between the temple and the community the propagation of Buddhism There was no new group of villagers interested in entering the temple. welfare education The educational support of the temple does not cover the needs. public welfare The management to prevent people from seeking benefits from people who come to use the temple's premises is not as systematic as it should be. 3) The propagation of Buddhism should explain the Dharma that is easy to understand and eliminate unnecessary ritual steps. welfare education Education should be promoted in all aspects of public welfare. There should be a systematic management of requesting the use of places within the temple.

Keywords: role of monks, development, relationship, San Padaeng
Temple

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่ให้ความช่วยเหลือและส่งเสริมการพัฒนาต่อสังคมไทยตลอดมา โดยมีส่วนร่วมในการกล่อมเกลাজิตใจและลักษณะนิสัยของคนไทย รวมทั้งการให้บริการตามความจำเป็น การมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาทางสังคม แม้กระทั่งในปัจจุบัน หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาไปทั่วดินแดนชมพูทวีปแล้ว ทำให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายตั้งแต่พระราชา พระมหากษัตริย์ คหบดี พ่อค้า ประชาชน เกิดความเลื่อมใสศรัทธา สร้างวัดถวายเป็นจำนวนมาก เพื่อให้เป็นที่ประทับอยู่ของพระพุทธเจ้าและเหล่าพระสงฆ์ วัดจึงมีความสำคัญคือเป็นทั้งสถานที่พักผ่อน แสดงธรรม ประชุมสงฆ์ บัญญัติพระวินัย สั่งสอน และเผยแผ่พระธรรมคำสอน การสร้างวัดในสมัยพุทธกาล มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า และเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อไม่ให้เกิดความลำบากและช่วยป้องกันอันตรายจากสัตว์ร้าย สภาพอากาศ เช่น ร้อน หนาว และสำหรับเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติศาสนกิจ ต่าง ๆ เช่น การปลีกวิเวกเพื่อฝึกฝนพัฒนาตนเอง เป็นสถานที่สำหรับอนุเคราะห์ให้พุทธศาสนิกชนได้บำเพ็ญบุญ มีทาน ศีล ภาวนา เป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่หลักพุทธธรรม เป็นศูนย์รวมการปกครองของคณะสงฆ์ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายว่า วัด คือ สถานที่ทางศาสนา โดยปรกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของพระสงฆ์หรือนักบวช เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 1059) วัดถูกประสงค์การสร้างวัด จึงสามารถแบ่งเป็นประเภทได้ 3 ส่วนคือ 1) ส่วนที่เป็นประโยชน์ตน คือเป็นประโยชน์แก่ภิกษุสงฆ์ในการประกอบกิจต่างๆตามพระธรรมวินัย 2) ส่วนที่เป็นประโยชน์ท่านคือเป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนในการสร้างบุญในวิธีต่างๆ เช่น ให้ทาน รักษาศีล ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรม เรียกว่าเป็นการสงเคราะห์ อนุเคราะห์สัตว์โลก 3) ส่วนที่เป็นประโยชน์โลก คือเป็นศูนย์อบรมมวลมนุษยให้พ้นทุกข์ และเข้าถึงความสุขอันเป็นนิรันดร (พระมหาธณฺษพงศ์ สุพุทธมปัญญา 2564 : 109) เป็นสถานที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับการปฏิบัติภาวนา เพราะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ช่วยเตรียมความพร้อมของร่างกายให้สดชื่นรื่นเริงและจิตใจให้เปลितเพลินยินดีดังเหตุการณ์ที่พระพุทธองค์ ตรัสเล่าไว้ (ม.ม. : 13/329/398) ว่า “ภูมิประเทศเป็นที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าน่าเปลितเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบ เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียร”

จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันจึงทำให้สังคมไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมแบบตะวันตกมากยิ่งขึ้น ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงมาเป็นสังคมแบบบริโภคนิยม ที่มาพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และได้กลายมาเป็นกระแสที่ครอบงำแนวคิด ค่านิยม และวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยปัจจุบันเป็นอย่างมาก และจากการที่มุ่งเน้นพัฒนาแต่ทางโลก แต่ละเลยมิติทางธรรม ได้

ก่อให้เกิดความเสื่อมถอยทางด้านศีลธรรมและจริยธรรมแก่ผู้คนในชุมชน จึงทำให้ผู้คนในชุมชนเริ่มเหินห่างจากวัดมากขึ้น (พระมหาพุทธพิชาญ โยธสาสน์ 2561 : 152) พระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือชุมชนโดยตลอด กล่าวคือ ใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญในวัฒนธรรมไทยเพราะคนไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังมีหน้าที่และความผูกพันกับชุมชนทั้งหลักธรรมและคุณธรรมอย่างไรก็ตาม พระสงฆ์ก็ตี วยาวจักรผู้ช่วยดูแลวัดก็ดี ยังมีปัญหาขัดแย้งกับชุมชนได้เช่นกัน ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ผู้บริหารจะต้องเผชิญอยู่เสมอด้วยความขัดแย้งเป็นภาวะความไม่สมดุลทางจิตใจหรืออารมณ์ สามารถจำแนกความขัดแย้งได้คือ ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มงาน ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภายนอกซึ่งความขัดแย้งเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมส่งผลกระทบต่อการทำงานขององค์กร (สังวาร์ วังแจ่ม และคณะ 2564 : 69) เช่น การใช้ที่ดินของวัด การสงเคราะห์คนบางกลุ่มไม่เท่าเทียมกัน การห้ามทำกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมในวัด การแบ่งแยกของชาวบ้านในชุมชน การปฏิเสธการร่วมกิจกรรมภายในวัด การส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นที่เกินไป และชาวบ้านบางกลุ่มต้องการเข้ามามีบทบาทภายในวัด เป็นต้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์วัดสันป่าแดง ในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เพื่อศึกษาปัญหาการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ตามบทบาทของพระสงฆ์วัดสันป่าแดง ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
- 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ตามบทบาทของพระสงฆ์วัดสันป่าแดง ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน วัดสันป่าแดง ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary research) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกรอบของสภาพปัญหาและแนวทางส่งเสริมการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดของการดำเนินการวิจัยดังนี้

1) ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ประกอบด้วย นักวิชาการศาสนา ผู้นำชุมชน บุคคลต้นแบบ ประชาชนทั่วไป ในชุมชน ทั้งในอดีต และปัจจุบัน ดังนั้นกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 25 รูป/คน

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยอาศัยกรอบแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามปัญหาวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตการวิจัย และการนิยามศัพท์ปฏิบัติการ ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้าง และหาคุณภาพของเครื่องมือดังนี้

(1) ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือ แบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม

(2) ร่างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ครอบคลุม และสามารถตอบวัตถุประสงค์ได้ โดยได้แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย

ตอนที่ 2 บทบาทของพระสงฆ์วัดสันป่าแดง

ตอนที่ 3 สภาพปัญหา และอุปสรรคของการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน

ตอนที่ 4 แนวทางส่งเสริมการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน เพื่อให้ครอบคลุม และสามารถตอบวัตถุประสงค์ได้ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องตามเนื้อหา และวัตถุประสงค์ในการวิจัย จำนวน 3 ท่าน คือ

(1) รองศาสตราจารย์ อัครชัย ชัยแสง อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

(2) พระมหาสกุล มหาวีโร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

(3) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ตระกูล ชำนาญ ผู้ช่วยอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

เมื่อพิจารณาความสอดคล้อง การครอบคลุมเนื้อหา ความกะทัดรัดชัดเจนของคำสัมภาษณ์กับกรอบแนวคิด และวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistency) โดยใช้เกณฑ์พิจารณาตัดสิน ดังนี้

(1) ค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 แสดงว่าคำสัมภาษณ์ วัดตรงตามเนื้อหา

(2) ค่าดัชนีความสอดคล้องต่ำกว่า 0.5 แสดงว่า ข้อสัมภาษณ์นั้นวัดไม่ ตรงตามเนื้อหา

(3) หากคำสัมภาษณ์นั้นวัดไม่ตรงตามเนื้อหา ได้ขอคำแนะนำจากผู้ เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ แล้วนำมาแก้ไขคำสัมภาษณ์นั้น ๆ ให้มีความสอดคล้องตาม เนื้อหา

(4) นำร่างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ ที่ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและเสนอแนะ ไปแก้ไขให้ถูกต้องตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ แล้วนำมาเสนอต่อที่ ปรีกษาในการใช้สำนวนภาษา ตลอดจนพิจารณาถึงความเหมาะสมทั่วไปของเครื่องมือ แบบสัมภาษณ์ โดยให้ครอบคลุมถึงรายละเอียดของเนื้อหา เพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง แล้วนำไปใช้เก็บข้อมูลของประชากรกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยตนเอง

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นการเก็บข้อมูลโดยจาก กลุ่มเป้าหมาย ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์วัดสันป่าแดง ในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสนทนากลุ่ม และแบบสังเกตที่เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้วางแผนปฏิบัติไว้ดังนี้

(1) มีหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมแนบเอกสารที่เป็นเครื่องมือสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างไปยังผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เตรียมตัวและ กำหนดเวลาในการให้สัมภาษณ์

(2) ผู้วิจัยนำเครื่องมือไปเก็บข้อมูลตามวันและเวลาที่กำหนดไว้ พร้อมเตรียม อุปกรณ์ในการสัมภาษณ์ เช่น เทปบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก

เมื่อได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แล้วทำการถอดเทปบันทึกเสียงแล้วนำมา วิเคราะห์ ประมวลผลตามกรอบแนวคิดที่กำหนดในการวิจัย และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ของการวิจัย ในกรณีที่ข้อมูลไม่สมบูรณ์ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเพิ่มเติมในภายหลังจากผู้ทรง คุณวุฒิกลุ่มเป้าหมาย

ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตนั้น ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลพร้อม กับการสนทนากลุ่มในการลงพื้นที่ ให้เป็นไปตามกรอบแนวคิดที่กำหนดในการวิจัยและ

สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นการศึกษาเอกสาร งานวิจัย รายงานการวิจัย หนังสือวิชาการ บทความวิจัย บทความวิชาการ กฎหมาย ระเบียบ ตำรา สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ รวมทั้งการค้นคว้าจากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์อิเล็กทรอนิกส์

4) การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มกับกลุ่มเป้าหมาย คือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ประกอบด้วย ตัวแทนนักวิชาการศาสนา ตัวแทนผู้นำชุมชน ตัวแทนบุคคลต้นแบบ ตัวแทนประชาชนทั่วไป แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ในแง่ต่าง ๆ ตามความเป็นจริงซึ่งเป็นการวิเคราะห์ออกมาในรูปเชิงพรรณนาและได้จัดหมวดหมู่ในประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย

1) ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา มีการบรรยายธรรมะ เผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในวันธรรมสวนะและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีการเชิญชวนให้ประชาชนในชุมชนมาร่วมสวดมนต์ทำวัตรเป็นประจำ มีการอบรมเจริญสมาธิภาวนาในทุก ๆ วันโกนช่วงเข้าพรรษา มีการให้คำปรึกษาด้านศาสนพิธีแก่ผู้มาขอคำปรึกษา มีกิจกรรมเผยแผ่ธรรมะในโอกาสพิเศษต่าง ๆ

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีการจัดตั้งกองทุนสนับสนุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ สามเณรภายในวัด มีการมอบทุนการศึกษาให้กับเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการบรรพชาสามเณรฤดูร้อน พระสงฆ์วัดสันป่าแดงมีการออกให้ความรู้ในโรงเรียน ทั้งมีการสอนธรรมศึกษาให้แก่เยาวชนในชุมชน ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ มีการช่วยเหลือชาวบ้านเป็นบางครั้งเมื่อมีเหตุการณ์ไม่คาดฝันต่าง ๆ เกิดขึ้น มีการสงเคราะห์ผู้ยากไร้ ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง และผู้ได้รับผลกระทบจากโรคระบาดโควิด 19 ด้วยเครื่องอุปโภคและเครื่องบริโภค

2) ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ประชาชนในชุมชนไม่นิยมเข้าวัดหรือมีผู้เข้าวัดจำนวนน้อย สาเหตุส่วนหนึ่งคือ พระเทศน์แบบเดิม ๆ เน้นการเทศน์เกี่ยวกับการให้ทานเป็นหลักใหญ่ อีกประการหนึ่งพระสงฆ์ขาดการศึกษาในพระไตรปิฎกอย่างลึกซึ้งซึ่งทำให้ไม่สามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มีปัญหาเพราะพระสงฆ์ที่มีอายุมากและบวชเมื่อสูงอายุขาดความสนใจในการศึกษาพระธรรมวินัยและพระไตรปิฎก การเผยแพร่จึงมีข้อจำกัดด้วยความรู้ การศึกษา

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การส่งเสริมด้านการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ สามเณรหรือเยาวชนในชุมชนยังไม่เห็นเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร ทางวัดไม่มีนโยบายสนับสนุนให้พระ

สงฆ์ออกให้ความรู้ในโรงเรียนต่าง ๆ การส่งเสริมการศึกษาแก่พระสงฆ์สามเณรภายในวัดไม่ครอบคลุมการศึกษาด้านปริยัติสามัญ การเปิดสอนธรรมศึกษาให้แก่ผู้สนใจพบว่าประชาชนในชุมชนไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร

ด้านการสาธารณสงเคราะห์ การสงเคราะห์ชาวบ้านของพระสงฆ์ มีการแอบอ้างของผู้หวังผลประโยชน์ บางครั้งการสงเคราะห์มีขั้นตอนยุ่งยาก ชาวบ้านไม่ได้รับความช่วยเหลือจากวัดและพระสงฆ์อย่างทั่วถึง สิ่งของที่นำมาช่วยเหลือชาวบ้าน บางครั้งเป็นสิ่งของที่ด้อยคุณภาพไปบ้าง ประการสุดท้ายว่า ทางวัดไม่เอื้ออำนวยความสะดวกเท่าที่ควรเมื่อคนในชุมชนมาขอใช้สถานที่ของวัดในการตั้งบำเพ็ญกุศลในวัด ยิ่งไปกว่านั้นยังมิได้มีผู้หวังผลประโยชน์แอบแฝงคอยแนะนำสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่จำเป็นให้แก่ผู้มาขอใช้สถานที่

3) ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา วัดควรมีแบบอย่างที่ดีงามจากวัดต่าง ๆ มาเป็นแบบอย่างแก่วัดนี้ เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนมีความสามัคคีกัน ด้านการเทศน์ควรเทศน์ให้ชาวบ้านเข้าใจง่าย ไม่มีพิธีกรรมมากนัก ควรเน้นให้เข้าถึงแก่นธรรม ควรมีการเชิญชวนชุมชนให้เข้ามาสวดมนต์ในวันสำคัญและควรร่วมมือกับชุมชนเพื่อผลักดันกิจกรรมเผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา รวมทั้งควรลดการเชิญชวนทำบุญหรือขอบริจาค ปัจจัยให้น้อยลง ควรจัดกิจกรรมเผยแพร่หลักธรรมแก่ชุมชนและควรส่งเสริมให้วัดเป็นที่จัดกิจกรรม เป็นที่พักผ่อนใจด้วย

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรมีการตั้งคณะกรรมการตรวจสอบเงินบริจาคเข้ากองทุนการศึกษาของวัดว่าได้ใช้จ่ายให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ วัดควรมีนโยบายสนับสนุนวัสดุหรืออุปกรณ์สิ้นเปลืองให้พระสงฆ์ที่ออกให้ความรู้ในโรงเรียนตามกำลัง ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้แก่เยาวชนในชุมชนทราบถึงการเปิดสอนธรรมศึกษาให้แก่ผู้สนใจ เพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศ

ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือแก่ผู้ได้รับผลกระทบเมื่อเกิดภัยที่ไม่คาดคิดเพื่อเป็นการบรรเทาในเบื้องต้นให้แก่ผู้ที่ต้องการได้อย่างรวดเร็วและดีงาม ควรขอความร่วมมือประชาชนบริจาคของใช้หรืออาหารแห้งไว้เป็นกองกลางเพื่อนำไปบริจาค ควรมีการสำรวจสิ่งของไว้เป็นส่วนกลางเพื่อนำไปช่วยเหลือผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการใช้วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล ช่วยเหลือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนเป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์

อภิปรายผล

1) ในด้านการเผยแพร่พบว่า พระสงฆ์วัดสันป่าแดงมีการบรรยายธรรมะ ในวันธรรมสวนะและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีการเชิญชวนให้ประชาชนในชุมชนมาร่วมสวดมนต์ทำวัตร เจริญสมาธิภาวนาใน วันโกนช่วงเช้าพรรษา มีการให้คำปรึกษาด้านศาสนพิธีแก่ผู้มาขอคำปรึกษา มีกิจกรรมเผยแพร่ธรรมะในโอกาสพิเศษต่าง ๆ พระสงฆ์วัดสันป่าแดงขาดการศึกษาในพระไตรปิฎกอย่างลึกซึ้ง ทำให้ไม่สามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์เพื่อเผยแพร่ให้แก่ประชาชน เน้นการเทศน์เกี่ยวกับการให้ทานเป็นหลักใหญ่ ทำให้ประชาชนในชุมชนเกิดความเบื่อหน่ายในการเข้าวัดหรือมีผู้เข้าวัดจำนวนน้อยลง ควรเทศน์ให้ชาวบ้านเข้าใจง่ายสามารถนำหลักธรรมไปแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันได้ ลดพิธีกรรมที่ไม่จำเป็นลง ควรร่วมมือกับชุมชนเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเผยแพร่พระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา นำแบบอย่างที่ดีงามจากวัดต่าง ๆ มาปรับใช้กับวัดและชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนมีความสามัคคีกัน ด้านการเทศน์ควร รวมทั้งควรลดการเชิญชวนทำบุญหรือขอบริจาคปัจจัยให้น้อยลง ควรส่งเสริมให้วัดเป็นที่จัดกิจกรรมเพื่อผ่อนคลายจิตใจด้วย

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสรารุช สรารุโธ (2559 : 83-84) พบว่าวิธีการในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา 10 วิธีของพระสังฆาธิการ ได้แก่ การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การอุปมาเปรียบเทียบ การใช้อุปกรณ์การสอน การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การเล่นคำเล่นภาษา การเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ การลงโทษและการให้รางวัลและการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า รวมทั้งสนับสนุนสื่ออุปกรณ์ให้แก่โรงเรียน บทบาทด้านการเผยแผ่ด้วยการปฏิบัติให้ดู การจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม การจัดอบรมเยาวชนและประชาชนทั่วไป

2) ในด้านการศึกษาสงเคราะห์พบว่า วัดสันป่าแดงมีการจัดตั้งกองทุนสนับสนุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์สามเณรภายในวัด มีการมอบทุนการศึกษาให้กับเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการบรรพชาสามเณรฤดูร้อน มีพระสงฆ์ออกให้ความรู้เรื่องพระพุทธศาสนาในโรงเรียน และมีการสอนธรรมศึกษาให้แก่เยาวชนในชุมชน แต่ยังไม่เห็นเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร การส่งเสริมการศึกษาแก่พระสงฆ์สามเณรภายในวัดไม่ครอบคลุมการศึกษาด้านปริยัติสามัญ การออกให้ความรู้ในโรงเรียนต่าง ๆ ทางวัดไม่มีนโยบายสนับสนุน การเปิดสอนธรรมศึกษาประชาชนในชุมชนไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร ควรมีการตั้งคณะกรรมการตรวจสอบเงินบริจาคเข้ากองทุนการศึกษาของวัดว่าค่าใช้จ่ายให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ควรมีนโยบายส่งเสริมการออกให้ความรู้ในโรงเรียนต่าง ๆ ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้แก่เยาวชนในชุมชนทราบถึงการเปิดสอนธรรมศึกษาให้แก่ผู้ที่สนใจ เพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศ

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาปริยัติสัทธ ฐิติธมโม และปฐมพงศ์ ศุภเลิศ (2559 : 114) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนการศึกษาอื่น นอกการศาสนาหรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน

3) ในด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์พบว่า พระสงฆ์วัดสันป่าแดงมีการช่วยเหลือชาวบ้านเป็นบางครั้งเมื่อมีเหตุการณ์ไม่คาดฝันต่าง ๆ เกิดขึ้น มีการสงเคราะห์ผู้ยากไร้ ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง และผู้ได้รับผลกระทบจากโรคระบาดโควิด 19 ด้วยเครื่องอุปโภคและเครื่องบริโภค การสงเคราะห์ชาวบ้านของพระสงฆ์ มีการแอบอ้างของผู้หวังผลประโยชน์ทางการเมือง บางครั้งการช่วยสงเคราะห์ชาวบ้านมีขั้นตอนยุ่งยากทำให้เกิดความล่าช้า ในการได้รับความช่วยเหลือจากวัดและพระสงฆ์อย่างทั่วถึง สิ่งของที่นำมาช่วยเหลือชาวบ้าน บางครั้งเกิดความเสียหายจากการขนส่งจึงต้องคุณภาพไปบ้าง การเอื้ออำนวยความสะดวกแก่ผู้มาขอใช้สถานที่ภายในวัดไม่เต็มที่เท่าที่ควร บางครั้งก็มีผู้หวังผลประโยชน์แอบแฝงคอยแนะนำสิ่งต่าง ๆ ที่เกินความจำเป็นให้แก่ผู้มาติดต่อขอใช้สถานที่ ควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือแก่ผู้ได้รับผลกระทบเมื่อเกิดภัยที่ไม่คาดคิดเพื่อเป็นการบรรเทาในเบื้องต้นให้แก่ผู้ที่ต้องการได้อย่างรวดเร็วและดีงาม ควรขอความร่วมมือจากประชาชนบริจาคของใช้หรืออาหารแห้งไว้เป็นกองกลางเพื่อนำไปบริจาค ควรมีการสำรวจสิ่งของไว้เป็นส่วนกลางเพื่อนำไปช่วยเหลือผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการใช้ชีวิตเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล ช่วยเหลือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนเป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระประภคณัฐ จริยา และศิริพงษ์ มาณะศรี (2560 : 8) ได้กล่าวว่า เป็นการสงเคราะห์ประชาชน และสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการใช้ชีวิตเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล ช่วยเหลือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน

องค์ความรู้จากงานวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสันป่าแดง ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่”

การพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างวัดกับชุมชนสามารถกระทำได้หลายวิธี เช่นการเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างเปรียบเทียบ การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการต่าง ๆ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การลงโทษและการให้รางวัล การรู้จักจังหวะและโอกาส

สรุป

กิจกรรมทุกกิจกรรมต้องมีปัญหาหรือเกิดความขัดแย้งขึ้น (ทุกข์) ผู้ทำวิจัยจึงจำเป็นต้องหาวิธีค้นคว้าให้พบว่า ปัญหาเกิดจากสาเหตุใด (สมุทัย) แล้วจึงค่อยแก้ปัญหาไปที่ละขั้น (นิโรธ) เมื่อแก้ปัญหาได้แล้ว เราจะค้นพบแนวทางแก้ปัญหาแต่ละกิจกรรม (มรรค) สมจริงตามหลักอริยสัจของพระพุทธศาสนา การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งระหว่างวัดกับชุมชนนั้น จะประสบความสำเร็จได้จะต้องเกิดมาจากความร่วมมือร่วมใจของทั้งพระสงฆ์และฆราวาส ตั้งแต่ระดับผู้บริหารมาจนถึงคนในชุมชน

บรรณานุกรม

- พระมหาธัชชพงศ์ สุพรหมปญโญ และพระครูพิพิธสุตาทร (บุญช่วย คูใจ). (2564).
 วัด: รมณีสถานในสมัยพุทธกาล. **วารสาร มจร วิชาการล้านนา**. (10)2. 109.
- พระประภคณฺฐ์ จริยา และศิริพงษ์ มาณะศรี. (2560). การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการบริหาร
 จัดการวัดใน พระพุทธศาสนา ในปัจจุบัน : จังหวัดเชียงใหม่. **วารสาร มจร. ทริ
 ภูยชัยปริทรรศน์**. 1(2). 8.
- พระมหาปริญญาภัสตร์ รุจิธมโม และปฐมพงศ์ ศุภเลิศ. (2559). พระสงฆ์กับการจัดการ
 ศึกษาสงเคราะห์. **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์**. 3(2). 114.
- พระมหาพรประสงค์ พุทธจันทร์. (2550) บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวัดให้เป็น
 ศูนย์กลางของชุมชน. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขา
 พุทธศาสนศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระมหาพุทธพิชาญ โยธสาสน์. (2561) บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาวัดให้เป็น
 ศูนย์กลางของชุมชนตำบลปรืออำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์. **วารสารมหา
 จุฬาคชสาร**. 9(2). 152.
- พระมหาสราวุธ สราวุธ และคณะ. (2559). ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในการจัดการวัดใน
 ปัจจุบัน. **วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. 7(2). 83-84.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**.
 กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- สังวาร์ วัจแจ่ม และคณะ. (2564). แนวทางการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถาน
 ศึกษาในอำเภอมะเสเรียง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
 แม่ฮ่องสอน เขต 2. **วารสารปัญญา**. 28(2). 69.

การจัดการการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 กรณีศึกษาชุมชนบ้านบ่อกรัง หมู่ที่ 2 ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Management of the epidemic of Corona Virus Disease 2019:
a case study of Ban Bo Krang Community, Village No. 2,
Tha Sathorn subdistrict , Phunphin District, Surat Thani Province

วีริศ ฤกษ์ดี

Veeris Reagdee

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการชุมชนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
Master of Arts Field in Local Community Management, Graduate School
Suratthani Rajabhat University

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทและการจัดการการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในชุมชนบ้านบ่อกรัง หมู่ที่ 2 ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยมีผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และนักพัฒนาชุมชน และผู้ให้ข้อมูลรอง คือ ประชาชนในชุมชนบ้านบ่อกรัง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม จากนั้นวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า บริบทชุมชนบ้านบ่อกรัง ถือเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร และค้าขาย ซึ่งเดิมชุมชนเคยเป็นพื้นที่สีขาว ปลอดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สำหรับการจัดการการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ชุมชนมีการจัดการแบบเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างแท้จริงและตรงจุด ทั้งด้านกระบวนการวางแผน การกำหนดมาตรการบริหารจัดการปัญหา การมีส่วนร่วมของประชาชน การให้บริการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน

คำสำคัญ : การจัดการ, การแพร่ระบาด, ไวรัสโคโรนา 2019, ชุมชนบ่อกรัง

Abstract

This research article The objectives of this study were to study the context and management of the epidemic of the novel coronavirus disease 2019 in Ban Bo Krang Community, Village No. 2, Thashon Sub-district, Phunphin District, Surat Thani Province. It was a qualitative study. The key informants are community leader, public health officer and community development officer. The secondary informant is the people in Ban Bo Krang community. The data is collected by in depth interview and focus group discussion. Afterwards are the process of content analysis and descriptive research.

The results of the research revealed that the context of Ban Bo Krang Community, Tha Sathon Sub-district, Phunphin district, Surat Thani Province was one of the oldest communities with abundant natural resources. Most of the people in the community made a living in agriculture and trading. The community used to be a white area, coronavirus 2019 free. As for the management of the coronavirus 2019 epidemic, the community was organized with a focus on participation from all sectors in order to create practical and on-target problem solving; including, planning process, determining measures to manage problems, participating of the people, providing services of relevant agencies, and monitoring and evaluating performance in terms of adaptation.

Keywords: Management, Epidemic, Coronavirus 2019, Bo Krang Community

บทนำ

ไวรัสโคโรนา COVID-19 ถือเป็นไวรัสที่สามารถพบทั้งในสัตว์และมนุษย์ โดยไวรัสโคโรนาเป็นสาเหตุสำคัญทำให้เกิดความเจ็บป่วยต่าง ๆ ตั้งแต่โรคหวัดธรรมดาไปจนถึงโรคที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วยอย่างรุนแรง เช่น โรคทางเดินหายใจตะวันออกกลาง (MERS) และโรคทางเดินหายใจเฉียบพลันร้ายแรง (SARS) ซึ่งเชื้อไวรัสนี้พบการระบาดครั้งแรกใน

เมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์ สาธารณรัฐประชาชนจีน ในช่วงปลายปี 2019 เชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 มีระยะฟักตัว หมายถึงระยะเวลาที่มีการติดเชื้อจนถึงระยะที่เริ่มมีอาการแสดงอาการของโรค ปัจจุบันคาดว่าระยะฟักตัวของโรคใช้เวลาประมาณ 1 ถึง 14 วัน โดยค่าเฉลี่ยจะอยู่ที่ 5 วัน โดยอาการทั่วไปของโรคที่พบมากที่สุด คือ ไข้ เหนื่อยล้าและไอแห้ง ผู้ป่วยบางรายอาจมีอาการปวดเมื่อย คัดจมูก น้ำมูกไหล เจ็บคอและท้องเสียด้วย (World Health Organization , 2020: ออนไลน์)

ปัจจุบันประเทศไทยมีการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา COVID-19 อย่างต่อเนื่อง โดยไวรัสสายพันธุ์ดั้งเดิมมีการเปลี่ยนแปลงของสารพันธุกรรม ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างบางส่วนจากที่แตกต่างสายพันธุ์ดั้งเดิม ส่งผลให้ลักษณะอาการของโรคและความรุนแรงจึงแตกต่างกัน ซึ่งในขณะนี้ประเทศไทยมีการระบาดทั้งหมด 3 สายพันธุ์หลัก ได้แก่ 1) สายพันธุ์อังกฤษ (อัลฟา) พบครั้งแรกที่เมืองเคนต์ ของอังกฤษ ในเดือนธันวาคม 2563 และเริ่มเข้ามาระบาดในประเทศไทยเมื่อปลายเดือนมีนาคม 2564 พบการระบาดในส่วนท้องถิ่นหลายจังหวัด มีการติดต่อได้ง่ายกว่า มีความรุนแรงมากกว่า มีอัตราการเจ็บป่วยและเสียชีวิตสูงกว่าสายพันธุ์เดิม แพร่ระบาดได้เร็วกว่า COVID-19 สายพันธุ์ดั้งเดิมถึง 1.7 เท่า 2) สายพันธุ์แอฟริกาใต้ (เบตา) พบครั้งแรกในอ่าวเนลสันแมนเดลา เมืองอีสเทิร์นเคป ของแอฟริกาใต้ ในเดือนตุลาคม 2563 ก่อนจะพบเชื้อตัวนี้ในคลัสเตอร์ที่ตากใบจ.นราธิวาส เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2564 ไวรัสตัวนี้มีการกลายพันธุ์ในตำแหน่งที่คาดว่า มีผลกระทบต่อการทำงานของระบบภูมิคุ้มกันของมนุษย์ต่อไวรัส ลดประสิทธิภาพการทำงานของวัคซีน และ 3) สายพันธุ์อินเดีย (เดลตา) พบครั้งแรกในประเทศอินเดียก่อนจะมีการกระจายไปในหลายประเทศ ในต้นเดือนพฤษภาคม 2564 ไวรัสแพร่กระจายตัวได้เร็ว มีการแพร่ระบาดได้รวดเร็วกว่าสายพันธุ์อังกฤษถึง 60% (ประชาชาติธุรกิจ, 2564: ออนไลน์)

ต่อมาในวันที่ 26 พ.ย. 64 ที่ผ่านมา ได้เกิดการระบาดของไวรัสโควิดสายพันธุ์ใหม่ ที่เรียกว่า “โอไมครอน” หรือ “โอมิครอน” (Omicron) เป็นกลุ่มที่นำกังวล (VOC : Variant of Concern) ที่มีการระบาดง่ายกว่าสายพันธุ์อื่นๆ ซึ่งปัจจุบันพบว่ามีระบาดไปแล้วประเทศทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย โดยโควิดสายพันธุ์ใหม่นี้มี เป็นไวรัสโควิดสายพันธุ์ใหม่ B.1.1.529 ลำดับที่ 5 ที่จัดอยู่ในกลุ่มสายพันธุ์ที่นำกังวล เหมือนสายพันธุ์อัลฟา (Alpha), เบตา (Beta), แกมมา (Gamma) และ เดลตา (Delta) ถูกรายงานว่าพบครั้งแรก ในตอนใต้ของทวีปแอฟริกาใต้ ที่ประเทศบอตสวานา ทั้งยังอาจหลบหลีกภูมิคุ้มกันจากวัคซีน และภูมิคุ้มกันธรรมชาติในผู้ที่เคยติดเชื้อโควิด-19 สายพันธุ์อื่นๆ รวมทั้งคนที่เคยติดเชื้อก็มีโอกาสที่จะติดเชื้อซ้ำได้จากโอไมครอนด้วย (นิพนธ์ จิริยะสิน, 2565: ออนไลน์)

ด้วยความรุนแรงของโรคติดเชื้อโคโรนา COVID-19 ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน ทำให้รัฐบาลได้จัดตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจ คือ ศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของ

โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา-19 (ศบค.) ขึ้นมา และมีการประกาศบังคับใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 ในการควบคุมการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 เพื่อกระจายอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินจากส่วนกลางไปยังส่วนภูมิภาค โดยมีหน้าที่ คือ 1) ดำเนินงานตามข้อสั่งการจากศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา-19 (ศบค.) 2) อำนาจการในการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉิน สั่งการและประสานผู้ว่าราชการ จังหวัดและผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร 3) อำนาจการ และประสานงาน กับส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ ในสังกัดกระทรวงมหาดไทยและจังหวัด เฝ้าระวังและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ภายในขอบเขตและอำนาจหน้าที่ ตามกฎหมาย 4) กำกับดูแล ควบคุม และติดตามการปฏิบัติงานของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ ในสังกัดกระทรวงมหาดไทย และจังหวัดในการเฝ้าระวัง ป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา-19 5) บูรณาการข้อมูลและบริหารจัดการข้อมูลที่ได้รับรายงานในความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย 6) ปฏิบัติหน้าที่อื่นใดตามที่ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมอบหมายเป็นคณะกรรมการควบคุมโรคแก้ไขปัญหาสถานการณ์โควิด-19 ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย (ศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา-19 กระทรวงมหาดไทย, 2563: ออนไลน์) โดยเน้นการกระจายอำนาจตามสายการบังคับบัญชา เพื่อสั่งการให้ส่วนภูมิภาคและระดับจังหวัดดำเนินการต่อไป เพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน

อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ประสบปัญหาการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ระลอกเมษายน 64 โดยพบผู้ติดเชื้อสะสม 225 ราย เสียชีวิต 1 ราย (เพจสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2564) ข้อมูล ณ วันที่ 21 กรกฎาคม 2564 ประกอบกับทางจังหวัดให้ความสำคัญการจัดการปัญหาการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เนื่องจากปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่จำนวนมาก ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ ทั้งยังส่งผลกระทบต่อท่องเที่ยวภายในจังหวัด ทำให้คนในพื้นที่ขาดรายได้ เกิดสภาวะว่างงานมากขึ้น เป็นต้น ส่งผลให้หน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง เช่น ที่ว่าการอำเภอพุนพิน กระทรวงสาธารณสุขจังหวัดสุราษฎร์ธานี กรมควบคุมโรค อำเภอพุนพิน ต่างให้ความสำคัญ และมีการวางมาตรการที่เข้มงวดเพื่อป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโรคดังกล่าว ซึ่งจะเห็นได้ชัดจากชุมชนบ้านบ่อกรัง หมู่ที่ 2 ตำบลท่าสะท้อน หนึ่งในชุมชนที่มีการจัดการและรับมือการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นอย่างดี ประชาชนในพื้นที่มีการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่สูง เนื่องจากปัจจุบันชุมชนแห่งนี้เป็นที่เฝ้าระวัง และปัจจุบันยังเป็นพื้นที่ที่มียอดผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ภายในชุมชนเป็นจำนวนน้อยด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่จำนวนมาก ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ ทั้งยังส่งผลกระทบต่อการทำงานในจังหวัด ทำให้คนในพื้นที่ขาดรายได้ เกิดสภาวะว่างงานมากขึ้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการจัดการการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยชี้ให้เห็นว่าหน่วยงานเกี่ยวข้องและประชาชนในพื้นที่มีการจัดการหรือมีแนวทางในการรับมือต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อย่างไร

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาบริบทและการจัดการการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของชุมชนบ้านบ่อกรัง หมู่ที่ 2 ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยเลือกการศึกษาเชิงคุณภาพ ในรูปแบบของกรณีศึกษา 1 กรณี คือ การจัดการการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้ง 2 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลเอกสารแนวคิด ทฤษฎี ข้อมูลพื้นฐานของตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตลอดจนงานวิจัย และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลภาคสนาม ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสังเกต และเครื่องมือ focus group (การสนทนากลุ่ม) ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่กรมควบคุมโรค และนักพัฒนาชุมชน และผู้ให้ข้อมูลรอง คือ ประชาชนในชุมชนบ้านบ่อกรัง ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างเดือนกรกฎาคม 2564 – กรกฎาคม 2565 เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการสนทนากลุ่ม มาจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ ถอดรหัสตีความและใช้แนวคิดในการเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลซ้ำกลับไปกลับมาจนแน่ใจว่าข้อมูลที่ได้เชื่อถือได้ จากนั้นมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า พร้อมทั้งนำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์เรียบร้อยแล้วมาเรียบเรียงและนำเสนอผลงานวิจัยโดยวิธีการพรรณนา

ผลการวิจัย

1) บริบทของชุมชนบ้านบ่อกรัง หมู่ที่ 2 ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ชุมชนบ้านบ่อกรัง หมู่ที่ 2 ตำบลท่าสะทอน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ถือเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งในชุมชนที่กำลังประสบปัญหาภัยคุกคามสุขภาพ อันเนื่องมาจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพร่างกายและสภาพจิตใจของคนในชุมชน และเศรษฐกิจชุมชน โดยในปีที่ผ่านมา ชุมชนบ่อกรังถือเป็นพื้นที่สีขาว ปลอดภัยจากโควิด เนื่องจากชาวชุมชนบ้านบ่อกรัง ตำบลท่าสะทอนทุกคนมีให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี มีการจัดการโดยบูรณาการทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน ทั้งฝ่ายปกครอง ฝ่ายท้องถิ่น ฝ่ายสาธารณสุข และคนในชุมชนต่างให้ความสำคัญกับการป้องกันโรคเป็นอย่างดี

ต่อมาด้วยบริบทของชุมชนบ้านบ่อกรัง เป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ประกอบกับคนในชุมชนมีการทำงานนอกพื้นที่ ทำให้เกิดความเสี่ยง และนำมาสู่การแพร่ระบาดในพื้นที่ โดยเริ่มแรกมีการติดเชื้อในชุมชนผ่านการที่คนในชุมชนไปร่วมงานศพที่ทำเรือ อำเภอบ้านนาเดิม ซึ่งเป็นอำเภอที่อยู่ติดกับชุมชนบ้านบ่อกรัง ทำให้คนในชุมชนได้รับเชื้อมาจากนั้นจึงมีการแพร่ระบาดกันมาอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับชุมชนบ้านบ่อกรังมีโรงงานอยู่จำนวนมาก มีแรงงานต่างด้าวอยู่ค่อนข้างเยอะ ทำให้จำนวนผู้ติดเชื้อเพิ่มขึ้น และกระจายออกสู่ชุมชนมากขึ้นด้วย ทางชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงมีการกักตัวแยกผู้ป่วยกับกลุ่มผู้มีความเสี่ยงสูงออกจากกัน ผ่านการทำสถานกักกันโรคห้องที่ ส่วนผู้ป่วยที่มีโรคประจำตัว หรือผู้สูงอายุ จะดำเนินการรักษาในโรงพยาบาล ปัจจุบันยอดผู้ติดเชื้อในอำเภอค่อนข้างสูง ทำให้โรงพยาบาลเต็ม จึงมีการยุบสถานกักกันโรคห้องที่ และจัดให้มีการดูแลผู้ป่วยโควิดที่บ้าน ในลักษณะ (Home Isolation) ซึ่งหากพบผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ก็สามารถติดต่อรพสต. ท่าสะทอน ซึ่งทางเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจะมีการติดตามและประเมินอาการของโรค พร้อมแจกอาหาร แจกยา และอุปกรณ์ทางการแพทย์ให้กับผู้ป่วย เพื่อดำเนินกักตัว และการรักษาตัวที่บ้าน เป็นระยะเวลา 10 วัน

2) การจัดการการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของชุมชนบ้านบ่อกรัง หมู่ที่ 2 ตำบลท่าสะทอน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลซึ่งได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ถึงวิธีการแนวทางการจัดการ การวางมาตรการในการป้องกันและรับมือต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัส โคโรนา 2019 ทั้ง 5 ด้าน พบว่า

ด้านการวางแผน

จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) พบว่า ด้านการวางแผน ชุมชนบ้านบ่อกรังมีการวางแผนในการจัดการและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัส

โคโรนา 2019 โดยเริ่มต้นจากการหน่วยงานภาครัฐกำหนดนโยบายแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของโควิด - 19 ออกมา นำโดยที่ว่าการอำเภอพุนพินได้ออกมาตรการอย่างเร่งด่วนในการจัดการพื้นที่ มีการรับนโยบายจากจังหวัดมาเพื่อนำไปปฏิบัติในพื้นที่ชุมชนเชิงรุก พร้อมทั้งได้มีการประชุม ระดมความคิดเห็น และมอบหมายเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานร่วมกันทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็น ฝ่ายปกครอง ฝ่ายท้องถิ่น และฝ่ายสาธารณสุข ซึ่งมีภารกิจในการจัดการโควิด - 19 ทั้งการแนะนำความรู้เกี่ยวกับวิธีการป้องกันตนตามมาตรการสาธารณสุข การตรวจคัดกรอง การแจกอุปกรณ์ป้องกันเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตลอดจนดูแลความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน ทั้งการรักษาความสะอาด การเก็บขยะติดเชื้อ การเปิด-ปิดตลาดชุมชน รวมถึงการกระจายข่าวสารการแพร่ระบาดของโรคภายในชุมชนด้วย

ด้านมาตรการบริหารจัดการปัญหา

จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) พบว่า สำหรับการตั้งมาตรการบริหารจัดการปัญหาการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างคนในชุมชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มต้นจากการจัดประชุมคณะกรรมการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ระดับอำเภอ โดยมีนายอำเภอพุนพิน เป็นประธาน ซึ่งมีการประชุมกันบ่อย เพื่อหาแนวทางป้องกันตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วง และมีการสื่อสารกับทีมงานในพื้นที่ เกี่ยวกับการทำแผนการออกตรวจสถานประกอบการต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งในส่วนของ ร้านอาหาร ตลาดนัดชุมชน และสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน มีการคัดกรองวัดอุณหภูมิ พร้อมทั้งลงบันทึกในแบบฟอร์มรายงาน จัดให้มีแอลกอฮอล์ ไว้สำหรับล้างมือหรืออ่างล้างมือ มีการเว้นระยะห่างระหว่างกัน โดยเฉพาะตลาดนัดชุมชน และร้านอาหารในชุมชน มีการกำหนดให้พ่อค้าแม่ค้า และผู้มาจ่ายตลาดทุกคนต้องสวมหน้ากากอนามัย หมั่นคอยตัดเตือนเมื่อไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน กำหนดระยะเวลาเปิด-ปิด ในช่วงระยะเวลา พรก.ฉุกเฉิน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกันตามมาตรการ D-M-H-T-T ป้องกันโควิด-19

ประกอบกับชุมชนบ่อยครั้ง มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับผลกระทบ ลักษณะการแพร่ระบาดของโรค รวมถึงวิธีการรับมือกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อยู่เสมอ ทั้งการบอกเล่าแบบปากต่อปาก และการประชาสัมพันธ์ผ่านรถแห่ภายในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีการตระหนักกับการป้องกันตนเองจากโรค และปฏิบัติตามนโยบายของรัฐอย่างเคร่งครัด ทั้งยังต้องการให้คนในชุมชนรู้จักปรับตัวให้เข้ากับโรคดังกล่าว ดังคำสัมภาษณ์

“...ตัวผมเองหมู่ 2 ชุมชนบ้านบ่อยครั้งก็ได้จัดรถแห่ เหมือนรถหาเสียงเลย เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้รู้ว่าโรคโควิดอันตรายอย่างไร มีการแพร่ระบาดอย่างไร และเราต้องวิธีการรับมืออย่างไรบ้าง ทั้งในส่วนของ การสวมหน้ากากอนามัย

การใช้เจลแอลกอฮอล์ล้างมือ การเว้นระยะห่าง เพื่อให้ประชาชนทำตามนโยบายรัฐอย่างเต็มที่ เพื่อต้องการให้ชาวบ้านปรับตัว และได้มีการลงบอกกล่าวกับชาวบ้านโดยตรง ลงพื้นที่พบลาดตระเวนตามร้านค้าในหมู่บ้านทุกร้าน บอกกล่าวให้คนซื้อคนขายสวมหน้ากากอนามัยเข้ามาใช้บริการ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวชุมชน คือ บ่อน้ำพุร้อน...” (จีปิตย์ เทือกสุบรรณ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2565)

สำหรับแนวทางการรักษา เมื่อมีการติดเชื้อในชุมชน ทางชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงมีการกักตัว และแยกผู้ป่วยกับกลุ่มผู้มีความเสี่ยงสูงออกจากกัน ผ่านการทำสถานกักกันโรคท้องถิ่น ส่วนผู้ป่วยที่มีโรคประจำตัว หรือผู้สูงอายุ จะรักษาในโรงพยาบาล ต่อมาเนื่องจากยอดผู้ติดเชื้อค่อนข้างสูง ทำให้โรงพยาบาลเต็ม จึงมีการยุบสถานกักกันโรคท้องถิ่น และจัดให้มีการดูแลผู้ป่วยโควิดที่บ้านในลักษณะ (Home Isolation) ซึ่งหากพบผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ก็สามารถติดต่อรพสต. ทำสละทอนได้ โดยทางเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจะมีการติดตามและประเมินอาการของโรค พร้อมแจกอาหาร แจกยา และอุปกรณ์ทางการแพทย์ให้กับผู้ป่วย เพื่อดำเนินกักตัว และการรักษาตัวที่บ้าน เป็นระยะเวลา 10 วัน ดังคำสัมภาษณ์

“...ทางฝ่ายปกครองก็ปฏิบัติหน้าที่ร่วมสาธารณสุขฝ่ายท้องถิ่นมากขึ้น มีการตั้งศูนย์สถานกักกันโรคท้องถิ่น เมื่อถึงจุดที่เริ่มมีการแพร่เข้ามาในหมู่บ้านแล้วและเริ่มมากขึ้นในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เราปฏิเสธไม่ได้ว่าจากชุมชนที่เคยเป็นพื้นที่สีขาวเราต้องจะต้องมีกลุ่มเสี่ยง แต่ถือว่าชาวชุมชนบ้านบ่อกรัง ตำบลท่าสะท้อน มีความรับผิดชอบต่อสังคมมาก ใครไปเสี่ยงมาจะมีการมาบอกเจ้าหน้าที่ทันที สำหรับการตั้งสถานกักกันโรคท้องถิ่น ประจำชุมชนบ้านบ่อกรัง ชุมชนตั้งสถานกักกันโรคท้องถิ่นถึง 4 รอบ อีกอย่างชุมชนเราโชคดี คือ มีพื้นที่คือเดิมเป็นโรงเรียนเก่ามอบให้ทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดเข้ามาปรับปรุงดูแลซ่อมแซมเลยได้ใช้เป็นสถานที่รองรับคนติดเชื้อได้...” (ภานุเดช ขาวนา, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2565)

ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) พบว่า คนในชุมชนบ้านบ่อกรัง มีการให้ความร่วมมือในการเฝ้าระวังและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เป็นอย่างดี ผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมคนในชุมชนและ ผู้นำท้องถิ่นในการคัดกรอง/กักกัน บุคคลกลุ่มเสี่ยงที่มาจากพื้นที่การแพร่ระบาด นอกจากนี้คนในชุมชนยังมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีการปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด ผ่านการใส่หน้ากากอนามัย ใช้แอลกอฮอล์เจล และลดการออกจากบ้านหรือไม่เดินทางไปยังสถานที่เสี่ยงต่าง ๆ ทั้งยังให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการติดตามประเมินผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนาอยู่เสมอ ดังคำสัมภาษณ์

“...คนในชุมชนบ้านบ่อกรัง ให้ความร่วมมือกันดีมาก แม่ค้า ตลาดนัดถ้า
เกิดว่ามีคนติดเชื้อทางเราบอกให้ปิด ก็ปิดทันที แต่เราก็กักๆเปิดเพราะชาวบ้านก็
ต้องใช้ชีวิต...” (ธีรพล สุขมาลัย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2565)

ด้านการให้บริการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการสถานการณ์
แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) พบว่า เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องใน
การจัดการการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ปฏิบัติงานร่วม
กันเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็น ฝ่ายปกครอง ฝ่ายท้องถิ่น ฝ่ายสาธารณสุข ต่างให้ความสำคัญใน
การดูแลประชาชน และเข้มงวดกับกฎระเบียบในการป้องกันและเฝ้าระวังการแพร่ระบาด
ของโรค ผ่านการตั้งด่านเคอร์ฟิว การให้ข้อมูลข่าวสารและคำแนะนำการเฝ้าระวังป้องกัน
เชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยมีการติดประกาศในจุดสำคัญภายในชุมชนที่เห็นได้สะดวก เพื่อ
สื่อสารให้กับคนในชุมชน และบุคคลภายนอกที่ต้องเข้ามาในสถานที่ชุมชน มีการตรวจวัด
อุณหภูมิร่างกาย สอบถามประวัติเสี่ยง ณ จุดคัดกรอง กำหนดการเว้นระยะห่างระหว่าง
บุคคลอย่างน้อย 1 - 2 เมตร พร้อมทั้งคอยกำกับดูแลความสะอาดสถานที่ชุมชนอย่าง
สม่ำเสมอ และเพิ่มความถี่ในการทำความสะอาดบริเวณจุดเสี่ยงหรือพื้นที่แออัดในชุมชน
ด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อหรือแอลกอฮอล์ ดังคำสัมภาษณ์

“...การเฝ้าระวัง จะมีการตั้งด่านเคอร์ฟิวของทางเจ้าหน้าที่เกิน 100
วัน และมีการลาดตระเวนทุกคืนของผู้นำชุมชน สำหรับพ.ส.ต.ท่าสะท้อน / อสม.
ท่าสะท้อน ก็ทำหน้าที่คอยดูแลและให้บริการ ประชาชนกันอย่างเต็มที่...”
(อภิญา นมะ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2565)

ด้านการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน

จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการสถานการณ์
การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) พบว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ได้แก่ หน่วยงานระดับจังหวัดและอำเภอ หน่วยงานท้องถิ่น หน่วยงานสาธารณสุข ต่างมีกา
รบูรณาการการทำงานร่วมกันในการติดตามและประเมินสถานการณ์การแพร่ระบาดของ
โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ดังนี้

ที่ว่า การอำเภอพุนพิน ทำหน้าที่จัดทำแผนในการลงพื้นที่ตรวจร่วมกับเจ้า
หน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่ เพื่อดำเนินการตรวจติดตามสถานที่เสี่ยงในชุมชน เช่น สถานที่
ท่องเที่ยวในชุมชน ตลาดนัดชุมชน บ่อน้ำพุร้อนบ่อกรัง พร้อมให้คำแนะนำต่าง ๆ เกี่ยวกับการ
การแพร่ระบาดของโรค

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าสะท้อน ทำหน้าที่ตรวจเยี่ยมติดตามและคอยช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจากสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 พร้อมทั้งคอยอำนวยความสะดวกในการเก็บขยะติดเชื้อ โดยจัดให้มีรถมาเก็บขยะบริเวณพื้นที่ชุมชนตลอดทุกวัน

หน่วยงานสาธารณสุข ทำหน้าที่ติดตามและประเมินความเสี่ยงของคนในชุมชน อยู่เสมอ พร้อมทั้งเป็นศูนย์กลางสำคัญในการประสานงานร่วมกับรพสต. ท่าสะท้อน เพื่อให้ผู้ป่วยได้เข้ารับการรักษาอย่างด่วนที่สุด

สำหรับชาวบ้านในชุมชนหรือคนในพื้นที่ ก็มีส่วนสำคัญในการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องผ่านการติดตามข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ และให้ความร่วมมือตามมาตรการที่รัฐกำหนดเป็นอย่างดี คอยรับฟังคำแนะนำ และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

อภิปรายผล

การจัดการการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของชุมชนบ่อกรัง แบ่งออกเป็นทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการวางแผน ชุมชนมีการวางแผนในการจัดการและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยเริ่มต้นจากการหน่วยงานภาครัฐกำหนดนโยบายแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดโควิด - 19 ออกมา นำโดยที่ว่าการอำเภอพุนพิน ได้มีการประชุม ระดมความคิดเห็น และมอบหมายเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานร่วมกันทุกฝ่าย คอยอำนวยความสะดวกให้คำแนะนำและความรู้เกี่ยวกับวิธีการป้องกันตนตามมาตรการสาธารณสุข การตรวจคัดกรอง การแจกอุปกรณ์ป้องกันเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตลอดจนดูแลความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน และการกระจายข่าวสารการแพร่ระบาดของโรคภายในชุมชน 2) ด้านมาตรการบริหารจัดการปัญหา เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างคนในชุมชน ผู้นำชุมชน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มต้นจากการจัดประชุม คณะกรรมการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ระดับอำเภอ เพื่อหาแนวทางป้องกันตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วง จากนั้นมีการสื่อสารกับทีมงานในพื้นที่ เกี่ยวกับการทำแผนการออกตรวจสถานประกอบการต่าง ๆ ในชุมชน พร้อมทั้งมีการกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกันตามมาตรการ D-M-H-T-T ป้องกันโควิด-19 เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดภายในชุมชน จัดให้มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับผลกระทบ ลักษณะการแพร่ระบาดของโรค รวมถึงวิธีการรับมือกับโรค ผ่านการบอกเล่าแบบปากต่อปาก และการประชาสัมพันธ์ผ่านรถแห่ภายในชุมชน และสำหรับแนวทางการรักษา เมื่อมีการติดเชื้อในชุมชนบ่อกรัง ปัจจุบันจะจัดให้มีการดูแลผู้ป่วยโควิดที่บ้านในลักษณะ (Home Isolation) ซึ่งหากพบผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ก็สามารถติดต่อรพสต. ท่าสะท้อน เพื่อเข้ารับการรักษาจากที่บ้านได้

3) ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน คนในชุมชนมีการให้ความร่วมมือในการเฝ้าระวังและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นอย่างดี มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีการปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด ผ่านการใส่หน้ากากอนามัย ใช้แอลกอฮอล์เจล และลดการออกจากบ้าน ทั้งยังให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการติดตามประเมินผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนาอยู่เสมอ 4) ด้านการให้บริการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการจัดการการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ปฏิบัติงานร่วมกันเป็นอย่างดี ให้ความสำคัญในการดูแลประชาชน และเข้มงวดกับกฎระเบียบในการป้องกันและเฝ้าระวังการแพร่ระบาดของโรค ผ่านการตั้งด่านเคอร์ฟิว การให้ข้อมูลข่าวสาร และคำแนะนำในการเฝ้าระวังโรค คอยกำกับดูแล และเพิ่มความถี่ในการทำความสะอาดบริเวณจุดเสี่ยงหรือพื้นที่แออัดในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ 5) ด้านการติดตามและประเมินผล การปฏิบัติงาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการบูรณาการการทำงานร่วมกันในการติดตามและประเมินสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามอำนาจหน้าที่ของตน โดยที่ว่าการอำเภอพุนพิน มีการจัดทำแผนในการลงพื้นที่ตรวจร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่ เพื่อดำเนินการตรวจติดตามสถานที่เสี่ยงในชุมชน ฝ่ายท้องถิ่น มีการติดตามและคอยช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจากสถานการณ์แพร่ระบาดของโรค ฝ่ายสาธารณสุข มีการติดตามและประเมินความเสี่ยงของคนในชุมชนอยู่เสมอ พร้อมเป็นตัวกลางสำคัญในการประสานงานร่วมกับบรรพต. ทำสะท้อน เพื่อให้ผู้ติดเชื้อได้เข้าระบบการรักษาอย่างด่วนที่สุด

จากที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับสอยฤทัย เกลี้ยงนิล (2563: ออนไลน์) ที่พบว่า กระบวนการจัดการโควิด - 19 ในพื้นที่ มีการดำเนินการร่วมกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานเขตพระนคร ทหาร ตำรวจ ศูนย์บริการสาธารณสุข 9 ประชาธิปไตย ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานด้านการแนะนำให้ความรู้ การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมของประชาชน การช่วยเหลือประชาชน และการติดตามผล เป็นไปในทางเดียวกับกาญจนา ปัญญาธร, กฤษณา ทรัพย์สิริโสภา, กมลทิพย์ ตั้งหลักคงมัน และวรรณิ์ ครองยุติ (2564, 78) ที่พบว่า ด้านการวางแผนการป้องกันโรค COVID-19 ชุมชนเห็นความสำคัญของปัญหาโรค COVID-19 จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับโรค COVID-19 แก่แกนนำชุมชนและตัวแทนสมาชิกชุมชน ทางหอกระจายข่าวหมู่บ้าน ลดการรวมกลุ่มกิจกรรมของคนจำนวนมาก มีการให้ข้อมูลสถานการณ์การระบาดของโรคที่ทันเหตุการณ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นทุกวันทางหอกระจายข่าวหมู่บ้าน พร้อมทั้งมีการสำรวจพฤติกรรม การป้องกันโรคของประชาชนในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เช่นเดียวกับรุ่งทิวา มากอิม ฐิติกร โตโพธิ์ไทย และชมพูนุท โตโพธิ์ไทย (2563, 64) ที่พบว่า การดำเนินมาตรการป้องกันการระบาดของโรค ได้แก่ การกักกันผู้ต้องสงสัยหรือกลุ่มเสี่ยงที่จะเข้ามาในจังหวัด การทำความสะอาดพื้นที่

นอกบ้าน การพ่นยาฆ่าเชื้อตามถนน ทั้งยังมีมาตรการให้ประชาชนสวมหน้ากากอนามัยเวลาอยู่นอกบ้าน การอยู่ห่างกันระยะ 2 เมตร และการล้างมือบ่อย ๆ หลังสัมผัสสิ่งของ เป็นต้น **องค์ความรู้จากการวิจัย**

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

สรุป

การจัดการการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของชุมชนบ้านปอกรัง หมู่ที่ 2 ตำบลท่าสะทอน อำเภอฟุนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประกอบด้วย 1) ด้านการวางแผน หน่วยงานภาครัฐกำหนดนโยบายแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดโควิด - 19 ออกมา มีการรับนโยบายจากจังหวัดมาเพื่อนำไปปฏิบัติในพื้นที่ชุมชนเชิงรุก 2) ด้านมาตรการบริหารจัดการปัญหา เป็นการทำงานร่วมกัน มีการจัดประชุมคณะกรรมการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาระดับอำเภอ และมีการสื่อสารกับทีมงานในพื้นที่ การกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกันตามมาตรการ D-M-H-T-T 3) ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน การให้ความร่วมมือในการเฝ้าระวังและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม คนในชุมชนยังมีความรับผิดชอบต่อสังคม ปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด 4) ด้านการให้บริการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องปฏิบัติงานร่วมกันเป็นอย่างดี และเข้มงวดกับกฎระเบียบในการป้องกันและเฝ้าระวังการแพร่ระบาดของโรค การให้ข้อมูลข่าวสารและ

คำแนะนำพร้อมทั้งคอยกำกับดูแล 5) ด้านการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน มีการบูรณาการการทำงานร่วมกันในการติดตามและประเมินสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค

บรรณานุกรม

- กาญจนา ปัญญาธร กฤษณา ทรัพย์ศรีโสภา, กมลทิพย์ ตั้งหลัดคงมัน และวรรณิ์ ครองยุติ. (2564). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันโรค COVID-19 บ้านหนองสวรรค์ ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. วารสารวิทยาลัยพยาบาล **พระปกเกล้า จันทบุรี**. 32(1), 189-204.
- ธิปไตย เทือกสุบรรณ. (2565). ที่บ้านก้านันทาสะท้อน หมู่ที่ 2 ตำบลท่า สะท้อน อำเภอ พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. **สัมภาษณ์**. 22 เมษายน.
- ธีรพล สุขมาลัย. (2565). ที่บ้านก้านันทาสะท้อน หมู่ที่ 2 ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. **สัมภาษณ์**. 22 เมษายน.
- นิพนธ์ จิริยะสิน. (2565). **ทำความเข้าใจ “โอไมครอน” โควิดสายพันธุ์ใหม่ลำดับที่ 5**. <https://www.nakornthon.com/article/detail/ทำความเข้าใจโอไมครอน-โควิดสายพันธุ์ใหม่ ลำดับที่ 5>.
- ประชาชาติธุรกิจ. (2564). **เทียบอาการโควิดสายพันธุ์เดลต้า อัลฟา เบต้า พบเชื้อในไท**. <https://www.prachachat.net/general/news-702629>.
- พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 122 ตอนที่ 58ก. หน้า 1-9. https://library2.parliament.go.th/given-take/content_give/em160748.pdf.
- ภานุเดช ชาวนา. (2565). ที่บ้านก้านันทาสะท้อน หมู่ที่ 2 ตำบลท่า สะท้อนอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. **สัมภาษณ์**. 22 เมษายน.
- รุ่งทิวา มากอิม ฐิติกร โตโพธิ์ไทย และชมพูนุท โตโพธิ์ไทย. (2563). บทเรียนจากการป้องกันและควบคุมการระบาดของโควิด-19:กรณีศึกษาเทศบาลเมืองอ่างทอง. **วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข**. 14 (4) , 489-507.
- ศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัส COVID-19. (2563). **ศบค. แลกเปลี่ยน กระทรวงมหาดไทย**. [http:// www.moicovid.com](http://www.moicovid.com)
- สอยฤทัย เกลี้ยงนิล. (2563). **รัฐ-ชุมชนกับการจัดการภัยพิบัติโรคไวรัสโควิด 19 พื้นที่ ถนนข้าวสาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร**. <http://www3.ru.ac.th/>

mpaabstract/files/2562_1597741815_6114832006.pdf.

อภิญา นมะ. (2565). **ที่บ้านกำนันท่าสะท้อน หมู่ที่ 2 ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. สัมภาษณ์. 22 เมษายน

Bateman, S. T., & Snell, A. S. (2009). **Management: Leading & Collaborating in a Competitive World (8th ed.)**. Boston: McGraw Hill.

World Health Organization, (2020). **Coronavirus disease (COVID-19) questions and answers**. <https://www.who.int/thailand/emergencies/novel-coronavirus-2019/q-a-on-covid-19>.

การศึกษาสมรรถนะของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัด
และชุมชนที่ตีกรณีศึกษา พระสังฆาธิการในอำเภอแมริม
จังหวัดเชียงใหม่

A Competency of the Temple Abbots for Administration of
Community and Temple in Mae Rim District, Chiang Province:
A Case Study

พระครูมนุญบุญญากร (ศรีบุญเป็ง),
เฉลิมชัย ปัญญาดี, สมคิด แก้วทิพย์

Pharkru Manunbunyakorn (Sribunpeng),
Chalermchai Panyadee, Somkid Kaewtip

วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

School of Administrative Studies, Maejo University

Corresponding Author, E – mail: mju5905501001@mju.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการวัดและชุมชนของพระสังฆาธิการ 2) เพื่อศึกษาสมรรถนะของพระในการบริหารจัดการ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี โดยกลุ่มประชากรเป็นพระสังฆาธิการในพื้นที่อำเภอแมริม จำนวน 83 รูป ประชากรสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างจำนวน 5 รูป แบบวิธีสุ่มอย่างง่าย โดยการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) พระสังฆาธิการโดยมากเรียนรู้กระบวนการดังกล่าวด้านแนวทางปฏิบัติ รูปแบบการเรียนรู้ทั้งหลักธรรมและหลักวิชาเรียนรู้ตามยุคสมัย จากอดีตเจ้าอาวาสแบบซึมซับรับใช้ ผ่านการปฏิบัติงานจริง ความมีพระวินัย และข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ต่อการบริหารวัดและชุมชน 2) สมรรถนะในการบริหารจัดการวัดและชุมชนของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับดีในด้านต่อไปนี้ คือ 1. ด้านปรีชาธรรมหรือการศึกษาธรรม ซึ่งประกอบด้วย ความรู้ในด้านหลักธรรมที่สามารถนำมาหนุนเสริมในการบริหารจัดการวัดและชุมชน และความรู้ในด้านการบริหารจัดการวัดและชุมชน 2. ด้านปฏิบัติธรรมหรือ

การนำธรรมมาปฏิบัติ ซึ่งประกอบด้วยทักษะความสามารถในการสื่อสารถ่ายทอดธรรมะสู่ประชาชน การประสานงาน และการใช้สื่อเทคโนโลยี และ 3. ด้านปฏิเวธธรรม หรือผลของการฝึกการใช้ธรรมะ ซึ่งประกอบด้วย ความสามารถในการการวางตนที่เหมาะสม ดังนั้น สมรรถนะที่สำคัญเหล่านี้ควรได้รับการพัฒนาในหมู่พระสงฆ์รุ่นใหม่ เพื่อให้พระสงฆ์มีความพร้อมที่จะเป็นพระสังฆาธิการที่สามารถบริหารจัดการวัดและชุมชนได้เป็นอย่างดีต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ : กระบวนการเรียนรู้สมรรถนะ, พระสังฆาธิการ, การบริหารจัดการวัดและชุมชน

Abstract

The objective of the paper is 1) Exploring the learning process in managing temples. 2) communities of monks, in addition to the management competencies of monks. This is a mixed-methods study including 83 monks from the Mae Rim District. The community adopted a simple random sampling technique to select five samples, which involved conducting in-depth interviews and coordinating a setting for the exchange of knowledge. The data was analyzed using content analysis.

The research findings showed that 1) the Sangha-thikarns' learning process for managing the temple and community found that most Sangha-thikarns learned about this method in terms of guidelines. The learning designs, including Dhamma principles and subjects, was obtained from the previous abbot according to the maturity, absorbed and served through practical work, discipline, and monks' practices in temple and community. 2) Competency in temple and community management of the Sangha-thikarns at a high level. It contains the following components: 1. Pariya-dharma, also referred to as dharma study, entails understanding dharma principles appropriate to the Sangha-thikarns of temples and communities, as well as expertise in temple and community management. 2. Pathibat-dharma or dharma practice comprising skills in communication or Dharma transfer to people as well as competency in coordination and use of media or technology; and 3. Pilivedhamma or the result of practicing the use of Dhamma com-

prising appropriate manners. Hence, all of these should be developed among new monk generations to be ready to be good Sanga administrators in the future.

Keywords : competency learning process, Sangha administrators, temple and community management

บทนำ

การพัฒนาตามแนวทางของตะวันตก มาถึงจุดติดตัน เกิดขึ้นบนฐานที่ผิดพลาด คือ 1) เป็นไปตามกระแสการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน ซึ่งมีรากฐานความคิดที่ผิดพลาด ตามอย่างประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลาย 2) ดำเนินการพัฒนาด้วยการกระตุ้นแรงจูงใจที่ไม่ถูกต้อง เนื่องจากผู้นำหรือผู้บริหารประเทศไม่เข้าใจเพียงพอต่อปัจจัยที่ทำให้เกิดการพัฒนานในประเทศพัฒนาที่นำหน้ามาก่อน และ 3) ประชาชนเข้าร่วมกระบวนการ พัฒนาโดยไม่มีการศึกษาที่จะเตรียมตัวให้พร้อมที่จะเป็นปัจจัยที่ดีในกระบวนการพัฒนา (พระธรรมปิฎก. 2540: 187-188) วัดและพระสงฆ์จึงถือว่าเป็นศูนย์กลางเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการพัฒนาจิตใจและพัฒนาด้านต่างๆ ของประชาชนได้เป็นอย่างดี เพราะฉะนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้นำการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งทั้งหลายทั้งปวงทั้งภายในวัดและภายนอกวัดด้วยหลักความถูกต้องดีงาม และได้ประโยชน์สูงสุดสร้างความเจริญก้าวหน้าเป็นปึกแผ่นต่อวัดวาอาราม และเป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัทที่เป็นชาวบ้านอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ สมรรถนะของพระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาวัด พัฒนาคณะ พัฒนาชุมชนและจะต้องมีคุณลักษณะ คือ ผู้นำต้องมีคุณสมบัติ เช่น มีสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความดีและความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม และลักษณะผู้นำที่มีคุณภาพต้องประกอบด้วยหลัก 3 ประการ คือ มองกว้าง คิดไกล และใฝ่สูง ตลอดจนต้องมีประสิทธิภาพที่ดีตามแนวทางของหลักพุทธธรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคณะและสังคมต่อไป

สมดังที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อดอกน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ได้กล่าวแก่ศิษยานุศิษย์ว่า วัดจะเจริญดีมีความมั่นคง มีการพัฒนาและมีสันติสุขแก่วัดและสังคม ก็ด้วยเหตุปัจจัย 4 ประการ ได้แก่ 1. มีสมภารดี คือ มีพระภิกษุเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้นำ ผู้ได้อบรมตนตามพระธรรมวินัยดี ตั้งตนอยู่ในคุณอันสมควรมีสติปัญญาสามารถปกครองพัฒนา ดูแลรักษาพระภิกษุสามเณรในวัดให้ปฏิบัติในพระธรรมวินัยดี 2. มีธรรมดีคือมีการศึกษาอบรมทั้งปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม คือปฏิบัติไตรสิกขาดี เพื่อความถึงปฏิเวธสัทธรรม 3. มีพระดี มีเจตีย์ คือปุชนิยัตถุสำคัญ ได้แก่ พระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์และแม่รูปเหมือนของบูรพาจารย์ ผู้ทรงคุณธรรมสูง และ

4. มีวัดดี คือ มีบริเวณวัด ที่จัดเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด สงบ ร่มรื่น สบายเหมาะแก่ที่จะเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนผู้ประสงค์ศึกษาหาความรู้ มาบำเพ็ญกุศลคุณความดี ผู้ศึกษาเห็นว่า การศึกษาสมรรถนะของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดและชุมชนที่ดี มีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการทำงานพัฒนาชุมชน แต่เป็นงานที่มุ่งตอบคำถามว่าทำอะไรเป็นหลัก แต่การวิจัยเพื่อหาคำตอบว่าพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสมีกระบวนการทำงานอย่างไร มีเทคนิควิธีการทำงานพัฒนาชุมชนอย่างไร จะพัฒนาสมรรถนะของพระสังฆาธิการอย่างไร ยังมีค่อนข้างจำกัด หากมีการศึกษาลักษณะการทำงานของพระสงฆ์ให้มากขึ้น ก็จะสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปพัฒนารูปแบบและแนวทางการส่งเสริมงานพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในพื้นที่ต่าง ๆ ที่สำคัญสมรรถนะของพระสังฆาธิการนั้น มีผลต่อประสิทธิผลของการปฏิบัติหน้าที่ศาสนกิจและประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน เพราะเจ้าอาวาสนอกจากจะมีความรู้ความสามารถ มีบารมี และคุณธรรม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีแล้ว จะต้องมียุทธศาสตร์ผู้นำที่มีประสิทธิผลสูงซึ่งเป็นที่ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรม การปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เจ้าอาวาสนั้นนอกจากจะเป็นผู้นำของวัดแล้วยังได้ชื่อว่า “เป็นผู้นำทางวิญญูณ” ของประชาชนในถิ่นนั้นๆ การปฏิบัติศาสนกิจมุ่งงาน มุ่งความสัมพันธ์ และมุ่งประสิทธิผลของงาน ย่อมนำพาวัดให้เจริญรุ่งเรือง การพัฒนาขีดความสามารถของเจ้าอาวาส จึงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะนำผลการศึกษา มาพัฒนาปรับปรุงส่งเสริมการบริหารกิจการของวัด ให้มีการพัฒนาดีขึ้น อันจะส่งผลให้พระพุทธศาสนาดำรงมั่นคงสืบต่อไป

ดังนั้นจากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาวิจัยในฐานะเป็นพระปกครองบริหารงานคณะสงฆ์ ในอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ จึงสนใจศึกษาวิจัยในหัวข้อเรื่อง การพัฒนาสมรรถนะของพระสังฆาธิการ โดยโจทย์วิจัยไว้ดังนี้คือ กระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการวัดและชุมชนพระสังฆาธิการเป็นอย่างไร สมรรถนะของพระสังฆาธิการเป็นอย่างไร คืออะไร มีแนวทางในการพัฒนาตนเองและพัฒนาวัดและชุมชนเป็นไปในทิศทางใด มีวิธีการกลยุทธ์ในการพัฒนาวัดและชุมชนให้เจริญรุ่งเรืองมีความสันติสุข และเกิดความพัฒนาอย่างมั่นคงต่อเนื่อง และเป็นที่ยอมรับจนกลายเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการวัดและชุมชนของพระสังฆาธิการ ในพื้นที่อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เพื่อศึกษาสมรรถนะของพระสังฆาธิการ ในพื้นที่อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีรูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ดังนั้นจึงมีขั้นตอนในการวิจัยที่นำไปสู่เป้าหมาย ตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาแนวคิด กระบวนการทำงานของพระสังฆาธิการ

เป็นการศึกษา แนวคิด กระบวนการเรียนรู้ การทำงานของพระสงฆ์ที่ดำรงตำแหน่งเป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ในการบริหารจัดการวัดและชุมชนที่ดี โดยศึกษาจากตำรา เอกสาร บทความวิชาการ สื่อออนไลน์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บุคคลที่เกี่ยวข้อง สหสัมพันธ์ ผู้นำ ชาวบ้านในชุมชน เป็นต้น เพื่อทราบถึงประวัติ ความเป็นมา เทคนิควิธีการทำงาน อันแสดงถึง สมรรถนะของพระสังฆาธิการโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ งานพัฒนาและงานกิจกรรมที่พระสงฆ์ดำเนินการอยู่

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พระสงฆ์พระสังฆาธิการทั้ง 5 รูป เพื่อทราบถึง แนวคิด เป้าหมาย ตลอดจนกระบวนการเรียนรู้ การทำงานของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่ประสบผลสำเร็จเป็นที่ยอมรับทั้งชาวบ้านและคณะสงฆ์

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เป็นวิธีการในการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชน กิจกรรมการพัฒนา วิธีการ กระบวนการทำงานของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการวัดและชุมชนที่ดี

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาสมรรถนะของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส แบ่งเป็น 2 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 ขั้นศึกษาสมรรถนะของพระสังฆาธิการเป็นการศึกษาสมรรถนะของพระสังฆาธิการในการทำงานบริหารวัดและชุมชน ที่เป็นที่ยอมรับทั้งชาวบ้านและคณะสงฆ์ โดยการจัดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และระดมความคิดของพระสงฆ์ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview) กับพระสังฆาธิการทั้ง 5 รูป เพื่อทราบถึงสมรรถนะของพระสังฆาธิการ ซึ่งผู้วิจัยออกแบบประเด็นหัวข้อหลัก ได้แก่ สมรรถนะหลัก (Core Competency) สมรรถนะตามหน้าที่ (Functional Competency)

ช่วงที่ 2 ขั้นตรวจเช็คสมรรถนะของพระสังฆาธิการ หลังจากได้ชุดสมรรถนะของพระสังฆาธิการที่ทำงานประสบผลสำเร็จในการบริหารวัดและชุมชนแล้ว ก็นำไปทดสอบกับพระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการใหม่ รวมถึง รักษาการแทนพระสังฆาธิการเพื่อให้ทราบว่าสมรรถนะของพระสังฆาธิการที่มีอยู่ เพื่อกำหนดเป็นแนวทาง ในการพัฒนาสมรรถนะของพระสังฆาธิการต่อไป

การวิจัยครั้งนี้มีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสัมภาษณ์ และจากงาน

วิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) การสัมภาษณ์ (Interview) สรุปลงตามแบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องการศึกษาสมรรถนะของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดและชุมชนที่ศิครณีศึกษา พระสังฆาธิการในอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งคณะผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษิตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1) กระบวนเรียนรู้ในการบริหารจัดการวัดและชุมชนของพระสังฆาธิการ

(1) กระบวนการเรียนรู้ของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ทั้ง 5 รูป มีรูปแบบการเรียนรู้ที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งกล่าวได้ว่า

(1.1) พระสังฆาธิการทั้ง 5 รูป เข้าอยู่วัดตั้งแต่เป็นเด็กวัด บรรพชาเป็นสามเณร ใช้ชีวิตวิถีแห่งธรรมที่อยู่ในสังคมาวัดวิถีมาตลอด จนกระทั่งได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ครองผ้ากาสาวพัตต์ จนได้รับการไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งสูงสุดของวัด คือเจ้าอาวาส รวมถึงได้ดำรงหน้าที่ในตำแหน่งบริหารงานคณะสงฆ์ในระดับสูงขึ้น เช่น เจ้าคณะจังหวัด (ธ) เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เป็นต้น

(1.2) พระสังฆาธิการทั้งหมดล้วนได้รับการศึกษาเล่าเรียนพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนา คือ จบมัธยมศึกษา จบการศึกษาสายสามัญในระดับปริญญาตรีเป็น อย่างต่ำ พระสังฆาธิการแต่ละรูปยังเป็นผู้เรียนรู้ศาสตร์ร่วมสมัยใหม่ เพื่อช่วยในการทำงานบริหารจัดการวัดและชุมชน เช่น ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ด้านกฎหมายของสงฆ์ กฎหมายบ้านเมืองที่เกี่ยวข้องกับวัด การบริหารวัด ความรู้ด้านการจัดภูมิทัศน์ เป็นต้น

(1.3) พระสังฆาธิการได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง อันเนื่องมาจากการเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เป็นพระนวกะ พระผู้บวชใหม่ต้องอยู่ในการดูแลของพระอุปัชฌาย์ ท่านก็จะมุ่งเน้นให้ฝึกปฏิบัติ ฝึกตนอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังมีโอกาสที่จะสนทนาพูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนคติ

(1.4) กัลยาณมิตรตา วิธีการเรียนรู้ที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่พระสังฆาธิการก็คือ การซึมซับข้อวัตรปฏิบัติจากครูบาอาจารย์ อดีตเจ้าอาวาส พระต้นแบบ ซึ่งถือเป็นกัลยาณมิตร เป็นต้นแบบต้นทางที่ทำให้เกิดแรงบันดาลใจเป็นการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อสมรรถนะของพระสังฆาธิการได้ นอกจากนี้ ยังมี ประชาชนชาวบ้าน คนเฒ่าคนแก่ ผู้มีภูมิรู้ในชุมชน ก็เป็นกัลยาณมิตร ช่วยคิดช่วยทำ ช่วยแนะนำ สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ดีในเรื่องการบริหารวัดและชุมชน

(1.5) ศิลสัมปทา กระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญประการหนึ่งของพระสังฆาธิการ คือ การที่ท่านเป็นผู้ทรงศีลทรงธรรม มีพระวินัยเป็นกรอบการเรียนรู้ ให้อยู่ในข้อวัตรจรรยาที่ติงาม ทำให้เกิดการยอมรับนับถือ เป็นที่ศรัทธาเคารพของชาวบ้าน ยังรวมถึงพระสงฆ์ด้วยกัน อุบาสก อุบาสิกา เป็นวัดและชุมชนที่สร้างการเรียนรู้ผ่านกระบวนการของศิลสัมปทา

(2) แนวคิด อุดมการณ์ ฐานคิด ของพระสังฆาธิการในการทำงานบริหารจัดการวัดและชุมชนที่ดี

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดการทำงานของพระสังฆาธิการประการแรกมาจากพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข และมนุษย์ทั้งหลาย.” (วิ.มหาวรรค.32/40) เป็นพุทธประสงค์ ที่กำหนดบทบาทของพระสงฆ์ตามแนวทางพระไตรปิฎก เพื่อให้พระสงฆ์ได้เป็นผู้ที่อนุเคราะห์ช่วยเหลือชุมชน

ประการที่สอง พระสังฆาธิการเห็นว่า การทำหน้าที่เจ้าอาวาสบริหารจัดการวัดและชุมชน เป็นอุดมการณ์แห่งเมตตาธรรม มีความสัมพันธ์เกื้อกูลกับคฤหัสถ์ กล่าวคือการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์นั้นเกี่ยวข้องกับชาวบ้าน ทุกข์ที่เกิดกับชาวบ้านนั้นแน่นอนว่าพระสงฆ์เองก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการให้สติ เป็นที่พึ่งศุนย์รวมของชุมชน บริหารจัดการวัดและชุมชนควบคู่กันไป วัดและชุมชนต่างต้องพึ่งพิงอิงอาศัยซึ่งกันและกัน

อุดมการณ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ อุดมการณ์พรหมวิหาร และสังคหะ วัตถุประสงค์ ซึ่งหมายถึง ความมีเมตตาธรรม และการสงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้าน โดยพระสังฆาธิการยังมีแนวคิดการทำงาน มีเมตตาธรรม ยึดหลัก ทางโลกไม่ให้เข้า ทางธรรมไม่ให้เสีย บทบาทของเจ้าอาวาสยังคงความเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งของชุมชน แต่ในขณะเดียวกันพระสงฆ์ต้องร่วมรับรู้ เรียนรู้ เข้าใจ ในทุกข์ของชาวบ้าน ซึ่งเป็นผู้อุปฐากด้วยปัจจัย 4 เมื่อชาวบ้านมีความทุกข์ ทั้งในด้านของการทำมาหากิน ความยากจน ความไม่รู้ การขาดโอกาส หรือแม้กระทั่ง ความไม่รู้เท่าทันด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ความขัดแย้งทางด้านความคิด และผลประโยชน์นั้น ทำให้ต้องเพิ่มบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการหนุนเสริม เป็นผู้ให้สติแก่ชาวบ้าน เป็นการให้ปัญญารู้เท่าทันปัญหา มีความรู้จักคน รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้ที่จะดำรงชีวิตด้วยความพอเพียง

(3) การบริหารจัดการวัดและชุมชนที่ดีของพระสังฆาธิการ มีบทบาทหน้าที่ตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 ได้ศึกษาในประเด็นดังนี้ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปโภค และ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้เห็นถึงการบริหารจัดการวัดและชุมชนที่พระสังฆาธิการ ผู้วิจัยพบว่าเป็นการศึกษาและการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนโดยพระสังฆาธิการ การประยุกต์พุทธธรรม กิจกรรมการพัฒนาของพระสังฆาธิการ และผลของการพัฒนา เพื่อกำหนดเป็นสมรรถนะของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการวัดและชุมชน

(4) การประยุกต์พุทธธรรมในการบริหารจัดการวัดและชุมชนที่ดีของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส พระสังฆาธิการได้นำหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการวัดและชุมชน ได้แก่

(4.1) อปริหานิยธรรม : การปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญ ประกอบไปด้วย หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ มีการพบปะปรึกษาหารือกิจการงาน, พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่, ไม่ถืออำเภอใจใครต่อความสะดวก บัญญัติวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ , ท่านผู้ใดเป็นผู้ใหญ่มีประสบการณ์ยาวนาน ให้เกียรติเคารพนับถือท่านเหล่านั้น , ไม่ก้าวล่วงข่มเหง มิให้มีการข่มเหงรังแก, เคารพบูชาสักการะ ปูชนียสถาน อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำเป็นที่รวมใจของชุมชน, จัดการให้การบำรุงคุ้มครองอันชอบธรรมแก่บรรพชิต (ระราขวรรมนี: 2539: 564)

(4.2) สัปปุริสธรรม 7 รู้หลักและรู้จักเหตุ, รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล, รู้จักตน คือรู้ฐานะ ภาวะ ความรู้ความถนัดความสามารถของตน, รู้จักประมาณ คือรู้จักความพอเหมาะพอดี, รู้จักกาล รู้จักบริหารเวลา ว่ากาลไหน ควรทำอะไร, รู้จักชุมชน คือรู้จักถิ่นรู้จักที่ชุมนุม อยู่ในระยะเบียดวินัย สิ่งที่ควรปฏิบัติในชุมชนนั้นๆ, รู้จักบุคคล เพื่อปฏิบัติต่อผู้นั้นโดยถูกต้อง (พระราชมุนี: 2528:326)

2) สมรรถนะของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการวัดและชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า จากการสังเคราะห์แนวคิดและกระบวนการการทำงาน พระสังฆาธิการ ทำให้ทราบว่าสมรรถนะของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการวัดและชุมชนต้องประกอบไปด้วย

(1) ความรู้ในหลักการบริหารวัดและชุมชน ซึ่งพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส เห็นว่ามีความจำเป็นที่พระสงฆ์ต้องมีความรู้ในหลักการบริหารจัดการ รวมถึงความรู้ในการบริหารจัดการวัดตามบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ รวม

ถึงศาสตร์ความรู้วิทยาการใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารองค์กร

(2) ความรู้ในหลักธรรมะที่หนุนเสริมการทำงานของพระสังฆาธิการ ซึ่งหมายถึงพระสังฆาธิการควรที่จะมีความรู้ความเข้าใจในการหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนา รวมถึงการประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการบริหารจัดการวัดและชุมชน โดยเฉพาะในหมวดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตให้ดีงาม การมีส่วนร่วม การบริหารแบบโปร่งใสตรวจสอบได้ อีกทั้งพระสงฆ์ควรมีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมที่จะใช้การบริหารคน บริหารงาน และบริหารวัดและชุมชน เพื่อประยุกต์กับการพัฒนาการทำงานของพระสงฆ์ ที่มีต่อชาวบ้าน ชุมชน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

(3) ความสามารถในการสื่อสารถ่ายทอดธรรมะ เป็นสมรรถนะที่มีความจำเป็นต่อการบริหารวัดและชุมชนของพระสังฆาธิการเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการสร้างการยอมรับศรัทธาในพระสังฆาธิการที่จะนำหลักพุทธธรรมเหล่านั้นไปสู่การปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตของชาวบ้านได้อย่างเหมาะสม กับชุมชนสังคมปัจจุบัน

(4) ความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยี ในยุคของการสื่อสารโซเชียลมีเดีย มีสื่อสารทางออนไลน์ การนำสื่อเทคโนโลยี เช่นคอมพิวเตอร์ เครื่องมือสื่อสาร มาช่วยในการบริหารจัดการวัดและชุมชน เป็นสิ่งที่จำเป็น แต่ต้องใช้อย่างเหมาะสมกับความเป็นพระสังฆาธิการเพื่อเป็นเครื่องมือช่วยให้การทำงานของพระสงฆ์ เข้าถึงชุมชนประสบผลสำเร็จเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดความสามารถในการประสานงาน พระสังฆาธิการมีพื้นฐานจากการเคารพนับถือจากกลุ่มคนทุกกลุ่มทั้งในและนอกชุมชน เจ้าอาวาสต้องเป็นผู้ประสานความร่วมมือ ประสานกลุ่มคน รวมถึง การติดต่อเพื่อแจ้งข้อมูล การขอข้อมูล หรือการขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น รวมทั้งการให้ข้อมูล หรือความช่วยเหลือต่าง ๆ แก่ผู้อื่นทั้งจากภายในและ/หรือภายนอกชุมชน ก็เป็นความสามารถในการประสานงาน เพื่อให้งานได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

(5) ความสามารถในการปรับตัว เป็นความสามารถในการปรับตัวเมื่อสภาพแวดล้อมการบริหารวัดและชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งสถานที่ ลักษณะงาน และระยะเวลา

(6) การวางตนที่เหมาะสมของพระสังฆาธิการ อันเนื่องมาจากการทำงานพัฒนาของพระสงฆ์ต้องลงไปทำกิจกรรมในชุมชน ต้องพบปะ พูดคุย สื่อสารทำงานร่วมกับชาวบ้าน ดังนั้นการวางตนที่เหมาะสมกับสถานการณ์ เหมาะสมกับกิจกรรมกับกลุ่มคน หากพระสงฆ์ไม่สามารถที่จะวางตนเองให้เหมาะสม อาจเป็นที่ครหาว่าไม่ใช่กิจของสงฆ์ บ้าง ไม่สำรวมบ้าง ดังนั้น ความสามารถในการครองตนในฐานะที่เป็นพระสงฆ์ และเป็น

พระนักพัฒนาไปพร้อมกันนั้นต้อง ยึดหลักที่ต้องสำรวมกาย วาจาจิตให้ดี ให้เหมาะสมอยู่ตลอดเวลา เมื่อพระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีได้ ก็จะเป็นที่เคารพศรัทธา เกิดการยอมรับและร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่องการศึกษาสมรรถนะของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดและชุมชนที่ดี กรณีศึกษา พระสังฆาธิการในอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ มีประเด็นที่สำคัญควรแก่การนำมาอภิปรายผลและจะแยกตามกรอบงานวิจัยในแต่ละด้านได้ดังนี้

พระสังฆาธิการมีแนวคิดมาจากพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ที่กำหนดบทบาทของพระสงฆ์ให้เป็นผู้อนุเคราะห์ที่เกื้อกูลแก่หมู่ชนทั้งหลาย แนวคิดอันเกิดจาก อุดมการณ์สังฆะมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน หมายถึงความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับชาวบ้านที่ต้องพึ่งพาเกื้อกูลและอาศัยกันและกัน ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 พระสังฆาธิการมีหน้าบทบาทหน้าที่ทั้ง 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปโภค และ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ อีกทั้งพระสังฆาธิการท่านมีอุดมการณ์พรหมวิหารธรรม และสังคหัตถุธรรม โดยพระสงฆ์เป็นผู้ที่ควรประกอบด้วยเมตตาธรรมและควรสงเคราะห์ในสิ่งที่ควรสงเคราะห์ ต้องการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ประสบกับความทุกข์

ส่วนการบริหารจัดการวัดและชุมชนของพระสังฆาธิการนั้น มีการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน โดยใช้หลักพุทธธรรมนำมาปรับใช้ ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การทำงานตลอดจนปรับใช้ให้เกิดกิจกรรมในชุมชน ส่วนหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ได้แก่ อริยสัจ, อิทธิบาท 4, สัมปติธรรม 7, หัวใจเศรษฐี 4 และอภิธานียธรรม กิจกรรมการทำงานที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ บทบาทในการเทศน์ สอน อบรมกับกลุ่มต่าง ๆ ทั้งเยาวชน แม่บ้าน ผู้สูงอายุ ชาวบ้านในวาระต่าง ๆ การสร้างเงื่อนไขโดยนำหลักพุทธธรรม ประเพณี พิธีกรรมมาใช้ การใช้สื่อออนไลน์ โดยผ่านกระบวนการแบบมีส่วนร่วม สอดคล้องกับงานวิจัยการศึกษาความสัมพันธ์ของวัด พระสงฆ์ กับสังคมไทย ซึ่งกล่าวว่าแม้ว่าเราจะพัฒนาประเทศชาติไปได้มากมาย แต่สำหรับในชนบทแล้วพระก็ยังเป็นผู้นำอันดับหนึ่งของชุมชนอยู่ ยังเป็นบุคคลที่ชาวบ้านเชื่อฟัง ถ้าเราไม่พัฒนาทางฝ่ายวัดให้กลมกลืนพร้อมเพรียงกันกับบ้านและโรงเรียนแล้วเราจะประสบปัญหา (พระเทพเวที (ประยูร ญฺ ปยุตฺโต), 2532: 121)

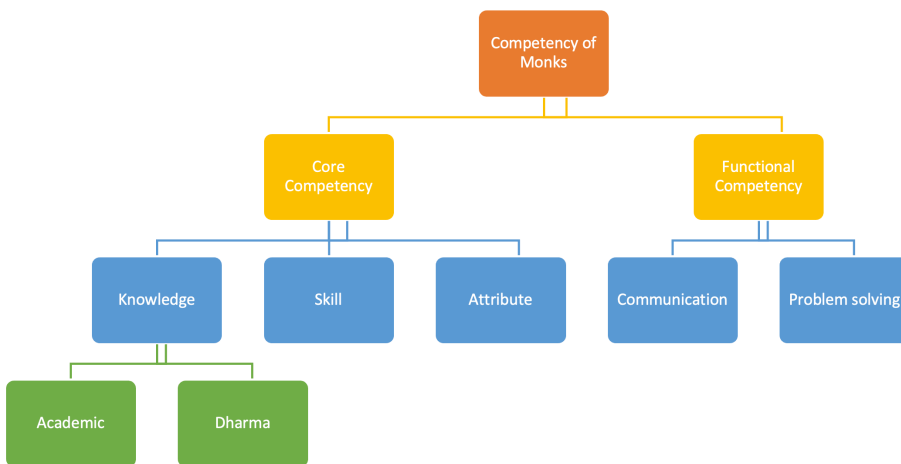

จากการวิจัยแนวคิดและกระบวนการการทำงานแล้วสังเคราะห์เป็นสมรรถนะของพระสังฆาธิการพบว่า นอกจากแนวทางการทำงานของพระสงฆ์ ที่เป็นการทำหน้าที่ตามบทบาทพระสงฆ์ในแนวทางพระไตรปิฎกแล้ว บทบาทหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์แล้วทำให้เกิดสมรรถนะของพระสังฆาธิการ และการทำงานพัฒนายังเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง แล้วนำไปสู่การพัฒนาสมรรถนะเพื่อการบริหารจัดการวัดและชุมชนที่ดีสมรรถนะของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดและชุมชนประกอบไปด้วย ภูมิรู้ (ปรีชาญาณ) อันได้แก่ ความรู้ในหลักการบริหารวัดและชุมชน ความรู้ในหลักธรรมะที่หนุนเสริมการบริหารจัดการวัดและชุมชน ภูมิธรรม (ปฏิบัติ) ความสามารถในการถ่ายทอดธรรมะ ความสามารถในการประสานงาน ความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยี ภูมิฐาน (ปฏิบัติ) ความสามารถในการปรับตัว การวางตนที่เหมาะสมของพระสังฆาธิการ สมรรถนะ เหล่านี้เป็นเงื่อนไขและมีความจำเป็น ต่อการบริหารวัดและชุมชนของพระสังฆาธิการทั้ง 6 ด้าน เป็นการส่งเสริมบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการวัดและชุมชนที่ดีต่อไป นอกจากนี้ ผลงานวิจัยสอดคล้องกับการวิจัยสมบุรณ์ สุขสำราญ (สมบุรณ์ สุขสำราญ, 2530: 128) กล่าวว่า พระสงฆ์นับว่าได้เปรียบมากกว่าราชการ เพราะโดยทั่วไปชนบทมีค่านิยมและบรรทัดฐานที่ศรัทธาเชื่อถือพระสงฆ์อยู่แล้ว ถึงแม้พระสงฆ์จะไม่พยายามทำประโยชน์เพื่อสังคม ใช้ชีวิตประจำวันด้วยการศึกษาพุทธธรรม ชาวบ้านจะให้ความเคารพนับถือเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ยิ่งเมื่อพระสงฆ์เข้ามารับหน้าที่ช่วยเหลือชาวบ้าน พยายามบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อการแก้ปัญหาของส่วนรวม ก็ยิ่งเพิ่มความศรัทธาเชื่อถือจากชาวบ้านเป็นทวีคูณ อีกทั้งการศึกษาของวาสนา วงศ์ยิ้มย่อง (วาสนา วงศ์ยิ้มย่อง, 2539: 59-60) พบว่า พระสงฆ์ได้มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชน เพื่อแก้ปัญหาคารประกอบอาชีพของประชาชน และพัฒนาชุมชนเพื่อให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น แต่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองน้อยมาก ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของงานสังคมพัฒนาขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของพระสงฆ์แต่ละรูปเป็นสำคัญ

ดังนั้นจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นสิ่งสำคัญ การได้ปฏิบัติงานจริงในชุมชน การเป็นผู้นำและแบบอย่างในการครองตนให้เป็นต้นแบบ เป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการพัฒนาสมรรถนะของพระสังฆาธิการ เพราะการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระบบคิด ทศนคติ การกระทำและประสบการณ์ ซึ่งส่งผลต่อการบริหารจัดการวัดและชุมชนที่ดี ควรมีการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการทำงานในชุมชน จัดกระบวนการอบรม สัมมนา เกี่ยวกับการทำงานของพระสงฆ์ เพื่อกระตุ้นให้พระสงฆ์ทุกระดับเกิดความตื่นตนและปรับประยุกต์ตนเองเข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบัน ตระหนักถึงหน้าที่ในการช่วยเหลือชาวบ้าน โดยยึดหลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนาเป็นเครื่องชี้แนะ

องค์ความรู้จากงานวิจัย

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการสังเคราะห์งานวิจัยเรื่องการศึกษาสมรรถนะของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดและชุมชนที่ดี กรณีศึกษา พระสังฆาธิการในอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งการบริหารจัดการวัดในพื้นที่อำเภอแมริมพระสังฆาธิการควรที่จะมีสมรรถนะหลัก (Core Competency) และสมรรถนะรองหรือเฉพาะ (Functional Competency) ที่ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) ความรู้ ทักษะและทัศนคติในการบริหารจัดการวัดและชุมชน 2) ความสามารถในการสื่อสาร และ 3) ความสามารถในการบริหารจัดการปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของวัด ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 สมรรถนะหลักและสมรรถนะรองหรือเฉพาะของพระสังฆาธิการ

ผู้วิจัยยังมีข้อค้นพบจากการพัฒนาสมรรถนะของพระสังฆาธิการ

1) พระสังฆาธิการมีการปรับใช้หลักพุทธธรรมกับการทำงานกับชุมชน เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป สมรรถนะของพระสังฆาธิการในแต่ละรูปมีความแตกต่างกัน แต่มีความหลากหลายในการปรับใช้กับชุมชนนั้น ๆ

2) การประชุม เสวนาในหัวข้อ การพัฒนาสมรรถนะของพระสังฆาธิการในการบริหารวัดและชุมชนในครั้งนี้ ทำให้เกิดกระแสการตื่นรู้และตระหนักร่วมกัน เพราะพระสงฆ์ที่ขึ้นดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสใหม่ พรรชนาน้อย ได้รับการพัฒนาอย่างเห็นได้ชัด และมีความร่วมมือกันระหว่างพระสังฆาธิการอย่างเห็นได้ชัด

3) ชุดองค์ความรู้ที่เป็น สมรรถนะของพระสังฆาธิการ ในด้านต่าง ๆ อันประกอบด้วย ความรู้ในหลักการบริหารวัดและชุมชน ความรู้ในหลักธรรมะที่หนุนเสริมการทำงาน of พระสังฆาธิการความสามารถในการสื่อสารถ่ายทอดธรรมะ ความสามารถในการ

ใช้สื่อเทคโนโลยี ความสามารถในการประสานงาน ความสามารถในการปรับตัว และการวางตนที่เหมาะสมของพระสังฆาธิการทั้งหมด เป็นจุดองค์ความรู้สมรรถนะของพระสังฆาธิการในอำเภอแมริม ซึ่งทำให้พระสังฆาธิการสามารถนำไปปรับใช้ได้ทันที สมรรถนะเหล่านี้มีความสำคัญและจำเป็นต่อการปฏิบัติงานจริงของพระสังฆาธิการ

4) กระบวนการกลุ่ม ความเป็นระบบเครือข่าย หัววัด ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอแมริม เป็นมรรควิธีที่สำคัญ ทำให้ส่งผลต่อกระบวนการกลุ่ม ที่ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาสมรรถนะของพระสังฆาธิการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสังฆาธิการรุ่นใหม่ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำไปปรับใช้ในการบริหารจัดการวัดและชุมชน

สรุป

จากการสังเคราะห์แนวคิดและกระบวนการการทำงานพระสังฆาธิการ ทำให้ทราบว่าสมรรถนะของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการวัดและชุมชนต้องประกอบไปด้วย 1) ความรู้ในหลักการบริหารวัดและชุมชน ซึ่งพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาสเห็นว่ามีความจำเป็นที่พระสงฆ์ต้องมีความรู้ในหลักการบริหารจัดการตามบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2) ความรู้ในหลักธรรมที่หนุนเสริมการทำงาน of พระสังฆาธิการ ซึ่งพระสังฆาธิการควรที่จะมีความรู้ความเข้าใจในการหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนา รวมถึงการประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการบริหารจัดการวัดและชุมชน โดยเฉพาะในหมวดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตให้ดีงาม การมีส่วนร่วม การบริหารแบบโปร่งใสตรวจสอบได้ 3) ความสามารถในการสื่อสารถ่ายทอดธรรมะ เป็นสมรรถนะที่มีความจำเป็นต่อการบริหารวัดและชุมชนของพระสังฆาธิการเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการสร้างการยอมรับศรัทธาในพระสังฆาธิการที่จะนำหลักพุทธธรรมเหล่านั้นไปสู่การปรับประยุกต์ใช้ 4) ความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยี การนำสื่อเทคโนโลยีมาช่วยในการบริหารจัดการวัดและชุมชนเป็นสิ่งที่จำเป็น ช่วยให้การทำงานของพระสงฆ์ เข้าถึงชุมชนประสบผลสำเร็จเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด 5) ความสามารถในการประสานงาน เพื่อแจ้งข้อมูลรวมทั้งการให้ข้อมูล หรือความช่วยเหลือต่าง ๆ แก่ผู้อื่นทั้งจากภายในและ/หรือภายนอกชุมชน 6) ความสามารถในการปรับตัว เป็นความสามารถในการปรับตัวเมื่อสภาพแวดล้อมการบริหารวัดและชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งสถานที่ ลักษณะงาน และระยะเวลา และ 7) การวางตนที่เหมาะสมของพระสังฆาธิการ และเป็นพระนักพัฒนาไปพร้อมกันนั้นต้อง ยึดหลักที่ต้องสำรวมกาย วาจาจิตให้ดี ให้เหมาะสมอยู่ตลอดเวลา เมื่อพระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีได้ ก็จะเป็นที่เคารพศรัทธา เกิดการยอมรับและร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). 2532. การศึกษาสากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย.
กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นติ้ง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). กระบวนการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคณสู
ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย.
- พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต). (2528). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- วาสนา วงศ์เยี่ยมย่อ. (2539). การเปลี่ยนแปลงบทบาทพระสงฆ์ในชุมชน. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโท. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2530). การพัฒนาแนวทางพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระสงฆ์
พระนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.

วิเคราะห์ระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทย : ปัญหาเชิงพุทธจริยศาสตร์

Analyzing the system of Patronage in the Thai Bureaucracy : Ethical Problems

ฉัตรชัย วงศ์ปริยากร

อุเทน ลาพิงค์, พระมหาวิเศษ ปณญาวชิโร

Chatchai Wongpriyakorn

Uten Laping, Phramaha Wiset Phanyavachiro

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus

Corresponding Author E-mail: wongpriya.90@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทย 2) ศึกษาแนวคิดทางพุทธจริยศาสตร์ 3) วิเคราะห์ปัญหาพุทธจริยศาสตร์ในระบบอุปถัมภ์ของระบบราชการไทย เป็นการวิจัยเชิงเอกสารแล้ววิเคราะห์ประมวลผลเนื้อหาว่าระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยเป็นปัญหาเชิงพุทธจริยศาสตร์หรือไม่อย่างไร การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์พรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ลักษณะระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยมีลักษณะการกระทำในสองลักษณะคือการกระทำที่เอื้อประโยชน์กันโดยชอบด้วยกฎหมายและการกระทำที่เอื้อประโยชน์กันโดยมิชอบด้วยกฎหมาย 2) แนวคิดทางพุทธจริยศาสตร์ ถือหลักการว่าการจะตัดสินการกระทำใดเป็นสิ่งดีหรือไม่ดีใช้การกระทำหรือกรรมเป็นเครื่องชี้วัด และการกระทำที่จะถือว่าเป็นกรรมได้นั้นจักต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา นอกจากนี้ยังพิจารณาถึงสภาพของจิตใจของผู้กระทำ สำนึกมโนธรรม หลักความสันโดษ ความยอมรับของวิญญูชนหรือนักปราชญ์ ผลของการกระทำ และหลักของการล่วงละเมิดหลักการแห่งบทบัญญัติศีล 3) เมื่อวิเคราะห์ปัญหาพุทธจริยศาสตร์ในระบบอุปถัมภ์ของระบบราชการไทยโดยใช้หลักมูลเหตุอันเป็นการสื่อถึงเจตนาที่เป็นกุศลมูลหรืออกุศลมูล หลักความสันโดษ หลักมโนธรรมสำนึก หลักการฟังความเห็นหรือพิจารณาความยอมรับของวิญญูชนหรือนักปราชญ์ และหลักพิจารณาลักษณะและผลของการกระทำหรือดูผลกระทบท่ตนเองและผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการกระทำในลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยชอบด้วย

กฎหมายหรือลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ทั้งสองลักษณะนี้เป็นสิ่งที่พุทธศาสนา ไม่ยอมรับ ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี เมื่อพิจารณาตามสภาวะว่าเกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจหรือไม่เกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ การกระทำในลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยชอบด้วยกฎหมาย ยังไม่สามารถตัดสินได้ว่าเกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ หรือไม่เกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ ส่วนการกระทำลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมายถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่เกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ เมื่อใช้หลักของการล่วงละเมิดหลักการแห่งบทบัญญัติของศีลในระดับโลกิยะธรรมคือ ศีล 5 พบว่าไม่ล่วงละเมิดศีล ข้อที่ 1 ข้อที่ 2 ข้อที่ 3 อาจละเมิดศีลข้อที่ 4 และไม่ละเมิดศีลข้อที่ 5

คำสำคัญ: ระบบอุปถัมภ์, ระบบราชการไทย, พุทธจริยศาสตร์

Abstract

The objectives of this research were as follows 1) to study concept of patronage system in Thai bureaucracy, 2) to study concept of Buddhist ethics, and 3) to analyze problems in Buddhist ethics in patronage system of Thai government system. It was a documentary research with analysis and content assessment to find out how patronage system in Thai bureaucracy became Buddhist ethical problem. The data were analyzed in descriptive manner.

The results of research were found that: 1) Characteristics of patronage system in Thai bureaucratic system were characterized by two types of actions; acts of lawful mutual benefit and acts of unlawful mutual benefit. 2) The concept of Buddhist ethics held the principle of deciding what action was good or bad by using actions or karma as a measure and the act that could be regarded as karma must be an act of intent. It also considered a state of mind of the doer, a sense of conscience, the principle of solitude, an acceptance of wise man or scholar, result of action and the principle of transgression of principles of precepts. 3) when analyzing Buddhist ethical problems in the patronage system of the Thai bureaucracy with the cause that implied wholesome/unwholesome intention, principle of solitude, principle of conscience, principles of listening to opinions or considering the acceptance of wise man or scholar and the principle of considering nature and consequence of action or its effect on oneself and others whether it was acting in a manner that provided a legitimate interest or an

unlawful benefit, these 2 characteristics were things that Buddhism did not accept and It was considered a bad thing. When considering according to the condition whether it was beneficial to the spiritual life or not, acting in a manner that benefited with law still couldn't judge whether it was contributing to the spiritual life or not. As for the act of unlawful mutual benefit, it was considered unfavorable to one's life. When applying the principle of transgression of the precepts in the secular world, the 5 precepts, it was found that it did not violate the 1st precept, 2nd precept and the 3rd precept. But, it might violate the 4th precept and it again did not violate the 5th precept

Keywords: Patronage System, Thai Bureaucracy, Buddhist Ethics.

บทนำ

จริยศาสตร์ เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่ศึกษาถึงประเด็นปัญหาอันหลากหลาย เช่น อะไรคือสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรแสวงหาและยึดถือ เราใช้อะไรเป็นเกณฑ์ในการตัดสินว่าอะไรดีหรือไม่ดี อะไรคือจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องความประพฤติของมนุษย์และว่าด้วยปัญหาที่ว่าด้วยความดีคืออะไร ความชั่วคืออะไร ความถูกต้องคืออะไร ความยุติธรรมคืออะไร หน้าที่กรณียะและสิทธิคืออะไร (สุเชาว์ นพอมชุม, 2537: 1) การศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับความดี ความชั่ว ความถูกต้อง อาจเรียกรวม ๆ กันว่าประเด็นทางจริยธรรม ซึ่งแต่ละคนอาจให้คำตอบได้ แต่เหตุผลของคำตอบที่อธิบายนั้นยอมรับได้หรือไม่ มีเหตุผลอื่นที่ดีกว่าไหม แล้วเราจะยอมรับคำตอบแบบใด (ซัชชัย คุ่มทวีพร, 2541: 15)

ทฤษฎีจริยศาสตร์มีเป้าหมายเพื่อช่วยให้เราสามารถทำการตัดสินทางจริยธรรม (Moral Judgment) ในสภาวะการณ์ทางจริยธรรมต่าง ๆ ได้อย่างสะดวกและถูกต้อง ทฤษฎีจริยศาสตร์มีอยู่หลายทฤษฎี ในแต่ละทฤษฎีก็มีฐานคติ (Assumption) ที่แตกต่างกัน ทำให้การตัดสินทางจริยธรรมแตกต่างกันออกไป เช่น สุขนิยม (Hedonism) ที่ถือว่าความสุขเป็นจุดหมายสุดท้าย (ประโยชน์นิยม (Utilitarianism) มีทัศนะว่าควรทำในสิ่งที่ให้ผลดีมากกว่า มีประโยชน์มากกว่า ในวงกว้างกว่าหรือหลักมหัสุข (The Greatest Happiness Principle) และกรณียธรรมหรือทฤษฎีของคานต์ (Deontology) ที่เห็นว่าการตัดสินการกระทำดีหรือชั่ว ให้ถือเอาเจตนาที่จะทำตามหน้าที่เป็นเกณฑ์ตัดสิน ไม่เอาผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำมาตัดสิน นอกจากนี้ คำว่า “ความดี/ถูก/บุญ/กุศล” และ “ความไม่ดีหรือความชั่ว/ผิด/บาป/อกุศล” มีความไม่แน่นอนตายตัวและขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น กาละ เทศะ

เหตุการณ์ และบุคคล คำว่าดี คือดีเพราะตรงกับความต้องการของเราหรือของเขา ดีเพราะเป็นที่ปรารถนาหรือเป็นที่ต้องการ และดีเพราะน่าพอใจ ส่วนคำว่า “ถูก” มี 2 นัย คือถูกต้องกับถูกใจ ถูกต้อง คือถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง ถูกต้องตามกฎหมายของสังคม ถูกต้องตามหลักศีลธรรมทางศาสนา ถูกต้องนี้อาจไม่ถูกใจก็ได้ ส่วนถูกใจ คือถูกใจเราหรือถูกใจเขาซึ่งอาจไม่ถูกต้องก็ได้ (พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์), 2559: 209-225)

การตัดสินความดี ความชั่ว สำหรับในทางพระพุทธศาสนา การกระทำใด ๆ ย่อมเริ่มต้นที่หลักเจตนา คือต้องดูกรรมนิยามของพระพุทธศาสนาเพราะสิ่งที่ถือว่าเป็นการกระทำหรือกรรมนั้นเป็นต้นเหตุของการกระทำที่จะบ่งบอกลักษณะกรรมที่กระทำนั้นว่าเป็นกุศลหรืออกุศล ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำกรรมด้วยกาย วาจา ใจ”(อง.ฉก. 22/63/577.) “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน” (ม.อ. 14/290/350.) “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว” (ส.ส. 15/256/374.) ปัญหาเรื่องความดี ความชั่ว เป็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งในทางพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งในทัศนะทางพุทธจริยศาสตร์แล้วเมื่อกล่าวถึงความดี ความชั่ว ก็จะมีถึงคำว่า “กุศล” “อกุศล” (พระมหาสมพล กลิ่นเพ็ชร, 2550: 24.) คำว่าดีหรือชั่ว ถูกหรือผิดนี้เราหมายถึงการจัดประเภทการกระทำ (กรรม) และส่วนมากก็หมายถึงการกระทำโดยผ่านทางพฤติกรรมของมนุษย์ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ 1) การกระทำดีหรือถูก เรียกว่ากุศลกรรม 2) การกระทำที่ผิดหรือชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรม 3) การกระทำที่ไม่ถูกไม่ผิด หรือไม่ดีไม่ชั่ว เรียกว่าอัปยาคต 4) การกระทำที่มีทั้งส่วนถูกและส่วนผิดหรือทั้งดีและชั่วคือเป็นกรรมผสมเรียกว่า ไวกณณะ (สุเขาวน์ พลอยชุม , 2537: 32)

ระบบอุปถัมภ์ในความหมายทางการเมืองการปกครองนั้น ประกอบด้วยคนอยู่ 2 ฝ่าย คือผู้ให้ความอุปถัมภ์และฝ่ายผู้รับความอุปถัมภ์ คณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษาการแก้ไขปัญหาระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยให้เป็นรูปธรรม สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้ทำการศึกษารื้อระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทย (สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2559: (ก)-(ค)) พบว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันระบบราชการและวัฒนธรรมการทำงานของราชการยังคงถูกแทรกซึมด้วยระบบอุปถัมภ์มาโดยตลอด ระบบอุปถัมภ์ยังคงฝังลึกไปทั้งระบบราชการไทย อีกทั้งยังพัฒนาการจากความสัมพันธ์ส่วนบุคคลมาเป็นความสัมพันธ์ในเชิงผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวพัน ผู้บังคับบัญชาในหน่วยงานราชการที่ใช้ระบบอุปถัมภ์ในการบริหารงานบุคคลส่วนใหญ่จะเติบโตมาจากระบบอุปถัมภ์และพึงพอใจในการมีผู้มาห้อมล้อมประจบสอพลอ มักจะคำนึงผลประโยชน์ของตนเองและพรรคพวกเป็นหลัก ทำให้เกิดการผลัดดันหรือสนับสนุนคนที่ตนเองต้องการ

ให้เจริญก้าวหน้าในอาชีพการงานมากกว่าการสนับสนุนข้าราชการที่เป็นคนดีและคนมีความสามารถซึ่งไม่ใช่พรรคพวกของตน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ, 2559: 114) การใช้ระบบอุปถัมภ์หรือระบบเล่นพวกกับการใช้ระบบคุณความดีหรือระบบคุณธรรม เป็นปัญหาโต้แย้งกันอยู่เสมอ การกล่าวถึงการเล่นพรรคเล่นพวกอาจเป็นไปในทำนองที่ว่า มีการใช้ระบบอุปถัมภ์ (Patronage System) หรือระบบเล่นพวก (Spoils System) กันอย่างเกินขอบเขต ผู้ที่มีความรู้สึกว่าตนเองไม่ได้รับความเป็นธรรมเพราะเหตุที่มีผู้อื่นนำระบบอุปถัมภ์หรือระบบเล่นพวกมาใช้กันอย่างเกินขอบเขต ก็มักจะตั้งรณรงค์เพื่อไต่หา ระบบคุณความดีหรือระบบคุณธรรม (Merit System) ซึ่งตนคิดว่าเป็นระบบที่จะให้ความยุติธรรมแก่คนทั่วไปได้ดีที่สุด (ธงชัย ทรงประศาสน์, 2505: 86)

ระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิด ดีหรือชั่ว มีหลายทัศนะที่เห็นแตกต่างกันดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การวิเคราะห์ระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยปัญหาเชิงพุทธจริยศาสตร์ จะทำให้ทราบว่าลักษณะของระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ดี หรือ ชั่ว อย่างไรก็ตามเราตัดสินใจในทัศนะของพุทธจริยศาสตร์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาแนวคิดระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทย
- 2) เพื่อศึกษาแนวคิดทางพุทธจริยศาสตร์
- 3) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาพุทธจริยศาสตร์ ในระบบอุปถัมภ์ของระบบราชการไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 1) ขอบเขตของการวิจัย การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์เกณฑ์การตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ และวิเคราะห์ปัญหาพุทธจริยศาสตร์ในระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทย โดยมีขอบเขตการวิจัยในด้านเนื้อหา คือ ศึกษาทฤษฎีระบบอุปถัมภ์ การอุปถัมภ์ในทางพระพุทธศาสนา แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับระบบราชการ ลักษณะของระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทย และปัญหาที่เกิดจากระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทย ศึกษาแนวคิดทฤษฎีทางจริยศาสตร์ อุดมคติชีวิตของมนุษย์ แนวคิดทางพุทธจริยศาสตร์ และเกณฑ์การตัดสินความดี ความชั่ว ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษา ค้นคว้า สรุปความ ประมวลผล ลักษณะของระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทย แล้วนำมาวิเคราะห์ปัญหาโดยใช้เกณฑ์ตัดสินในทางพุทธจริยศาสตร์

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลแนวคิดระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทย ปัญหาของระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทย จากเอกสารจากงานวิจัย บทความ และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบอุปถัมภ์ เพื่อศึกษาแนวคิดความเป็นมาของระบบอุปถัมภ์ทั้งนี้ลักษณะของระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลจากรายงานการพิจารณาศึกษา เรื่อง “การแก้ไขปัญหาาระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยให้เป็นรูปธรรม” ของคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษาการแก้ไขปัญหาาระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยให้เป็นรูปธรรม สภานิติบัญญัติแห่งชาติ เป็นข้อมูลหลักในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากแหล่งอื่น ๆ มาประกอบกัน โดยแยกเป็นสองลักษณะคือการกระทำที่เอื้อประโยชน์โดยชอบด้วยกฎหมายกับการกระทำที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์

3) การเก็บรวบรวมข้อมูลแนวคิดทางพุทธจริยศาสตร์โดยค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หลักพุทธธรรมงานวิจัย บทความทางวิชาการ และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธจริยศาสตร์

4) วิเคราะห์ ประมวลผลเนื้อหาว่าระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยเป็นปัญหาเชิงพุทธจริยศาสตร์หรือไม่อย่างไร

ผลการวิจัย

1) จากการศึกษาแนวคิดระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทย ระบบอุปถัมภ์ประกอบด้วยบุคคลสองฝ่ายคือ “ผู้อุปถัมภ์” (Patron) กับผู้ที่มีอำนาจต่อยกกว่าหรือเป็น “ผู้รับอุปถัมภ์” (Client) ที่ต้องการความช่วยเหลือและการปกป้องผู้อุปถัมภ์ให้ประโยชน์โดยหวังจะได้ผลประโยชน์ตอบแทนซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในเชิงตอบแทนซึ่งกันและกัน (Reciprocal Relationships) ฝ่ายหลังมักจะเป็นผู้เสียเปรียบเป็นผู้ที่อ่อนแอกว่าทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง สำหรับในภาษาไทยคำว่า “ระบบอุปถัมภ์” เป็นคำที่ใช้เรียกระบบที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับระบบคุณความดี (Merit System) ลักษณะของระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยจากรายงานการพิจารณาศึกษาเรื่อง “การแก้ไขปัญหาาระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยให้เป็นรูปธรรม” ของคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษาการแก้ไขปัญหาาระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยให้เป็นรูปธรรม สภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2559: 64-66) และจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ประกอบกันแล้วจัดกลุ่มของลักษณะระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทย โดยพิจารณาในแง่ของการกระทำที่มีลักษณะเอื้อประโยชน์โดยชอบด้วยกฎหมายกับการกระทำที่มีลักษณะเอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ลักษณะของการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมายด้วยการให้ออกาสคนใกล้ชิดหรือบุคคลเป้าหมาย ที่ถูกกำหนดมาโดยผู้มีอำนาจเป็นกรณีพิเศษ การกระทำที่เข้าข่ายลักษณะนี้เช่น การรอบคอบดูแลภายใต้ความอุปถัมภ์ของตนให้มีคุณสมบัติครบถ้วนก่อนจึงจะมีการคัดเลือกหรือก่อนที่จะมี

คำสั่งแต่งตั้ง การกำหนดคุณสมบัติในการคัดเลือกให้มีความเฉพาะเจาะจงให้ตรงกับบุคคล ที่กำหนดไว้แล้ว การมอบหมายและการให้โอกาสโดยการมอบหมายงานสำคัญให้กับบุคคลดังกล่าว การดูแลคุณภาพชีวิต สวัสดิการ โอกาสในการศึกษาต่อหรือการได้รับทุนหรือเป็นตัวแทนของหน่วยงานเข้าศึกษาอบรมต่าง ๆ การโอนย้ายข้าราชการข้ามกันระหว่างหน่วยงานราชการ การช่วยเหลือให้พ้นผิดหรือได้รับโทษน้อยลง การแต่งตั้งข้าราชการที่มีความอาวุโสน้อยกว่า เพื่อให้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งที่ไม่ใช่สายงานหลัก เป็นต้น ส่วนลักษณะของการกระทำที่มีขอบด้วยกฎหมาย เช่นการซื้อขายตำแหน่งด้วยการเรียกรับผลประโยชน์จากการแต่งตั้งโยกย้ายในกรณีมีตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งว่างลงและตำแหน่งนั้นเป็นความต้องการของข้าราชการจำนวนมาก ก็จะเป็นช่องทางที่เปิดโอกาสให้ผู้มีอำนาจแสวงหาผลประโยชน์โดยการรับผลประโยชน์จากการแต่งตั้งโยกย้าย เป็นต้น

2) การศึกษาแนวคิดทางพุทธจริยศาสตร์ ในการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ของเราในแต่ละอย่างมักได้รับการประเมินคำว่า “ดี-ชั่ว” “ถูก-ผิด” “ควร-ไม่ควร” อยู่เสมอ ซึ่งคำต่าง ๆ เหล่านี้เป็นคำที่แสดงให้เห็นว่าการกระทำแต่ละอย่างนั้นมีความหมายที่ทำให้คน “ดีราคา” หรือ “ให้คุณค่า” กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในทางปรัชญาเรียกปัญหานี้ว่าเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม โดยเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมนี้เกี่ยวข้องกับกากระทำหรือพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงต่อกันว่าอย่างไรถูก อย่างไม่ผิด ดี -ไม่ดี ควร - ไม่ควร การตัดสินคุณค่าในทางจริยศาสตร์ มีแนวคิดที่แตกต่างกันอยู่สองกลุ่ม คือ 1) ลัทธิสัมพัทธนิยม (Relativism) และ 2) ลัทธิสัมบูรณ์นิยม (Absolutism) ลัทธิสัมพัทธนิยม เชื่อว่าบุคคลแต่ละบุคคล สังคมแต่ละสังคมต่างก็มีกฎเกณฑ์ตัดสินความดี ชั่ว ถูกผิดทางจริยธรรมไม่เหมือนกัน ในสภาพอย่างหนึ่งการกระทำอย่างหนึ่งอาจถูกต้อง แต่ในอีกสภาพหนึ่งการกระทำนั้นอาจผิดก็ได้ ไม่มีใครตัดสินได้อย่างเป็นสากลว่ากฎเกณฑ์ตัดสินของใครถูก ของใครผิด เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ จารีต ประเพณี ของแต่ละบุคคลแต่ละสังคม หรือขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคล จึงไม่อาจนำกฎเกณฑ์ของบุคคล หรือสังคมใดสังคมหนึ่งไปตัดสินการกระทำของบุคคลในอีกสังคมหนึ่ง ลัทธิสัมพัทธนิยมนี้ แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) ลัทธิสัมพัทธนิยมส่วนบุคคล (Individual Relativism) 2) จารีตประเพณีศีลธรรมสัมพัทธนิยม หรือสัมพัทธนิยมทางสังคม (Social Relativism) และ 3) ใช้ประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ตัดสิน ลัทธิสัมพัทธนิยมส่วนบุคคล (Individual Relativism) หรือการใช้ตัวเองเป็นเกณฑ์ตัดสิน หรือเรียกว่า ลัทธิอัตวิสัย (Subjectiveism) เห็นว่าความดีความชั่วซึ่งถือเป็นค่าทางจริยธรรมนั้นมีได้มีอยู่จริง เป็นเพียงความรู้สึกพอใจ หรือไม่พอใจต่อสิ่งนั้นของคนพูดเท่านั้น ค่าทางจริยธรรม เป็นเพียงความเห็นของมนุษย์แต่ละคนตามทัศนะของเขาเท่านั้น ทัศนะนี้มองว่าการโต้แย้งเรื่องใดเรื่องหนึ่งว่าดี-ไม่ดี ไม่ถือว่าคนใดผิด เพราะต่างก็มองคนละมุม ขึ้นอยู่กับว่าใครจะมองอย่างไรก็จะถูกตามทัศนะของเขา เพราะคนเรามีความ

เห็นแตกต่างกัน ลัทธินี้อาจเรียก จิตวิสัยหรืออัตถ์นิยมก็ได้ ส่วนจารีตประเพณีศีลธรรมสัมพัทธนิยม หรือสัมพัทธนิยมทางสังคม (Social Relativism) เห็นว่าความดี ความชั่ว ไม่ใช่คนเป็นผู้ตัดสิน แต่เรื่องความดี ความชั่ว เป็นเรื่องของจารีตประเพณี และการใช้ประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ตัดสิน แนวคิดนี้ถือว่าสิ่งที่นำมาใช้ตัดสินว่าอะไรดีอะไรชั่ว นั้นคือประโยชน์สุข (Utility) สิ่งไหนเมื่อทำแล้วจะอำนวยประโยชน์สุขให้ได้มากกว่าหรือมากที่สุด สิ่งนั้นถือเป็นความดี เป็นสิ่งที่ควรทำ ส่วนลัทธิสัมบูรณ์นิยม (Absolutism) หรืออาจเรียกว่า ลัทธิวัตถุวิสัย (objectivism) เชื่อว่า ความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงอย่างแน่นอนตายตัว ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความพอใจหรือความไม่พอใจของแต่ละคนหรือแต่ละสังคม คุณค่าทางจริยศาสตร์ เป็นสิ่งที่สมบูรณ์ในตัวเอง การกระทำแต่ละอย่างแฝงคุณค่าอยู่ในตัวหรือมีความหมายโดยตัวของมันเอง (Intrinsic Value) และมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัวในการตัดสินชี้ขาดว่าอะไรดี อะไรชั่ว กฎเกณฑ์ที่จะใช้ตัดสินเรียกว่า “มโนธรรม” (Conscience) คือสำนึกหรือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีที่มนุษย์ทุกคนมีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ ไม่ว่าเขาคนนั้นจะอยู่ในสังคมใดหรือวัฒนธรรมใด มโนธรรมนี้เป็นประสาทสัมผัสพิเศษนอกเหนือจากประสาทสัมผัสธรรมดา คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย แต่มโนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของจิตวิญญาณ บางทีอาจเรียกว่า “ปัญญา” ซึ่งสามารถทำให้เราสัมผัสหรือตัดสินใจได้ว่าอะไรถูก อะไรผิด ค่าทางจริยธรรม เช่น ดี-ชั่ว ถูก-ผิด มีลักษณะแน่นอนตายตัวและไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา หรือสภาพแวดล้อม ใครจะมองว่ามันอย่างไร มันก็เป็นของมันอยู่อย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลง ค่าของการกระทำมีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย (Objective) คุณสมบัติทางจริยธรรมจึงเป็นลักษณะจริง ๆ ที่มีอยู่คู่กับการกระทำ บางครั้งคนอาจเข้าใจผิด เห็นผิดเป็นชอบ เห็นชอบเป็นผิดได้ เนื่องจากมโนธรรมที่แฝงอยู่ในตัวของแต่ละคนพัฒนาไม่เท่ากัน

ในทางพุทธศาสนา ถือหลักการว่าการจะตัดสินว่าบุคคลใดเป็นคนดีหรือไม่ดี ให้ใช้การกระทำหรือกรรมเป็นตัวชี้วัด ซึ่งการกระทำที่จะถือว่าเป็นกรรมได้นั้นจักต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความตั้งใจ การตัดสินด้วยการกระทำด้วยเจตนา นี้พิจารณาโดยดูเจตนาที่เป็นมูลเหตุกุศลหรืออกุศล การพิจารณาตามสถานะว่าเป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตใจสบาย ไร้โรค ปลอดภัย ผ่องใส สมบูรณ์ ช่วยให้กุศลธรรมเจริญงอกงามขึ้นหรือลดลง และอกุศลธรรมทั้งหลายลดลงหรือเจริญเพิ่มขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร การใคร่ครวญดูสำนึกมโนธรรม คือการใช้มโนธรรมคือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่าการที่กระทำนั้นตนเองดีเทียบตนเองไม่ได้ ไม่เสียความเคารพตน พังความเห็นของนักปราชญ์หรือวิญญูชน เมื่อได้พูดหรือทำการใดลงไปแล้ว ปรากฏเป็นที่รู้จักในหมู่ชนทั่วไปนักปราชญ์หรือวิญญูชนในชุมชนต่างยอมรับ ชื่นชมสรรเสริญ การพูดหรือการกระทำนั้นเป็นความดี ถ้านักปราชญ์หรือวิญญูชนดีเทียบการพูดหรือการกระทำใด การพูดหรือการกระทำนั้นจัดเป็นความชั่ว ดูผลกระทบต่อ

ตนเองและผู้อื่น การกระทำที่ถือว่าเป็นกรรมดีหรือความดีนั้น ต้องทำให้ทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นสุข ไม่ทำให้เกิดความทุกข์ร้อนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ใช้กรอบศีล คือ ภิกขุปาฏิโมกข์และภิกขุณีปาฏิโมกข์ เบญจศีล อุโบสถศีล และทศศีล สำหรับเกณฑ์ตัดสินภิกขุปาฏิโมกข์และภิกขุณีปาฏิโมกข์ ใช้เกณฑ์การล่วงละเมิดบพัญญูติ ลิกขาบทแล้วต้องอาบัติ (ความผิด) ตามกรอบอาบัติ 7 กอง ส่วนเกณฑ์การตัดสินเบญจศีล อุโบสถศีล และทศศีล ใช้เกณฑ์ตัดสินตามการล่วงละเมิดหลักการแห่งบพัญญูติ

เมื่อพิจารณาเกณฑ์ตัดสินโดยใช้เกณฑ์ภายในจิตใจของผู้กระทำความผิดและ เกณฑ์ภายนอกอันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ ผู้วิจัยจำแนกเป็น ดังนี้

(1) เกณฑ์ภายใน ประกอบด้วย ก. เจตนา ที่เป็นกุศล-อกุศล ข. พิจารณาตาม สภาวะ ว่าเกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ ทำให้จิตสบายปลอดโปร่งผ่องใส สมบูรณ์ หรือไม่เกื้อกูลต่อ ชีวิตจิตใจ ค. ใช้มโนธรรมสำนึก ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า การกระทำนั้น ตนเองดีเทียบตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนเองหรือไม่ และ ง. ใช้หลักความสันโดษ คือ ความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบ ธรรม ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้ ความรู้จักอิมรู้จักพอ มีลักษณะ 3 อย่าง คือ ยถาลภ สันโดษ คือยินดีตามที่ได้ ยินดีตามที่พึงได้ คือ ตนได้สิ่งใดมา หรือ เพียรหาสิ่งใดมาได้ เมื่อเป็น สิ่งที่ตนพึงได้ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหน ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่ติดใจอยากได้สิ่งอื่น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่พึงได้หรือเกินไปกว่าที่ ตนพึงได้โดยถูกต้อง ชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาของที่คนอื่นได้ ไม่ริษยาเขา ยถาลภสันโดษ คือยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยแห่งการใช้สอยของตน ไม่ ยินดีอยากได้เกินกำลังตน และยถาสารูปสันโดษ คือยินดีตามสมควร คือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน

(2) เกณฑ์ภายนอก คือ ผลลัพธ์ที่เกิดจากการกระทำ ประกอบด้วย ก.ความ เห็นหรือพิจารณาความยอมรับของวิญญูชนหรือนักปราชญ์ ว่าเป็นสิ่งที่วิญญูชนยอมรับ ขึ้นชม สรรเสริญ หรือไม่ ถ้าปรากฏเป็นที่รู้จักในหมู่ชนทั่วไปนักปราชญ์หรือวิญญูชนใน ชุมชนต่างยอมรับ ขึ้นชมสรรเสริญ การพูดหรือการกระทำนั้นเป็นความดี เป็นสิ่งที่วิญญูชน ไม่ยอมรับ หรือตำหนิติเตียน หรือไม่ ถ้านักปราชญ์หรือวิญญูชนติเตียนการพูดหรือการกระทำใด การพูดหรือการกระทำนั้นจัดเป็นความชั่ว ข.การพิจารณาลักษณะและผลของการกระทำหรือดูแลผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น เป็นการเบียดเบียนตนเอง เป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทำให้ตนเองเดือดร้อนหรือไม่ เบียดเบียนผู้อื่น เป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่ การกระทำที่ถือว่าเป็นกรรมดีหรือความดีนั้น ต้องทำให้ทั้งตนเองและผู้อื่นเป็นสุข

ไม่ทำให้เกิดความทุกข์ร้อนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น และค.ใช้กรอบศีลระดับโลกิยะธรรมคือ เบญจศีล

วิเคราะห์ปัญหาพุทธจริยศาสตร์ ในระบบอุปถัมภ์ของระบบราชการไทย

(1) วิเคราะห์โดยหลักมูลเหตุอันเป็นการสื่อถึงเจตนาที่เป็นกุศลมูลหรืออกุศลมูล ซึ่งถือเป็นเกณฑ์หลักที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการกระทำในลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยชอบด้วยกฎหมายหรือลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมายระหว่างผู้อุปถัมภ์ (patron) กับผู้รับอุปถัมภ์ (client) ก็ตาม ทั้งสองลักษณะเป็นสิ่งที่พุทธศาสนา ไม่ยอมรับ ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี เป็นสิ่งที่ชั่ว เป็นสิ่งที่ผิด เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ดังตารางที่ 1

ตาราง 1 การวิเคราะห์โดยหลักมูลเหตุอันเป็นการสื่อถึงเจตนาที่เป็นกุศลมูลหรืออกุศลมูล

ปัญหา	วิเคราะห์หลักเจตนา		สรุป
	กุศล	อกุศล	
ลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยชอบด้วยกฎหมายระหว่างผู้อุปถัมภ์(Patron) กับผู้รับอุปถัมภ์ (Client)	ไม่	ใช่	ผิด
ลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมายระหว่างผู้อุปถัมภ์ (Patron) กับผู้รับอุปถัมภ์ (Client)	ไม่	ใช่	ผิด

(2) วิเคราะห์โดยพิจารณาตามสภาวะว่าเกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ ทำให้จิตสบายปลอดโปร่งผ่องใส สมบูรณ์ หรือไม่เกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ การกระทำในลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยชอบด้วยกฎหมาย ยังไม่สามารถตัดสินได้ว่าเกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ ทำให้จิตสบายปลอดโปร่งผ่องใส สมบูรณ์ หรือไม่เกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจเนื่องจากมีความเป็นไปได้ทั้งสองกรณี แต่สำหรับการกระทำลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมายถือว่าเป็นสิ่งที่ผิดกล่าวคือเป็นสิ่งที่ไม่เกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ ไม่ได้ทำให้จิตสบายปลอดโปร่งผ่องใส สมบูรณ์ แต่กลับทำให้จิตไม่สบายปลอดโปร่งผ่องใส สมบูรณ์ เกิดความอึดอัดขัดเคืองขุ่นข้องหมองใจ ดังตารางที่ 2

ตาราง 2 วิเคราะห์โดยพิจารณาตามสภาวะ

ปัญหา	วิเคราะห์ตามสภาวะ ว่าเกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ ทำให้จิตสบายปลอดโปร่งผ่องใส สมบูรณ์ หรือไม่เกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ		สรุป
	เกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ ทำให้จิตสบายปลอดโปร่งผ่องใส สมบูรณ์	ไม่เกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ	
ลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยชอบด้วยกฎหมาย ระหว่างผู้อุปถัมภ์ (Patron) กับผู้รับอุปถัมภ์ (Client)	ไม่แน่	ไม่แน่	ไม่แน่นอน
ลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ระหว่างผู้อุปถัมภ์ (Patron) กับผู้รับอุปถัมภ์ (Client)	ไม่ใช่	ไม่ใช่	ผิด

(3) วิเคราะห์ ใช้มนธรรมสำนึกลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยชอบด้วยกฎหมายและการกระทำในลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย การกระทำทั้งสองลักษณะที่ยังเป็นเหตุให้ตีตนเองได้ เสียความเคารพตนเอง ชื่อว่าเป็นความชั่ว ไม่ดี ผิด ดังตารางที่ 3

ตาราง 3 วิเคราะห์ใช้มนธรรมสำนึก

ปัญหา	วิเคราะห์หลักมนธรรมสำนึก		สรุป
	ตนเองตีตนเองเสีย ความเคารพตนเอง	ตนเองไม่ตีตนเองหรือไม่เสีย ความเคารพตนเอง	
ลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยชอบด้วยกฎหมาย ระหว่างผู้อุปถัมภ์ (Patron) กับผู้รับอุปถัมภ์ (Client)	ใช่	ไม่ใช่	ผิด

ลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ระหว่างผู้อุปถัมภ์ (Patron) กับผู้รับอุปถัมภ์ (Client)	ใช่	ไม่ใช่	ผิด
---	-----	--------	-----

(4) วิเคราะห์ ใช้หลักความสันโดษ ทั้งผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ต่างก็มีการกระทำที่มีมูลมาจากอกุศลกรรม จึงเป็นผู้ที่ไม่ได้มีความยินดีตามที่ได้ ยินดีตามที่พึงได้ในขณะปัจจุบัน ไม่ได้ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น มีความติดใจอยากได้สิ่งอื่นเช่นตำแหน่งที่สูงขึ้น มีความเดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ มีความปรารถนาสิ่งที่ตนไม่พึงได้หรือเกินไปกว่าที่ตนพึงได้ โดยถูกต้องชอบธรรม เพ่งเล็งปรารถนาของที่คนอื่นได้ ไม่มีความยินดีตามกำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยแห่งการใช้สอยของตน มีความยินดีอยากได้เกินกำลังความสามารถปกติของตน ไม่มีความยินดีตามสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน ดังตารางที่ 4

ตาราง 4 วิเคราะห์ใช้หลักความสันโดษ

ปัญหา	วิเคราะห์หลักความสันโดษ			สรุป
	ยถาลาภสันโดษ	ยถาพลสันโดษ	ยถาสารูปสันโดษ	
ลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ระหว่างผู้อุปถัมภ์ (Patron) กับผู้รับอุปถัมภ์ (Client)	ไม่	ไม่	ไม่	ผิด
ลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ระหว่างผู้อุปถัมภ์ (Patron) กับผู้รับอุปถัมภ์ (Client)	ไม่	ไม่	ไม่	ผิด

(5) วิเคราะห์ใช้หลักการฟังความเห็นหรือพิจารณาความยอมรับของวิญญูชน หรือนักปราชญ์ ลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมายและลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย เมื่อวิญญูชนได้รู้ได้เห็น ก็ย่อมจะตำหนิติเตียน ไม่ยอมรับ ไม่ชื่นชม ไม่สรรเสริญ จึงถือได้ว่าการกระทำลักษณะนี้เป็นความชั่ว เป็นสิ่งที่ผิด ดังตารางที่ 5

ตาราง 5 วิเคราะห์ใช้หลักการฟังความเห็นของวิญญูชนหรือนักปราชญ์

ปัญหา	วิเคราะห์โดยฟังความเห็นหรือพิจารณา ความยอมรับของวิญญูชนหรือนัก ปราชญ์		สรุป
	วิญญูชนยอมรับ ชื่นชม สรรเสริญ	วิญญูชน ไม่ยอมรับ หรือตำหนิติเตียน	
ลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยชอบ ด้วยกฎหมาย ระหว่างผู้อุปถัมภ์ (Patron) กับผู้รับอุปถัมภ์ (Client)	ไม่ยอมรับ ไม่ชื่นชม ไม่สรรเสริญ	ไม่ยอมรับ ตำหนิติเตียน	ผิด
ลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบ ด้วยกฎหมาย ระหว่างผู้อุปถัมภ์ (Patron) กับผู้รับอุปถัมภ์ (Client)	ไม่ยอมรับ ไม่ชื่นชม ไม่สรรเสริญ	ไม่ยอมรับ ตำหนิติเตียน	ผิด

6) วิเคราะห์โดยใช้หลักพิจารณาลักษณะและผลของการกระทำหรือดูผลกระทบท่อนตนเองและผู้อื่นการกระทำในลักษณะนี้ก็อาจมีความเป็นไปได้ว่าจะเป็นการเบียดเบียนตนเอง เบียดเบียนผู้อื่น เป็นไปเพื่อโทษทุกข์ จะทำให้ตนเองเดือดร้อนหรือไม่ก็ได้ แต่กรรมนั้นเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เป็นไปเพียงเพื่อประโยชน์ต่อตนเองไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ดังตารางที่ 6

ตาราง 6 วิเคราะห์โดยใช้หลักพิจารณาลักษณะและผลของการกระทำ

ปัญหา	วิเคราะห์ตามลักษณะ และผลของการกระทำต่อตนเองและต่อผู้อื่น				สรุป
	เบียดเบียน ตนเอง เป็น โทษทุกข์ ทำให้ตนเอง เดือดร้อน	เบียดเบียนผู้อื่น เป็นโทษทุกข์ ทำให้ผู้อื่นเดือด ร้อน	เป็น ประโยชน์ แก่ตนเอง	เป็น ประโยชน์ แก่ผู้อื่น	

ลักษณะที่เอื้อ ประโยชน์โดยชอบ ด้วยกฎหมาย ระหว่าง ผู้อุปถัมภ์ (Patron) กับ ผู้รับอุปถัมภ์ (Client)	ไม่แน่	เป็น	เป็น	ไม่	ผิด
ลักษณะที่เอื้อ ประโยชน์โดยมิชอบ ด้วยกฎหมาย ระหว่าง ผู้อุปถัมภ์ (Patron) กับ ผู้รับอุปถัมภ์ (Client)	ไม่แน่	เป็น	เป็น	ไม่	ผิด

7) วิเคราะห์การล่วงละเมิดหลักการแห่งบทบัญญัติศีล 5 พบว่าไม่ล่วงละเมิดศีล ข้อที่ 1 การฆ่าสัตว์ ไม่ล่วงละเมิดศีลข้อที่ 2 การลักทรัพย์ ไม่ล่วงละเมิดศีลข้อที่ 3 การประพฤตินอกใจในกาม อาจละเมิดศีลข้อที่ 4 การพูดเท็จ คำล่อลวง อำพรางผู้อื่น และไม่ละเมิดศีลข้อที่ 5 การดื่มสุราเมรัย เครื่องดองของทำใจให้คลั่งไคล้ต่าง ๆ ดังตารางที่ 7

ตาราง 7 วิเคราะห์การล่วงละเมิดหลักการแห่งบทบัญญัติศีล 5

ปัญหา	วิเคราะห์การล่วงละเมิด หลักการแห่งบทบัญญัติศีล 5		สรุป
	ล่วงละเมิดหลักการ แห่งบทบัญญัติศีล 5	ไม่ล่วงละเมิด หลักการแห่ง บทบัญญัติศีล 5	
ลักษณะที่เอื้อประโยชน์ โดยชอบด้วยกฎหมาย ระหว่างผู้อุปถัมภ์ (Pa- tron) กับผู้รับอุปถัมภ์ (Client)	ไม่ล่วงละเมิด ข้อ 1,2,3,5 ไม่แน่นอน ข้อ 4	ไม่ล่วงละเมิด ข้อ 1,2,3,5 ไม่แน่นอน ข้อ 4	ไม่ล่วงละเมิด ศีลข้อ 1,2,3,5 ไม่แน่นอน ศีล ข้อ 4

ลักษณะที่เอื้อประโยชน์ โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ระหว่างผู้อุปถัมภ์ (Pa- tron) กับผู้รับอุปถัมภ์ (Client)	ไม่ล่วงละเมิด ข้อ 1,2,3,5 ไม่แน่นอน ข้อ 4	ไม่ล่วงละเมิด ข้อ 1,2,3,5 ไม่แน่นอน ข้อ 4	ไม่ล่วงละเมิด ศีล ข้อ 1,2,3,5 ไม่แน่นอน ศีล ข้อ 4
--	---	---	--

อภิปรายผล

1) ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มของลักษณะระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทย โดยพิจารณาในแง่ของการกระทำที่เข้าลักษณะเอื้อประโยชน์โดยชอบด้วยกฎหมาย กับการกระทำที่เข้าลักษณะเอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมายระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์ ซึ่งตัวอย่างลักษณะของการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย เช่นการให้โอกาสคนใกล้ชิดหรือบุคคลเป้าหมาย ที่ถูกกำหนดมาโดยผู้มีอำนาจเป็นกรณีพิเศษการกระทำที่เข้าข่ายลักษณะนี้เช่น การรอบบุคคลภายใต้ความอุปถัมภ์ของตนให้มีคุณสมบัติครบถ้วนก่อนจึงจะมีการคัดเลือกหรือก่อนที่จะมีคำสั่งแต่งตั้ง การกำหนดคุณสมบัติในการคัดเลือกให้มีความเฉพาะเจาะจงให้ตรงกับบุคคล (ผู้รับอุปถัมภ์) ที่กำหนดไว้แล้ว เพื่อให้ได้เปรียบคู่แข่งที่มีคุณสมบัติพื้นฐานที่เหมือนกัน การมอบหมายและการให้โอกาสโดยการมอบหมายงานสำคัญให้กับบุคคลดังกล่าวเพื่อใช้เป็นผลงานในการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคคลนั้น ๆ เพื่อเลื่อนตำแหน่งหรือเลื่อนขั้นเงินเดือนให้สูงขึ้น การดูแลคุณภาพชีวิต สวัสดิการ โอกาสในการศึกษาต่อหรือการได้รับทุนหรือเป็น ตัวแทนของหน่วยงานเข้าศึกษาอบรมต่าง ๆ การโอนย้ายข้าราชการข้ามกันระหว่างหน่วยงานราชการเพื่อให้ผู้รับการอุปถัมภ์ได้รับความก้าวหน้ามากกว่าดำรงตำแหน่งอยู่ที่เดิม การช่วยเหลือให้พ้นผิดหรือได้รับโทษน้อยลง กรณีผู้ใต้บังคับบัญชาได้กระทำความผิดทางวินัย การแต่งตั้งข้าราชการที่มีความอาวุโสน้อยกว่าเพื่อให้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งที่ไม่ใช่สายงานหลัก ไม่ตรงกับความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงาน โดยผู้มีอำนาจมักให้เหตุผลว่าเพื่อประโยชน์ของทางราชการ เป็นต้น ส่วนลักษณะของการกระทำที่มีชอบด้วยกฎหมาย ตัวอย่างเช่น การซื้อขายตำแหน่งด้วยการเรียกรับผลประโยชน์จากการแต่งตั้งโยกย้ายในกรณีมีตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งว่างลงและตำแหน่งนั้นเป็นความต้องการของข้าราชการจำนวนมาก ก็จะเป็นช่องทางที่เปิดโอกาสให้ผู้มีอำนาจแสวงหาผลประโยชน์โดยการรับผลประโยชน์จากการแต่งตั้งโยกย้าย

2) เกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ ผู้วิจัยพิจารณาเกณฑ์ตัดสินโดยใช้เกณฑ์ภายในจิตใจของผู้กระทำความผิดและเกณฑ์ภายนอกอันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ เกณฑ์

ภายใน ประกอบด้วย ก. เจตนา ที่เป็นกุศล-อกุศล ข. พิจารณาตามสภาวะ ว่าเกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ ทำให้จิตสบายปลอดโปร่งผ่องใส สมบูรณ์ หรือไม่เกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ ค. ไข่มโนธรรมสำนึก ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า การกระทำนั้นตนเองดีเทียบตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนเองหรือไม่ และ ง. ใช้หลักความสันโดษ คือคือ ความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้ความรู้จักอิมรู้จักพอ มีลักษณะ 3 อย่าง คือ ยถาลาภสันโดษ คือ ยินดีตามที่ได้ ยินดีตามสิ่งที่พึงได้ คือ ตนได้สิ่งใดมา หรือ เพียรหาสิ่งใดมาได้ เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึงได้ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหน ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่ติดใจอยากได้สิ่งอื่น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่พึงได้หรือเกินไปกว่าที่ตนพึงได้โดยถูกต้อง ชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาของของคนอื่นได้ ไม่ริษยาเขา ยถาผลสันโดษ คือ ยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยแห่งการใช้สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลัง ตนมีหรือได้สิ่งใดมาอันไม่ถูกกับกำลังร่างกายหรือสุขภาพ เช่น ภิกษุได้อาหารบิณฑบาตที่แสดงต่อโรคของตน หรือเกินกำลังการบริโภคใช้สอย ก็ไม่หวงแหน เสียตายเก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน ย่อมสละให้แก่ผู้อื่นที่จะใช้ได้ และรับหรือแลกเอาสิ่งที่ถูกโรคกับตน แต่เพียงที่พอแก่กำลังการบริโภคใช้สอยของตน และยถาสารูปสันโดษ คือ ยินดีตามสมควร คือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน และ เกณฑ์ภายนอก คือ ผลลัพธ์ที่เกิดจากการกระทำ ประกอบด้วย ก. ความเห็นหรือพิจารณาความยอมรับของวิญญูชนหรือนักปราชญ์ ว่าเป็นสิ่งที่วิญญูชนยอมรับ ชื่นชม สรรเสริญ หรือไม่ ถ้าปรากฏเป็นที่รู้จักในหมู่ชนทั่วไปนักปราชญ์หรือวิญญูชนในชุมชนต่างยอมรับ ชื่นชมสรรเสริญ การพูดหรือการกระทำนั้นเป็นความดี หรือเป็นสิ่งที่วิญญูชนไม่ยอมรับ หรือตำหนิติเตียน หรือไม่ ถ้านักปราชญ์หรือวิญญูชนติเตียนการพูดหรือการกระทำใด การพูดหรือการกระทำนั้นจัดเป็นความชั่ว การพิจารณาลักษณะและผลของการกระทำหรือดูผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น เป็นการเปียดเบียนตนเอง เป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทำให้ตนเองเดือดร้อนหรือไม่ หรือเปียดเบียนผู้อื่น เป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่ การกระทำที่ถือว่าเป็นกรรมดีหรือความดีนั้น ต้องทำให้ทั้งตนเองและผู้อื่นเป็นสุข ไม่ทำให้เกิดความทุกข์ร้อนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ข. ใช้กรอบศีลระดับโลกิยะธรรม คือ เบญจศีล

3) วิเคราะห์ปัญหาพุทธจริยศาสตร์ในระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยเมื่อใช้หลักมูลเหตุอันเป็นการสื่อถึงเจตนาที่เป็นกุศลมูลหรืออกุศลมูล หลักความสันโดษ หลักมโนธรรมสำนึก หลักการฟังความเห็นหรือพิจารณาความยอมรับของวิญญูชนหรือนักปราชญ์ และหลักพิจารณาลักษณะและผลของการกระทำหรือดูผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการกระทำในลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยชอบด้วยกฎหมายหรือลักษณะ

ที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ทั้งสองลักษณะนี้เป็นสิ่งที่พุทธศาสนา ไม่ยอมรับ ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี เป็นสิ่งที่ชั่ว เป็นสิ่งที่ผิด เมื่อพิจารณาตามสภาวะว่าเกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ ทำให้จิตสบายปลอดโปร่งผ่องใส สมบูรณ์ หรือไม่เกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ การกระทำในลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ยังไม่สามารถตัดสินได้ว่าเกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ ทำให้จิตสบายปลอดโปร่งผ่องใส สมบูรณ์ หรือไม่เกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ ส่วนการกระทำลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ถือว่าเป็นสิ่งที่ผิดกล่าวคือเป็นสิ่งที่ไม่เกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ เมื่อใช้หลักของการล่วงละเมิดหลักการแห่งบทบัญญัติของศีลในระดับโลกิยะธรรมคือ ศีล 5 พบว่าไม่ล่วงละเมิดศีล ข้อที่ 1 ข้อที่ 2 ข้อที่ 3 อาจละเมิดศีลข้อที่ 4 และไม่ละเมิดศีลข้อที่ 5

องค์ความรู้จากงานวิจัย

หลักพุทธจริยศาสตร์ ในระบบอุปถัมภ์ของระบบราชการไทย โดยใช้หลักเจตนา เป็นหลักพิจารณา ทางพุทธศาสนาไม่ยอมรับสิ่งที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบทางกฎหมาย ที่เป็นผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น ถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี ส่วนการกระทำลักษณะที่เอื้อประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่เกื้อกูลต่อชีวิตและจิตใจ และเป็นการล่วงละเมิดศีลในระดับโลกิยะธรรม คือ ศีล 5

สรุป

ระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทย ได้สร้างความเสียหายต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ การยึดตัวบุคคลทำให้ไม่มีการแยกระหว่างเรื่องของส่วนรวมกับเรื่องส่วนตัว ก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคและขาดความยุติธรรม เป็นการทำลายกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ของสังคม ทำลายคุณค่าความเป็นมนุษย์ ทำลายความเสมอภาค ซึ่งลักษณะของระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยนั้นก็มีการพัฒนาวิธีการไปตามยุคสมัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันไม่มีที่ท่าว่าจะหมดไปจากสังคมไทย ดังนั้นรัฐควรมีการปลูกจิตสำนึกให้ข้าราชการได้เห็นถึงความเสียหายของระบบอุปถัมภ์ การไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว รู้จักการพึ่งพาตนเองมากกว่าการพึ่งพาผู้อื่น การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในองค์กรราชการ รวมถึงการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้บริหารระดับสูง เช่นการประกาศเจตนารมณ์ต่อต้านการใช้ระบบอุปถัมภ์เป็นต้น ในส่วนลักษณะระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยที่เป็นการกระทำที่มีมิชอบด้วยกฎหมาย เช่นการซื้อขายตำแหน่งด้วยการเรียกรับผลประโยชน์จากการแต่งตั้งโยกย้าย รัฐบาลควรมีนโยบายโดยตรงในการลงโทษข้าราชการและผู้เกี่ยวข้องในการใช้ระบบอุปถัมภ์ในส่วนของ การกระทำที่มีมิชอบด้วยกฎหมายที่ปรากฏหลักฐานชัดเจน อย่างจริงจังและเด็ดขาด

บรรณานุกรม

- ซัชชัย คุ่มทวีพร. (2541). **ทฤษฎีการวิเคราะห์ปัญหาจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2.**
กรุงเทพมหานคร: เจเนเตอร์เพรส.
- ธงชัย ทรงประศาสน์. (2505). ระบบอุปถัมภ์กับระบบคุณความดี : ร่วมฉลองวันประสูติ
ครบรอบร้อยปีของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิราชานุกาพ.
วารสารรัฐประศาสนศาสตร์. 3 (1), 86-108.
- พระมหาสมพล กลิ่นเพ็ชร.(2550). เจตนาในพุทธจริยศาสตร์เถรวาท. **วิทยานิพนธ์ปริญญา.
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.**
- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์).(2559). **จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา.**
พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย. (2559). **การแก้ไขปัญหาระบบอุปถัมภ์ใน
ระบบราชการไทยให้เป็นรูปธรรม.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการ
สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย.
- สุเชาวน์ พลอยชุม. (2537). **จริยศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ 3.** กรุงเทพมหานคร:
มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการงานอนุมัติผลการศึกษา สำนักส่งเสริม
วิชาการ และงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
Satisfaction of service users with the approval of the results
of the study to Office of Academic Support and Registrar,
Surindra Rajabhat University

ณัฐพล สันทาลุนัย

Nuttapol Santalunai

สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

Office of Academic Support and Registrar, Surindra Rajabhat University

Corresponding Author E-mail : nuttapol.s@sru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาในการให้บริการงานอนุมัติผลการศึกษา สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ 2) เพื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักศึกษาในการให้บริการงานอนุมัติผลการศึกษา สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จำแนกตาม เพศ และคณะ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 334 คน โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายตามสูตรการคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบที ซึ่งใช้กับกลุ่มที่มีตัวแปรสองกลุ่ม และการทดสอบแบบเอฟ ซึ่งใช้กับกลุ่มที่มีตัวแปรมากกว่าสองกลุ่มขึ้นไป

ผลการวิจัยพบว่า 1) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ความพึงพอใจที่ได้รับบริการจากงานอนุมัติผลการศึกษาในทุกด้านพบว่ามีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.58$; S.D. = 0.41) ด้านที่ได้รับความพึงพอใจมากที่สุดคือ ด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ ($\bar{X} = 4.64$; S.D. = 0.42) รองลงมาคือด้านคุณภาพการให้บริการ ($\bar{X} = 4.59$; S.D. = 0.41) และด้านขั้นตอนการให้บริการ ($\bar{X} = 4.50$; S.D. = 0.57) 2) เปรียบเทียบความพึงพอใจที่ได้รับบริการจากงานอนุมัติผลการศึกษา จำแนกตามเพศชายและเพศหญิงมีความคิดเห็นโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เพศชายมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.71$; S.D. = 0.38) เพศหญิงมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.60$; S.D. = 0.44) และเปรียบเทียบความพึงพอใจที่ได้รับบริการจากงานอนุมัติผลการศึกษาร่วมกันตามสังกัดคณะของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าระดับความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

คำสำคัญ: ความพึงพอใจ, การให้บริการ, อนุมัติผลการศึกษา

Abstract

The objectives are (1) to study the satisfaction of students in providing academic results approval work of The Office of Academic Support and Registrar Surindra Rajabhat University (2) to compare the satisfaction of students in providing services for approving study results The Office of Academic Support and Registrar Surindra Rajabhat University classified by sex and faculty. The researcher defined a sample of 334 people by using a simple random sampling method. According to Yamane's calculation formula (TaroYamme. 1973, in data analysis, the term Percentage, Mean, Standard Deviation, T-test, which is applied to groups with two variable and F-test, which to two or more groups with more than 2 variables.

The result showed that 1) Most of the samples were female. Satisfaction with services received from approval work The studies in all aspects found that they were satisfied with the highest level ($\bar{X}$ = 4.58 ; S.D. = 0.41). The greatest satisfaction is service personnel ($\bar{X}$ = 4.64 ; S.D. = 0.42). followed by service quality ($\bar{X}$ = 4.59 ; S.D. = 0.41) and service process ($\bar{X}$ = 4.50 ; S.D. = 0.57) 2) Compare the satisfaction received from the service from the study approval work. Classified by male and females had no different overall opinions. The opinions of males were at the highest level ($\bar{X}$ = 4.71 ; S.D. = 0.38). Female opinions were at the highest level ($\bar{X}$ = 4.60 ; S.D. = 0.44). Results classified by faculty affiliation of respondents It was found that the opinion level was not significantly different at 0.05

Keywords: Satisfaction, Service, Approval of the results of the study

บทนำ

ความพึงพอใจคือ ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความรู้สึกพึงพอใจจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลได้รับในสิ่งที่ตนเองต้องการ หรือเป็นไปตามที่ตนเองต้องการ ความรู้สึกพึงพอใจจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลได้รับในสิ่งที่ตนเองต้องการ หรือเป็นไปตามที่ตนเองต้องการ และความรู้สึกดังกล่าวนี้จะลดลงหรือไม่เกิดขึ้น ถ้าความต้องการหรือเป้าหมาย

นั้นไม่รับการตอบสนอง ซึ่งระดับความพึงพอใจจะแตกต่างกัน ถ้าหากความต้องการหรือเป้าหมายนั้นไม่ได้รับการตอบสนอง ซึ่งระดับความพึงพอใจจะแตกต่างกัน ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของการบริการ (อารี พันธ์มณี 2546. : 12) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่นสู่สากล เป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำด้านการผลิตบัณฑิตพัฒนาครู และเป็นสถาบันที่บูรณาการองค์ความรู้ในการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับประเทศ

สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน เป็นส่วนราชการในมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2548 ตามกฎกระทรวงศึกษาธิการ ที่มีภารกิจในการกำกับดูแล ตรวจสอบ ควบคุม ด้านคุณภาพการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนด้านวิชาการ การพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร การจัดทำแผนการเรียน การเปิดรับสมัครนักศึกษา ทั้งภาคปกติ และภาคพิเศษ การวัดผลประเมินผลการศึกษา การออกหลักฐานแสดงผลการศึกษา และอื่น ๆ สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน แบ่งกลุ่มงานภายในออกเป็น 6 กลุ่มงาน โดยในแต่ละกลุ่มงานมีหัวหน้างานเป็นผู้รับผิดชอบบริหารงานในงานนั้น ๆ งานอนุมัติผลการศึกษา กลุ่มงานทะเบียนและวัดผลจะเป็นผู้ดูแล ควบคุมและรับผิดชอบ เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับนักศึกษาทุกคนที่คาดว่าจะสำเร็จการศึกษาในภาคการศึกษานั้น ๆ งานทะเบียนและวัดผลจะทำบัญชีรายชื่อผู้สำเร็จการศึกษาเพื่อให้สภาวิชาการตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนและพิจารณาเสนอการให้ปริญญา ต่อสภามหาวิทยาลัยในการอนุมัติปริญญา

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยและศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่ได้รับการบริการในงานการอนุมัติผลการศึกษาแก่ผู้สำเร็จการศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนครบตามหลักสูตร เพื่อทราบความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการได้รับการบริการ และจะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญในการปรับปรุงและพัฒนาการให้บริการเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาในการให้บริการงานอนุมัติผลการศึกษา สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
- 2) เพื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักศึกษาในการให้บริการงานอนุมัติผลการศึกษา สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จำแนกตาม เพศ และคณะ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่มาใช้บริการงาน อนุมัติผลการศึกษา สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ใช้วิธีดำเนินการวิจัยในเชิงปริมาณ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้บริการงานอนุมัติผลการศึกษา สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน และเพื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักศึกษาในการให้บริการงานอนุมัติผลการศึกษา จำแนกตาม เพศ และคณะ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1) ประชากร ได้แก่ นักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ที่คาดว่าจะสำเร็จการศึกษาในภาคการศึกษาที่ 2 ภาคการศึกษาที่ 2565 จำนวน 2,014 คน (สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน. 2565) และกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ที่สำเร็จการศึกษาในภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2565 จำนวน 334 คน โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายตามสูตรการคำนวณของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane. 1973)

2) เครื่องที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) สํารวจความพึงพอใจของนักศึกษาในการให้บริการงาน อนุมัติผลการศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(1) ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ประกอบด้วย เพศ และคณะ

(2) ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการให้บริการของงานอนุมัติผลการศึกษา ประกอบด้วย ด้านขั้นตอนการให้บริการ ด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ และด้านคุณภาพการ ให้บริการ ลักษณะของคำถามเป็นแบบมาตราส่วน ในการวัดความพึงพอใจ ใช้มาตราวัด 5 ระดับของ Likert Scale โดยกำหนดระดับคะแนน ดังต่อไปนี้

คะแนน	5	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจมากที่สุด
คะแนน	4	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจมาก
คะแนน	3	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจปานกลาง
คะแนน	2	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจน้อย
คะแนน	1	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด

(3) ตอนที่ 3 ปัญหาและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ ใช้แบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการให้บริการของงานอนุมัติผลการศึกษา เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยวิธีการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 334 คน ด้วยตนเอง ณ สำนักส่งเสริม

เสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จากนั้นตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ โดยใช้โปรแกรม SPSS

4) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) t-test ซึ่งใช้กับกลุ่มที่มีตัวแปรสองกลุ่ม และ F-test ซึ่งใช้กับกลุ่มที่มีตัวแปรมากกว่าสองกลุ่มขึ้นไป

ผลการวิจัย

เสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ สามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 210 คน คิดเป็นร้อยละ 62.90 ซึ่งมากกว่าเพศชาย ที่มีจำนวน 124 คน คิดเป็นร้อยละ 37.10 ซึ่งส่วนใหญ่ศึกษาอยู่คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จำนวน 88 คน คิดเป็นร้อยละ 26.30

2) ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการงานอนุมัติผลการศึกษา

(1) ความพึงพอใจที่ได้รับบริการจากงานอนุมัติผลการศึกษาในทุกด้านพบว่ามีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.58 ; S.D. = 0.41) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานรับได้ทุกรายการ เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่าพึงพอใจมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ ($\bar{X}$ = 4.64 ; S.D. = 0.42) รองลงมาคือด้านคุณภาพการให้บริการ ($\bar{X}$ = 4.59 ; S.D. = 0.41) และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านขั้นตอนการให้บริการ ($\bar{X}$ = 4.50 ; S.D. = 0.57)

(2) ความพึงพอใจที่ได้รับบริการจากงานอนุมัติผลการศึกษาด้านขั้นตอนการให้บริการ พบว่ามีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.50 ; S.D. = 0.57) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในเกณฑ์ที่รับได้ทุกรายการ เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่ามีความพึงพอใจมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือมีขั้นตอนและกระบวนการดำเนินการที่ชัดเจน ($\bar{X}$ = 4.59 ; S.D. = 0.54) รองลงมาคือการประชุมสัมพัทธ์ข้อมูลข่าวสารเป็นได้ด้วยความรวดเร็วและทั่วถึง ($\bar{X}$ = 4.50 ; S.D. = 0.67) การให้บริการเป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด ($\bar{X}$ = 4.49 ; S.D. = 0.70) การให้บริการตามลำดับก่อนหลัง ($\bar{X}$ = 4.48 ; S.D. = 0.71) และรายการที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ มีขั้นตอนในแบบฟอร์มให้ดำเนินการชัดเจนทุกขั้นตอน ($\bar{X}$ = 4.47 ; S.D. = 0.70)

(3) ความพึงพอใจที่ได้รับบริการจากงานอนุมัติผลการศึกษาด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ พบว่ามีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.64 ; S.D. = 0.42)

และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในเกณฑ์ที่รับได้ทุกรายการ เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่ามีความพึงพอใจมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ มีความซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติหน้าที่ ($\bar{X}$ = 4.88 ; S.D. = 0.32) รองลงมาคือ การให้บริการมีความเท่าเทียมและไม่เลือกปฏิบัติ ($\bar{X}$ = 4.77 ; S.D. = 0.58) มีความสุภาพ ยิ้มแย้มแจ่มใสของผู้ให้บริการ ($\bar{X}$ = 4.56 ; S.D. = 0.69) มีความสามารถในการให้บริการ ($\bar{X}$ = 4.51 ; S.D. = 0.63) และรายการที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ มีความเอาใจใส่ กระตือรือร้นและเต็มใจให้บริการ ($\bar{X}$ = 4.49 ; S.D. = 0.66)

(4) ความพึงพอใจที่ได้รับบริการจากงานอนุมัติผลการศึกษาด้านคุณภาพการให้บริการ พบว่ามีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.59 ; S.D. = 0.41) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในเกณฑ์ที่รับได้ทุกรายการ เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่ามีความพึงพอใจมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ได้รับความสะดวกรวดเร็วในการให้บริการ ($\bar{X}$ = 4.67 ; S.D. = 0.50) รองลงมาคือข้อมูลที่ได้รับการบริการตรงกับความต้องการ ($\bar{X}$ = 4.66 ; S.D. = 0.50) ข้อมูลที่ได้รับการบริการมีความถูกต้อง ครบถ้วนและชัดเจน ($\bar{X}$ = 4.56 ; S.D. = 0.52) ได้รับเอกสารตรงตามเวลาที่กำหนด ($\bar{X}$ = 4.55 ; S.D. = 0.57) และรายการที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือระบบสารสนเทศการให้บริการสามารถเข้าถึงได้ง่าย ($\bar{X}$ = 4.52 ; S.D. = 0.62)

(5) เปรียบเทียบความพึงพอใจที่ได้รับบริการจากงานอนุมัติผลการศึกษจำแนกตามเพศชายและเพศหญิงมีความคิดเห็นโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เพศชายมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.71 ; S.D. = 0.38) เพศหญิงมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.60 ; S.D. = 0.44)

(6) เปรียบเทียบความพึงพอใจที่ได้รับบริการจากงานอนุมัติผลการศึกษจำแนกตามสังกัดคณะของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าระดับความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานแต่ละด้าน

ข้อ	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปล
1.	ด้านขั้นตอนการให้บริการ	4.50	0.57	มากที่สุด
2.	ด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ	4.64	0.42	มากที่สุด
3.	ด้านคุณภาพการให้บริการ	4.59	0.41	มากที่สุด
	รวม	4.58	0.41	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 พบว่า ความพึงพอใจที่ได้รับบริการจากงานอนุมัติผลการศึกษาใน ทุกด้านพบว่ามีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.58 ; S.D. = 0.41) และส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐานรับได้ทุกรายการ เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่าพึงพอใจมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านเจ้า หน้าที่ผู้ให้บริการ ($\bar{X}$ = 4.64 ; S.D. = 0.42) รองลงมาคือด้านคุณภาพการให้บริการ ($\bar{X}$ = 4.59 ; S.D. = 0.41) และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านขั้นตอนการให้บริการ ($\bar{X}$ = 4.50 ; S.D. = 0.57)

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านขั้นตอนการให้บริการ

ข้อ	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปล
1.	มีขั้นตอนและกระบวนการดำเนินการที่ชัดเจน	4.59	0.54	มากที่สุด
2.	การให้บริการเป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด	4.49	0.70	มาก
3.	การให้บริการตามลำดับก่อนหลัง	4.48	0.71	มาก
4.	มีขั้นตอนในแบบฟอร์มให้ดำเนินการชัดเจนทุก ขั้นตอน	4.47	0.70	มาก
5.	การประชาสัมพันธ์ข้อมูล ข่าวสารเป็นไปด้วย ความรวดเร็วและทั่วถึง	4.50	0.67	มากที่สุด
	รวม	4.50	0.57	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 ด้านขั้นตอนการให้บริการ พบว่ามีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ใน ระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.50 ; S.D. = 0.57) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในเกณฑ์ที่รับได้ ทุกรายการ เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่ามีความพึงพอใจมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือมีขั้นตอนและ กระบวนการดำเนินการที่ชัดเจน ($\bar{X}$ = 4.59 ; S.D. = 0.54) รองลงมาคือการประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสารเป็นได้ด้วยความรวดเร็วและทั่วถึง ($\bar{X}$ = 4.50 ; S.D. = 0.67) การให้บริการ เป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด ($\bar{X}$ = 4.49 ; S.D. = 0.70) การให้บริการตามลำดับก่อนหลัง ($\bar{X}$ = 4.48 ; S.D. = 0.71) และรายการที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ มีขั้นตอนในแบบฟอร์มให้ ดำเนินการชัดทุกขั้นตอน ($\bar{X}$ = 4.47 ; S.D. = 0.70)

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ

ข้อ	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปล
1.	มีความสุภาพ ยิ้มแย้มแจ่มใส ของผู้ให้บริการ	4.56	0.69	มากที่สุด
2.	มีความเอาใจใส่ กระตือรือร้น และเต็มใจในการให้บริการ	4.49	0.66	มาก
3.	มีความสามารถในการให้บริการ	4.51	0.63	มากที่สุด
4.	การให้บริการมีความเท่าเทียม และไม่เลือกปฏิบัติ	4.77	0.58	มากที่สุด
5.	มีความซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติหน้าที่	4.88	0.32	มากที่สุด
	รวม	4.64	0.42	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 ด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ พบว่ามีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.64$; S.D. = 0.42) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในเกณฑ์ที่รับได้ทุกรายการ เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่ามีความพึงพอใจมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ มีความซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติหน้าที่ ($\bar{X} = 4.88$; S.D. = 0.32) รองลงมาคือการให้บริการมีความเท่าเทียมและไม่เลือกปฏิบัติ ($\bar{X} = 4.77$; S.D. = 0.58) มีความสุภาพ ยิ้มแย้มแจ่มใสของผู้ให้บริการ ($\bar{X} = 4.56$; S.D. = 0.69) มีความสามารถในการให้บริการ ($\bar{X} = 4.51$; S.D. = 0.63) และรายการที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ มีความเอาใจใส่ กระตือรือร้นและเต็มใจให้บริการ ($\bar{X} = 4.49$; S.D. = 0.66)

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านคุณภาพการให้บริการ

ข้อ	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปล
1.	ข้อมูลที่ได้รับบริการตรงกับความต้องการ	4.66	0.50	มากที่สุด
2.	ข้อมูลที่ได้รับบริการมีความถูกต้อง ครบถ้วน และชัดเจน	4.56	0.52	มากที่สุด
3.	ได้รับเอกสารตรงตามเวลาที่กำหนด	4.55	0.57	มากที่สุด
4.	ได้รับความสะดวกรวดเร็วในการให้บริการ	4.67	0.50	มากที่สุด

5.	ระบบสารสนเทศการให้บริการสามารถเข้าถึงได้ง่าย	4.52	0.62	มากที่สุด
	รวม	4.59	0.41	มากที่สุด

จากตารางที่ 4 ด้านคุณภาพการให้บริการ พบว่ามีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.59 ; S.D. = 0.41) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในเกณฑ์ที่รับได้ทุกรายการ เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่ามีความพึงพอใจมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ได้รับความสะดวก รวดเร็วในการให้บริการ ($\bar{X}$ = 4.67 ; S.D. = 0.50) รองลงมาคือข้อมูลที่ได้รับการบริการตรงกับความต้องการ ($\bar{X}$ = 4.66 ; S.D. = 0.50) ข้อมูลที่ได้รับการบริการมีความถูกต้อง ครบถ้วน และชัดเจน ($\bar{X}$ = 4.56 ; S.D. = 0.52) ได้รับเอกสารตรงตามเวลาที่กำหนด ($\bar{X}$ = 4.55 ; S.D. = 0.57) และรายการที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ระบบสารสนเทศการให้บริการสามารถเข้าถึงได้ง่าย ($\bar{X}$ = 4.52 ; S.D. = 0.62)

อภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้บริการงานอนุมัติผลการศึกษา สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน พบว่าการให้บริการในภาพรวมทุกด้านระดับความพึงพอใจของผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.58 ; S.D. = 0.41) และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ระดับความพึงพอใจของผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้สืบเนื่องจากการให้บริการยังสอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษา ประกอบด้วย ข้อมูลที่ได้รับการบริการตรงกับความต้องการ มีขั้นตอนการให้บริการที่ชัดเจน การให้บริการตามลำดับก่อนหลัง เช่น ผู้ที่มาก่อนได้รับบริการก่อน เจ้าหน้าที่มีความสุภาพ ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความสามารถในการให้บริการสามารถตอบคำถามชี้แจงข้อสงสัย ให้คำแนะนำช่วยแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง การให้บริการมีความเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติ ผู้ที่มาก่อนได้รับบริการก่อน เจ้าหน้าที่มีความซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่ขอสิ่งตอบแทน ไม่รับสินบน ไม่หาผลประโยชน์ในทางมิชอบ ผลการปฏิบัติงานมีความถูกต้องตามข้อบังคับ ระเบียบ และประกาศของมหาวิทยาลัย เป็นต้น ตลอดจนถึงระบบสารสนเทศการให้บริการสามารถเข้าถึงได้ง่าย เช่น เว็บไซต์การแจ้งขอสำเร็จการศึกษา การตรวจสอบสถานะการสำเร็จการศึกษา เป็นต้น

แต่ก็ยังพบว่ามีบางรายข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น ๆ คือ มีขั้นตอนในแบบฟอร์มให้ดำเนินการชัดเจนทุกขั้นตอน มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.47 ; S.D. = 0.70) ทั้งนี้สืบเนื่องจากขั้นตอนในแบบฟอร์มคำร้องขอสำเร็จการศึกษาอาจยังไม่ชัดเจน

ว่าให้ดำเนินการในส่วนใดก่อนและหลังบ้าง เช่น การลงนามในคำร้องของอาจารย์ที่ปรึกษา กองพัฒนานักศึกษา การชำระเงินค่าธรรมเนียมการขึ้นทะเบียนบัณฑิต และในแบบคำร้อง ไม่มีแผนผัง (Flowchart) ขั้นตอนการยื่นคำร้องขอสำเร็จการศึกษา

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยภาพรวมแล้วอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุดถือได้ว่า สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียนในงานอนุมัติผลการศึกษานักศึกษา ได้บริการให้กับผู้ขอรับบริการได้ประทับใจ สอดคล้องกับปรัชญาของสำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียนคือ บริการด้วยรอยยิ้ม และนวัตกรรม และยิ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อารยา นิราศภักย์ (2561 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจของนักศึกษาในการใช้บริการสำนักทะเบียนและวัดผล มหาวิทยาลัยสยาม พบว่าระดับความสำคัญของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจของนักศึกษาในการใช้บริการสำนักทะเบียนและวัดผล มหาวิทยาลัยสยาม โดยรวมอยู่ในระดับดีมาก และสอดคล้องกับ ผ่องพรรณ ทิพย์ประเสริฐและคณะ (2553 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ความพึงพอใจของผู้รับบริการงานทะเบียนและวัดผล พบว่า มีความพึงพอใจในด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ ส่วนของการดูแลเอาใจใส่ กระจือหรือร้อน เต็มใจให้บริการ ด้านกระบวนการขั้นตอนการให้บริการ ส่วนของขั้นตอนในการให้บริการมีความเหมาะสม ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ส่วนของสถานที่ให้บริการมีความสะดวก และด้านเทคโนโลยีสารสนเทศส่วนของระบบเครือข่ายช่วยอำนวยความสะดวกต่อการทำงานได้อยู่ในระดับดีมาก และไม่สอดคล้องกับ น้ำลิน เทียมแก้ว (2561 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การศึกษาความพึงพอใจต่อคุณภาพการให้บริการของสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประจำปีการศึกษา 2550 พบว่าความพึงพอใจต่อคุณภาพการให้บริการของสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก (4.06) ด้านที่ได้รับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากเป็นลำดับแรกคือด้านบุคลากรผู้ให้บริการ (4.21) รองลงมาได้แก่ ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านกระบวนการ/ขั้นตอนการให้บริการ (4.07) ด้านประชาสัมพันธ์ (4.04) และด้านทรัพยากรสารสนเทศ (3.92) และไม่สอดคล้องกับ วันเพ็ญ ศรีมะโรง และสุมิทนา รัตนกุล (2557 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ความพึงพอใจในการบริการของงานอนุมัติผลการศึกษานักศึกษา พบว่า ความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการให้บริการงานอนุมัติผลการศึกษานักศึกษาโดยภาพรวมทุกคณะอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.27 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในเกณฑ์ที่รับได้ทุกรายการ ส่วนรายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือผู้ให้บริการมีความรู้ ความเข้าใจ ให้คำปรึกษา และคำแนะนำ ส่วนรายการที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ให้การต้อนรับด้วยอัธยาศัยที่ดี สุภาพ ยิ้มแย้มแจ่มใส เมื่อพิจารณาความพึงพอใจที่จำแนกตามเพศพบว่า ทั้งเพศชายและเพศหญิง ทุกคน คิดเป็นร้อยละ 20.70,79.30 ตามลำดับ โดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ใน

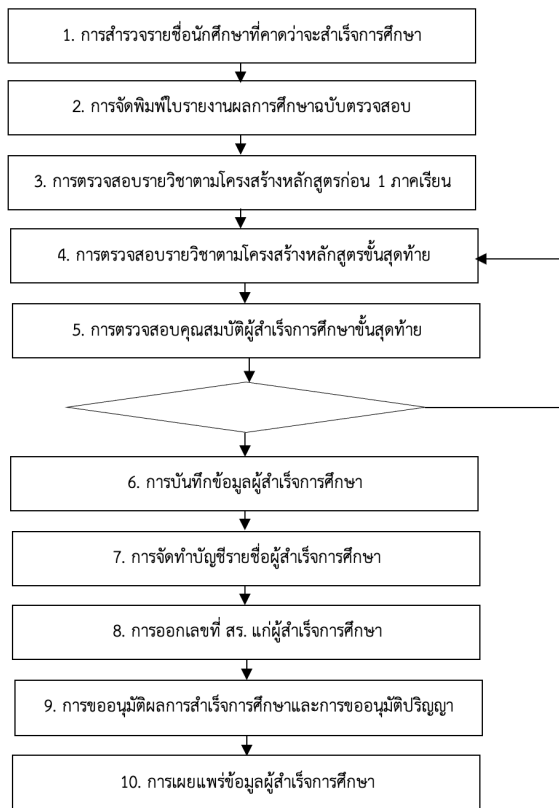
ระดับมาก และไม่สอดคล้องกับ สมหมาย เปียถนอม (2551 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ความพึงพอใจของนักศึกษาในการได้รับการบริการจากมหาวิทยาลัยนครปฐม พบว่า ภาพรวมแล้ว ความพึงพอใจของนักศึกษาในการได้รับการบริการจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม อยู่ในระดับปานกลาง

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักศึกษาในการให้บริการงานอนุมัติผลการศึกษา จำแนกตามเพศและคณะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุดและเมื่อเปรียบเทียบตามตัวแปรต้น ด้านเพศ พบว่าระดับความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ทั้งนี้เนื่องในการปฏิบัติงานผู้วิจัยได้วางแผนกระบวนการทำงานตามคู่มือปฏิบัติหลัก เรื่องกระบวนการจัดทำข้อมูลผู้สำเร็จการศึกษา และการขออนุมัติผลการสำเร็จการศึกษา

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยภาพแล้วอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด ถือได้ว่า สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียนงานอนุมัติผลการศึกษา ได้บริการให้กับผู้ขอรับบริการได้ประทับใจ แต่ยังไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของ วันเพ็ญ ศรีมะโรง และสุ่มัทนา รัตนกุล (2557 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ความพึงพอใจในการบริการของงานอนุมัติผลการศึกษา พบว่า เพศชายและเพศหญิงทุกคณะ คิดเป็นร้อยละ 20.70, 79.30 ตามลำดับ โดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก และรายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดในเพศชาย คือ การสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้รับบริการ ส่วนในเพศหญิง คือ ผู้ให้บริการให้ความรู้ ความเข้าใจ ให้คำปรึกษาและคำแนะนำ

องค์ความรู้จากงานวิจัย

จากการศึกษาวิจัย ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับการอนุมัติผลการศึกษา ที่สอดคล้องกับคู่มือปฏิบัติงานหลักที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น ในเรื่อง กระบวนการจัดทำข้อมูลผู้สำเร็จการศึกษา และการขออนุมัติผลการสำเร็จการศึกษา ซึ่งมีขั้นตอนการปฏิบัติงานตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด มีทั้งสิ้น 10 ขั้นตอน และแต่ละขั้นตอนของการปฏิบัติงานจะมีการสรุปปัญหา แนวทางการแก้ไขปัญหา และข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นแนวทางในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังแผนผังดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แผนผังแสดงขั้นตอนการทำงานการจัดทำข้อมูลผู้สำเร็จการศึกษา และการขออนุมัติผลการสำเร็จการศึกษา

สรุป

จากการวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการงานอนุมัติผลการศึกษา สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ผู้วิจัยได้พบว่าการจัดทำคู่มือปฏิบัติงานหลัก ในเรื่อง กระบวนการจัดทำข้อมูลผู้สำเร็จการศึกษาและการขออนุมัติผลการสำเร็จการศึกษา เป็นแนวทางในการทำงานที่มีประสิทธิภาพ และผลการศึกษาพบว่า ความพึงพอใจที่ได้รับบริการจากงานอนุมัติผลการศึกษาโดยภาพรวมในทุกด้านมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ถือได้ว่ากลุ่มงานทะเบียนและวัดผล สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียนในงานอนุมัติผลการศึกษา ได้บริการให้กับผู้ขอรับบริการได้ประทับใจ สอดคล้องกับปรัชญาของสำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน คือ “บริการด้วยรอยยิ้ม และนวัตกรรม” ในคู่มือปฏิบัติงานหลักจะมีขั้นตอนการปฏิบัติงาน 10 ขั้นตอน และแต่ละขั้นตอนของการปฏิบัติงานจะระบุปัญหาของการทำงาน แนวทางการแก้ไขปัญหา และข้อเสนอแนะ ดังนี้

1) ขั้นตอนการสำรวจรายชื่อนักศึกษาที่คาดว่าจะสำเร็จการศึกษา ปัญหาที่พบคือ นักศึกษาที่ค้างชำระเงินค่าลงทะเบียนเรียนอาจทำให้การพิมพ์ข้อมูลรายชื่อตกหล่น แนวทางการแก้ไขปัญหา คือการตรวจสอบข้อมูลต่าง ๆ ให้ครบถ้วนก่อนการพิมพ์และข้อเสนอแนะ คือการพิมพ์รายชื่อนักศึกษาที่คาดว่าจะสำเร็จการศึกษา ให้เลือกรายชื่อแบบมีสถานะเพราะจะสะดวกในการตรวจสอบข้อมูล

2) ขั้นตอนการจัดพิมพ์ใบรายงานผลการศึกษาระดับตรวจสอบ ปัญหาที่พบคือนักศึกษาแต่ละหมู่เรียนจะมีการชำระค่าธรรมเนียมการลงทะเบียนเรียนในภาคการศึกษาสุดท้ายไม่ครบทุกคน ส่งผลให้การพิมพ์ใบรายงานผลการศึกษาระบบมีปัญหา เพราะภาคการศึกษาสุดท้ายจะไม่ปรากฏรายวิชาที่นักศึกษาจองเนื่องด้วยค้างชำระค่าธรรมเนียมการลงทะเบียนเรียน แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ ต้องตรวจสอบรายชื่อและจำนวนนักศึกษาที่ค้างชำระค่าธรรมเนียมการลงทะเบียนเรียน และดำเนินการจำลองข้อมูลการลงรายวิชาเรียนของนักศึกษาในภาคการศึกษาสุดท้ายในฐานข้อมูล และหรือเร่งรัดการชำระค่าธรรมเนียมการลงทะเบียนเรียนของนักศึกษาโดยการประกาศผ่านเว็บของสำนักฯ หรือ Page Facebook ของสำนักฯ เพื่อประชาสัมพันธ์ให้นักศึกษาชั้นปีสุดท้ายที่คาดว่าจะสำเร็จการศึกษาให้ชำระฯ ภายในระยะเวลาที่กำหนด และข้อเสนอแนะคือ เพื่อความสะดวกและรวดเร็วในการดำเนินงาน ให้ดำเนินการในส่วนที่นักศึกษาลงทะเบียนครบสมบูรณ์ทุกภาคการศึกษาแล้วเป็นกลุ่มแรก

3) ขั้นตอนการตรวจสอบรายวิชาตามโครงสร้างหลักสูตรก่อน 1 ภาคเรียน ปัญหาที่พบคือนักศึกษาบางรายลงทะเบียนเรียนผิดหลักสูตร หรือลงทะเบียนข้ามหลักสูตร เช่น นักศึกษาหลักสูตร ร.บ. รัฐประศาสนศาสตร์ พ.ศ. 2555 ลงทะเบียนเรียนบางรายวิชาเป็นของหลักสูตร น.บ. นิติศาสตร์ พ.ศ. 2555 ซึ่งส่งผลให้นักศึกษาเรียนไม่ครบโครงสร้างตามหลักสูตรและไม่สำเร็จการศึกษาตามระยะเวลาที่กำหนด และเกิดปัญหาหลาย ๆ ด้านตามมา และแนวทางการแก้ไขปัญหาคือ จัดทำคำร้องขอเทียบรายวิชากรณีลงทะเบียนเรียนผิดหลักสูตร เพื่อให้นักศึกษาสามารถเทียบรายวิชาให้ตรงตามหลักสูตรได้ และรายวิชาที่นักศึกษาลงทะเบียนเรียนผิดหลักสูตรนั้นต้องสามารถเทียบได้ตามระเบียบมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ว่าด้วยการเทียบโอนผลการเรียน

4) ขั้นตอนการตรวจสอบรายวิชาตามโครงสร้างหลักสูตรชั้นสุดท้าย ปัญหาที่พบคือบางรายวิชาที่นักศึกษาลงทะเบียนเรียนในภาคการศึกษาสุดท้ายมีผลการเรียนไม่ครบ หรือบางรายวิชาไม่มีการเรียนเป็น (“1”) หรืออาจารย์ผู้สอนไม่ส่งผลการเรียนมายังสำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน หรือส่งมาล่าช้าหลังกำหนดส่งผลการตรวจสอบข้อมูลชั้นสุดท้ายมีผลกระทบทำให้นักศึกษาไม่สำเร็จการศึกษาได้ แนวทางการแก้ไขปัญหาคือต้องสรุปรายวิชาที่นักศึกษาลงทะเบียนเรียนในภาคการศึกษาสุดท้าย หรือผลการเรียน

เป็น (“I”) และทำบันทึกข้อความไปยังคณะเพื่อให้คณะเร่งรัดผลการเรียนกับอาจารย์ผู้สอน เพื่อให้อาจารย์ผู้สอนส่งผลการเรียนตามกำหนดระยะเวลาและข้อเสนอแนะคือการสรุปรายวิชาที่นักศึกษาลงทะเบียนเรียนในภาคการศึกษาสุดท้าย ควรสรุปข้อมูลตั้งแต่ต้นภาคการศึกษาที่นักศึกษาลงทะเบียน เพื่อให้อาจารย์ผู้สอนได้ทราบข้อมูลก่อนเป็นการเบื้องต้น

5) ขั้นตอนการตรวจสอบคุณสมบัติผู้สำเร็จการศึกษาชั้นสุดท้าย ปัญหาที่พบคือนักศึกษาศูนย์กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ., กรอ.) โดยปกติแล้วทางศูนย์ฯ ของมหาวิทยาลัยจะส่งข้อมูลมาให้ และหากเจ้าหน้าที่ส่งข้อมูลตกหล่นหรือบันทึกรหัสนักศึกษาไม่ถูกต้อง จะส่งผลกระทบต่อให้นักศึกษาไม่สำเร็จการศึกษา แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ ตรวจสอบรายชื่อนักศึกษาที่กู้ยืมฯ เป็นรายบุคคลในระบบเพื่อป้องกันความผิดพลาดของการบันทึกข้อมูล และตรวจสอบข้อมูลสถานะการชำระเงินให้ครบถ้วน และข้อเสนอแนะควรตรวจสอบข้อมูลสถานะการชำระเงินของนักศึกษากองทุนฯ ก่อนการสำเร็จการศึกษาอย่างน้อย 1 ภาคการศึกษา เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมหากพบปัญหาสามารถแก้ไขได้ทันเวลา

6) ขั้นตอนการบันทึกข้อมูลผู้สำเร็จการศึกษา ปัญหาที่พบคือการบันทึกข้อมูลอาจเกิดข้อผิดพลาดได้หาก ใส่รหัสนักศึกษาไม่ถูกต้อง หรือใส่รหัสนักศึกษาสลับกัน หรือการใส่วันเดือนปีที่สำเร็จและรอบการสำเร็จไม่ถูกต้อง ส่งผลให้การพิมพ์สรุปรายงานไม่ถูกต้อง แนวทางการแก้ไขปัญหาคือประสานกับนักวิชาการคอมพิวเตอร์ที่ดูแลระบบให้ดำเนินการ Lock ข้อมูลการบันทึกในส่วนต่าง ๆ ของโปรแกรมเพื่อไม่ให้ข้อมูลสูญหายและไม่ต้องบันทึกข้อมูลซ้ำหลาย ๆ ครั้ง และส่งผลให้การดำเนินงานมีความสะดวก รวดเร็วและถูกต้อง และข้อเสนอแนะคือการบันทึกข้อมูลผู้สำเร็จการศึกษาในโปรแกรมฯ ควรดำเนินการบันทึกให้แล้วเสร็จทั้งหมดในคราวเดียวกัน เพื่อลดปัญหาการพิมพ์ข้อมูลซ้ำ ๆ หากเข้าระบบหลายครั้ง

7) ขั้นตอนการจัดทำบัญชีรายชื่อผู้สำเร็จการศึกษา มีข้อเสนอแนะคือในการรวมจำนวนตัวเลขผู้สำเร็จการศึกษาควรจัดทำในโปรแกรม Microsoft Office Excel เท่านั้น

8) ขั้นตอนการออกเลขที่ สร. แก่ผู้สำเร็จการศึกษา ปัญหาที่พบคือ เนื่องจากการออกเลขที่ สร. หรือหมายเลขทะเบียนปริญญาในโปรแกรมฯ จะไม่มีระบบในการตรวจสอบข้อมูลการซ้ำกันของหมายเลข ดังนั้นความเสี่ยงหรือปัญหาที่จะมีหมายเลขซ้ำกันอาจเกิดขึ้นได้ แนวทางการแก้ไขปัญหาคือให้ตรวจสอบข้อมูลโดยละเอียดก่อนการออกหมายเลข มิฉะนั้นแล้วหมายเลขอาจซ้ำซ้อนกันได้ และข้อเสนอแนะคือจัดทำเพิ่มข้อมูลควบคุมการออกเลขที่ สร. หรือหมายเลขทะเบียนปริญญาด้วยโปรแกรม Microsoft Office Excel

9) ขั้นตอนการขออนุมัติผลการสำเร็จการศึกษาและการขออนุมัติปริญญา มีข้อเสนอแนะคือในการประสานกับเจ้าหน้าที่ที่จัดประชุมสภามหาวิทยาลัย ควรดำเนินการและแจ้งข้อมูลการบรรจวาระฯ ไม่น้อยกว่า 1 สัปดาห์

10) ขั้นตอนการเผยแพร่ข้อมูลผู้สำเร็จการศึกษา มีข้อเสนอแนะคือควรฝากไฟล์ไว้ที่เว็บนอกเพื่อป้องกันข้อมูลสูญหาย และการประชาสัมพันธ์ทาง Facebook จะมีความสะดวกและรวดเร็ว

บรรณานุกรม

- ณัฐพล สันทาลุณย์. (2562). **กระบวนการจัดทำข้อมูลผู้สำเร็จการศึกษาและการขออนุมัติผลการสำเร็จการศึกษา**. คู่มือปฏิบัติงานหลัก สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- ชานินทร์ ศิลป์จารุ. (2555). **การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS**. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- น้ำลีน เทียมแก้ว . (2561). **รายงานการวิจัยการศึกษาความพึงพอใจต่อคุณภาพการให้บริการสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประจำปีการศึกษา 2560**. มหาสารคาม : สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2543). **สถิติวิเคราะห์เพื่อการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ผ่องพรรณ ทิพย์ประเสริฐและคณะ. (2553). **ความพึงพอใจของผู้รับบริการงานทะเบียนและวัดผล**. เชียงราย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์ และอัจฉรา ชำนิประศาสน์. (2547). **ระเบียบวิธีการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดีการพิมพ์.
- วันเพ็ญ ศรีมะโรง และสุมัทนา รัตน์กุล. (2557). **รายงานการวิจัยความพึงพอใจในการบริการของงานอนุมัติผลการศึกษา**. สกลนคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- สมหมาย เปียถนอม. (2551). **รายงานการวิจัยความพึงพอใจของนักศึกษาในการได้รับการบริการ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม**. นครปฐม : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- อารยา นิราศภัย. (2561). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจของนักศึกษาในการใช้บริการสำนักทะเบียนและวัดผล มหาวิทยาลัยสยาม**. การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัย สาขาการจัดการทั่วไป มหาวิทยาลัยสยาม.
- อารี พันธุ์มณี. (2546). **จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร : ไยใหม่.
- Yamane, Taro. (1973). **Statistics an introduction Analysis**. 2nd ed. New York : Harper & Row.

บทบาททางการเมืองของธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่
ในฐานะเจ้านายฝ่ายเหนือ ในช่วง พ.ศ. 2531 - 2565
The Political Role of Thawatwong Na-Chiangmai as the Lanna
Royalty During 1988 - 2022

พงษ์ศักดิ์ แก้วแสนเมือง

Pongsak Kaewsuanmuang

มหาวิทยาลัยสยาม

Siam University

Corresponding Author E-mail : pongsaksm@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาททางการเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ของ นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ในฐานะเจ้านายฝ่ายเหนือ ในช่วง พ.ศ. 2531 - 2565 และสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับกลไกทางการเมือง ปัจจัยแห่งความสำเร็จทางการเมือง และแนวทางการตัดสินใจทางการเมือง เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูล มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ กลุ่มนักการเมือง และกลุ่มที่ไม่เป็นนักการเมือง และประชากรในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเลือกตั้งที่ 3 จังหวัดเชียงใหม่ จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 400 คน โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา และใช้สถิติเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า บทบาททางการเมืองนอกเหนือที่กฎหมายบัญญัติ อาทิ การลงพื้นที่พบปะชาวบ้าน และการร่วมงานสังคม เป็นกลไกที่สำคัญในการแสดงบทบาททางการเมืองของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ และความเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือเป็นกลไกทางการเมืองน้อยมาก ส่วนปัจจัยแห่งความสำเร็จคือ การเป็นที่รู้จักและการสร้างความเชื่อมั่นในความรักแผ่นดินเกิด ผ่านบทบาททายาทตระกูล ณ เชียงใหม่ แต่ความเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือไม่ได้ส่งผลต่อการตัดสินใจทางการเมือง และมีข้อเสนอแนะที่สำคัญ ดังนี้ 1) ความภักดีทางการเมือง (Political Loyalty) เป็นกลไกที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการทำงานการเมือง โดยการยึดมั่นร่วมงานการเมือง ภายใต้หลักคิดการมีหัวหน้าเพียงคนเดียว 2) การลงพื้นที่พบปะประชาชน เข้าร่วมกิจกรรมสังคม และเข้าถึงชาวบ้าน เป็นกลไกใน

การทำงานการเมืองจนประสบความสำเร็จ 3) การเป็นชนชั้นนำเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ
4) แนวทางการตัดสินใจทางการเมืองโดยลดช่องว่างระหว่างประชาชนกับนักการเมือง ไม่
ใช้ความเป็นชนชั้นนำ เป็นกลไกในการทำงานการเมือง

คำสำคัญ: บทบาททางการเมือง/ เจ้าชายฝ่ายเหนือ/ ธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่

Abstract

This research aimed to investigate the political influence and engagements of Mr. Thawatwong Na-Chiangmai, who served the Northern Kingdom of Chiang Mai from 1988 to 2022. He contributed to the development of a comprehensive understanding of political machinery, success factors, and guidelines for political decision-making. Based on a mixed-method research approach, this study utilized a variety of data collection techniques, including documentary research, in-depth interviews, and questionnaires. In this study, the 400 research participants were segregated into two distinct groups: the qualitative research population, consisting of politicians and non-politicians; and the quantitative research population, comprising residents living in the 3rd Constituency of Chiang Mai Province. To analyze the data, content analysis and descriptive statistics techniques were employed.

The study revealed that Mr. Thawatwong Na-Chiangmai Political roles other than those provided by law, such as going to the area to meet with villagers and social participation. It is an important mechanism in showing the political role of Mr. Thawatwong Na-Chiangmai, and being a northern lord is very little a political mechanism. The success factors are Being known and building confidence in loving the land of one's birth. Through his role as the heir to the Na-Chiangmai family, his royalty in the North did not affect political decisions. And there are important suggestions as follows; 1) Political loyalty is a mechanism that affects success in political work. By adhering to political work Under the principle of having only one boss; 2) The considered visiting and engaging with the villagers an effective tactic for fostering social connections and accessing their perspectives, which were crucial in his political work; 3) This elitism was a key success factor; 4) The approach of not using

superiority or elitism was a political strategy that helped narrow the gap between citizens and politicians.

Keyword: political role, Lanna Royalty, Thawatwong Na-Chiangmai

บทนำ

จังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองใหญ่ทางภาคเหนือของประเทศไทย มีนักการเมืองที่มีบทบาททางการเมืองโดดเด่น ในฐานะรัฐมนตรี กรรมการบริหารพรรคการเมือง กลุ่มตระกูลการเมือง และในฐานะเจ้านายฝ่ายเหนือ โดยนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ หรือ เจ้าหนูย เป็นนักการเมืองที่มีบทบาททางการเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2529 ลงสมัครรับเลือกตั้งในสังกัดพรรครวมไทย ได้รับคะแนนเป็นลำดับที่ 4 (กรรมการปกครอง, 2529) และได้รับเลือกตั้งสมัยแรกในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2531 สังกัดพรรคกิจสังคม จากนั้นจึงได้ย้ายมาสังกัดพรรคความหวังใหม่ ซึ่งมีพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นหัวหน้าพรรค และนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ได้รับแต่งตั้งเป็นรองเลขาธิการพรรค เป็นรองหัวหน้าพรรค ในเวลาต่อมา นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีก 4 สมัย ต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสาธารณสุข รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ นอกจากนั้นนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ มีบทบาทเป็นนักธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ในจังหวัดเชียงใหม่ (โสภณ เกียรติเชิดแสงสุข, 2555) ประกอบกับการเป็นทายาทของตระกูล ณ เชียงใหม่ ซึ่งเป็นตระกูลที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ในฐานะนครประเทศราชของสยาม หรือเจ้านายฝ่ายเหนือ มีบทบาททางสังคมและบทบาททางเศรษฐกิจ รวมถึงเป็นตระกูลการเมืองที่มีบทบาทสำคัญในจังหวัดเชียงใหม่ (สถาบันพระปกเกล้า, 2551) จากบทบาททางการเมืองของนักการเมืองที่ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ 5 สมัย เคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการ 3 กระทรวง เป็นรองหัวหน้าพรรคการเมืองที่เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล เคยได้รับเลือกตั้งเป็นนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ และมีส่วนสนับสนุนให้บุคคลในครอบครัวได้รับเลือกตั้งจนมีบทบาททางการเมือง เป็นที่รู้จักและจดจำในฐานะอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และในฐานะเจ้านายฝ่ายเหนือ (เบญจวรรณ บุญโทแสง, 2550, หน้า 283) ดังนั้น การศึกษาบทบาททางการเมืองของนักการเมืองที่มีบทบาทและอิทธิพลตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับประเทศดังกล่าว เพื่อช่วยให้เข้าใจกลไกทางการเมือง ปัจจัยแห่งความสำเร็จทางการเมือง และแนวทางการตัดสินใจทางการเมือง เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาวิชาการเมืองการปกครอง

การเติมเต็มพื้นที่การศึกษาดังกล่าว จึงอาจเกิดขึ้นได้ด้วยการศึกษาบทบาททางการเมือง ในจังหวัดเชียงใหม่ของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ทั้งในฐานะนักการเมือง รวมถึงการเป็น ตัวแทนกลุ่มเจ้านายฝ่ายเหนือ กล่าวได้ว่าการศึกษาบทบาททางการเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ ของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ จึงอาจเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการทำความเข้าใจการเมือง การปกครอง ที่เชื่อมโยงภาพของอดีตสู่ปัจจุบัน จากการเป็นตัวแทนกลุ่มเจ้านายฝ่ายเหนือของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ที่ยังคงมีบทบาทแข่งขันในทางการเมือง และอาจเสริมความเข้าใจ การเชื่อมโยงภาพการเมืองท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์กลางภูมิภาคทางตอนเหนือ ที่สำคัญของประเทศไทย กับความเป็นไปของการเมืองการปกครองระดับชาติ ที่เคยมีตระกูลการเมืองจากเชียงใหม่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ประกอบกับนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ เป็นนักการเมืองที่มีบทบาททางการเมืองระดับชาติ และระดับท้องถิ่น เคยดำรงตำแหน่งเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรี และนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ มีบทบาทในการพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่หลายด้าน รวมถึงเป็นนักการเมืองที่มีสถานะเป็นทายาทของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ซึ่งอาจมีแนวคิดทางการเมืองที่ถูกกล่อมเกลามาแตกต่างกันไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาบทบาททางการเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ในฐานะเจ้านายฝ่ายเหนือ ในช่วง พ.ศ. 2531 – 2565
- 2) เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับกลไกทางการเมือง ปัจจัยแห่งความสำเร็จทางการเมือง และแนวทางการตัดสินใจทางการเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษารolesทางการเมืองของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ในฐานะเจ้านายฝ่ายเหนือ ในช่วง พ.ศ. 2531 – 2565 ซึ่งการวิจัยครั้งนี้จะเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย เอกสารต่าง ๆ และสืบค้นข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องกับบทบาททางการเมืองของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ในฐานะเจ้านายฝ่ายเหนือ ในช่วง พ.ศ. 2531 – 2565

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อนำมาปรับใช้เป็นแนวทางในการ

จัดทำแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม

ขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกลุ่มเป้าหมายที่คัดเลือกโดยใช้แบบสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 4 ผู้วิจัยทำการแจกแบบสอบถามให้แก่กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ที่กำหนดไว้โดยใช้แบบสอบถามที่จัดทำขึ้น

ขั้นตอนที่ 5 ข้อมูลจากการเก็บการสัมภาษณ์เชิงลึกตามขั้นตอนที่ 3 และแบบสอบถามตามขั้นตอนที่ 4 นำมาวิเคราะห์และกลั่นกรองข้อมูลที่ได้รับคำตอบมา

ขั้นตอนที่ 6 รวบรวมข้อมูลจากขั้นตอนที่ 5 นำมาวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ได้กำหนดไว้

ขั้นตอนที่ 7 นำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 6 มาเขียนข้อค้นพบในการวิจัยซึ่งมีการตรวจสอบจากแนวคิดทฤษฎี งานวิจัย เพื่อพิจารณาความถูกต้อง ความเหมาะสม เพื่อให้ทราบถึงบทบาททางการเมืองของรัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ในฐานะเจ้านายฝ่ายเหนือ ในช่วง พ.ศ. 2531 – 2565

ขั้นตอนที่ 8 จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาบทบาททางการเมืองของนายรัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ในฐานะเจ้านายฝ่ายเหนือ ในช่วง พ.ศ. 2531 – 2565 ได้ผลการวิจัยดังนี้

1) บทบาททางการเมืองด้านฝ่ายบริหาร นายรัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ เคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสาธารณสุข ในช่วง พ.ศ. 2538 – 2539 มีผลงานสำคัญคือ การจัดตั้งองค์กรสนับสนุนและพัฒนาการส่งเสริมสุขภาพ หรือสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในปัจจุบัน รวมถึงการกำหนดนโยบายการให้แพทย์ทันตแพทย์ และเภสัชกรที่เกษียณอายุราชการได้ทำงานด้านบริการต่อ ในสถานพยาบาลของรัฐ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์ และนายรัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง ในช่วง พ.ศ. 2539 – 2540 มีผลงานสำคัญคือ การออกนโยบายให้ธนาคารออมสินนำร่องจัดทำโครงการ “บัญชีเงินฝากออมทรัพย์ โดยยึดหลักศาสนาอิสลามหรือบัญชีเงินฝากที่ไม่ให้ผลตอบแทนในรูปดอกเบี้ย” พัฒนาสู่การเป็นธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทยในปัจจุบัน และเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ในช่วง พ.ศ. 2540 เป็นเวลา 15 วัน เป็นการดำรงตำแหน่งในระยะเวลาสั้นๆ ยังไม่มีบทบาทหรือผลงานสำคัญในตำแหน่งดังกล่าว

การแสดงบทบาททางการเมืองฝ่ายบริหาร (ในฐานะรัฐมนตรี) ส่วนใหญ่ได้รับมอบหมายให้กำกับดูแลงานเชิงนโยบาย มากกว่าการขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับพื้นที่ จึง

ไม่มีผลงานโดดเด่นในระดับจังหวัด และในขณะเดียวกันการดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี กลับส่งผลให้บทบาททางการเมืองในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ลดลง อันเนื่องมาจากการใช้เวลาส่วนใหญ่ในการบริหารราชการแผ่นดินของกระทรวงที่ได้รับมอบหมาย และใช้เพียงเวลาช่วงวันหยุดเสาร์อาทิตย์ในการลงพื้นที่พบปะประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ แต่ยังคงมีการแสดงบทบาทในการรับฟังปัญหาของประชาชนนำไปสู่การผลักดันเชิงนโยบาย อาทิ การช่วยเหลือเกษตรกรผู้ปลูกยาสูบด้วยการส่งเสริมให้โรงงานยาสูบ กระทรวงการคลัง รับผิดชอบต่อยาสูบในราคาที่สูงขึ้น และจากการศึกษาพบว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีความเห็นว่านายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ เป็นมีลักษณะไม่ใช่พนักงานการเมืองผู้ริเริ่มโครงการ หรือนักการเมืองจอมโปรเจก (อนุ เนินหาด ,การสัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2566)

บทบาททางการเมืองของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ในฐานะรัฐมนตรี มีการแสดงออกในลักษณะเป็นผู้ประสาน ผู้ปฏิบัติมากกว่าการเป็นผู้ผลักดันโครงการ เพราะบุคคลส่วนตัวเป็นคนที่มีความประณีประนอม ไม่มีการรวมกลุ่มการเมืองกับนักการเมืองคนอื่น ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ จึงไม่แสดงบทบาทขัดแย้งกับกลุ่มการเมืองอื่น ประกอบกับนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ มีความสัมพันธ์กับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ค่อนข้างน้อย จึงมักไม่เห็นบทบาทของการร่วมมือกันริเริ่ม ผลักดันโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ อันเนื่องมาจากการดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี และเอื้อต่อการแสดงบทบาททางการเมืองในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่น้อยกว่าการดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และเมื่อเปรียบเทียบกับ การดำรงตำแหน่งเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ในช่วง พ.ศ. 2535 – 2537 ซึ่งมีบทบาททางการเมืองในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่มากกว่า เช่น การสนับสนุนให้มีการก่อสร้างถนนวงแหวนรอบเมืองเชียงใหม่ และการก่อสร้างหมู่บ้านพักนักกีฬาในจังหวัดเชียงใหม่

2) บทบาททางการเมืองด้านฝ่ายนิติบัญญัติ นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ เริ่มเข้าสู่การทำงานการเมืองเป็นครั้งแรกในการสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ ในสังกัดพรรครวมไทย ซึ่งมีนายณรงค์ วงศ์วรรณ เป็นหัวหน้าพรรค โดยไม่ได้มีใครชักชวนหรือสนับสนุน แต่ในครั้งนั้นได้รับคะแนนเป็นลำดับที่ 4 จึงไม่ได้รับเลือกตั้ง ซึ่งในครั้งนั้นนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ แพ้ให้กับคะแนนความนิยมในตัวบุคคลของอาจารย์จำรูญ ไชยลังการณ อติตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนปรินสร้อยแยลส์วิทยาลัย ต่อมามีนักการเมืองท้องถิ่นได้ชักชวนให้ร่วมงานกับกลุ่มอานันท์ภูมิ กลุ่มการเมืองท้องถิ่นในเทศบาลนครเชียงใหม่ แต่ขณะนั้นยังไม่ให้ความสนใจการเมืองท้องถิ่น แม้ว่าเจ้าไชยสุริวงศ์ ณ เชียงใหม่ บิดาจะเป็นนักการเมืองท้องถิ่น หัวหน้ากลุ่มพัฒนาเวียงพิงค์ ต่อมาคือ กลุ่มประชาชนดี ดังสะท้อนได้จากการให้สัมภาษณ์ของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ (การสัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2566) ว่า “ลงสมัคร ส.ส.ครั้งแรก ปี 2529 พรรครวมไทย โดยไม่มีใครชวนเลย ส่วนมากพรรคพวกจะ

ชวนลงเทศบาล แต่ผมไม่สนใจ ... ช่วงนั้นหลังการเมืองเจียบไประยะหนึ่ง เริ่มมาใหม่เลย ลองสมัครดู พรรคพวกคนใกล้ชิดก็คิดว่าเราลองเล่นๆ ... พ่อเป็นเทศบาลเป็นหัวหน้าพรรค”

นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ เริ่มมีบทบาททางการเมืองในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ จากชักชวนของพลเอก พลเรือเอก พลเรือโท ซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีภารกิจพรรคความหวังใหม่ จึงลงสมัครรับเลือกตั้งในสังกัดพรรคกิจสังคมและชนะการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ครั้งแรก พ.ศ. 2531 และเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ 5 สมัย ในช่วง พ.ศ. 2531 – 2543 เป็นเวลาประมาณ 12 ปี บทบาททางการเมืองในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ เป็นนักการเมืองที่เข้าถึงชาวบ้าน มีร่วมงานสังคม ลงพื้นที่พบปะชาวบ้าน เป็นที่รู้จักของชาวบ้านทั่วไป ประกอบกับช่วงนั้นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่หลายคนเป็นรัฐมนตรี ทำให้ห่างจากการลงพื้นที่พบปะชาวบ้าน เช่น นายสุบิน ปิ่นขยัน นายสุรพันธ์ ชินวัตร ซึ่งส่งผลให้นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ได้รับคะแนนนิยมเพิ่มมากขึ้น แต่ในบทบาททางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎร มีการอภิปรายค่อนข้างน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับนักการเมืองคนอื่นๆ อาทิ นายอำนาจ ยุศสุข นางผณิตรา ภัคเกษม ด้วยเหตุผลเพราะว่านายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ มีบุคลิกเป็นคนพูดน้อย ไม่ได้เน้นการปราศรัย สำหรับด้านนิติบัญญัติในฐานะกรรมการมีบทบาทในฐานะเป็นกรรมการการปกครอง ทำหน้าที่ศึกษาแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น จึงส่งให้ได้รับความนิยมในกลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้สนับสนุนของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่

บทบาททางการเมืองของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ. 2531 จนถึง 2565 ในระยะแรกเป็นบทบาทในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ ระยะเวลา 12 ปี ดำรงตำแหน่งกรรมการการปกครอง และตำแหน่งสำคัญคือ รองประธานกรรมการการต่างประเทศ บทบาททางการเมืองจึงอยู่ในกลุ่มนักการเมืองที่มีบทบาททางการเมืองสูงมาก นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ มีฐานะทางเศรษฐกิจเป็นคนหบดี มีกำลังทรัพย์สามารถให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของประชาชนได้อย่างเต็มที่ เช่น การสนับสนุนน้ำดื่มในงานต่าง ๆ จนสื่อมวลชนกล่าวถึงว่าเป็น “ผู้มากบารมีของจังหวัดเชียงใหม่” หลังจากนั้นนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ จึงมีบทบาททางการเมืองในฐานะนักการเมืองท้องถิ่นมากขึ้น และยังมีบทบาททางการเมืองในการเป็นผู้สนับสนุนทางการเมืองของ นางกิงกาญจน์ ณ เชียงใหม่ ร้อยเอกหญิง เดือนเต็มดวง ณ เชียงใหม่ ในการเลือกตั้งท้องถิ่น แต่ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2562 นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ได้รับการชักชวนจากหลายพรรคการเมือง แต่ท่านปฏิเสธและได้วางมือทางการเมือง เพราะต้องการพักผ่อน จึงไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้ง แต่ในส่วนของนางกิงกาญจน์ ณ เชียงใหม่ และบุตรสาว ยังให้ความสนใจงานการเมือง

บทบาททางการเมืองของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ ถูกแสดงออกในลักษณะเป็นบุคคลหนึ่ง เงียบ พุดน้อย มีความประณีประนอมสูง ไม่ขัดแย้งกับนักการเมืองคนอื่น ทำงานในรูปแบบเฉพาะกลุ่มมากกว่าการทำงานร่วมกับนักการเมืองกลุ่มอื่นในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีผู้ช่วยเหลือประสานงาน เช่น นางกิงกาญจน์ ณ เชียงใหม่ นายเฉลิม (ชุตินพ) สารแปง อาจมีเหตุมาจากการเป็นนักการเมืองในสังกัดพรรคความหวังใหม่ แตกต่างจากนักการเมืองคนอื่นในจังหวัดเชียงใหม่ อีกด้านหนึ่งนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ มีลักษณะเป็นบุคคลที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย ไม่ถือตัว ไม่มีภาพลักษณ์การถนอมทุนคืนจากการเมือง

3) บทบาททางการเมืองด้านพรรคการเมือง นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ เริ่มทำงานการเมืองครั้งแรกในสังกัดพรรครวมไทย ต่อมาย้ายมาสังกัดพรรคกิจสังคม กระทั่ง พ.ศ. 2533 พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ร่วมกับนักการเมืองก่อตั้งพรรคความหวังใหม่ ซึ่งเจ้าไชยสุริวงศ์ ณ เชียงใหม่ บิดาสนิทสนมกับพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ส่งผลให้เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลมากที่สุดในการตัดสินใจทางการเมืองของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ และจากการศึกษาพบว่า นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ มีแนวความคิดที่จะไม่เข้าร่วมงานการเมืองกับพรรคการเมืองอื่น นอกเหนือจากการเข้าร่วมกับ พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ปัจจัยสำคัญอีกประการคือ ความขัดแย้งระหว่างพรรคประชาธิปัตย์ กับนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ จากกรณีการลงมติแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่

บทบาททางการเมืองในพรรคความหวังใหม่แสดงออกในลักษณะการเป็นแกนนำพรรค เป็นสมาชิกในกลุ่มของหัวหน้าพรรค มีบทบาทในการเป็นผู้คัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งในจังหวัดภาคเหนือตอนบน แต่บทบาทไม่ได้โดดเด่นในลักษณะการเป็นแกนนำกลุ่ม หรือหัวหน้ากลุ่มในพรรคความหวังใหม่ แต่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดภาคเหนือของพรรคความหวังใหม่เพียงไม่กี่คนที่ได้รับตำแหน่งรัฐมนตรี เหตุผลคือ ความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ กับพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคความหวังใหม่ และการเป็นคนที่มีบุคลิกไม่นิยมการเปลี่ยนแปลง

การดำรงตำแหน่งรองหัวหน้าพรรคความหวังใหม่ เอื้อต่อการแสดงบทบาททางการเมืองในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ในลักษณะการเป็นแกนนำพรรค ซึ่งมีบทบาทในการกำหนดตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งของจังหวัดภาคเหนือ โดยเฉพาะบทบาทที่เห็นได้ชัดเจน คือ การสนับสนุนให้นางกิงกาญจน์ ณ เชียงใหม่ ร้อยเอกหญิง เดือนเต็มดวง ณ เชียงใหม่ ลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ แต่นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ก็ไม่ได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่อยู่ภายใต้การดูแล รวมถึงบทบาทในการนำเสนอเรื่องราวเป็นนโยบายของพรรคความหวังใหม่ และการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่ เช่น การช่วยเหลือกลุ่มชาวไร่ยาสูบ เป็นต้น

นอกจากการแสดงบทบาททางการเมืองผ่านพรรคความหวังใหม่ ก็ไม่ปรากฏว่ามี การแสดงบทบาททางการเมืองผ่านพรรคการเมืองอื่นใด นอกจากการสนับสนุนนาง กิ่งกาญจน์ ณ เชียงใหม่ และร้อยเอกหญิง เตือนเต็มดวง ณ เชียงใหม่ ลงสมัครรับเลือก ตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการเลือกตั้งท้องถิ่น ในสังกัดพรรคเพื่อแผ่นดิน พรรค ประชาธิปัตย์ พรรคพลังประชารัฐ พรรครวมไทยสร้างชาติ ซึ่งเป็นลักษณะการสนับสนุน เฉพาะตัวไม่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง โดยส่วนตัวของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ไม่ได้เข้า ร่วมหรือสมัครเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองนั้น ซึ่งนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ให้เหตุผลว่า “ต้องการมีหัวหน้าเพียงคนเดียว คือ พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ”

4) บทบาททางการเมืองด้านการเมืองท้องถิ่น นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ เป็นบุตรเจ้าไชยสุริวงศ์ ณ เชียงใหม่ หัวหน้ากลุ่มเวียงพิงค์ ต่อมาคือกลุ่มประชาสันติ กลุ่มการเมืองในเทศบาลนครเชียงใหม่ และได้รับการชักชวนทำงานการเมืองท้องถิ่น เทศบาลนครเชียงใหม่ โดยนายวรกร ตันตราพันธ์ หัวหน้ากลุ่มอานันทภูมิ แต่ในช่วง ระยะเวลา นั้นยังไม่ได้ให้ความสนใจการเมืองท้องถิ่น จนกระทั่งบทบาททางการเมือง ในระดับท้องถิ่นของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ เริ่มมีเพิ่มมากขึ้นภายหลังการเลือก ตั้ง พ.ศ. 2544 ซึ่งขณะนั้นนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ และครอบครัวสมัครรับเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ สังกัดพรรคความหวังใหม่ แต่ไม่ได้รับเลือก ตั้ง และ พ.ศ. 2547 มีการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดโดยตรงเป็นครั้งแรก นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ได้มีการพูดคุยกับนายปกรณ์ บูรณุปกรณ์ เกี่ยวกับแนวทางการ ทำงานการเมือง จึงลงสมัครรับเลือกตั้งในนามพรรคไทยรักไทย แต่ในการเลือกตั้งครั้งนั้น พรรคไทยรักไทยให้การสนับสนุนผู้สมัครหลายคน ทำให้กลุ่มของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ แยกตัวออกจากการร่วมงานกับพรรคไทยรักไทย แต่อย่างไรก็ตามประชาชนก็รู้จักนายธวัช วงศ์ ณ เชียงใหม่ ในฐานะนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่

บทบาททางการเมืองในการเมืองระดับท้องถิ่น ระหว่าง พ.ศ. 2547 ถึง พ.ศ. 2565 ถูกแสดงออกในลักษณะไม่โดดเด่นมากนัก ไม่ค่อยเป็นข่าวทางสื่อมวลชน การทำงาน ในตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ไม่ราบรื่น มีอุปสรรคและเหตุขัดข้อง บ่อยครั้ง เนื่องจากปัญหาความไม่ลงตัวของการทำงานร่วมกันกับพรรคไทยรักไทย หลังจาก หมดยุคการดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2551 บทบาท ทางการเมืองในระดับท้องถิ่นของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ลดลงมาก

บทบาททางการเมืองในการเมืองท้องถิ่นแสดงออกในลักษณะเป็นผู้นำกลุ่ม การเมืองท้องถิ่น ในชื่อ “กลุ่มคนเจียงใหม่” เป็นผู้กำหนดแนวทางนโยบายการทำงาน ของกลุ่ม โดยมีนายเฉลิม (ขุติพน) สารแปง เป็นผู้สนับสนุน นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ไม่ได้ แสดงบทบาทในลักษณะการเป็นผู้ประสานกลุ่มการเมืองระดับชาติ หรือการร่วมทำงาน

กับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ในขณะนั้น เหตุผลเพราะว่านายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ มีบุคลิกภาพเป็นคนพูดน้อย เงียบขรึม ประณีประนอม มีผู้ช่วยทำหน้าที่ประสานงานกับกลุ่มการเมืองแทนได้ที่อยู่แล้ว ดังสะท้อนได้จากการให้สัมภาษณ์ของพลตำรวจตรี อนุ เนินหาด (การสัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2566) ว่า “เจ้าหนูย สไตลค์คนเหนือ คนดี จิตใจดี ประณีประนอม ไม่ขัดแย้งกับใคร ไม่กระทบใคร ไม่กล่าวหาใครลับหลัง”

ในฐานะนักการเมืองท้องถิ่น เอื้อต่อการแสดงบทบาททางการเมืองในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่อยู่ในระดับปานกลาง แสดงบทบาททางการเมืองในตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ไม่โดดเด่นชัดเจน ไม่มีผลงานโครงการสำคัญที่โดดเด่น รวมทั้งการทำงานส่วนใหญ่เป็นลักษณะงานประจำ เหตุผลเนื่องจากการดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ในระยะแรกอยู่ภายใต้สังกัดพรรคไทยรักไทย การแสดงบทบาททางการเมืองจึงอยู่ภายใต้ขอบเขตจำกัด

5) บทบาททางการเมืองด้านการกล่อมเกลாதทางการเมือง จากการเป็นบุตรของเจ้านายฝ่ายเหนือและนักการเมืองท้องถิ่น เป็นหลานของเจ้าไชยณรงค์ ณ เชียงใหม่ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ 2 สมัย ทายาทของเจ้าหลวงธรรมลังกา เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ 2 (พ.ศ. 2359 – 2365) นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ใช้ชีวิตวัยเด็กภายในคุ้มห้วยแก้ว และเข้ารับการศึกษาชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ ในทางการเมืองนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ร่วมก่อตั้งพรรคความหวังใหม่ และเป็นแกนนำพรรคมาโดยตลอด จากการศึกษาพบว่าสถานะความเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือ มีอิทธิพลต่อการแสดงบทบาททางการเมืองของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ น้อยมาก แต่สื่อมวลชนและบุคคลทั่วไปจะเรียกว่า “เจ้าหนูย” แต่นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ไม่เคยติดตามบิดาไปทำหน้าที่เจ้านายฝ่ายเหนือ เช่น การเฝ้ารับเสด็จ และการเป็นบุตรของเจ้าไชยสุริวงศ์ ณ เชียงใหม่ ก็ไม่มีผลต่อแนวความคิดทางการเมืองหรือการชักนำเข้าสู่งานการเมืองแต่อย่างใด แต่มีความเห็นว่าการเป็นทายาทเจ้านายฝ่ายเหนือ อาจมีผลต่อคะแนนนิยมซึ่งคนเชียงใหม่ให้ความเชื่อมั่นว่าเป็นคนดั้งเดิม และจะมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ แต่การมีฐานะเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือ เอื้อต่อการแสดงบทบาททางการเมืองในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่อย่างมาก ประชาชนทั่วไปรับรู้ถึงสถานะความเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือ และส่งผลต่อคะแนนนิยมของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ตั้งแต่แรกเริ่ม แม้ว่าจะไม่ได้ใช้ความเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือในการหาเสียงเลือกตั้ง เพราะต้องการภาพลักษณ์ความเป็นสามัญชน เข้าถึงได้ง่าย ติดดินมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามสื่อมวลชน และประชาชนทั่วไปก็เรียกว่า “เจ้าหนูย” แสดงออกถึงการรับรู้และภาพจำ ในความเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือ การเติบโตในคุ้มห้วยแก้ว และการเลี้ยงดูในวัยเยาว์ย่อมมีผลต่อแนวคิดและการแสดงบทบาททางการเมืองในจังหวัดเชียงใหม่โดยอ้อม

6) บทบาททางการเมืองด้านการเป็นชนชั้นนำ (เจ้านายฝ่ายเหนือ) นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ เป็นทายาทสายสกุลเจ้าหลวงธรรมลังกา เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ 2 เป็นคณะกรรมการมูลนิธินิตินิเวศน์ราชดำรินุรักษ์ฝ่ายเหนือ ชุดก่อตั้ง พ.ศ. 2535 แต่แสดงบทบาทในฐานะเจ้านายฝ่ายเหนือน้อยมาก เนื่องจากไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิ สมาคม หรือกลุ่มเจ้านายฝ่ายเหนือ แต่การเป็นบุตรของเจ้าไชยสุริวงศ์ ณ เชียงใหม่ ก็ทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าเป็นคนดั้งเดิม และจะมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ เหตุผลความเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือจึงมีอิทธิพลต่อบทบาททางการเมืองของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ปัจจุบันนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ไม่ได้มีบทบาทในมูลนิธิ สมาคมหรือกลุ่มใดที่เกี่ยวข้องกับเจ้านายฝ่ายเหนือ จะมีเพียงนางแสงตะวัน ณ เชียงใหม่ บุตรสาว ที่เข้ามามีบทบาทแทนในฐานะรองประธานมูลนิธินิตินิเวศน์ราชดำรินุรักษ์ฝ่ายเหนือ

จากการศึกษาพบว่ามีกลไกทางการเมือง ปัจจัยแห่งความสำเร็จ และแนวทางการตัดสินใจทางการเมืองของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ได้แก่

1) ปัจจัยด้านฝ่ายบริหาร มีกลไกทางการเมืองคือ การลงพื้นที่พบปะพี่น้องประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มเกษตรผู้ปลูกไผ่ยาสูบ เป็นต้น ปัจจัยแห่งความสำเร็จคือ การประสานความต้องการของประชาชนเพื่อเชื่อมโยงเข้ากับนโยบายของกระทรวงที่ดูแลรับผิดชอบ จนสามารถผลักดันการตอบสนองการแก้ไขปัญหาความต้องการต่าง ๆ ได้อย่างเป็นรูปธรรม แนวทางการตัดสินใจ คือ การประนีประนอม ไม่ขัดแย้ง

2) ปัจจัยด้านฝ่ายนิติบัญญัติ มีกลไกสำคัญในการทำงานฝ่ายนิติบัญญัติคือ การลงพื้นที่พบปะประชาชน การร่วมงานสังคมเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับพื้นที่ ปัจจัยแห่งความสำเร็จคือ การประสานความร่วมมือกับกำนันผู้ใหญ่บ้านได้อย่างชัดเจน และกลุ่มดังกล่าวเป็นกลุ่มผู้สนับสนุนทางการเมือง แนวทางการตัดสินใจจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการตอบสนองความต้องการของกลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นหลัก

3) ปัจจัยด้านพรรคการเมือง มีกลไกสำคัญในฐานะแกนนำพรรคการเมือง คือ การมีตำแหน่งรองหัวหน้าพรรคและใช้ตำแหน่งแสดงบทบาททางการเมืองในจังหวัดภาคเหนือตอนบน ซึ่งปัจจัยแห่งความสำเร็จคือ การเป็นคนสนิทของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคความหวังใหม่ และมีภรรยาเป็นนักการเมืองที่คอยให้การสนับสนุนทางการเมือง แนวทางการตัดสินใจจึงผูกพันกับพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นสำคัญ

4) ปัจจัยด้านการเมืองท้องถิ่น มีกลไกสำคัญในงานการเมืองท้องถิ่น คือ การมีผู้ช่วยงานการเมืองหรือเลขานุการที่มีบทบาททางการเมืองท้องถิ่นเชื่อมประสานกลุ่มต่าง ๆ ปัจจัยแห่งความสำเร็จคือ การสนับสนุนของพรรคไทยรักไทยในระยะแรก และการสนับสนุนของกลุ่มการเมืองท้องถิ่น แนวทางการตัดสินใจทางการเมือง เป็นการประสานการเมืองท้องถิ่นระหว่างฝ่ายบริหารและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด

5) ปัจจัยด้านการกล่อมเกลாதองการเมือง และปัจจัยด้านการเป็นชนชั้นนำ (เจ้านายฝ่ายเหนือ) มีกลไกสำคัญในด้านการกล่อมเกลาทองการสังคม คือ การได้รับการถ่ายทอดจากสถาบันการศึกษามากกว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จกลับเป็นเรื่องของการเป็นที่รู้จักในฐานะเจ้านายฝ่ายเหนือ แนวทางการตัดสินใจจึงมุ่งเน้นการติดดินและการให้ความสำคัญกับการเข้าถึงประชาชนมากกว่าสถานะและการปลูกฝังของครอบครัว

อภิปรายผล

จากการศึกษา “บทบาททางการเมืองของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ในฐานะเจ้านายฝ่ายเหนือ ในช่วง พ.ศ. 2531 - 2565” สรุปผลได้ว่า ปัจจัยด้านการดำรงตำแหน่งทางการเมือง และปัจจัยด้านการเป็นตัวแทนทางสังคม มีดังต่อไปนี้

ปัจจัยด้านการดำรงตำแหน่งทางการเมือง (ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ พรรคการเมือง และการเมืองท้องถิ่น) ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับ Robert A. Dahl (1996 อ้างใน เบญจมาภรณ์ ต้นหยง, 2552: 27) ซึ่งกล่าวถึงบทบาททางการเมืองว่าเป็นการแสดงออกของบุคคลที่เป็นสมาชิกของสถาบันทางการเมืองหรือเป็นนักการเมือง ว่ามีการปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมาย สามารถแบ่งบทบาททางการเมืองได้เป็น 2 ส่วน คือ (1) บทบาททางการเมืองตามกฎหมายบัญญัติ โดยนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ แสดงบทบาทในฐานะกรรมการการปกครอง ทำหน้าที่ศึกษาแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น บทบาทในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร บทบาทในฐานะนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด บทบาทในฐานะรองหัวหน้าพรรคความหวังใหม่ จนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป (2) บทบาททางการเมืองนอกเหนือที่กฎหมายบัญญัติ โดยการแสดงบทบาทเป็นนักการเมืองที่เข้าถึงชาวบ้าน การร่วมงานสังคม ลงพื้นที่พบปะชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ การเป็นผู้คัดเลือกผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคความหวังใหม่ ดูแลพื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือ

ผลการศึกษาายังสอดคล้องกับเกชา ป้อมงาม (2553: ง) ซึ่งศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาททางการเมืองของนายสุเทพ เทือกสุบรรณ” พบว่านายสุเทพ เทือกสุบรรณ มีบทบาททางการเมืองที่สำคัญ คือ (1) บทบาทในการบริหารพรรคประชาธิปัตย์ (2) บทบาทในกระบวนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (3) บทบาทในการทำหน้าที่ฝ่ายค้าน (4) บทบาทในการจัดตั้งรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ในปี 2551 โดยนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ แสดงบทบาททางการเมืองที่สำคัญได้แก่ บทบาทในการบริหารพรรคความหวังใหม่ บทบาทในกระบวนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร บทบาทการทำหน้าที่รัฐมนตรีในฝ่ายบริหาร เป็นต้น

จากการศึกษาวิจัยพบว่า บทบาททางการเมืองนอกเหนือที่กฎหมายบัญญัติ เป็นกลไกทางการเมืองที่สำคัญในการแสดงบทบาททางการเมืองของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ สอดคล้องกับสถาบันพระปกเกล้า (2551: 140) ซึ่งศึกษาเรื่องนักการเมืองถิ่น จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าวิธีการและกลวิธี ในการหาเสียงของนักการเมืองถิ่นเชียงใหม่รูปแบบที่นิยมใช้ได้แก่ การหาเสียงแบบเข้าถึงชาวบ้าน และสอดคล้องกับวิลาสินี จินตลิขิตดี (2546: 1) ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาททางการเมืองของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช” พบว่าเรื่องการรักษาอำนาจผ่านวิธีการต่าง ๆ เช่น การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชน แต่นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ กลับมีบทบาทลดลงเนื่องจากกระแสท้องถิ่นนิยมของพรรคไทยรักไทย สอดคล้องกับชินภัทร์ สมุทรทัย (2546: ง) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ท้องถิ่นนิยมกับชัยชนะของพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2544 ในจังหวัดเชียงใหม่” พบว่าความเป็นท้องถิ่นนิยมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติต่อการหาเสียงเน้นท้องถิ่นของพรรคไทยรักไทย ในส่วนของปัจจัยความสำเร็จทางการเมือง คือ การยึดมั่นพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคความหวังใหม่ จนได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีและเป็นรองหัวหน้าพรรคความหวังใหม่ จึงเห็นได้ว่ามีความภักดีทางการเมืองสูงมาก รวมถึงเห็นได้ว่าแนวทางการตัดสินใจทางการเมือง คือ การให้ความเคารพและให้เกียรติพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ การยืนหยัดอยู่กับพรรคความหวังใหม่ในปี 2544 และเข้าร่วมงานกับพรรคไทยรักไทย หรือการไม่ร่วมงานกับพรรคประชาธิปัตย์ มีเหตุผลมาจากพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ

ปัจจัยด้านการเป็นตัวแทนทางสังคม (การกล่อมเกลாதทางการเมือง และการเป็นชนชั้นนำ)

ผลการศึกษาสอดคล้องกับธิดา สาระยา (ม.ป.ป.: 24-37) ซึ่งแบ่งชนชั้นในสังคมสุโขทัยออกได้เป็นสองชนชั้น คือ ชนชั้นปกครอง และชนชั้นที่ถูกปกครอง ในแต่ละชนชั้นจะถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มชนชั้นสังคมหลายกลุ่มย่อยด้วยกัน โดยนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ถูกจัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นปกครอง เป็นทายาทเจ้านายฝ่ายเหนือ ส่งผลให้เป็นที่รู้จักมากกว่านักการเมืองคนอื่น และสร้างความเชื่อมั่นถึงความตั้งใจทำงานเพื่อเมืองเชียงใหม่ และสอดคล้องกับแนวคิดของ Buttommore (อ้างใน วรณรัชต์ พงษ์หนู, 2553: 31-32) ซึ่งกล่าวถึงประเภทชนชั้นนำที่เป็นผู้ปกครองอาณานิคม (The Colonial Administrator) ในฐานะตัวแทนและผู้ควบคุมอำนาจและผลประโยชน์ที่ได้รับการยอมรับจากส่วนกลาง มีลักษณะคล้ายคลึงกับชนชั้นเจ้านายฝ่ายเหนือ

ผลการศึกษายังพบอีกว่า นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ได้รับการเลี้ยงดูในคุ้มเจ้านายฝ่ายเหนือ และได้รับการศึกษาชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจากโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชน กลุ่มนักเรียนจึงเป็นกลุ่มที่ค่อนข้างมีฐานะทางเศรษฐกิจดี และได้ไปศึกษาระดับปริญญาตรีที่สหรัฐอเมริกา สอดคล้องกับหม่อมราชวงศ์พทุทธิสาณ

ชุมพล (2553: 65-91) ที่กล่าวถึงการกล่อมเกลாதองการเมือง ว่าเป็นกระบวนการซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทองการสังคม ทำให้สมาชิกของสังคมได้เรียนรู้วิธีการดำเนินชีวิตในสังคมนั้น ๆ อันเกิดขึ้นจากการรับรู้ซ้ำ ๆ เป็นเวลานานจนซึมซาบเข้าไป นายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ จึงแสดงบทบาททางสังคมในฐานะชนชั้นนำน้อยกว่ารุ่นบิดา ซึ่งได้รับการศึกษาจากโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

สอดคล้องกับผลการศึกษาของจำรัส ลาภเจริญสุข (2537: ง) ซึ่งศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาททางการเมืองของศาสตราจารย์บุญชนะ อัตถากร” พบว่าการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของศาสตราจารย์ บุญชนะ อัตถากร นั้น มีปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการมีบทบาททางการเมือง ดังนี้ 1) คุณสมบัติส่วนตัว 2) ความรู้ความสามารถทางวิชาการ 3) ประสบการณ์ทางการเมืองที่หลากหลายเป็นระยะเวลายาวนาน เช่นเดียวกับนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ที่มีคุณสมบัติส่วนตัวในด้านการเป็นตัวแทนทางสังคมเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีบทบาททางการเมือง

ซึ่งจากการศึกษาวิจัยจะเห็นได้ว่านายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ใช้ความเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือเป็นกลไกทางการเมืองน้อยมาก เพื่อลดช่องว่างระหว่างประชาชนกับนักการเมือง และปัจจัยแห่งความสำเร็จอีกประการหนึ่งคือ การเป็นที่รู้จักและการสร้างความเชื่อมั่นในความรักแผ่นดินเกิด ผ่านการเป็นทายาทตระกูล ณ เชียงใหม่ แต่ความเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือไม่ส่งผลต่อแนวทางการตัดสินใจทางการเมือง อันจะเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ กับ ดร.ทักษิณ ชินวัตร อดีตหัวหน้าพรรคไทยรักไทย ซึ่งต่างเป็นทายาทตระกูล ณ เชียงใหม่ ด้วยกัน สอดคล้องกับเบญจวรรณ บุญโทแสง (2550: 253-263) ซึ่งศึกษาพัฒนาการการปรับตัวทางการเมืองของกลุ่มอำนาจท้องถิ่น ภายหลังจากการผนวกดินแดนของสยาม (พ.ศ. 2442-2547) กรณีศึกษาตระกูล ณ เชียงใหม่ พบว่ามีการปรับตัวทางการเมืองของตระกูล ณ เชียงใหม่ ประสบความสำเร็จในการปรับตัวเพื่อรักษาความเป็นชนชั้นนำให้มีความสำคัญกับปัจจัยด้านชาติกำเนิด ความเป็นเจ้านายสืบเชื้อสายตรง โดยเฉพาะนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่

องค์ความรู้จากงานวิจัย

ผู้ศึกษาวิจัยได้ศึกษาบทบาททางการเมืองของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ในฐานะเจ้านายฝ่ายเหนือ ในช่วง พ.ศ. 2531 - 2565 ได้องค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่เกี่ยวกับบทบาททางการเมืองที่นักการเมืองจะใช้เป็นกลไกในการทำงานการเมือง ปัจจัยแห่งความสำเร็จ และแนวทางการตัดสินใจทางการเมืองที่สำคัญ ดังนี้

1) ความภักดีทางการเมือง (Political Loyalty) เป็นกลไกในการทำงานการเมืองที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการทำงานการเมือง โดยการยึดมั่นร่วมงานการเมืองภายใต้

ได้หลักคิดการมีหัวหน้าเพียงคนเดียว ในฐานะบุคคลสำคัญในชีวิตการเมือง

2) การใช้วิธีการลงพื้นที่พบปะประชาชน การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม และการเข้าถึงชาวบ้านอย่างเรียบง่าย เป็นกลไกในการทำงานการเมืองจนประสบความสำเร็จ

3) การเป็นชนชั้นนำ และบุคลิกความเป็นคนประนีประนอม เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ

4) การตัดสินใจทางการเมืองโดยลดช่องว่างระหว่างประชาชนกับนักการเมือง ไม่ใช้ความเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือหรือชนชั้นนำ และตัดสินใจทางการเมืองโดยการลดความขัดแย้งในกลุ่มการเมืองต่าง ๆ

สรุป

บทบาททางการเมืองของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ มีการแสดงบทบาททางการเมืองด้านฝ่ายบริหารในฐานะรัฐมนตรี ลักษณะเป็นผู้ประสานและทำงานในรูปแบบของงานประจำ นโยบายระดับกระทรวงมากกว่างานเชิงพื้นที่ เป็นผู้ผลักดันวาระเฉพาะเรื่องในฐานะกรรมธิการมากกว่าในบทบาทของการอภิปรายในสภาผู้แทนราษฎร และแสดงบทบาทของการเป็นผู้แทนทางสังคมมากกว่าการเป็นผู้แทนตามที่กฎหมายบัญญัติ เป็นแกนนำพรรคซึ่งมีตำแหน่งเป็นรองหัวหน้าพรรค ดูแลรับผิดชอบการคัดเลือกผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่กลับไม่แสดงบทบาทในฐานะเจ้านายฝ่ายเหนือแต่อย่างใด

กลไกทางการเมืองคือ การลงพื้นที่พบปะพี่น้องประชาชนกลุ่มต่าง ๆ การมีผู้ช่วยทำงานการเมืองที่มีบทบาททางการเมืองท้องถิ่นเชื่อมประสานระหว่างกลุ่มต่าง ๆ

ปัจจัยแห่งความสำเร็จคือ การประสานความต้องการของประชาชนเพื่อเชื่อมโยงเข้ากับแนวนโยบายของกระทรวงที่ดูแลรับผิดชอบได้อย่างเป็นรูปธรรม การเป็นคนสนิทของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคความหวังใหม่ การมีภรรยาเป็นนักการเมืองที่คอยให้การสนับสนุนทางการเมือง และการเป็นที่รู้จักในฐานะเจ้านายฝ่ายเหนือ

แนวทางการตัดสินใจของนายธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ คือ การประนีประนอม ไม่ขัดแย้ง ยืดโยงการตัดสินใจกับพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ และการไม่แสดงบทบาทลักษณะเจ้าขุนมูลนายในฐานะเจ้านายฝ่ายเหนือ

บรรณานุกรม

กรมการปกครอง. (2529). รายงานวิจัยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2529.

กรุงเทพมหานคร: กรมการปกครอง

เกชา ป้อมงาม. (2553). บทบาททางการเมืองของนายสุเทพ เทือกสุบรรณ. วิทยานิพนธ์

- ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- จำรัส ลาภเจริญสุข. (2537). บทบาททางการเมืองของศาสตราจารย์บุญชนะ อัดถากร. **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชินภัทร์ สมุทรทัย. (2546). ท้องถิ่นนิยมกับชัยชนะของพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2544 ในจังหวัดเชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธิดา สาระยา. (ม.ป.ป.). **โครงสร้างของชนชั้นในสังคมสุโขทัย.** กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย.
- เบญจมาภรณ์ ต้นหยง. (2552). แนวคิดและบทบาททางการเมืองของพันเอกสมคิด ศรีสังคม. **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เบญจวรรณ บุญโทแสง. (2550). พัฒนาการการปรับตัวทางการเมืองของกลุ่มอำนาจท้องถิ่นภายหลังการผนวกดินแดนของสยาม (พ.ศ. 2442-2547): กรณีศึกษาตระกูล ณ เชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พฤทธิสถาน ชุมพล, ม.ร.ว. (2553). **ระบบการเมือง: ความรู้เบื้องต้น.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณรัชต์ แพงหนู. (2553). บทบาททางการเมืองของสมาคมกลุ่มชาวไร่อ้อยเขต 7 ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550. **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วิลาสินี จินตลิขิตดี. (2546). บทบาททางการเมืองของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2551). **นักการเมืองจังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัย.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- โสภณ เกียรติเชิดแสงสุข. (2555). **การศึกษาการดำเนินงานของ โรงแรมเซ็นทารา ดวงตะวัน เชียงใหม่.** เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

วิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์พระพุทธรูปหยกในล้านนา

An Analysis of the Conservation Guidelines for Jade Buddha Images in Lanna

อรชร เรือนคำ, เทพประวิณ จันทร์แรง

Orachorn Ruankham, Thepprawin Chanraeng

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail : orachornrk@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการการสร้างพระพุทธรูปในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปหยกในล้านนา 3) เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์พระพุทธรูปหยกในล้านนา เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการวิจัยพบว่า 1) ประวัติและพัฒนาการการสร้างพระพุทธรูปเป็นการสร้างเพื่อเป็นสัญลักษณ์และสิ่งสักการบูชาในพระพุทธศาสนาหรือเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า การสร้างพระพุทธรูปเริ่มต้นเมื่อชนชาติกรีกเข้ามาสู่อินเดีย นิยมสร้างพระพุทธรูปหรือพระปฏิม่าให้มีรูปทรงตามมหาปุริสลักขณะ 32 ประการ หลังจากนั้นได้มีการประยุกต์เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) คติการสร้างพระพุทธรูปหยกในล้านนา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนน้อมบูชาพระพุทธรูปหยกซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่นที่พระพุทธรูปหยกประดิษฐาน และอีกประการหนึ่งเป็นการแสดงถึงศรัทธาตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือ กัมมศรัทธา วิปากศรัทธา กัมมัสสกตาศรัทธา ตถาคตโพธิศรัทธา คตินี้เป็นแนวคิดและมรดกทางภูมิปัญญาของล้านนา 3) แนวทางการอนุรักษ์พระพุทธรูปหยกล้านนา ได้แก่ 1) เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ถึงคุณค่าและอันสงส์ของการบูชาพระพุทธรูปหยกล้านนาผ่านสื่อต่าง ๆ 2) จัดสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหยกล้านนาที่เหมาะสม 3) จัดกิจกรรมสร้างสรรคิให้ผู้คนเห็นความสำคัญ รับผิดชอบต่อคุณค่าและอันสงส์ของการบูชาพระพุทธรูปหยกล้านนา 4) การสร้างเครือข่ายทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธรูปหยกล้านนา คุณค่าของการอนุรักษ์พระพุทธรูปหยกล้านนาประกอบด้วยคุณค่าด้านศิลปะ ด้านประเพณี ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ

คำสำคัญ : การอนุรักษ์, การสืบทอด, พระพุทธรูปหยก, ล้านนา

Abstract

The objectives of this dissertation were to study the history and development in building the Buddha image in Buddhism, to study ideology in building the jade Buddha images in Lanna, and to propose conservative guidelines of building the jade Buddha images in Lanna. Qualitative research methods were composed of documentary research and in-depth interview. The results found that the history and development in building Buddha images were aimed to be the symbol of Lord Buddha and worshiped. The creation of Buddha images started when Greeks came to India. The characters of Buddha images composed of Mahapurisalakkhana concept (the thirty-two marks of the great man). Local wisdom was later applied to building Buddha images.

The ideology in building the jade Buddha images in Lanna is for the Buddhists having been sacred jade Buddha images in local places and for expression of their belief according to Buddhism, e.g., the belief in Kamma, the consequences of its actions, the individual ownership of that action and confidence, the Enlightenment of the Buddha. These traditional beliefs were the Lanna wisdom heritages.

The Lanna jade Buddha image's conservative guidelines were manifest as follow 1) publicizing the values and advantages in worshiping the Buddha images through various media, 2) setting the proper enshrined place, 3) creating activities for people to realize the importance of jade Buddha image and virtue of worshiping and 4) building up academic networks regarding jade Buddha image, The conservation of jade Buddha images brings about the four distinct values in many fields e.g., arts, cultures, societies and economies.

Keywords : Conservating, Inheritance, Jade Buddha, Lanna

บทนำ

พระพุทธเจ้าให้ถือพระธรรมวินัย คือ คำสั่งสอนของพระองค์ เป็นศาสดาแทนตัวพระองค์ ตรัสไว้เมื่อใกล้จะปรินิพพานกับพระอานนท์ ว่า “โย โว อานนท มया ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปญญุตโต โส โว มมจฺเจน สตถา” (ที.ม. (บาลี) 10/141/178)

“ตุกรอนันท์ ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเขา ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสนาของพวกเขา โดยกาลล่วงไปแห่งเรา” (ที.ม. (ไทย) 10/146/3592)

ยุคหลังเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พุทธศาสนิกชนประสงค์จะสร้างวัตถุเป็นเครื่องหมายแทนพระพุทธเจ้า จึงนิยมสร้างรูปต่างๆ เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า เช่น สร้างรูปมามีฉัตรกางกั้นเป็นสัญลักษณ์แทนการเสด็จออกบวช สร้างรูปบัลลังก์และต้นโพธิ์เป็นสัญลักษณ์แทนการตรัสรู้ สร้างรูปธรรมจักรและกวางหมอบเป็นสัญลักษณ์แทนการแสดงปฐมเทศนา สร้างรูปพระสลับเป็นสัญลักษณ์แทนการปรินิพพาน (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, 2558: ออนไลน์)

นอกจากนี้ยังมีเจดีย์ 4 หมายถึง สิ่งที่สูงขึ้น สิ่งที่เราบูชา สิ่งที่เราสนใจใฝ่ระลึกถึง ในที่นี้หมายถึง สถานที่หรือสิ่งที่เราบูชาเนื่องด้วยพระพุทธเจ้าหรือพุทธศาสนา เรียกว่า สัมมาสัมพุทธเจดีย์หรือพุทธเจดีย์ ประกอบด้วยธาตุเจดีย์ คือ เจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ บริโภคเจดีย์ คือ สิ่งหรือสถานที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้สอย อย่างแคบ หมายถึงต้นโพธิ์ อย่างกว้าง หมายถึง สี่เวชนิยสถาน ทั้ง 4 แห่ง ตลอดจนถึงสิ่งทั้งปวงที่พระพุทธเจ้าเคยทรงบริโภค เช่น บาตร จีวรและบริวารอื่น ๆ เป็นต้น ธรรมเจดีย์ คือ เจดีย์บรรจุพระธรรม เช่น ไบลานจารีกพุทธพจน์ และอุทเทสิกเจดีย์ คือ เจดีย์สร้างอุทิศพระพุทธเจ้า ได้แก่ พระพุทธรูป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 114-115)

ประมาณ พ.ศ. 300-400 สมัยพระยามิลินท์เป็นชนชาติกรีกผสมอินเดียปกครองแคว้นคันธาระและปัญจาบ พระองค์ได้สนทนากับพระนาคเสน เกิดความเลื่อมใสจึงหันมานับถือพระพุทธศาสนา ทรงคิดสร้างพระพุทธรูปขึ้น โดยยึดประเพณีการสร้างปูชนียวัตถุของชาวมีซิมิมประเทศที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, 2558: ออนไลน์) พระพุทธรูปองค์แรกจึงเกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้ามิลินท์ หรือเมเน็นเดอร์ที่ 1 ชาวกรีกที่มาครอบครองแคว้นคันธาระราชกรูร์ พ.ศ. 400-500 ประมาณ พ.ศ. 500 ชาวกรีกอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ ณ บริเวณคันธาระ ทางตอนเหนือของอินเดีย ชาวกรีกนิยมสร้างรูปเทพเจ้าหรือบุคคลสำคัญไว้เป็นที่เคารพ เมื่อเข้ามาอยู่ในอินเดีย บางส่วนที่หันมานับถือพุทธศาสนาก็สร้างพระพุทธรูปขึ้นมาเป็นที่บูชาสักการะทำให้เกิดความนิยมสร้างพระพุทธรูปในหมู่พุทธศาสนิกชน และชนอินเดียทั่วไปในยุคนั้น เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 6 (ประมาณพ.ศ. 500-550) (ประพันธ์ กุลวิจิตร, 2555: 34) หรือ 2,000 ปีที่แล้ว มีการสร้างพระพุทธรูปเกิดขึ้นครั้งแรก และเรียกรูปแบบของพระพุทธรูปนี้ว่า แบบคันธาระราชกรูร์ โดยถ่ายแบบอย่างเทวรูปที่พวกชาวกรีกนับถือกันในยุโรป จึงมีใบหน้าเหมือนฝรั่งชาวกรีก จีวรก็เป็นริ้วเหมือนเครื่องนุ่งห่มของเทวรูปกรีก และต่อมาในภายหลัง มีคตินิยมสร้างพระพุทธรูปเป็นขนาดเล็ก ๆ (พระเครื่อง) บรรจุไว้ในพุทธเจดีย์

(วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2563: ออนไลน์)

ส่วนการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยนั้น หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน ประมาณ 300 ปี โดยพระโสณะ พระอุตตระและพระสงฆ์ที่ติดตามจำนวนหนึ่ง ได้เดินทางสู่ศูนย์กลางแห่งดินแดนสุวรรณภูมิ ก็ยังไม่ปรากฏหลักฐานว่า มีการสร้างพระพุทธรูป ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งเขียนโดยพระรัตนปัญญาเถระแห่งล้านนา มีเนื้อหาแสดงตำนานพระพุทธรูปแก่นจันทน์ ตั้งแต่สมัยพระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งเมืองสาวัตถีในอินเดีย ทรงปรารภจะหว่านพืช คือ บุญกุศลโดยจะให้คนทั่วโลกกราบไหว้พุทธเจดีย์นั้น จึงโปรดให้สร้างพระพุทธรูปแก่นจันทน์องค์นี้ขึ้น จนถึงสมัยพระเจ้าติโลกราชแห่งเมืองเชียงใหม่ ตั้งเนื้อความตอนหนึ่ง ว่า

...ต่อจากนั้น เจ้านครเพยาพระนามว่า ยุทธสันฐิระ ทรงอัญเชิญพระพุทธรูปแก่นจันทน์องค์นี้มา ประดิษฐานบูชาในวิหารวัดดอนชัย... ต่อมานั้นพระมหาเถระธรรมเสนาบตี อัญเชิญพระพุทธรูปแก่นจันทน์นั้น มาประดิษฐานบูชาในวัดอโศการาม นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกนครเชียงใหม่ ท่านประพันธ์ไว้เป็นคาถา แปลความว่า “พระพุทธรูปแก่นจันทน์มาสู่เมืองเชียงใหม่ เมื่อปีจอ จุลศักราช 840 เมื่อมาถึงเมืองเชียงใหม่ครั้งแรก อยู่ในวัดอโศการามอันประเสริฐและอยู่ได้ 15 ปี เป็นรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชครองราชสมบัติ”... (แสง มนวิฑูร, 2550: 162)

เรื่องตำนานพระแก่นจันทน์นี้ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ต้นแบบการสร้างพระพุทธรูปในล้านนาและสุโขทัย คือ พระพุทธรูปแก่นจันทน์และคติการสร้างพระพุทธรูปเป็นที่นิยมในล้านนามากกว่าในสุโขทัย ซึ่งอยู่ในยุคเดียวกัน (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, 2558: ออนไลน์) ต่อมา มีการสร้างรูปขึ้นแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อกราบไหว้บูชา อาจใช้การแกะสลักจากวัสดุต่างๆ เช่น ศิลา งาม ไม้ หรือวัสดุอื่น ๆ นอกจากนี้ ยังอาจใช้การปั้นหรือหล่อด้วยโลหะก็ได้ โดยทั่วไปคำว่า “พระพุทธรูป” หมายถึง รูปขนาดใหญ่พอที่จะวางบูชาได้ สำหรับรูปขนาดเล็กมักจะเรียกว่า “พระเครื่อง” อย่างไรก็ตาม ทั้งสองแบบสามารถเรียกว่า “พระพุทธรูป” ได้เช่นกัน (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2563: ออนไลน์) นอกจากวัสดุต่างๆ ที่กล่าวข้างต้นเพื่อใช้สร้างพระพุทธรูปแล้ว ยังมี “หยก” ซึ่งเป็นหินชนิดหนึ่ง มีสีต่างๆ เช่น ดำ ขาว ม่วง น้ำตาล และเขียว โดยเฉพาะสีเขียวซึ่งเรียกว่า “หยก” ก็สามารถนำมาสร้างเป็นพระพุทธรูป หยกเป็นวัสดุที่หายากโดยเฉพาะอย่างยิ่งหยกที่มีสีเขียว และมีขนาดใหญ่ ดังนั้นคนจึงนำมาสร้างเป็นพระพุทธรูป

เหตุที่เลือกพระพุทธรูปหยกเพราะเป็นวัสดุที่ใกล้เคียงกับมรกตซึ่งมีสีเขียว เป็นวัสดุที่หาได้ยาก มีความแข็งแกร่ง เมื่อนำมาแกะสลักเป็นพระพุทธรูปจะอยู่ได้นานหลายร้อยปี

พระพุทธรูปหยก เป็นประติมากรรมล้ำค่าและน่าอัศจรรย์ หากประดิษฐานอยู่ในที่อันควรก็จะช่วยส่งเสริมองค์พระพุทธรูปให้โดดเด่นยิ่งขึ้น เมื่อมีผู้มากราบสักการะก็จะเกิดศรัทธาและเป็นโอกาสให้พุทธศาสนิกชนเรียนรู้หลักธรรมต่างๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปหยกว่ามีประวัติศาสตร์เป็นมาอย่างไร มีคติการสร้างอย่างไร และมีแนวทางการอนุรักษ์ตลอดจนการสืบทอดพระพุทธรูปหยกในล้านนาอย่างไร

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการการสร้างพระพุทธรูปในพระพุทธรูปศาสนา
- 2) เพื่อศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปหยกในล้านนา
- 3) เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดพระพุทธรูปหยกในล้านนา

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขอบเขตในการศึกษาพระพุทธรูปหยกใน 4 วัด คือ วัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากวัดทั้ง 4 แห่งนี้เคยเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต (พระพุทธรูปทองคำ) มาก่อนที่จะอัญเชิญไปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัยได้แบ่งวิธีการศึกษาเป็น 2 วิธีการ คือ

1) การศึกษาภาคเอกสาร (Documentary Research) ได้ทำการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

(1) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และรัตนพิมพวงศ์

(2) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยศึกษาจากอรรถกถา หนังสือ และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง บทความวิชาการ หนังสือ ตำรา และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

2) การศึกษาภาคสนาม (Field Research) ได้ทำการศึกษาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยรวบรวมข้อมูลที่รวบรวมมาเพื่อจัดหมวดหมู่ศึกษา เรียบเรียงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

(1) การออกแบบการสัมภาษณ์

(2) ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) คือ การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้เรื่องพระพุทธรูปหยก จากกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

(2.1) เจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส จาก 4 วัด วัดละ 1 รูป รวม 4 รูป

(2.2) นักวิชาการด้านโบราณคดี เขต 8 จำนวน 3 คน

(2.3) นักวิชาการด้านศาสนาจำนวน 3 คน

(2.4) ผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่ละ 1 คน รวม 4 คน

(2.5) ประชากรในเขตพื้นที่แห่งละ 3 คน รวม 12 คน (โดยแต่ละวัด

คัดเลือกจากมัคทายกประจำวัด ผู้มีความรู้ด้านวัฒนธรรม และศรัทธาผู้สูงอายุ) รวมกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในงานวิจัย 26 รูป/คน

(3) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์ที่มีเนื้อหาสาระที่ครอบคลุมและสามารถนำฐานข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประเด็นปัญหาและอุปสรรคพร้อมทั้งวิธีแก้ปัญหา และผู้สัมภาษณ์ใช้คำถามปลายเปิด ซึ่งเป็นคำถามกว้าง ๆ ในแนวงานวิจัย โดยคำถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์พระพุทธรูปหยกในล้านนา

(4) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ตั้งประเด็นให้สอดคล้องกับข้อมูลที่ต้องการทราบตามวัตถุประสงค์ ตั้งคำถามตามวัตถุประสงค์ รวบรวมคำถามตามวัตถุประสงค์การวิจัย เสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและเสนอแนะ ปรับแก้ไขและนำไปใช้ในการสัมภาษณ์ และดำเนินการสัมภาษณ์ในเชิงลึก (In-depth Interview) โดยนำคำถามมาซักถามให้ครบตามประเด็นที่กำหนดไว้

(5) วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลสัมภาษณ์

(6) สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1) ประวัติและพัฒนาการการสร้างพระพุทธรูปในพระพุทธศาสนา

พระพุทธรูป หมายถึง พระรูปที่ใช้แทนองค์พระพุทธรูป ผู้เป็นศาสดาในพระพุทธศาสนา แนวคิดการสร้างพระพุทธรูป ประการแรกคือ ประติมากรรมในคัมภีร์พระไตรปิฎก ในครั้งพุทธกาลยังไม่มีพระพุทธรูปให้กราบไหว้กัน แต่ก็มีสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูปไว้กราบไหว้ และมีพัฒนาการเรื่องรูปปั้นที่มาพร้อมกับชนชาติกรีกที่เข้ามา รุกรานอินเดีย หรืออาจนานกว่ากรีก เพราะปรากฏคำว่า “ปฎิมา” ในพระไตรปิฎก ประการที่สอง องค์ประกอบของพระพุทธรูป มี 3 ประการ คือ อริยาบถ อาสนะ (ท่านั่ง) และมุทรา (ท่าทางมือ) ประการที่สาม มโนทัศน์เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปในพระพุทธศาสนามีการปรับรูปแบบและสุนทรียภาพไปสู่รูปทรงของมนุษย์อันสมบูรณ์ ที่สำคัญคือ แนวคิดมหาปุริสลักษณะ 32 ประการ อนุพยัญชนะ 80 ประการ พระฉัพพรรณรังสี พระเกตุมาลา

ความสำคัญของพระพุทธรูปมีสี่ประการคือ พระพุทธรูปเป็นองค์แทนพระพุทธรูป เป็นสื่อให้เข้าถึงพระธรรมและพระสงฆ์ เป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา และเป็นอุเทสิกเจดีย์ แนวคิดการสร้างพระพุทธรูปซึ่งถือว่าเป็นประติมากรรมอย่างหนึ่ง งานประติมากรรมสามารถสื่อความหมายให้เกิดความเข้าใจระหว่างกัน เป็นเครื่องมือหรือส่วนประกอบที่สำคัญที่ขาดไม่ได้ในการถ่ายทอดระบบความคิด ความเชื่อทางศาสนาให้เป็นที่ประจักษ์โดยทางการมองเห็น แนวคิดการสร้างพระพุทธรูปในพระพุทธศาสนา ที่มีมาตั้งแต่สมัยหลังพุทธกาล เริ่มจากพระเจ้านมิลินท์ กษัตริย์เชื้อสายกรีกโยนก ได้มาครอบครอง แคว้นคันทาราชาฎร์ และได้สนทนากับพระนาคเสน จึงกำเนิดพระพุทธรูปองค์แรก สมัยหลังพุทธกาลมีพัฒนาการการสร้างพระพุทธรูปตามยุคสมัย โดยยุคแรกเป็นศิลปะแบบคันธารชาฎร์ ยุคที่สองศิลปะแบบมถุรา หรือมธูรา ยุคที่สามศิลปะแบบอมราวดี ยุคที่สี่ศิลปะแบบคุปตะ จัดว่าเป็นยุคทองของศิลปะอินเดีย ยุคที่ห้าศิลปะแบบหลังคุปตะ ยุคที่หกศิลปะแบบปาละเสนาะ ส่วนในประเทศไทยมีการสร้างพระพุทธรูปมีมาตั้งแต่อาณาจักรทวารวดี ซึ่งศิลปะการสร้างพระพุทธรูปเป็นแบบทวารวดี หลังจากนั้นก็มีศิลปะศรีวิชัย สมัยลพบุรี สมัยเชียงแสน (ล้านนา) สมัยสุโขทัย สมัยอู่ทอง สมัยอยุธยา มาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนการสร้างพระพุทธรูปในสมัยล้านนา ได้มีการสร้างพระพุทธรูปแก่นจันทน์ พระเสด็จมณีนี พระพุทธรูปหิ๊งค์และพระแก้วมรกต (พระพุทธรูปหามณีนีรัตนปฏิมากร)

2) คติการสร้างพระพุทธรูปหยกในล้านนา

พระหยกเชียงราย เป็นนามสามัญของ “พระพุทธรตนากร นวติวีสานุสรณ์ มงคล” ณ วัดพระแก้วเชียงราย สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2534 เพื่อให้รำลึกถึงพระแก้วมรกต (พระพุทธรูปหามณีนีรัตนปฏิมากร) ที่ได้ถูกค้นพบ ณ วัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อปี พ.ศ. 1977 หรือพระหยกเชียงรายปัจจุบันประดิษฐานอยู่ภายในหอพระหยก

ประดิษฐานในบุษบกทำด้วยไม้แกะสลักปิดทอง สูง 5.60 เมตร เรือนยอดบุษบกทำด้วยไม้ สักสลักลวดลาย ลงรักปิดทองประดับกระจก มีฉัตร 7 ชั้น ทำด้วยเงินแท้ ลงรักปิดทอง เรียกว่า ฉัตรเงิน ฉัตรทองมีส่วนสูง 40 เซนติเมตร องค์พระหยกเชียงราย สร้างจากหินหยกแท้สีเขียว จากประเทศแคนาดา ซึ่งมีสเตอร์ ฮูเวิร์ด โล เป็นผู้นำมาถวายเจ้าคณะจังหวัด สลักเป็น องค์พระ ลักษณะพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน ปางสมาธิ หน้าตักกว้าง 47.9 ซม. สูง 65.9 ซม. ซึ่งเป็นสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับพระแก้วมรกต (ซึ่งมีหน้าตักกว้าง 48.3 ซม. สูง 66 ซม.) พระหยกเชียงรายนี้ จัดสร้างโดยคณะสงฆ์และชาวจังหวัดเชียงราย และได้รับความอุปถัมภ์ จาก พล.อ.ชาติชาย และท่านผู้หญิงบุญเรือน ชุณหะวัณ เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เนื่องในมหามงคลทรงเจริญพระชนมายุ 90 พรรษา และเพื่อเป็นอนุสรณ์ว่า วัดพระแก้วแห่งนี้ค้นพบพระแก้วมรกต ผู้ปั้นหุ่นต้นแบบ พระหยกเชียงรายคือ อาจารย์กนก วิเศษกุล แห่งวิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงราย และแกะสลัก โดยนายช่างแกะสลักจากโรงงานวาลินนานุกู เมืองปักกิ่ง มีสเตอร์เหยน หวน หุย ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เริ่มดำเนินการสร้างเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2534

พระแก้วดอนเต้า วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง การสร้างพระแก้วดอนเต้ามีที่มาอย่างไร ยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ มีตำนานการสร้างที่เกี่ยวข้องกับนางสุชาดา และผลแดงโมซึ่งภายในมีหินมีค่าสีเขียว และจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ปรากฏที่มาของการสร้างพระแก้วดอนเต้าอีกสองความเห็น กล่าวคือ นายแสน ธรรมยศได้กล่าวว่า พระแก้วดอนเต้าควรเป็นพระแก้วมรกตองค์ใหม่ที่สร้างขึ้นแทนองค์เก่าคือพระพุทธรูปหามณีนรัตนปฏิมากร ซึ่งได้รับการอัญเชิญไปเมืองเชียงใหม่ จากระยะเวลาหลายร้อยปีของการปรากฏอยู่ของพระแก้วมรกต ที่แม้จะเป็นสิ่งสร้างใหม่ทดแทนองค์เดิม แต่ก็นับเป็นสิ่งสักการะที่ถือว่ามีความสำคัญของชาวนครลำปาง แม้ว่าจะประดิษฐานอยู่ ณ ที่ใด โดยเฉพาะหากประดิษฐานอยู่ที่วัดพระธาตุลำปางหลวงแล้ว อย่างน้อยก็ควรจะปรากฏหลักฐานที่กล่าวถึงหรือเอกสารใด ๆ อยู่บ้าง ทั้งนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานใด ๆ ทำให้น่าเชื่อได้ว่าเรื่องราวของพระแก้วดอนเต้าปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ของเมืองลำปางในช่วงเวลาไม่นานมานี้ (สุรพล ดำริห์กุล, 2539: 204)

อย่างไรก็ตามได้มีอีกแนวคิดหนึ่งของนายศักดิ์ รัตนชัย (ศักดิ์ รัตนชัย, 2516: 89-97) ได้ศึกษาค้นคว้าและให้คำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า ในช่วงพ.ศ. 1929 ครั้งรัชสมัยพระเจ้าแสนเมืองมา กษัตริย์แห่งล้านนา มีหลักฐานอยู่ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 ระบุว่าเมื่อพระแก้วปรากฏอยู่ในเมืองเชียงแสนอีกองค์หนึ่ง กล่าวคือมีพระมหาเถระชื่อสิริวังโส นำเอาพระพุทธรูปสององค์คือ พระแก้ว พระคำ และพระบรมธาตุไปประดิษฐานไว้ ณ วัดเกาะดอนแทน เมืองเชียงแสน หลังจากนั้นกองทัพพระเจ้าเชียงใหม่ พระยานครลำปาง และเจ้าฟ้าเมืองน่าน ได้ยกไปตีเมืองเชียงแสนแตก ผู้คนถูกกวาดต้อน

ไปอยู่ที่ เชียงใหม่ ลำปาง น่าน และกรุงเทพฯ ผู้คนที่ถูกกวาดต้อนไปลำปางได้ไปอยู่ที่ตำบลเวียงเหนือซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งของวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดารามในปัจจุบัน ซึ่งพระแก้วดอนเต้านี้ได้ถูกอัญเชิญมาที่วัดพระแก้วชมพู (ชื่อเดิมของวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม) ด้วยต่อมาพระแก้วดอนเต้าถูกเคลื่อนย้ายมาที่วัดพระธาตุลำปางหลวงอย่างเงี้ยบๆ เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 สำหรับสาเหตุที่พระแก้วดอนเต้าถูกย้ายไปวัดพระธาตุลำปางหลวง สันนิษฐานว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับช่วงเวลานั้น ฝ่ายกรุงเทพฯ พยายามรวบรวม เคลื่อนย้ายพระพุทธรูปสำคัญของเมืองต่างๆ ไปไว้ที่กรุงเทพฯ ทำให้เกิดกระแสทั้งในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชุมชนชาวเมืองร่วมมือกันเคลื่อนย้ายพระพุทธรูปเพื่อซ่อนปกปิดไว้ (สุรพล คำวิหกุล, 2539: 204)

องค์พระแก้วดอนเต้า ทำจากหินหยกสีเขียว เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ ศิลปะเชียงแสนที่ได้รับอิทธิพลจากสุโขทัย ขนาดหน้าตักกว้าง 6.5 นิ้ว สูง 8 นิ้ว พระเศียรไม่มีเม็ดพระศกเพราะใช้เป็นโครงสร้างสำหรับรองรับเครื่องรวม ซึ่งทำแยกออกไปต่างหาก ทรงครองจีวรห่มเฉียง สันนิษฐานว่าน่าจะเกี่ยวเนื่องกับช่วงเวลานั้น ฝ่ายกรุงเทพฯ พยายามรวบรวม เคลื่อนย้ายพระพุทธรูปสำคัญของเมืองต่างๆ ไปไว้ที่กรุงเทพฯ ทำให้เกิดกระแสทั้งในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชุมชนชาวเมืองร่วมมือกันเคลื่อนย้ายพระพุทธรูปเพื่อซ่อนปกปิดไว้ (สุรพล คำวิหกุล, 2539: 204)

พระหยก (จำลอง) วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เนื่องจากพระแก้วดอนเต้าที่ตามตำนานสร้างที่วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ได้ย้ายไปประดิษฐานที่วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง และในอดีตเมื่อปี พ.ศ. 1979-2011 พระแก้วมรกต (พระพุทธรูปหามณีรัตนปฏิมากร) ก็เคยประดิษฐานอยู่ทำให้วัดพระแก้วดอนเต้า ก็ได้ย้ายไปประดิษฐานในจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้วัดพระแก้วดอนเต้าไม่มีพระแก้วให้ชาวบ้านกราบไหว้บูชา ประมาณปี พ.ศ. 2501 พระมหาอุ้น สุมังคโล เจ้าอาวาสในขณะนั้น จึงได้รับ พระแก้วหยกสีเขียว ขนาดหน้าตักกว้าง 6 นิ้ว สูง 8 นิ้ว จากวัดสุทัศนเทพวราราม มาประดิษฐานที่วัดพระแก้วดอนเต้า ปัจจุบัน ประดิษฐานที่อาคารสมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช เปิดให้ประชาชนเข้ากราบสักการะได้ทุกวัน และในช่วงเทศกาลสงกรานต์ พระเณรของวัดก็ได้อัญเชิญมาสรงน้ำขมิ้นส้มป่อยตามประเพณีเป็นประจำทุกปี

พระแก้วหยกเชียงใหม่ หรือ “พระพุทธรูปเฉลิมสิริราช” ประดิษฐาน ณ วัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องด้วยมีมหามงคลสมัยในบ้านเมืองหลายประการ คือ พ.ศ. 2534 พระธาตุเจดีย์หลวงครบ 600 ปี ในวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2534 จังหวัดเชียงใหม่ครบ 700 ปี และวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2539 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) ทรงครองราชสมบัติครบ 50 ปี คณะสงฆ์วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ที่มีพระธรรมดิลก (จันทร์ กุสโล) เจ้าอาวาสเป็นประธาน พร้อมด้วยศรัทธาประชาชนชาวเชียงใหม่ จึงได้ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ เมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2537 ให้สร้างพระพุทธรูปหยก

ประดิษฐานไว้ ณ ชุ่มจรจะนำมาขตะวันออกพระธาตุเจดีย์หลวง ที่พระพุทธรูปมหาณีนรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) เคยประดิษฐานอยู่(สำนักศิลปากรที่ 7 น่าน, 2551: 109) สร้างเสร็จสมบูรณ์เมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2525 จะเห็นได้ว่า การสร้างพระหยกนั้นมีเหตุผลหนึ่งของการสร้าง คือ สร้างเพื่อสถาบันกษัตริย์

องค์พระแก้วหยกเชียงใหม่สลักจากหยกสีเขียวชั้นดีจากประเทศแคนาดา ขนาดหน้าตักกว้าง 52 ซม. สูง 70 ซม. เป็นพระพุทธรูปแบบสิงห์ 3 ปางสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาซ้อนทับพระหัตถ์ซ้าย วางบนพระเพลา พระเมาลีตูม เม็ดพระศกขมวดกันหอย สังฆาฏิลึกและยาวพาดพระอังสาถึงพระนาภี สังฆาฏิด้านพระปฤษฎางค์พาดลงถึงพระอาสน์พาดลงถึงพระอาสน์ในลักษณะประทับนั่งทับชายสังฆาฏี (ประชาสัมพันธ์จังหวัดเชียงใหม่, 2538: 26)

3) แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดพระพุทธรูปหยกในล้านนา

จากการศึกษาพระพุทธรูปหยกล้านนาในวัดทั้ง 4 แห่ง และจากบทสัมภาษณ์ของท่านเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส เรื่องแนวทางการอนุรักษ์พระพุทธรูปหยก ตลอดจนการสืบทอด และปัญหาอุปสรรคของการอนุรักษ์ พอที่จะจัดกลุ่มประเด็นแนวทางการอนุรักษ์พระพุทธรูปหยกล้านนา ออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

(1) การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ถึงคุณค่า และอันสืบส่งของการบูชาพระพุทธรูปหยกล้านนาผ่านสื่อต่าง ๆ โลกปัจจุบันได้มีการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารให้เหมาะสม ทันสมัย เข้าถึงประชากรกลุ่มต่างๆ ได้มากกว่าในอดีต สื่อสิ่งพิมพ์เช่นหนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ ตำรา ที่เป็นรูปเล่ม กำลังลดจำนวนและความนิยมลงเรื่อย ๆ มีการนำสื่อสิ่งพิมพ์มาทำเป็นสื่อดิจิทัล แม้กระทั่งหนังสือ หรือนิตยสารในอดีตที่มีคุณค่าต่างๆ ก็ถูกนำมาแปลงให้เป็นเอกสารดิจิทัล รวมทั้งหนังสือ นิตยสารที่ได้เขียนเรื่องพระพุทธรูปหยกล้านนาไว้หลายเล่มก็เป็นแหล่งข้อมูลที่ทำให้ผู้อ่านได้เห็นคุณค่าของพระพุทธรูปหยกล้านนา หากวัดที่มีพระพุทธรูปหยกล้านนามีการรวบรวมไว้ที่เดียวกันให้หาอ่านและศึกษา ก็จะเป็นนวัตกรรมที่ดียิ่ง

นอกจากนี้ สื่อวิทยุ โทรทัศน์ ก็มีรายการที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปหยกล้านนา และมีการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ เช่น เจ้าอาวาสวัดที่มีพระพุทธรูปหยกล้านนา เจ้าหน้าที่หรือมัคคุเทศก์ของวัด หรือการสัมภาษณ์นักวิชาการประวัติศาสตร์และโบราณคดี นอกจากนี้จะช่วยประชาสัมพันธ์ได้กว้างขวางมากขึ้น สำหรับประชาชนที่อาจไม่ถนัดสื่อออนไลน์ แต่ชอบฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ จะได้รับทราบและเห็นคุณค่าเช่นกัน

ประการสุดท้าย คือสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ ซึ่งหลายวัดในปัจจุบันก็มีการเปิดสื่อออนไลน์ของวัด เพื่อการประชาสัมพันธ์เรื่องราว และกิจกรรมต่าง ๆ ก็สามารถให้

เป็นช่องทางให้ข้อมูลว่าวัดนี้มีพระพุทธรูปหยกที่มีคุณค่าสูง มีประวัติความเป็นมาอย่างไร ตลอดจนเชิญชวนให้มากราบสักการะพระพุทธรูปหยกที่วัด เพื่อจะได้อานิสงส์อย่างไรบ้าง

(2) การจัดสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหยกล้านนาที่เหมาะสม เนื่องจากพระพุทธรูปหยก เป็นหินสีที่มีค่าสูง นำมาแกะสลักเป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะงดงาม บางองค์เป็นตัวแทนของพระแก้วมรกต (พระพุทธรูปหามณีรัตน์ปฏิมากร) ซึ่งเคยประดิษฐานที่วัดเป็นเวลายาวนาน จึงมีคุณค่าทางด้านจิตใจต่อประชาชน และมีความศักดิ์สิทธิ์เป็นอันมาก สถานที่ประดิษฐานและการดูแลสม่าเสมอจึงเป็นเรื่องสำคัญ

สถานที่ควรเป็นที่โล่ง โปร่ง สว่าง ไม่ร้อนจนเกินไป ป้องกันการแตกร้าว มีการทำความสะอาดพระพุทธรูปให้สะอาด และเงางามอยู่เสมอ เหมาะสมกับการเป็นพระพุทธรูปหยกล้านนาที่ศักดิ์สิทธิ์และทรงคุณค่า รวมทั้งความปลอดภัยทั้งจากภัยธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว ไฟไหม้ หรือจากการโจรกรรม มีป้ายบอกชื่อพระพุทธรูปหยกล้านนา ประวัติพอสังเขป และคำบูชาไว้บริเวณที่ประดิษฐาน

อย่างไรก็ตาม วัดอาจพิจารณาความสมดุลระหว่างการเข้าถึงของประชาชน เมื่อเข้ากราบไหว้บูชา กับความปลอดภัยจากการโจรกรรม เช่น การทำกรงล้อมพระพุทธรูปอันงดงามและมีคุณค่า ประชาชนเข้าถึงได้ยาก ว่าเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร โดยอาจเปิดประชาพิจารณ์รับฟังความคิดเห็นของประชาชนร่วมด้วย

(3) การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ให้ผู้คนเห็นความสำคัญ รับทราบถึงคุณค่า และอานิสงส์ของการบูชาพระพุทธรูปหยกล้านนา เช่น วัดที่มีพระพุทธรูปหยกล้านนาทั้งสี่วัด อาจร่วมมือกันในการจัดกิจกรรม “สัปดาห์บูชาพระพุทธรูปหยกล้านนา” “ตามรอยประวัติศาสตร์ พระพุทธรูปหยกล้านนา”

(4) การสร้างเครือข่ายทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธรูปหยกล้านนา เช่น การจัดเสวนาเรื่องพระพุทธรูปหยกล้านนา เพื่อให้โอกาสนักวิชาการของสถาบันการศึกษา นักวิชาการอิสระ นักประวัติศาสตร์และโบราณคดี ของประเทศไทย และต่างชาติที่สนใจ ได้ร่วมเสวนา เป็นการเปิดโลกทัศน์ และแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่น่าเชื่อถือ และความเชื่อของผู้คนที่เคารพ ศรัทธา ซึ่งหากมีผู้เข้าร่วมการเสวนาที่กว้างขวางและหลากหลาย อาจได้ข้อสรุปในเรื่องประวัติศาสตร์ของพระพุทธรูปหยกล้านนาบางองค์ที่ยังคลุมเครือ และมีความเห็นที่ขัดแย้งกันอยู่ในปัจจุบันก็เป็นได้

อภิปรายผล

เคยมีผู้เชื่อว่ามีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธกาล แต่จากการ

ตรวจสอบหลักฐานทั้งหมดในอินเดีย ไม่พบว่ามีพระพุทธรูปอยู่ในสมัยนั้น สันนิษฐานว่า เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่ ก็ไม่จำเป็นต้องสร้างพระพุทธรูปมาเคารพบูชา แม้ว่าหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานไปแล้ว ก็ยังมีพระสงฆ์ที่เป็นพระอรหันต์ที่พระพุทธเจ้าทรงผนวชให้เป็นศูนย์รวมจิตใจและศรัทธาอยู่มาก มาจนสมัยที่ชนชาติกรีกเข้ามาบูรณาอินเดีย พระพุทธรูปองค์แรกเกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้ามิลิท หรือเมเนนเดออร์ที่ 1 ชาวกรีกที่มาครอบครองแคว้นคันธารราชูร์ ชาวกรีกนิยมสร้างรูปเทพเจ้าหรือบุคคลสำคัญไว้เป็นที่เคารพ เมื่อเข้ามาอยู่ในอินเดีย บางส่วนที่หันมานับถือพุทธศาสนา ก็สร้างพระพุทธรูปขึ้นมาเป็นที่บูชาสักการะ ทำให้เกิดความนิยมสร้างพระพุทธรูปในหมู่พุทธศาสนิกชน และชนอินเดียทั่วไปในยุคนั้น ในภาพรวม ประวัติและพัฒนาการการสร้างพระพุทธรูปในพระพุทธศาสนาที่ได้ศึกษาค้นคว้า ก็มีความสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมา เช่นงานวิจัยของพรศิลป์ รัตนชูเดช (พรศิลป์ รัตนชูเดช, 2551: บทคัดย่อ) พบว่าอาณาจักรล้านนาสมัยราชวงศ์มังราย ได้รับอิทธิพลความเจริญหลายด้าน รวมทั้งพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทจากอาณาจักรศรีวิชัยที่รุ่งเรืองอยู่ในดินแดนนี้มาก่อน คติการสร้างพระพุทธรูปภูมิตัวดินเหนียว ได้รับการสืบทอดมาด้วยและมีการจารึกลงเป็นลายลักษณ์อักษรตัวธรรมล้านนาลงบนคัมภีร์ใบลานปรากฏเป็นหลักฐานประกอบคติการสร้างพระพุทธรูปภูมิตัวดินเหนียวแทรกอยู่ในตำนานและวรรณคดีของล้านนากับของไทยลื้อและไทยใหญ่ที่เป็นเพื่อนบ้าน และมีความเจริญอยู่ร่วมยุคสมัยเดียวกัน ทำให้ทราบว่ากลุ่มเผ่าไทยในยุคนี้มีความเชื่อในอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปภูมิตัวดินเหนียวและมีการลงรัก ทาชาด ปิดทอง ที่พระพุทธปฏิมาดินเหนียวเมื่อสร้างเสร็จแล้วด้วย ซึ่งก็คล้ายกับตำราสร้างพระดินเหนียวของอินเดียที่ระบุว่ามีการลงสีตกแต่งประติมากรรมที่สร้างเสร็จแล้วเพื่อความงดงามอันสมบูรณ์ ตำนานประวัติศาสตร์ไทยลื้อถึงกับระบุว่า พระพุทธเจ้าได้มีพุทธดำรัสแก่พุทธบริษัทโดยตรงให้สร้างพระพุทธรูปภูมิตัวดินเหนียวไว้กราบไหว้แทนพระองค์เมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว

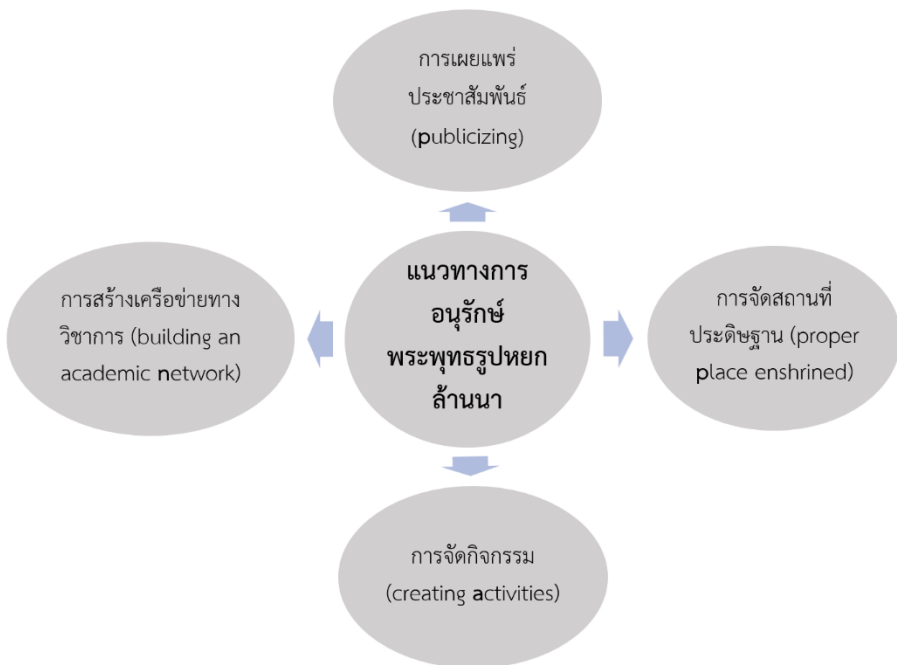
พระแก้วมรกต หรือพระพุทธรูปมหาเมณีรัตนปฏิมากร ซึ่งปัจจุบันประดิษฐาน ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีประวัติเคยถูกอัญเชิญไปประดิษฐานที่วัดในจังหวัดเชียงราย จังหวัดลำปาง และจังหวัดเชียงใหม่ วัดพระแก้ว จังหวัดเชียงรายจึงดำริให้สร้างพระหยกเชียงราย (พระพุทธรูปนาคกร นวติวีสานุสรณ์มงคล) ขึ้นมาทดแทน เพื่อให้ประชาชนกราบไหว้บูชา เป็นศูนย์รวมจิตใจ ส่วนวัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ก็มีการสร้างพระหยกเชียงใหม่ (พระพุทธรูปเฉลิมสิริราช) ขึ้นมาเช่นกัน ในสองวัดดังกล่าว คติการสร้างพระหยกยังเกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์อีกด้วย ส่วนวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม จังหวัดลำปางซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกตอยู่ถึง 32 ปี ก็เคยมีพระแก้วดอนเต้าประดิษฐานมาก่อน แต่คติการสร้าง มิได้เกี่ยวข้องกับพระแก้วมรกต และเมื่อพระแก้วดอนเต้าถูกอัญเชิญไปที่วัดพระธาตุลำปางหลวงจนถึงปัจจุบัน ทางวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดา

รามก็ยังมีพระพุทธรูปหยกองค์จำลอง เป็นตัวแทน เพื่อให้ประชาชนสักการบูชา เนื่องจากหินหยกเป็นหินมีค่า สีเขียวคล้ายคลึงกับมรกต มีความสวยงามและทนทาน จึงมีการสร้างพระพุทธรูปหยกขึ้นมา โดยคติการสร้างพระพุทธรูปหยกในล้านนาก็มีความคล้ายคลึงกับคติการสร้างพระพุทธรูปที่สร้างจากสำริด จากงานวิจัยของกิตติยา อุทวิ (กิตติยา อุทวิ, 2550: บทคัดย่อ) เรื่อง “ความเชื่อและคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปภูมิลำเนาในล้านนา” และคติความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปไม้ จากงานวิจัยของ สายันต์ ไพรชาญจิตร์ (สายันต์ ไพรชาญจิตร์, 2545: บทคัดย่อ) เรื่อง “การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีการทำบุญด้วยการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่าน” พบว่าชาวน่านและพุทธศาสนิกชนชาวไทยโดยทั่วไปมีความเชื่อว่าการสร้างพระพุทธรูปนอกจากจะเป็นพุทธานุชา และสืบพระศาสนาแล้ว ในปัจจุบันยังมีผู้นิยมสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นการบำเพ็ญกุศลสืบอายุด้วย

พระพุทธรูปหยกล้านนา มีความหมายต่อจิตใจของชาวล้านนาและชาวไทยเป็นอย่างมาก เป็นที่เคารพสักการบูชา จึงควรมีแนวทางการอนุรักษ์พระพุทธรูปหยกล้านนาอย่างครอบคลุม เป็นระบบ เพื่อดำรงคุณค่า และอันติสงส์ของการบูชา กิตติกรณ บำรุงบุญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางอนุรักษ์พุทธประติมากรรมทวารวดี” พบว่าชุมชนท้องถิ่นในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือเน้นบทบาทและวิถีชาวบ้านที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของท้องถิ่น จึงส่งผลให้ชาวบ้านตระหนักและมีแนวคิดที่จะอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิม จึงเสนอแนะว่า แนวทางการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถานควรเป็นกระบวนการจัดการโดยชุมชน ผ่านการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดตั้ง การจัดเวทีระดมความคิดเห็น โดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม มีการสร้างเครือข่าย และเน้นการดูแลทรัพยากร วัฒนธรรม และศิลปกรรม ให้มีการจัดการแบบรวมศูนย์ ชาวบ้านมีโอกาในการทำงานด้านการอนุรักษ์ร่วมกับนักวิชาการ (กิตติกรณ บำรุงบุญ, 2561: บทคัดย่อ) พระครูใบฎีกาศักดิ์ด้นัย สุนตจิตโต (เนตรพระ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี” ได้ขอเสนอแนะว่าพระสงฆ์ควรเป็นกำลังหลักในการดูแลเสนาสนะของวัด จึงต้องมีความรู้เรื่องการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุของวัดเป็นอย่างดี มีการจัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ในการอนุรักษ์ และเผยแพร่ความรู้ให้แพร่หลายแก่ประชาชน อีกทั้งยังต้องสร้างจิตสำนึกระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับพระสงฆ์ เพื่อให้ความช่วยเหลือตามความต้องการของประชาชน (พระครูใบฎีกาศักดิ์ด้นัย สุนตจิตโต (เนตรพระ), 2563: บทคัดย่อ) ผลงานวิจัยครั้งนี้ จึงได้เสนอแนวทางเป็นสี่ประการ คือ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ถึงคุณค่าและอันติสงส์ของการบูชา การจัดสถานที่ประดิษฐานที่เหมาะสม การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ให้ผู้คนเห็นความสำคัญและรู้คุณค่า และการสร้างเครือข่ายวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธรูปหยกล้านนา

องค์ความรู้จากงานวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับพระพุทธรูปหยกในล้านนา ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่มีคติการสร้าง เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับพระพุทธรูปมหายานนิกายวัชรยาน อันเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ งดงามคู่บ้านคู่เมืองไทยมานาน แต่ยังไม่เคยมีผู้ศึกษาแนวนี้มาก่อน และแนวทางการอนุรักษ์พระพุทธรูปหยกในล้านนา ซึ่งหากนำไปใช้จริง ก็จะสามารถรักษาและเสริมทิวให้เจริญงอกงามขึ้น ตามความหมายของคำว่า “อนุรักษ์” ตามแนวคิดในทางพระพุทธศาสนาที่ว่า “รักษาและเสริมทิวสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว และทำสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญงอกงาม เพิ่มทิวยิ่งขึ้นไปจนไพบุลย์ ซึ่งเป็นฐานคิดในการอนุรักษ์งานศิลปกรรมที่เนื่องในพระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา” ซึ่งองค์ความรู้จากงานวิจัย คือแนวทางการอนุรักษ์พระพุทธรูปหยกในล้านนา สามารถทำได้สี่มิติ คือ PPAN ได้แก่ Publicizing การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์, Proper place enshrined การจัดสถานที่ประดิษฐานที่เหมาะสม, creating Activities การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ให้เห็นความสำคัญและคุณค่า และ building an academic Network การสร้างเครือข่ายทางวิชาการ

แผนภูมิ 1 แนวทางการอนุรักษ์พระพุทธรูปหยกในล้านนา

สรุป

พระพุทธรูปหยกล้านนาที่ได้ศึกษาในงานวิจัยนี้ มีคติการสร้างที่ชัดเจนอยู่สององค์คือพระแก้วหยกเชียงราย วัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย และพระแก้วหยกเชียงใหม่ วัดเจติยหลวงวรวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการสร้างเพื่อเป็นองค์แทนของพระพุทธรูปมณีรัตน์ปฐมมาร ซึ่งเคยประดิษฐานอยู่ แต่ได้ถูกอัญเชิญไปวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว ประชาชนจึงได้เคารพบูชา นอกจากนี้ คติการสร้างยังเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่วนพระแก้วดอนเต้า ซึ่งปัจจุบันประดิษฐานที่วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง มีคติการสร้างที่ไม่ปรากฏชัดเจน พบทั้งเป็นตำนานและข้อมูลจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีซึ่งยังไม่สามารถสรุปได้แน่ชัด ส่วนพระแก้วหยกจำลองที่ประดิษฐาน ณ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม จังหวัดลำปาง เป็นองค์จำลองเพื่อทดแทนพระแก้วดอนเต้าที่ถูกย้ายไปยังวัดพระธาตุลำปางหลวง จากการวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์พระพุทธรูปหยกล้านนา ผู้วิจัยนำเสนอได้เป็น 4 แนวทาง คือ 1) การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ถึงคุณค่าและอันสงส์ของการบูชาพระพุทธรูปหยกล้านนาผ่านสื่อต่าง ๆ 2) การจัดสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหยกล้านนาที่เหมาะสม 3) การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ให้ผู้คนเห็นความสำคัญ รับทราบคุณค่าและอันสงส์ของการบูชาพระพุทธรูปหยกล้านนา และ 4) การสร้างเครือข่ายทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธรูปหยกล้านนา ซึ่งวัดทั้งสี่แห่งนี้ สามารถนำแนวทางทั้งสี่ประการดังกล่าวไปปรับใช้ตามความเหมาะสม เพื่อเป็นการอนุรักษ์พระพุทธรูปหยกให้อยู่คู่บ้านคู่เมือง เป็นที่เคารพบูชาของพุทธศาสนิกชนสืบไป

บรรณานุกรม

- กิตติกรณ บำรุงบุญ. (2561). แนวทางการอนุรักษ์พุทธประติมากรรมทวารวดี. **รายงานการวิจัย**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- กิตติยา อุทวิ. (2550). ความเชื่อและคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาสำริดในล้านนา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูใบฎีกาศักดิ์ดิษฐ์ สนั่นจิตโต (เนตรพระ). (2563). การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ ทางพระพุทธศาสนา ของวัดในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2556). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 26). กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.

- พระมหาสมจินต์ สมมาปญโณ. (2558). **กำเนิดและพัฒนากาแพงพระพุทธรูป**. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2563, จาก <http://www.mcu.ac.th/article/detail/502>.
- พรศิลป์ รัตนชูเดช. (2551). ศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประชาสัมพันธ์จังหวัดเชียงใหม่. (2538). **สมโภช 600 ปีพระธาตุเจดีย์หลวง**. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- ประพันธ์ กุลวินิจฉัย. (2555). วิเคราะห์เรื่องพระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธ. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณ 2500**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2563). **พระพุทธรูป**. สืบค้นเมื่อ 27 มีนาคม 2564. จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/พระพุทธรูป>.
- ศักดิ์ รัตนชัย. (2516). “ประวัติพระแก้วดอนเต้า” หนังสือแนะนำนครลำปาง ฉบับอนุสรณ์การแข่งขันกีฬาเขต 5 พ.ศ. 2516. ลำปาง: ม.ป.พ.
- สายันต์ ไพรชาญจิตร. (2545). การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีการทำบุญด้วยการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่าน. **รายงานการวิจัย**. คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- แสง มนวิฑูร. แปล. (2550). **ชินกาลมาลีปกรณ์**. กรุงเทพมหานคร : ไร่ไทยเพรส.
- สุรพล ดำริห์กุล. (2539). **แผ่นดินล้านนา**. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ.
- สำนักศิลปากรที่ 7 น่าน. (2551). **วัดพระธาตุลำปางหลวง บูรณะระเบียงคด กุฏิพระแก้ว และหอไตร**. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.

การพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติด ในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่

The Developing of Rehabilitation for the Drug Patients in Thanyarak Chiang Mai Hospital

มณฑิรา เมธา

ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์, สหัททยา วิเศษ

Montira Maytha,

Tipaporn Yesuwan, Sahathaya Wiset

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: montirabee@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ 2) เพื่อพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและกึ่งโครงสร้าง คัดเลือกเฉพาะเจาะจง จำนวน 34 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาเพื่อสร้างรูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติด

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า 1) การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่มีการบริหารงานตามโครงสร้างของส่วนกลาง ขั้นตอนการรักษาโดยการคัดกรอง ประเมินความรุนแรง บำบัดรักษา ฟื้นฟูสมรรถภาพ ประเมินผลและติดตามผล การฟื้นฟูสมรรถภาพ (1) การลดอันตรายจากการใช้ยาเสพติด (2) ครอบครัวยุติการใช้ยา (3) การบำบัดฟื้นฟูผู้ป่วยนอก Matrix Program และ (4) การบำบัดฟื้นฟูเข้มข้นทางสายใหม่ ไม่ได้มุ่งเน้นแก้ไขภาวะจิตใจ ครอบครัวยุติการใช้ยา ยังไม่ทำให้เข้าใจผู้ป่วยและไม่สามารถดูแลขณะอยู่ในสังคม เป็นสาเหตุหลักที่ผู้ป่วยกลับไปเสพติดซ้ำ 2) การพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยเป็นขั้นตอนการนำรูปแบบปัจจุบันมาวิเคราะห์หาสาเหตุสำคัญที่ทำให้กลับไปเสพติด พบว่าสาเหตุหลักคือ ภาวะจิตใจของผู้ป่วยและรูปแบบครอบครัวบำบัด

นำข้อสรุปสู่เวทีสนทนากลุ่มเพื่อพัฒนารูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยที่เหมาะสม 3) รูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดใหม่คือธรรมาบำบัดตามหลักธรรมสัมมปปธาน 4 เพื่อฝึกจิตใจให้เพียรพยายาม มุ่งมั่นตั้งใจทำดี อดทนต่อสิ่งยั่วยู่ และอบรมความรู้ครอบครัว ให้สามารถดูแลผู้ป่วยไม่หวนกลับไปเสพยา

คำสำคัญ: การพัฒนา, การฟื้นฟูสมรรถภาพ, ผู้ป่วยยาเสพติด, โรงพยาบาลชัยภูมิ เชียงใหม่

Abstract

This research article has the following objectives: 1) To study the rehabilitation of drug addicts at Thanyarak Chiang Mai Hospital. 2) To develop the rehabilitation of drug addicts at Thanyarak Chiang Mai Hospital. 3) To present a model for the rehabilitation of drug addicts at Thanyarak Chiang Mai Hospital based on Buddhist principles.

The results of the research found that 1) The rehabilitation of the drug patients in Thanyarak Chiang Mai Hospital has shown that the administration is orderly performed by a centralized structure. The treatment processes are done by screening, the severity assessment, the treatment, the rehabilitation and lastly the evaluation and following-up after the treatment. The rehabilitation's model: (1) Harm reduction, (2) Family therapy, (3) Matrix Program, and 4) FAST model. Does not focus on improving the mental state. The family therapy model was unable to make understanding the patient and unable to take care of the patient to society. It is the main reason why patients have to return to addict the drug. 2) The rehabilitation development for the drug patients was performed on the step in bringing the current of rehabilitation to be analyzed. The found main causes were that the patient's mental state and the family therapy model. After that, the conclusions were brought to the group discussion to develop the suitable rehabilitation model. 3) The rehabilitation model for drug addicts, has given the Dhamma Therapy Model using the Four Sammapadhana (right exertions) Principles in order to the mental rehabilitation development, a practice of perseverance, determining to do good, resistance

to temptation and training families being able to take care of patients having never returned to be addicted.

Keywords: Developing, Rehabilitation, The drug patients, Thanyarak Chiang Mai Hospital.

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ประสบปัญหายาเสพติดมาอย่างยาวนานเช่นเดียวกับหลายประเทศทั่วโลก ดังสถานการณ์ปัญหาการลักลอบนำเข้ายาเสพติดที่ยังไม่ลดระดับความรุนแรงลงในปีงบประมาณ 2564 มีการกุ่มคดียาเสพติดรายสำคัญ 345 คดีของกลางยาบ้า 176.44 ล้านเม็ด เฮโรอีน 1,328 กิโลกรัม ไอซ์ 11,984 กิโลกรัม คีตามีน 880 กิโลกรัม เอ็กตาซี 28,720 กิโลกรัม กัญชา 33,885 กิโลกรัม และโคเคน 16.3 กิโลกรัม พื้นที่ชายแดนภาคเหนือยังเป็นพื้นที่นำเข้าหลัก (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม, 2564 : 17) นอกจากนี้ยังปรากฏข่าวร้ายด้านพฤติกรรมของผู้ที่เสพยาเสพติดทั้งที่มีอาการคลุ้มคลั่งทำร้ายคนในครอบครัวและคนอื่นได้รับบาดเจ็บ บางรายพิการ บางรายชีวิต การฆ่า ช่มชืด การจับตัวประกัน การลักขโมยทรัพย์สินเพื่อให้ได้เงินไปซื้อยาเสพติด พฤติกรรมของผู้ติดยาเสพติดทำให้ครอบครัว ชุมชน สังคม เกิดความหวาดระแวง กลัวจะถูกทำร้าย และยังเป็นบุคคลที่เป็นอันตราย ไม่เป็นที่ยอมรับจากคนในสังคม จากรายงานของศูนย์อำนวยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงสาธารณสุข ระบบข้อมูลการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดของประเทศ จำนวนผู้ป่วยที่เข้ารับการบำบัดรักษาทั้งประเทศในปีงบประมาณ พ.ศ. 2562-2564 จำนวน 257,745, 217,587 และ 167,551 ราย ตามลำดับ (ศูนย์อำนวยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงสาธารณสุข, 2564 : 1) ทั้งระบบสมัครใจ ระบบบังคับบำบัดและระบบต้องโทษ โดยอาศัยพระราชบัญญัติประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564 หมวด 4 กองทุนป้องกันปราบปราม และแก้ไขปัญหายาเสพติด 1) ส่งเสริมและสนับสนุนการป้องกัน ปราบปราม บำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพ (ราชกิจจานุเบกษา พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด, 2564 : 49) ช่วยให้สถานพยาบาลได้มีบทบาทที่ชัดเจนในการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยเพื่อช่วยแก้ปัญหาทั้งตัวผู้เสพ ครอบครัวและชุมชนให้ปลอดภัยจากยาเสพติด

โรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ สังกัดกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข มีหน้าที่บำบัดรักษาฟื้นฟูผู้ป่วยจากยาและสารเสพติด ยึดระบบการบริหารจัดการโดยมีเป้า

หมาย ทำให้การแพทย์ด้านยาและสารเสพติดของประเทศมีคุณภาพและมาตรฐานในระดับสากล มุ่งเน้นด้านการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ โดยมีรูปแบบการบำบัดรักษา 2 รูปแบบ คือ ผู้ป่วยนอกและผู้ป่วยใน มีทั้งหมดอยู่ 4 ขั้นตอนคือ 1. การเตรียมการ 2. การบำบัดรักษา 3. การฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ และ 4. การติดตามดูแลหลังจากบำบัดรักษา จากสถิติของโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2562-2564 มีจำนวนผู้ติดฝิ่นและเฮโรอีนเข้ารับการบำบัดรักษาจำนวน 724, 521 และ 384 ราย และพบว่าผู้ป่วยที่กลับไปเสพติซ้ำจำนวน 50, 36 และ 34 คิดเป็นร้อยละ 6.91, 6.72 และ 8.85 ตามลำดับซึ่งมีแนวโน้มสูงขึ้น (รายงานประจำปี โรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่, 2564 : 1) โรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ได้พยายามดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ตลอดจนรูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจเพื่อมุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ป่วยให้ดีขึ้น แต่ก็ยังพบว่าผู้ป่วยที่ผ่านกระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพแล้วยังกลับไปเสพซ้ำสูง ถือได้ว่าเป็นจุดอ่อนและจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรหาวิธีในการแก้ไข เนื่องจากการติดยาเสพติดจะทำให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นอันตรายต่อสังคมและประเทศชาติ ปัจจุบันมีการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้ในการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยให้รู้จักตนหรือมีสติ/สมาธิ ควบคุมตนเองได้หรือมีศีลและการพัฒนาตนหรือมีปัญหา (วัชรวิ มีศิลป์และพระศรีวิญาณภรณ์, 2563 : 92) แต่โรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ยังไม่มี การศึกษาการนำหลักธรรมเข้ามาช่วยในการฟื้นฟูสมรรถภาพ

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ โดยการศึกษารูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อค้นหาจุดอ่อนและประเด็นสาเหตุสำคัญที่เป็นสาเหตุทำให้ผู้ป่วยยาเสพติดกลับไปเสพซ้ำ และได้นำมาพัฒนาหารูปแบบที่เหมาะสมเพื่อฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดที่เข้ามาบำบัดรักษาในโรงพยาบาลธัญญารักษ์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่
- 2) เพื่อพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่
- 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ระเบียบวิธีวิจัย

1) รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research)

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง โดยแบ่งเป็น 6 กลุ่ม คือ 1) ผู้ป่วยติดยาเสพติดประเภทฝิ่นและเฮโรอีน จำนวน 10 คน 2) ครอบครัวผู้ป่วยเสพติดประเภทฝิ่นและเฮโรอีน จำนวน 5 คน 3) กลุ่มเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ จำนวน 10 คน 4) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติด จำนวน 6 คน 5) ผู้นำชุมชนที่มีผู้ป่วยเข้ารับการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพ จำนวน 2 คน 6) พระสงฆ์ที่มีประสบการณ์ในการฟื้นฟูสมรรถภาพทางจิตใจผู้ป่วยยาเสพติด ได้แก่ พระวิชัย วิชโย เจ้าอาวาสวัดหนองปิ่นเจียง หมู่ 7 ตำบลชี้เหล็ก อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

3) พื้นที่ในการวิจัย โรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ เลขที่ 182 ม.7 ต.ชี้เหล็ก อ.แมริม จ.เชียงใหม่

4) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม

5) การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยได้ดำเนินงานปฏิบัติการหารูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติด ศึกษาข้อมูลเอกสารและสัมภาษณ์ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนารูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในปัจจุบัน ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ป่วยยาเสพติด จัดเวทีสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญเพื่อขอความเห็นในประเด็นวิเคราะห์หาแนวทางในการพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติด สรุปแนวทางพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ พัฒนารูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดจากรูปแบบปัจจุบัน และดำเนินการพัฒนาให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้ป่วยยาเสพติด นำเสนอรูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดเพื่อนำไปทดลองใช้ในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่

6) การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการจัดบันทึกข้อมูล การถอดเทปสัมภาษณ์ รวมถึงภาพถ่าย ทำการจัดระบบหมวดหมู่ เพื่อสรุปประเด็นเกี่ยวกับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่และการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยมุ่งเน้นศึกษาเนื้อหาของการสัมภาษณ์ในส่วนของรูปแบบต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ เพื่อสรุปวิธีการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติด การพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาล

ธัญญารักษ์เชียงใหม่ และนำองค์ความรู้มาสร้างเป็นรูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่

ผลการวิจัย

1) การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ โรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่มีการบริหารงานที่สอดคล้องกับนโยบายของกรมการแพทย์อย่างชัดเจนสู่จุดมุ่งหมายคือการมีสุขภาพดีของประชาชนและสังคมปลอดภัยจากยาเสพติด การบำบัดรักษาผู้ป่วยเป็นไปตามมาตรฐานมีขั้นตอน ดังนี้

1) การคัดกรอง การคัดกรอง ถือเป็นกระบวนการที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นขั้นตอนแรกของการเข้าสู่กระบวนการรักษาเพื่อคัดกรองปัญหาเบื้องต้นทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม รวมถึงวิเคราะห์ความรุนแรงและจำแนกระดับการใช้ยาเสพติดและให้ผู้เข้ารับการรักษาได้รับการดูแลรักษาที่เหมาะสม ได้มาตรฐาน เกิดความรวดเร็วและปลอดภัย

2) การประเมินความรุนแรงจากการใช้ยาเสพติด ช่วยให้สามารถวางแผนการดูแลช่วยเหลือผู้ป่วยได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับระดับความรุนแรง และปัญหาต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ประเมินระดับความรุนแรงของการติดสารเสพติดทุกชนิด และภาวะแทรกซ้อนที่เกิดขึ้น ครอบคลุมอย่างเป็นองค์รวมด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ

3) การบำบัดด้วยยา การบำบัดด้วยยาเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เป็นการเตรียมความพร้อมทั้งด้านสภาพร่างกาย จิตใจ ให้กับผู้ป่วยในการเลิกยาเสพติดเพื่อให้ผู้ป่วยที่มีอาการขาดยาหรืออาการเป็นพิษจากการใช้ยาเสพติดได้รับการบำบัดรักษาด้วยยา ให้การรักษาภาวะวิกฤตฉุกเฉินจากการใช้ยาและสารเสพติด อาการแทรกซ้อนทางด้านจิตเวช รวมทั้งการป้องกันความเสี่ยงอันตรายจากอาการขาดยาหรืออาการถอนพิษยา

4) การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ซึ่งถือเป็นหัวใจของการบำบัดรักษาที่ช่วยให้ผู้ป่วยเลิกสารเสพติดหรือมีคุณภาพที่ดีขึ้น วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถกลับคืนสภาพร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็งและมั่นคง มีพฤติกรรมที่ไม่เสี่ยงต่อการกลับไปใช้ยาเสพติดสร้างความเดือดร้อนให้คนในสังคม

5) การประเมินผลการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพ ทั้งมิติด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ด้านสังคมและคุณภาพชีวิตเพื่อให้ผู้ผ่านการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพได้รับการดูแลแบบองค์รวม สามารถกลับไปอยู่ร่วมกับครอบครัวและชุมชนได้อย่างปกติ

6) การติดตามหลังการบำบัดรักษาเพื่อประเมินปัญหาด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม ปัจจัยเสี่ยงการใช้ยาเสพติด ป้องกันการกลับไปเสพติดซ้ำมีคุณภาพชีวิตที่

ดีและอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยมีรูปแบบในการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติด ปัจจุบันมีดังต่อไปนี้

(1) การลดอันตรายจากการใช้ยาเสพติด (Harm Reduction)

การลดอันตรายจากการใช้ยาเสพติดเป็นการลดความเสี่ยงหรืออันตรายที่จะเกิดจากการใช้ยาเสพติด เป็นวิธีการที่ยืดหยุ่นยึดความพร้อมของผู้ป่วยเป็นสำคัญ ผู้ป่วยที่ยังไม่สามารถเลิกยาเสพติดได้ให้มีการลดปริมาณยาเสพติด เปลี่ยนวิธีการเสพจากวิธีฉีดเป็นสูบ เพื่อลดอันตรายที่จะเกิดจากการแพร่เชื้อโรคทางกระแสเลือดด้วยชุดบริการที่สามารถช่วยลดความเสี่ยงต่างๆ การให้ความรู้ให้คำปรึกษาและให้คำแนะนำ รวมถึงการฝึกทักษะการป้องกันการกลับไปเสพยาเสพติด การบำบัดรักษา มีการให้บริการด้านสุขภาพกายและจิต การป้องกันโรคร่วมทางกายและจิตใจ แต่ผู้ป่วยบางรายมีจิตใจอ่อนแอ ไม่เข้มแข็ง ตั้งใจจะเสพปริมาณน้อย แต่ไม่สามารถควบคุมตัวเองได้ พบสิ่งกระตุ้นและพลั้งเผลอไปเสพซ้ำ และได้รับเชื้อโรคที่เป็นอันตรายต่อตนเอง

(2) ครอบครัวบำบัด (Family Intervention)

การนำครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วมในการบำบัดรักษา มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของสมาชิกครอบครัว โดยมีหลักการสำคัญคือปัญหาเสพติดเป็นปัญหาของทั้งครอบครัว มิใช่ปัญหาของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง การให้ความรู้ครอบครัว การให้คำปรึกษาครอบครัว การสร้างสัมพันธ์ภาพและตกลงร่วมกันในการวางแผนแก้ไขปัญหาร่วมกัน เกิดสายใยแห่งรักของคนในครอบครัว แต่ครอบครัวยังไม่มีความรู้ ไม่เข้าใจผู้ป่วยไม่สามารถช่วยเหลือได้ ทำให้ผู้ป่วยหวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ

(3) การบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยนอกรูปแบบการบำบัดความคิดและพฤติกรรม : Matrix Program

รูปแบบนี้ใช้ระยะเวลาในการบำบัดรักษา 4 เดือน ผู้ป่วยสามารถเรียนรู้และฝึกทักษะต่างๆ ตามโครงสร้างของรูปแบบและรายละเอียดที่แสดงขั้นตอนการทำกลุ่มอย่างชัดเจน คือ การให้คำปรึกษารายบุคคล การฝึกทักษะการเลิกยา ระยะเริ่มต้น การฝึกทักษะการป้องกันการกลับไปเสพซ้ำ ครอบครัวศึกษา สามารถนำไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่สามารถหยุดยาเสพติดได้ ด้วยระยะเวลาที่นานทำให้ผู้ป่วยและครอบครัวไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง

(4) การบำบัดฟื้นฟูแบบเข้มข้นทางสายใหม่ FAST Model

เป็นการบำบัดฟื้นฟูที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมจำลองให้

ใกล้เคียงกับการใช้ชีวิตประจำวัน ใช้เวลานาน 4 เดือน ผู้ป่วยจะได้รับมอบหมายบทบาทหน้าที่ต่างๆให้มีความรับผิดชอบมากขึ้นตามลำดับ ฝึกสำรวจตนเองยอมรับผู้อื่น เกิดความมั่นใจในการใช้ชีวิตอยู่ในสังคม ให้ครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วม การฝึกทักษะการแก้ไขปัญหา มีกิจกรรมทางเลือกให้ได้เรียนรู้การฝึกอาชีพ ด้วยระยะเวลาทำให้ผู้ป่วยและครอบครัวไม่สามารถเข้ารับการรักษาได้อย่างต่อเนื่อง

2) การพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์ เชียงใหม่

การพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์ เชียงใหม่ต้องพัฒนารูปแบบตามความต้องการและมีประโยชน์กับผู้ป่วยที่เข้ารับการฟื้นฟูให้ได้มากที่สุด โดยการนำรูปแบบปัจจุบันมาพัฒนาและนำมาใช้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ ซึ่งมีกระบวนการพัฒนาตามขั้นตอนคือ ศึกษารูปแบบที่ใช้ในปัจจุบันว่ามีความสอดคล้องตามที่ผู้วิจัยได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่ที่ให้การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยและดำเนินการบูรณาการรูปแบบที่ขาดหายไปเข้ามาดำเนินการเพิ่มเติมเข้าไปใหม่ให้ได้ซึ่งรูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น นำผลการศึกษารูปแบบปัจจุบันจากข้อบกพร่องหรือจุดอ่อนมาปรึกษาหาแนวทางในการฟื้นฟูสมรรถภาพ นำผลการวิเคราะห์เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อได้วิธีการจัดรูปแบบที่สามารถเป็นแนวทางในการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยที่สมบูรณ์และชัดเจนมากขึ้น เป็นแนวทางการพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยแบบใหม่ ซึ่งได้ข้อสรุปในการพัฒนาสู่รูปแบบใหม่นั้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ในรูปแบบปัจจุบันจากเอกสารและการสัมภาษณ์พบข้อมูลที่สามารถดำเนินการพัฒนาในด้านเนื้อหาบางส่วนที่สามารถแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมได้ โดยโรงพยาบาลได้ดำเนินการเป็นขั้นตอนที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาของผู้วิจัยได้ นำข้อมูลในการพัฒนาใหม่มาดำเนินการเพื่อสอดแทรกในรูปแบบปัจจุบันตามความต้องการตามที่ได้สัมภาษณ์จากผู้ป่วย ครอบครัว เจ้าหน้าที่ พระ และผู้นำชุมชน ผู้วิจัยได้นำรูปแบบปัจจุบันเป็นพื้นฐานในการเริ่มต้นของการปฏิบัติและนำข้อมูลที่ได้มาเสริมสร้างสอดแทรกเพื่อให้ได้การพัฒนาที่ต่อยอดให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3) รูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์ เชียงใหม่ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

รูปแบบการนำหลักธรรมเข้ามามีบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตใจให้ผู้ป่วยมีความเข้มแข็งอดทน มีความเพียรพยายามที่จะต่อสู้กับสิ่งชั่วร้ายที่จะทำให้กลับไปเสพยาเสพติดซ้ำตามหลักธรรมสัมมปธาน 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมในการฟื้นฟูจิตใจให้เข้มแข็ง ประกอบ

ด้วย (1) สังวรปธาน คือ ความเพียรเพื่อไม่ทำอกุศลใหม่ ยาเสพติด เป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย ผู้เสพยาเสพติดถือว่ากระทำผิดกฎหมาย และผิดศีลธรรม ทำสิ่งไม่ดีงามเป็นอกุศล นอกจากตัวผู้ป่วยเองเกิดความทุกข์ ครอบครัวยังไม่สบายใจ เป็นทุกข์ ผู้ป่วยที่มีความเพียรพยายามที่จะไม่ทำสิ่งที่ไม่ดีงาม ระมัดระวัง ตั้งใจ เมื่อเห็นหรือคิดถึงยาเสพติด ได้มีการสำรวจระวังกาย ทำใจให้เข้มแข็ง อดทน อดกลั้นไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติด (2) ปหานปธาน คือ ความเพียรเพื่อละอกุศลเก่า ผู้ป่วยที่เคยเสพยาเสพติด และมีความพยายามที่จะเลิกเสพยาเสพติด ที่เป็นเหตุให้ตัวเอง ครอบครัว สังคม เตือนร้อน เป็นการละบาปที่เคยทำไว้ให้หมดสิ้นไปเสีย (3) ภาวนापธาน คือ ความเพียรเพื่อทำกุศลใหม่ เป็นการสร้างคุณงามความดีให้เกิดขึ้น ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด (4) ออนุรักษนาปธาน คือ ความเพียรเพื่อเพิ่มพูนกุศลเก่า การพยายามเพิ่มพูนความดีงามให้มากยิ่งขึ้นไม่กลับไปเสพยาเสพติดซ้ำอย่างต่อเนื่อง ด้วยความตั้งมั่นและกระทำในความดีให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นจนประสบความสำเร็จในการเลิกยาเสพติดไปอย่างถาวร ในลักษณะกิจกรรมดังนี้

จัดทำโครงการอบรมพิเศษ “ธรรมบำบัดตามหลักธรรมสัมมปธาน 4” โดยนิมนต์พระนักเทศน์ มาอบรมให้ความรู้และฝึกปฏิบัติตามหลักธรรมสัมมปธาน 4 เริ่มจากการสวดมนต์ ให้ความรู้ความเพียรพยายามที่จะเลิกยาเสพติดซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดีหรือเป็นบาป การเสพยาเสพติดเป็นการกระทำที่ผิดศีลธรรม ผิดกฎหมาย การฝึกปฏิบัติสมาธิ วิปัสสนากรรมฐาน ทำจิตให้มีความเข้มแข็งอดทน เรียนรู้ที่จะทำจิตใจให้มีความเพียรที่จะนั่งสมาธิฝึกสติเพื่อการพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพจิตใจ พยายามที่จะเลิกยาเสพติดและไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ ตามหลักสัมมปธาน 4 ที่กล่าวถึงความเพียร 4 อย่าง คือ

(1) สังวรปธาน คือ ความเพียรเพื่อไม่ทำอกุศลใหม่ เพียร พากเพียรตั้งใจเพียรระวัง การสำรวจระวังเมื่อตาเห็นสิ่งกระตุ้นที่จะทำให้กลับไปเสพยาเสพติด หูได้ยินเสียงเพื่อนที่ชักชวนให้ไปเสพยาเสพติด จมูกได้กลิ่นหอมของยาเสพติด ลิ้นได้ลิ้มรสในการเสพยาเสพติด ไม่ให้บาปหรืออกุศลที่ผู้ป่วยเคยเสพยาเสพติดเกิดขึ้นภายในจิตใจ กำจัดความเกียจคร้าน สนับสนุนกำลังกาย ทำใจให้เข้มแข็งอดทน โดยให้ฝึกกิจกรรม “การฝึกวิปัสสนากรรมฐาน” ให้จิตอยู่ที่ลมหายใจเข้า ออก เป็นต้น เป็นการฝึกไม่ให้จิตใจออกแวกไปกับสิ่งกระตุ้น

(2) ปหานปธาน คือ ความเพียรเพื่อละอกุศลเก่า เพียรละการเสพยาเสพติด ขจัดความต้องการในใจที่อยากจะไปเสพยาเสพติด ขจัดความวิตกกังวลในใจที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดสิ้นไปเสีย โดยให้ผู้ป่วยเข้าร่วมกิจกรรม “การฝึกทักษะปฏิเสธ” ให้สามารถปฏิเสธที่จะไม่กลับไปเสพยาเสพติดอีก

(3) ภาวนาปธาน คือ ความเพียรเพื่อทำกุศลใหม่ เพียรพยายามสร้างพฤติกรรมใหม่ที่ไม่ไปเสพยาเสพติดในครั้งใหม่ เพียรพยายามในการทำความดี โดยให้ผู้ป่วยเข้าร่วมกิจกรรม “บำเพ็ญประโยชน์” ปัด กวาด เช็ดถู ล้างห้องน้ำที่วัดหนองปันเจียง ฝึกทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

(4) อนุรักษนาปธาน คือ ความเพียรเพื่อเพิ่มพูนกุศลเก่า เพียรรักษาและส่งเสริมในกุศลธรรมหรือความดีที่เกิดขึ้นแล้วในจิตใจ ให้ตั้งมั่น และกระทำในความดีให้เจริญงอกงามไปพลุลยยิ่งขึ้นไป โดยให้ผู้ป่วยเข้าร่วม กิจกรรม “ร้อยลูกปัด” ให้มีจิตใจที่ตั้งมั่นในคุณงามความดี จดจ่อในการร้อยลูกปัดให้ได้สายสร้อยลูกปัดที่มีความงดงาม แทนที่จะหวนกลับไปเสพยาเสพติด มีสมาธิให้กระทำความดีให้สำเร็จ

หลักธรรมสัมมัตตปธาน 4 สร้างผู้ป่วยให้มีความเข้มแข็งทางจิตใจ อดทน พากเพียรที่จะต่อสู้กับอุปสรรคที่เป็นสิ่งชั่วร้ายกระตุ้นให้เกิดความอยากยาเสพติด ทำให้สามารถหลีกเลี่ยงไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1) วิธีการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่

การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ พบว่าระบบโครงสร้างการบริหารงานของโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่เป็นไปตามโครงสร้างที่ได้รับมอบหมายจากส่วนกลางกระบวนการให้บริการในขั้นตอนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยแม้ว่าผู้ป่วยจะผ่านวิธีการฟื้นฟูที่มีอยู่ซึ่งเป็นไปตามมาตรฐานการบำบัดฟื้นฟูแล้วก็ตาม แต่จากการวิเคราะห์แล้วเห็นว่าผู้ป่วยมีความต้องการด้านจิตใจ อยากให้จิตใจตนเองเข้มแข็ง อดทน ต้องการกำลังใจจากครอบครัว ครอบครัวไม่มีความรู้ ความเข้าใจผู้ป่วยยาเสพติด ขาดการประสานความช่วยเหลือจากผู้นำชุมชน ที่จะมีส่วนประสานความช่วยเหลือทั้งที่พักอาศัย การอาชีพ แหล่งทุนสนับสนุนการศึกษา เป็นต้น ผู้ป่วยเกิดความไม่มั่นใจในการจะเข้าไปสู่ชุมชน สังคม มีภาวะเครียด ขาดอาชีพ สังคมไม่ค่อยยอมรับ ขาดการยับยั้งชั่งใจจึงหวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ

สอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระมหาธนกร กตปุญโญ และคณะ, 2562 : 774-785) ได้ศึกษา พุทธวิธีในการดำเนินการบำบัดผู้เสพยาเสพติดของสถานพักฟื้นวัดถ้ำกระบอก พบว่า ปัญหาสังคมส่วนใหญ่แล้วจะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากความต้องการอยาก

ทดลอง การชักชวนของกลุ่มเพื่อนหรือมากไปกว่านั้นเป็นการหลงผิดของตัวเอง มีการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพทั้งกาย จิต อารมณ์ สังคมและจิตวิญญาณของผู้ป่วย การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพใช้แนวคิดหลักของครอบครัวบำบัด กล่าวคือการใช้ความอบอุ่นโดยเอาครอบครัวมาเป็นบาทฐานของความบำบัด

2) การพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่

การพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ ได้มาซึ่งนโยบายและความต้องการของผู้ป่วย ครอบครัว ชุมชน ให้ผู้ป่วยมีความสำนึกว่าการเสพยาเสพติดเป็นสิ่งผิดกฎหมาย มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดี โดยการจัดอบรมระยะสั้นได้ทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม การส่งเสริมให้มีการวางแผนชีวิต ผู้ป่วยต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวางแผนชีวิต มีเป้าหมายที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่ทำให้เสริมคุณค่าในตนเอง เสริมแรงบวกให้กับตนเอง มีแหล่งเงินทุนสนับสนุน จากครอบครัว ชุมชน เรียนรู้จากความผิดพลาดในอดีตและปรับตัวเองใหม่ เกิดความเชื่อมั่นและมีแรงบันดาลใจที่จะดำรงอยู่โดยไม่พึ่งพาสยาเสพติด การส่งเสริมด้านอาชีพตามความถนัดของผู้ป่วยมีอาชีพที่เป็นทางเลือกไม่พึ่งคนอื่น ไม่เป็นภาระครอบครัวและสังคม การบูรณาการกิจกรรมอบรมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การควบคุมอารมณ์ อดทน เพียรพยายามที่จะลด ละ เลิกยาเสพติด สิ่งที่ไม่ดีหรือสิ่งที่เป็นบาป การฝึกจิตให้มีความเข้มแข็งตามหลักของธรรมสัมปธาน 4 เพื่อการพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพจิตใจ เกิดความละเอียดใจเกรงกลัวต่อบาป พยายามที่จะเลิกยาเสพติดด้วยตนเองและไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ การอบรมความรู้ครอบครัวเป็นการช่วยให้ครอบครัวมีความรู้ในการดูแลช่วยเหลือผู้ป่วยอย่างต่อเนื่อง ให้กำลังใจผู้ป่วยไม่หวนกลับไปเสพยาซ้ำ อยู่ร่วมกับคนในครอบครัวและสังคมได้อย่างปกติสุข

สอดคล้องกับงานวิจัย (นิตยา ฤทธิ์ศรี และศุภลักษณ์ จันทาญ, 2563 : 77-87) ได้ศึกษา การพัฒนารูปแบบการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดแบบบูรณาการในโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม กล่าวว่า รูปแบบการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดแบบบูรณาการ โดยการสร้างบริบทแห่งครอบครัวขึ้นใหม่ให้มีกฎ โครงสร้าง และระบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกว่าเดิม ผู้ให้คำปรึกษาไม่ได้มุ่งที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเฉพาะผู้ที่ถูกระบุว่ามีปัญหา แต่จะช่วยให้ทั้งครอบครัวทำหน้าที่ได้ดีกว่าเดิม การช่วยเหลือด้านอาชีพ การศึกษา แหล่งทุน เป็นการส่งเสริมรายได้ การศึกษา มีเงินลงทุนที่จะนำไปประกอบอาชีพที่ตนเองถนัดและชอบ โดยการมีส่วนร่วมช่วยเหลือจากองค์กรต่างๆ ที่มี

ส่วนรับผิดชอบในชุมชน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานการศึกษา ฝีมือแรงงาน พัฒนาสังคม ศูนย์ฟื้นฟูสภาพทางสังคม เป็นต้น เพื่อสนองต่อความต้องการของผู้ป่วย ทำให้ผู้ป่วยไปต่อได้ มีการมีงานทำ และไม่มีเวลาว่างที่จะหวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ มีคุณค่าในตนเองมากยิ่งขึ้น การลงพื้นที่ในการเยี่ยมบ้าน เป็นการติดตามความเป็นอยู่หลังได้รับการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพ และช่วยเหลือแก้ไขปัญหาต่างๆ ของผู้ป่วยแต่ละรายในอนาคต

3. รูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์ เชียงใหม่

รูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์ เชียงใหม่ พบว่า การที่จะดำเนินการพัฒนาหารูปแบบที่เหมาะสมกับผู้ป่วยที่เข้ารับการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพในโรงพยาบาลนั้นจากรูปแบบที่มีอยู่ในปัจจุบันจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงในส่วนที่จำเป็นและมีประโยชน์ต่อผู้ป่วย เพื่อการพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ในรูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์ เชียงใหม่ พบว่า สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการที่ทำให้ผู้ป่วยยาเสพติดกลับไปเสพยาซ้ำคือ กระบวนการในด้านจิตใจของผู้ป่วยเอง ตลอดจนครอบครัวของผู้ป่วยที่มีแต่ความรักแต่ไร้ความเข้าใจในผู้ป่วยยาเสพติด การที่ผู้ป่วยจะผ่านจากอุปสรรคจะต้องมีการบูรณาการร่วมกันระหว่างโรงพยาบาล ครอบครัวชุมชน และตัวผู้ป่วย ผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญได้ข้อสรุปร่วมกันว่า ควรเพิ่มรูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดตามหลักพุทธธรรม สัมมัตถะ 4 ในการฟื้นฟูผู้ป่วยยาเสพติด

สอดคล้องกับ (พระคันธสาราภิวังศ์, 2544 : 42-43) กล่าวว่า เพียรรักษาและตั้งใจส่งเสริมในกุศลธรรมให้เจริญงอกงามซึ่งสามารถนำมาจัดเป็นกระบวนการสำคัญการบำบัดและฟื้นฟูผู้ป่วยและสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระมหาธนกร กตปุญญ์ และคณะ, 2562 : 774-785) ศึกษา พุทธวิธีในการดำเนินการบำบัดผู้เสพยาเสพติดของสถานพักฟื้นวัด ถ้ากระบอก พบว่า การนำหลักธรรมมาเป็นแนวทางให้การบำบัดทั้งทางจิตใจคือการฝึกฝนอบรมจิตใจให้เข้มแข็งสามารถต่อสู้กับความรู้สึกฝ้ายอกุศลและทางกายนั้นตนเองเริ่มจากการรักษาศีล เพื่อขัดเกลาพฤติกรรม นำมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ดีงามเพื่อจัดปรับเตรียมสภาพชีวิตในการเข้าสู่สังคม

องค์ความรู้จากการวิจัย

การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดด้านจิตใจด้วยหลักธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้าในระยะการฟื้นฟูสมรรถภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะสามารถพัฒนาจิตใจของผู้ป่วยให้มีความเข้มแข็งสามารถต่อสู้กับสิ่งกระตุ้นและไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ คือ การบูรณาการกิจกรรมธรรมบำบัดตามหลักธรรมสัมมปปธาน 4 เป็นรูปแบบที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดเพื่อให้ผู้ป่วยไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ ครอบคลุม ชุมชนได้รับประโยชน์สูงสุด โดยได้องค์ความรู้ใหม่ในการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่ ดังนี้

จัดทำโครงการอบรมพิเศษ “ธรรมบำบัดตามหลักธรรมสัมมปปธาน 4” โดยนิมนต์พระนักเทศน์ที่มีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอดหลักธรรมสัมมปปธาน 4 มาอบรมและฝึกปฏิบัติตามหลักธรรมสัมมปปธาน 4 และให้เจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่เป็นวิทยากรกลุ่มเริ่มจากการสวดมนต์ ให้ความรู้ความเพียรพยายามในการเลิกยาเสพติด ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดีและเป็นบาป คนที่ไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดไม่ว่าจะเป็นผู้เสพยาเสพติดและหรือผู้ค้าขายยาเสพติด ถือเป็นการกระทำที่ผิดศีลธรรมและผิดกฎหมายทำความเดือดร้อนให้กับตนเอง ครอบครัวและสังคม สร้างการเรียนรู้ผ่านการฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดความพากเพียร พยายามทำความดี ละความชั่ว สิ่งไม่ดี โดยสามารถแบ่งฐานการฝึกปฏิบัติตามกิจกรรมเพื่อให้เกิดความเพียร 4 อย่างตามหลักสัมมปปธาน 4 ดังนี้

1) สังวรปธาน คือ ความเพียรเพื่อไม่ทำอกุศลใหม่ พากเพียรตั้งใจ เพียรระวังการสำรวมระวังเมื่อตาเห็นสิ่งกระตุ้นที่จะทำให้กลับไปเสพยาเสพติด หูได้ยินเสียงเพื่อนที่ชักชวนให้ไปเสพยาเสพติด จมูกได้กลิ่นหอมของยาเสพติด ลิ้นได้ลิ้มรสในการเสพยาเสพติด ไม่ให้บาปหรืออกุศลที่ผู้ป่วยเคยเสพยาเสพติดเกิดขึ้นภายในจิตใจ กำจัดความเกียจคร้าน สนับสนุนกำลังกาย ใจให้เข้มแข็งอดทน โดยให้ผู้ป่วยเข้าร่วมกิจกรรม “วิปัสสนากรรมฐาน” นั่งสมาธิหรือเดินจงกรม ให้จิตอยู่กับลมหายใจเข้า ออก ฝึกไม่ให้จิตใจออกแวกไปกับสิ่งกระตุ้น สำรวมจิตใจไม่ให้คิดถึงยาเสพติด ทำจิตใจให้มีความเข้มแข็งอดทน เรียนรู้ที่จะทำจิตใจให้มีความเพียรที่จะนั่งสมาธิเป็นเวลานาน อดทนต่อความเจ็บปวด เมื่อยล้า เหน็บขาขณะปฏิบัติ เพื่อฝึกจิตใจให้มีความพยายาม เช่นเดียวกับการฝึกจิตใจให้เข้มแข็งอดทนที่จะไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ

2) ปหานปธาน คือ ความเพียรเพื่อละอกุศลเก่า เพียรละการเสพยาเสพติด ขจัดความต้องการในใจที่อยากจะไปเสพยาเสพติด ขจัดความวิตกกังวลในใจที่จะพลั้งเผลอหวน

กลับไปเสพยาเสพติดที่เกิดขึ้นในใจให้หมดสิ้นไปเสีย โดยให้ผู้ป่วยเข้าร่วมกิจกรรม “การฝึกทักษะปฏิเสธ” สามารถปฏิเสธเพื่อนที่ชักชวนให้ไปเสพยาเสพติดได้ ไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดอีก ละสิ่งที่ไม่ดีออกไปจากตัวเอง

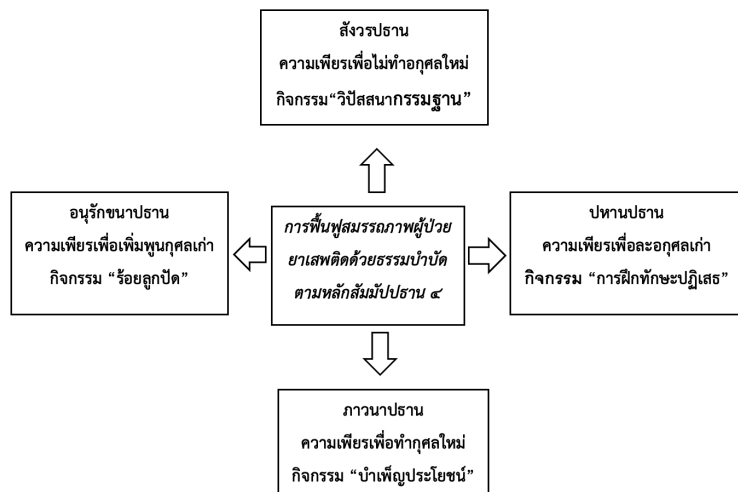
3) ภาวนาปธาน คือ ความเพียรเพื่อทำกุศลใหม่ เพียรพยายามสร้างพฤติกรรมใหม่ที่ไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดในครั้งใหม่ เป็นการสร้างความเพียรพยายามในการทำความดี โดยให้ผู้ป่วยเข้าร่วมกิจกรรม “บำเพ็ญประโยชน์” ปัด กวาด เช็ดถู ล้างห้องน้ำที่วัดหนองปันเจียง ฝึกทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ฝึกทำสิ่งดีเป็นกุศลครั้งใหม่และมีประโยชน์ต่อสังคม

4) อนุรักษนาปธาน คือ ความเพียรเพื่อเพิ่มพูนกุศลเก่า การมีพฤติกรรมที่ไม่ไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด การเพียรรักษาพฤติกรรมใหม่ที่ไปหวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นส่งเสริมในกุศลธรรมหรือความดีที่เกิดขึ้นให้ตั้งมั่น และกระทำในความดีให้เจริญงอกงามไพบุลย์ยิ่งขึ้นไป ปรับปรุงตนเองให้ก่อเกิดคุณงามความดี เพิ่มพูนพฤติกรรมที่ดีให้เกิดกับตนเอง โดยให้ผู้ป่วยเข้าร่วมกิจกรรม “ร้อยลูกปัด” ให้ผู้ป่วยมีจิตใจที่มุ่งมั่น ตั้งใจจดใจจ่อในการร้อยลูกปัดจนสำเร็จได้สายสร้อยลูกปัดที่มีความงดงาม สร้างความภูมิใจและความเชื่อมั่นในตนเองในการทำความดี เหนือเช่นการไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ

หลักธรรมสัมมัตถปธาน 4 สร้างผู้ป่วยให้มีความเข้มแข็งทางจิตใจ อดทน พากเพียรที่จะต่อสู้กับอุปสรรคที่เป็นสิ่งยั่วยุกระตุ้นให้เกิดความอยากยาเสพติด ทำให้สามารถหลีกเลี่ยงไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังนี้

สรุป

ผลการศึกษาวิจัยการพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาล อนุรักษ์เชียงใหม่ พบว่า ระบบโครงสร้างการบริหารงานของโรงพยาบาลอนุรักษ์ เชียงใหม่เป็นไปตามโครงสร้างที่ได้รับมอบหมายจากส่วนกลาง เจ้าหน้าที่ทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย การที่มีประมวลกฎหมายยาเสพติดฉบับใหม่เข้ามาซึ่งถือว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับเจ้าหน้าที่และผู้ป่วย โรงพยาบาลได้มีแนวทางในการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจอย่างต่อเนื่องโดยการอบรมให้เจ้าหน้าที่และผู้ป่วย ส่วนกระบวนการให้บริการในขั้นตอนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วย แม้ว่าผู้ป่วยจะผ่านวิธีการฟื้นฟูที่มีอยู่ซึ่งเป็นไปตามมาตรฐานการบำบัดฟื้นฟูแล้วก็ตาม แต่จากการวิเคราะห์แล้วเห็นว่าผู้ป่วยมีความต้องการด้านจิตใจ อยากให้จิตใจตนเองเข้มแข็ง อดทน ต้องการกำลังใจจากครอบครัว ครอบครัวไม่มีความรู้ ความเข้าใจ ผู้เสพยาเสพติด ขาดการประสานความช่วยเหลือจากผู้นำชุมชน ที่จะมีส่วนประสานความช่วยเหลือทั้งที่พิกออาศัย การอาชีพ แหล่งทุนสนับสนุน การศึกษา เป็นต้น ผู้ป่วยเกิดความไม่มั่นใจในการจะเข้าไปสู่ชุมชน สังคม มีภาวะเครียด ขาดอาชีพ สังคมไม่ยอมรับ ขาดการยับยั้งชั่งใจจึงหวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ การพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดในโรงพยาบาลอนุรักษ์เชียงใหม่โดยการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักธรรมสัมมปปธาน 4 เพื่อการพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพจิตใจ สร้างความเข้มแข็งในจิตใจ เกิดความละอายใจ เกรงกลัวต่อบาป พยายามที่จะเลิกยาเสพติดด้วยตนเองและไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ การสอดแทรกความรู้ให้กับครอบครัว ช่วยให้ครอบครัวมีความรู้ในการดูแลช่วยเหลือผู้ป่วยอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมความประพฤดี การปฏิบัติตัวให้เหมาะสม ให้กำลังใจผู้ป่วยไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ สามารถอยู่ร่วมกับคนในครอบครัวและสังคมได้อย่างปกติสุข การที่ผู้ป่วยจะผ่านจากอุปสรรคจะต้องมีการบูรณาการร่วมกันระหว่างโรงพยาบาล ครอบครัว ชุมชน และตัวผู้ป่วยเอง ผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญได้ข้อสรุปร่วมกันว่าควรเพิ่มรูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยยาเสพติดจากรูปแบบเดิมมี 4 รูปแบบ เป็น 5 รูปแบบคือการลดอันตรายจากการใช้ยาเสพติด ครอบครัวบำบัด การบำบัดฟื้นฟูผู้ป่วยด้วยการปรับความคิด และพฤติกรรม การบำบัดฟื้นฟูแบบเข้มข้นทางสายใหม่และธรรมบำบัดตามหลักพุทธธรรมสัมมปปธาน 4 ในการฟื้นฟูผู้ป่วยยาเสพติดด้านจิตใจให้เข้มแข็งสามารถต่อสู้กับความทุกข์ฝ่ายอกุศลเพื่อขัดเกลากุศลกรรมให้มีชีวิตที่ดีงามไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำและอยู่ร่วมกับคนในครอบครัวและสังคมได้อย่างปกติสุข

บรรณานุกรม

- นิตยา ฤทธิศรี และศุภลักษณ์ จันทาญ. (2563). การพัฒนารูปแบบการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดแบบบูรณาการในโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารโรงพยาบาลมหาสารคาม*. 17(1), 77-87.
- พระคันธสารากวีวงศ์. (2544). *โพธิปักขิยธรรม*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทบุญศิริการพิมพ์ จำกัด.
- พระมหาธนกร กตปุญโญ และคณะ. (2562). พุทธวิธีในการดำเนินการบำบัดผู้เสพยาเสพติดของสถานพักฟื้นวัดถ้ำกระบอก. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*. 6(4), 774-785.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2564). *พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. 2564*. เล่ม 138 ตอนที่ 73 ก หมวด 4 กองทุนป้องกัน ปราบปราม และแก้ไขปัญหายาเสพติด มาตรา 87.
- โรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่. (16 มีนาคม 2565). *รายงานสถิติผู้ป่วยประจำปีงบประมาณ 2562-2564*. แหล่งที่มา : <https://www.google.com/โรงพยาบาลธัญญารักษ์เชียงใหม่>.
- วัชรวิ มีศิลป์และพระศรีวินยาภรณ์. (2563) การศึกษาการดำเนินกิจกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด แอลกอฮอล์ด้วยฆราวาสธรรม. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*. 16(2), 92-102.
- ศูนย์อำนวยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงสาธารณสุข. (2564) *ระบบข้อมูลการบำบัดรักษา และฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดของประเทศ ปีงบประมาณ 2562-2564*.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม. (2564). *ผลการปราบปรามยาเสพติดทั่วประเทศ รายงานประจำปี 2564*.

วิเคราะห์การนำจริต 6 เพื่อพัฒนาอุปนิสัยบุคคล ที่ปรากฏในโหราศาสตร์

An Analysis of the Principles of a Caritas for Character Development Related to Astrology

พระครูสุภัทรวชิรานุกูล

Phakru Suphatrawachiranukul

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: wachiranukulsuphatra@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักจริต 6 และการพัฒนาอุปนิสัยบุคคลในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาหลักการพิจารณาอุปนิสัยบุคคลตามหลักโหราศาสตร์ 3) เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักจริต 6 กับโหราศาสตร์ในการพัฒนาอุปนิสัยบุคคล เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 3 กลุ่ม กลุ่มละ 27 ท่าน

ผลการวิจัยพบว่า 1) จริต คือ ความประพฤติของบุคคลที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมทางกาย วาจา และจิตใจ ในทางพระพุทธศาสนา จริตแบ่งเป็น 6 ประเภท ได้แก่ รากจริต โทสจริต โมหจริต วิตกจริต สัทธาจริต และญาณจริต แต่ละจริตมีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่แตกต่างกัน การเข้าใจจริตของแต่ละบุคคลจะช่วยให้สามารถพัฒนาอุปนิสัยบุคคลได้อย่างเหมาะสม 2) หลักการพิจารณาอุปนิสัยบุคคลตามหลักโหราศาสตร์ อาศัยหลักการทำนายจักรราศี จากการคำนวณการโคจรของดวงดาวและตำแหน่งดวงดาวขณะเกิด ใช้หลักเลขศาสตร์ในการให้ความหมายของตัวเลขแทนลักษณะนิสัยของบุคคลเพื่อใช้ทำนายอุปนิสัยพื้นฐานและพฤติกรรมของบุคคล ส่งผลต่อการให้คำแนะนำที่ถูกต้องและเหมาะสมกับจริตของแต่ละบุคคล 3) การประยุกต์ใช้หลักจริต 6 กับโหราศาสตร์ โหราจารย์ได้ให้คำแนะนำในการฝึกฝนพัฒนาอุปนิสัยบุคคลตามจริตของตน ดังนี้ (1) รากจริต ควรฝึกฝนการบุญสุนทาน รักษาศีล และเจริญสมาธิภาวนา เพื่อลดความโลภ (2) โทสจริต ควรฝึกฝนเจริญเมตตา เพื่อลดความโกรธ (3) โมหจริต ควรฝึกฝนเจริญสติ เพื่อลดความหลง

(4) วิตกจริต ควรฝึกฝนเจริญสมาธิ เพื่อลดความวิตกกังวล (5) สัทธาจริต ควรฝึกฝนเจริญปัญญา เพื่อเพิ่มความศรัทธา (6) พุทธิจริต ควรฝึกฝนการใช้หลักเหตุผล เพื่อเพิ่มความรอบคอบ และ (7) การฝึกฝนตามจริตของตนจะช่วยพัฒนาอุปนิสัยให้ดีขึ้น และนำไปสู่ความสุขความเจริญได้

คำสำคัญ: จริต 6, อุปนิสัย, โหราศาสตร์

Abstract

This research article has three objectives: 1) To study the Six Temperaments and the development of human character in Buddhism. 2) To study the principles of personality assessment according to astrology. 3) To analyze the application of the Six Temperaments and astrology in the development of human character. The research population consisted of 81 participants, divided into three groups of 27 each.

The research findings are as follows: 1) Temperament is the behavior of a person that is expressed as physical, verbal, and mental behavior. In Buddhism, temperament is divided into six types: Ràga-carita, Dosa-carita, Moha-carita, Vitakka-carita, Saddhà-carita, and Nàna-carita. Each temperament has different characteristics and behaviors. Understanding the temperament of each person will help to develop their character appropriately. 2) The principles of personality assessment according to astrology are based on the principles of zodiac prediction. By calculating the movement of the stars and their positions at birth, and using numerology to assign meanings to numbers that represent the characteristics of a person, it is possible to predict the basic personality and behavior of a person. This can lead to providing accurate and appropriate advice to each person's temperament. 3) The application of the Six Temperaments and astrology: Astrologers offer the following advice on how to develop human character according to their temperament: (1) Ràga-carita: Practice merit-making, morality, and meditation to reduce greed. (2) Dosa-carita: Practice loving-kindness to reduce anger. (3) Moha-carita: Practice mindfulness to reduce delusion. (4) Vitakka-carita:

Practice meditation to reduce anxiety. (5) Saddhà-carita: Practice wisdom to increase faith. (6) Nàna-carita: Practice the use of reason to increase prudence.

Keywords: Caritas, Character, Astrology

บทนำ

โหราศาสตร์ในยุคปัจจุบันนี้ให้ความสำคัญกับศาสตร์ด้านจิตวิทยาเป็นอย่างมาก ซึ่งบางครั้งเราจะพบว่า นักจิตวิทยาส่วนหนึ่งได้ใช้โหราศาสตร์เป็นเครื่องมือในการจูงใจให้บุคคลทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามหากกล่าวถึงเรื่องจริต เราจะพบว่า ในพระพุทธานามมีการจำแนกบุคคลเป็นประเภทต่างๆ ไว้มากไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ การสั่งสอนบุคคล ที่เรารู้จักกันดีคือเรื่อง “บัว 4 เหล่า” เป็นต้น นอกจากนี้ยังแบ่งบุคคลตามลักษณะนิสัย ซึ่งได้มีการกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ที่แบ่งบุคคลตามกิเลส 3 อย่าง คือ ราคะ โทสะ และโมหะเป็นจริต 6 อันได้แก่ ราคะจริต โทสะจริต โมหะจริต สัทธาจริต วิตักกจริต และพุทฺธจริต (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2542: 4) โดยในแต่ละจริต ก็จะมีลักษณะนิสัยที่แตกต่างกัน

นอกจากหลักโหราศาสตร์จะเป็นศาสตร์ที่เป็นหลักในการพยากรณ์ คือ ทำนายหรือคาดการณ์โดยอาศัยหลักวิชา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 757) เนื่องจาก “โหราศาสตร์” เป็นศาสตร์ที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานานหลายปี โดยวิชาโหราศาสตร์นั้น ถือว่าเป็นวิทยาการขั้นสูงที่มีประวัติความเป็นมาก่อนสมัยพุทธกาลหลายร้อยปี โดยเฉพาะประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นประเทศที่ได้ชื่อว่า เป็นต้นตำรับหรือเป็นต้นแบบที่สำคัญในเรื่องของโหราศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต และต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก

ถึงแม้การพยากรณ์ของนักโหราศาสตร์จะมีหลักในการพยากรณ์ที่แตกต่างกันไปตามศาสตร์ความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดและความรู้ความเชี่ยวชาญของแต่ละคน แต่ในความแตกต่างที่เหมือนกัน คือ การพยากรณ์ด้วยหลักวิชาโหราศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ใช้สำหรับพยากรณ์โดยอาศัยการเคลื่อนที่ของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดาวพระเคราะห์ต่างๆ ในระบบสุริยจักรวาล ที่ว่าด้วยนักษัตรวิทยาเกี่ยวกับเวลา และความรู้ทางด้านดาราศาสตร์ ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อชีวิตมนุษย์ตั้งแต่ถือกำเนิดมา โหราศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่ต้องอาศัยดาราศาสตร์เป็นหลักสำคัญในการพยากรณ์ (เทพย์ สาริกบุตร, 2511: 3) อย่างไรก็ตาม ในทางพระพุทธศาสนาได้มีการพยากรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553: 254) เช่นเดียวกัน เป็นพุทธวิสัย ทำนายจากพระญาณมิใช่ดวงดาว คือ การทำนายจากผลของการ

บำเพ็ญบารมีมา ซึ่งหากจะกล่าวถึงการพยากรณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาได้กล่าวเรื่องการพยากรณ์ไว้ในหลายแห่ง

ถึงกระนั้น ในสังคมไทย โหราศาสตร์ยังเป็นศาสตร์สำคัญที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อของคนไทย หรือในสังคมโลกของปุถุชนก็ยังขาดสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ กล่าวได้ว่าโหราศาสตร์ได้ถูกนำมาใช้ในลักษณะของการให้คำปรึกษา และการทำนายพยากรณ์ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์บ้านเมือง รวมถึงชะตาชีวิตของผู้ปกครองด้วย เช่น การสงครามครั้งนี้จะได้รับความชัยชนะหรือความพ่ายแพ้ การเพาะปลูกปีนี้จะได้ผลดีหรือไม่ ตลอดจนมีการกำหนดฤกษ์ยามในพิธีการต่างๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคนไทยส่วนใหญ่มีความผูกพันกับวัดและบ่อยครั้งที่คนส่วนใหญ่ไปวัด เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือไปหาพระสงฆ์เพื่อขอฤกษ์ยามในงานมงคลต่างๆ เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การบรรพชาอุปสมบท ฯลฯ เป็นต้น แต่ในยุคปัจจุบันนี้ โหราศาสตร์ไม่ใช่แค่เรื่องของการทำนายหรือการพยากรณ์เพื่อพิธีการต่างๆ แต่โหราศาสตร์ได้กลายมาเป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยได้ใช้เป็นที่พักเพื่อความมั่นคงทางจิตใจ และยึดเอามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต รวมไปถึงการนำหลักโหราศาสตร์มาใช้ในการวิเคราะห์จิตใจ 6 กับการพัฒนานิสัยของบุคคล เพื่อประโยชน์ในการสั่งสอนให้ถูกต้องตามจริตหรือนิสัยของแต่ละคน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงใช้การสื่อสารกับคนทั่วไปด้วยหลัก 4 ส. คือ 1) สันตัสสนา (แจ่มแจ้ง) หมายถึง อธิบายขั้นตอนของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่าย 2) สมทพนา (จงใจ) หมายถึง อธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาและความรู้สึกว่าจะต้องฝันให้ไกลและไปให้ถึง 3) สมุตเตชนา (แก้วักلاء) หมายถึง ปลูกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และมีความกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมายและ 4) สัมปหังสนา (ร่าเริง) หมายถึง สร้างบรรยากาศในแบบกัลยาณมิตร (ที.สี. (ไทย) 9/198/144) โดยมีวิธีการที่แตกต่างกัน ดังเช่นในเกสสูตร วันหนึ่งสารถิผู้ฝึกม้าชื่อนายเกสเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลถามว่า พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีฝึกคนอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงย้อนถามว่านายเกสมีวิธีฝึกม้าอย่างไร นายเกสกราบทูลว่า เขาใช้ 3 วิธี คือ วิธีนุ่มนวล วิธีรุนแรง วิธีผสมผสาน คือ มีทั้งนุ่มนวลและรุนแรง (อง.จตุกก. (ไทย), 21/111/132-134)

ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์จริต 6 กับการพัฒนาอุปนิสัยของบุคคลที่ปรากฏในโหราศาสตร์เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพบุคคล จึงเป็นแนวคิดที่น่าสนใจศึกษา และการวิเคราะห์หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทจะเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาหลักโหราศาสตร์ที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคลเชิงพุทธ เพราะเหตุที่โหราศาสตร์เป็นวิชาที่ได้รับความสนใจมากขึ้นในปัจจุบัน และมี

บทบาทอย่างมากในสังคมไทย ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรจะมีการศึกษาเรื่องโหราศาสตร์ที่นำไปใช้ในการพัฒนาบุคคลเชิงพุทธให้มีความเข้าใจ เพื่อชี้้นำให้มีความเชื่อในเรื่องนี้อย่างถูกต้อง โดยใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นกรอบอ้างอิงในพิจารณาข้อเท็จจริง โดยผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์และนำหลักพุทธธรรมมาอธิบายควบคู่กันกับหลักการพัฒนาบุคคลสมัยใหม่ เพื่อการประยุกต์ใช้หลักโหราศาสตร์ในการพัฒนาบุคคลเชิงพุทธที่ถูกต้องต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาหลักจริต 6 และการพัฒนาอุปนิสัยบุคคลในพระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อศึกษาหลักการพิจารณาอุปนิสัยบุคคลตามหลักโหราศาสตร์
- 3) เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักจริต 6 กับโหราศาสตร์ในการพัฒนาอุปนิสัยบุคคล

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) จากพระไตรปิฎก และอรรถกถา และรวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากหนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ และสื่อออนไลน์จากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ และการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง มีขอบเขตการศึกษา ดังนี้

- 1) ขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตของการศึกษาในครั้งนี้ แยกเป็น 3 ประเด็น คือ
  - (1) หลักจริต 6 และการพัฒนาอุปนิสัยของบุคคลในพระพุทธศาสนา
  - (2) หลักการพิจารณาอุปนิสัยของบุคคลตามแนวโหราศาสตร์
  - (3) การประยุกต์ใช้หลักจริต 6 กับคัมภีร์โหราศาสตร์ในการพัฒนาอุปนิสัยบุคคล

- 2) ขอบเขตด้านพื้นที่ ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีในเขตภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน

- 3) ขอบเขตด้านประชากร ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์กลุ่มที่ส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 3 กลุ่ม จำนวน 27 ท่าน ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 10 ท่าน 2) กลุ่มโหราจารย์ที่เป็นฆราวาส จำนวน 8 ท่าน และ 3) กลุ่มโหราจารย์ที่เป็นบรรพชิต จำนวน 9 ท่าน

ผลการวิจัย

1) หลักจริต 6 และการพัฒนาอุปนิสัยบุคคลในพระพุทธศาสนา

“จริต” นั้น มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีคำว่า “จร” ซึ่งแปลว่า “เที่ยวไป ประพฤติ” ต่างจากความหมายที่กล่าวถึงในพระไตรปิฎกที่ย่นย่อและกล่าวถึงโดยอ้อม ใน คัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรค ได้กล่าวถึง “จริต” ในลักษณะของค่านาม แยกเป็น 6 ประการคือ รากจริยา, โทสจริยา, โมหจริยา, สัทธาจริยา, พุทธิจริยา, และวิตกกจริยา ทั้งนี้ “จริต” หรือ “จริยา” หมายถึง ความประพฤติของบุคคลทั้งทางร่างกาย วาจา และจิตใจ รวมถึงลักษณะ นิสัย บุคลิกภาพ และพฤติกรรม

จากการวิจัยนี้ พบว่า “จริต” มีหลายลักษณะและมีการแบ่งประเภทต่างๆ ที่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล ทำให้ทราบว่า แท้ที่จริงบุคคลมีจริตหลายประการรวมกัน ตลอดจนมีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีจริตคล้ายๆ กัน ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงใช้ลักษณะจริตนี้เพื่อนำไปสั่งสอนและชี้แนะบุคคลเพื่อการบำเพ็ญทานและการเจริญปัญญา โดยทำให้เห็นถึงความแตกต่างของบุคคลที่สามารถบรรลุอรหัตตได้ 2 ประเภท คือ ผู้หลุดพ้นด้วยกำลังสมาธิ และผู้หลุดพ้นด้วยการเจริญกำลังปัญญา ทั้งนี้ ในทางปฏิบัติ จริต 6 ประการมีความหมายที่หลากหลายและซับซ้อน ซึ่งจะต้องถูกนำไปใช้ในทางที่เหมาะสมตามสภาพแวดล้อมและโอกาสต่างๆ ของแต่ละบุคคล

2) หลักการพิจารณาอุปนิสัยบุคคลตามหลักโหราศาสตร์

โหราศาสตร์มีความหมายในการทำนายและการพยากรณ์โชคชะตาของบุคคล และเหตุการณ์ต่าง ๆ ในระดับบุคคล สังคม และโลก โดยใช้การสังเกตการณ์เคลื่อนไหวของดาวพระเคราะห์ และแสงสว่างของดวงดาวกลางวันและกลางคืน โหราศาสตร์ไทยมีรากฐานมาจากอินเดียและถูกพัฒนาต่อยอดมาจนถึงปัจจุบัน มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์แสดงถึงการสืบทอดมาจากสมัยสุโขทัย และทางศาสนาพราหมณ์ในสมัยก่อนพุทธศาสนา การแบ่งประเภทโหราศาสตร์มีหลายแนวทาง เช่น โหราศาสตร์ภารตะ โหราศาสตร์ไทย โหราศาสตร์สากล โหราศาสตร์จีน และโหราศาสตร์ยูเรเนียน การทำนายโดยดูดวงชะตาบุคคล (Natal Astrology) จะใช้ข้อมูลวัน เดือน ปี เกิดของบุคคล และค่านวณตำแหน่งของดวงดาว ส่วนโหราศาสตร์ภาคพยากรณ์ใช้หลักการโคจรของดาวพระเคราะห์ และหลักการของโหราศาสตร์ในการคาดคะเนเหตุการณ์ วิชาโหราศาสตร์นี้มีรากฐานมาจากการสังเกตท้องฟ้าและบันทึกเหตุการณ์บนโลก เนื่องจากดาวเคราะห์ถูกคิดเป็นศูนย์กลาง โดยใช้จักรราศีเป็นทางเดินของดาว ส่วนการใช้ตัวเลขศาสตร์เน้นความเชื่อว่าชีวิตมนุษย์เกี่ยวข้องกับ

กับตัวเลข และดาวเคราะห์ที่มีความสัมพันธ์ โดยสัญลักษณ์ของดาวเคราะห์แทนคุณลักษณะต่าง ๆ ของบุคคล หลักการพยากรณ์ในโหราศาสตร์เน้นการคาดคะเนอย่างมีเหตุผล และใช้การโคจรของดาวพระเคราะห์ หลักการและวิธีการนี้ใช้การสังเกตและบันทึกไว้ตลอดประวัติศาสตร์ ในส่วนของหลักการพื้นฐาน การนับตัวเลขและคำนวณตำแหน่งของดาวเคราะห์ที่มีบทบาทสำคัญ ส่วนการพยากรณ์ในทางพระพุทธศาสนาเชื่อในกรรมและผลของกรรม และการให้ความหมายตามตัวเลขในชีวิตบุคคล

3) การประยุกต์ใช้หลักจริต 6 กับคัมภีร์โหราศาสตร์ในการพัฒนาอุปนิสัยบุคคล

การสังเกตและวิเคราะห์อุปนิสัยบุคคลตามหลักโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน โดยให้ความสำคัญกับปัจจัยทางจิตวิทยาที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมและบุคลิกลักษณะของบุคคล นักจิตวิทยาบางคนได้ใช้โหราศาสตร์เป็นเครื่องมือในการวัดบุคลิกลักษณะและสติปัญญาของบุคคล และนำมาใช้ในการให้คำปรึกษาทางจิตวิทยา โดยพิจารณาตำแหน่งดวงดาวที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะและพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ ในพระพุทธศาสนา, จิตวิทยา, และบุคลิกภาพมีความสัมพันธ์กันแน่น ๆ และพระพุทธศาสนาได้ทำการจำแนกบุคคลเป็นประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะต่าง ๆ และจริต 6 ประการ ได้แก่ รากจริต, โทสจริต, โมหจริต, สัทธาจริต, พุทธจริต, และวิตกกจริต ซึ่งแต่ละจริตมีลักษณะแตกต่างกัน

นอกจากนี้ โหราจารย์ได้ทำการประยุกต์ใช้หลักโหราศาสตร์ในการพัฒนาอุปนิสัยบุคคล โดยการให้คำแนะนำในการปรับปรุงลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของบุคคลที่ต่างกันตามจริต 6 ประการ ซึ่งคำแนะนำเหล่านั้นถูกแบ่งตามลักษณะนิสัยของแต่ละจริต และการสังเกตลักษณะทางรากจริต โทสจริต, โมหจริต, วิตกกจริต, สัทธาจริต, และพุทธิจริต, เพื่อให้ได้คำแนะนำที่เหมาะสม

ในท้ายที่สุด การสรุปถึงหลักการพิจารณาอุปนิสัยบุคคลตามหลักโหราศาสตร์ ถูกนำเสนอในรูปแบบของการวิเคราะห์โหราศาสตร์ทั้งจากดวงดาวและจากการผูกดวงตามวันเวลาเกิดของบุคคล โดยสามารถบ่งบอกถึงลักษณะนิสัย อารมณ์ และพฤติกรรม อีกทั้งการใช้เลขศาสตร์ในการวิเคราะห์ลักษณะนิสัยของบุคคล ก็ถูกนำเสนอโดยการกำหนดตัวเลขแทนดวงดาวที่มีความสัมพันธ์กับนักวิเคราะห์ เช่น 1 แทนดาวอาทิตย์ 2 แทนดาวจันทร์ ซึ่งจะช่วยให้ได้ข้อมูลที่มีความสอดคล้องกับจริตของแต่ละบุคคล ด้วยการวิเคราะห์ทั้งจากโหราศาสตร์และเลขศาสตร์คำแนะนำถูกนำเสนอเพื่อช่วยในการพัฒนาและปรับปรุงพฤติกรรมและนิสัยของบุคคลในทางที่ดีขึ้น

อภิปรายผล

ความหมายของจรีตนั้น ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเรื่องจรีตในพระไตรปิฎกมีกล่าวไว้น้อยมาก เพียงย่อย่อให้เข้าใจได้ง่ายเท่านั้น แต่ภายหลังได้มีการอธิบายเพิ่มเติมใน คัมภีร์วิสุทธิมรรค (พระพุทธโฆษาจารย์ แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาหิตยาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), 2557: 166 – 182) คัมภีร์วิมุตติมรรค (พระอุบติสสะเถระ, 2541: 55 – 62) คัมภีร์ปรมัตถทีปนี (พระญาณธชะ, 2552: 815, 822 - 824) แต่ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยเลือกนำมาเฉพาะ คัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรค และได้เสริมข้อมูลสำคัญที่พบในหนังสือที่มีนักปราชญ์คนสำคัญเขียนไว้เพิ่มเติม พบว่า “จรีต” นั้นมีรากศัพท์ของคำมาจากภาษาบาลีคำว่า จร แปลว่า เทียบไปประพตติ (พระมหาเทียบ สิริธรรมาภรณ์ (มาลัย), 2547: 210) ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์ปรมัตถทีปนี กล่าวถึงจรีต โดยใช้เป็นคำนาม โดยแสดงเป็นรูปคำเป็น รากจรียา โทสจรียา โมหจรียา สัทธาจรียา พุทธิจรียา และวิตกกจรียา จรีต หรือ จรียา 6 คือ ความประพตติปกติ, ความประพตติซึ่งหนักไปทางด้านใดด้านหนึ่งอันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดานหรือพฤติกรรมของคน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548: 189)

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงเรื่องของจรีตไว้อย่างย่อ ๆ เท่านั้น แต่ถ้าหากจะพิจารณาโดยละเอียดแล้ว คำโครงที่มาในเรื่องของจรีต นี้จะมีปรากฏรายละเอียดอยู่อีกมากในพระไตรปิฎก ซึ่งจะมีได้กล่าวถึงรายละเอียดเรื่องของจรีต โดยตรงแต่จะกล่าวถึงโดยอ้อม คือ จากเรื่องราวของพระอรหันตสาวกทั้งหลายที่ได้ตรัสรู้ธรรมใหม่ ๆ ได้ตรวจดูอุปนิสัยของสัตว์โลกแล้วทรงเห็นว่ายังมี บุคคลผู้ที่สามารถรู้ธรรมตามได้อีกมาก และหลังจากนั้นได้ออกเผยแผ่และประกาศพระศาสนาด้วยพระองค์เอง โดยทรงพิจารณาเลือกธรรมในการสั่งสอนสัตว์โลกให้เหมาะสมกับบุคคลนั้น จนบุคคลผู้นั้นได้บรรลุอรหันต์ อีกทั้งพระพุทธองค์ได้ให้ข้อสังเกตว่าบุคคลทั้งหลายในโลกนี้มีคบหากันเพราะมีธาตุ ที่ตรงกัน คือคนที่มีอุปนิสัย หรือจรีตที่คล้ายกันจะมากบหาสมาคมกัน และการแบ่งประเภทของการบรรลุอรหันต์ผลออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภท คือ (1) ผู้หลุดพ้นด้วยกำลังสมาธิ (ผู้ได้วิชา 3 อภิญญา 6 และ อุภโตภาควิมุตติ) (2) ผู้หลุดพ้นด้วยการเจริญกำลังปัญญา (ส.ส. (ไทย) 15/215/313) เรื่องนี้พอจะสรุปให้เห็นว่าบุคคลมี 2 ประเภท คือประเภทที่สามารถทำสมาธิได้จนถึงฌาน และเป็นผู้ที่ไม่สามารถทำฌานได้แต่หลุดพ้น ด้วยการเจริญปัญญามากกว่า ทั้ง 2 ประเภทนี้สามารถบรรลุธรรมเป็นอรหันต์ได้ แต่มีความแตกต่างกันตรงที่พวกแรกเมื่อสำเร็จจะมีความสามารถพิเศษที่สูงกว่า และในครั้งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ใหม่ ๆ ทรงเห็นว่าธรรมที่ทรงตรัสรู้เป็นของละเอียดและประณีต ยากที่จะมีผู้ใคร่รู้เห็นตาม จึงมี

พระทัยในการชวนชวนน้อยในการที่จะทรงประกาศธรรมของพระองค์ ครั้นสัทม์บตีพรหม ได้ทราบความนั้น จึงได้มากราบทูลอาราธนา ให้พระพุทธเจ้าได้โปรดแสดงธรรม พระพุทธองค์จึงทรงตรวจดูอุปนิสัยของสัตว์โลก แล้วจึงเห็นว่าสัตว์ทั้งหลายดุจดั่งบัว 3 เหล่า ในเกสิสูตร ซึ่งพระสูตรนี้ปรารภการสนทนากันระหว่างพระพุทธเจ้ากับครูฝึกม้า ชื่อเกสิสารถิ ซึ่งในการสนทนา เกสิสารถิถามพระพุทธองค์ว่า พระพุทธองค์นี้มีวิธีฝึกคนอย่างไร พระพุทธองค์ก็ทรงย้อนถามนายเกสิว่า แล้วท่านฝึกม้าอย่างไร นายเกสิสารถิตอบว่า เขามีวิธีฝึกม้า 4 อย่าง ซึ่งพระพุทธองค์ก็ได้เปรียบเทียบพระองค์ว่าเป็นสารถิฝึกบุรุษก็ใช้ 4 วิธีเช่นกัน (อง.จตุกก. (ไทย) 21/11/164) จากที่ได้กล่าวถึงรายละเอียดต่าง ๆ ข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงได้วาง แนวทางของบุคคลและพื้นเพนิสัยของสัตว์โลกเอาไว้เพื่อที่จะทรงสามารถหาแนวทางชี้แนะและ สั่งสอนด้วยวิธีที่แตกต่างกันออกไปตามจริต หรือ นิสัยของบุคคลประเภทนั้น ๆ จึงกล่าวได้ว่า แนวทางต่าง ๆ ที่ทรงวางไว้เป็นสิ่งที่พื้นฐานที่บ่งบอกได้ถึงความเป็นมาของจริตทั้ง 5 ประเภทได้เช่นกัน ซึ่งในเรื่องจริต 6 ที่ได้ชี้แจงมาตั้งแต่ต้นว่า เกิดจากการที่พระสารีบุตรได้กล่าวยกย่องพุทธคุณ เรื่อง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีพระจักขุแจ่มแจ้งด้วยพุทธจักขุนี้ว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่ (1) บุคคลนี้มีราคะจริต (2) บุคคลนี้มีโทสะจริต (3) บุคคลนี้มีโมหะจริต (4) บุคคลนี้มีวิตกจริต (5) บุคคล นี้มีสัทธาจริต (6) บุคคลนี้มีญาณจริต ภายหลังได้มีคัมภีร์ชั้นหลังได้แก่ คัมภีร์วิมุตติมรรค คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์อภิธรรมมัตถสังหะ และ คัมภีร์ปรมัตถทีปนี ได้อธิบายขยายรายละเอียดเรื่องของจริต 6 ไว้อีกจำนวนมาก

โหราศาสตร์ หมายถึง วิชาด้วยการพยากรณ์ และการทำนายโชคชะตาของบุคคล (หลวงอรธวาทีธรรมประวรรต (วิเชียร จันทน์หอม), 2516: 1) รวมไปถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเมือง ประเทศ ภูมิภาค หรือโลก โดยอาศัยการโคจรของดาวพระเคราะห์ต่างๆ เป็นองค์ประกอบ หรือแสงสว่างของดวงดาวทั้งกลางวันและกลางคืน (มานพ นักการเรือน, 2554: 1) เพื่อทำนายโชคชะตาที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน ทั้งที่ผ่านมาในอดีต และในอนาคตของบุคคล สังคม และความเป็นไปของโลก ซึ่งพระสงฆ์ได้นำมาใช้ในการพยากรณ์ช่วยเหลือประชาชน เช่นเดียวกับงานศึกษาของ อชิรพจนินชา พลายนาค (2553: บทคัดย่อ) พบว่า พระสงฆ์ที่ใช้โหราศาสตร์สามารถช่วยเหลือชาวบ้านที่มีความทุกข์ได้ แต่ควรใช้โหราศาสตร์ในฐานะเครื่องมือชักจูงไม่ใช่เป็นจุดหมายหลัก แม้ว่าการกระทำเช่นนี้จะผิดหลักพระธรรมวินัย แต่หากเพื่อประโยชน์สุขที่จะเกิดขึ้นแก่สังคมและผู้คนหมู่มาก พระสงฆ์บางรูปก็เห็นว่าควรทำ เพราะพุทธบริษัท 4 โดยเฉพาะอุบาสกอุบาสิกา ซึ่งเป็นคนส่วนมากของ

สังคมหากชักจูงพวกเขาเหล่านั้นให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมที่ถูกต้องแล้วก็ย่อมจะเป็นกำลังสำคัญในการปกป้องและทำนุบำรุง

วิชาโหราศาสตร์ที่กำลังศึกษาและค้นคว้ากันอยู่ทุกวันนี้กำเนิดมาจากบาบิโลเนียซึ่งได้สูญชาติไปนานแล้ว และดินแดนที่อาณาจักรบาบิโลเนียนี้ตั้งอยู่ในสมัยอดีตอันไกลโพ้น ก็คือบนลุ่มแม่น้ำยูเฟรติสและไทกริส (Euprates and Tigris) ในปัจจุบันคือบริเวณที่ตั้งของประเทศอิรักในตะวันออกกลาง ส่วนโหราศาสตร์ไทย เป็นหนึ่งในวิชาที่ว่าด้วยการทำนายโชคชะตา เพื่อทำนายอนาคตที่อาจจะเกิดขึ้นกับบุคคล สังคม โดยใช้ดวงดาว ผลกรรมต่างๆ ของมนุษย์ มาเป็นปัจจัยในการกำหนดว่ากันว่า โหราศาสตร์ไทยเป็นวิชาที่มาจากคัมภีร์พระเวทในศาสนาพราหมณ์ที่มีอยู่ก่อนพุทธศาสนา สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ญัฐพล บ้านไร่ (2562: ง) พบว่า ตำราพราหมณ์ฉบับราชกุมารน่าจะได้รับการตีพิมพ์มาจากอินเดีย เนื่องจากมีแนวคิดด้านโหราศาสตร์ที่ใกล้เคียงกับคัมภีร์พุทฺธปาราศรโหราศาสตร์โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องพระเคราะห์ และทศกัณฐ์ ซึ่งในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าก็ทรงมีพุทธานุญาตให้พระภิกษุเรียนรู้อวิชาโหราศาสตร์ในเรื่องฤกษ์ยาม เพื่อจะได้รู้เวลาอุโบสถสังฆกรรม อันเป็นศาสนกิจในพระพุทธศาสนา จึงได้มีชื่อ วัน เดือน ปี และฤกษ์แสดงไว้ท้ายบอกวัตรพระเป็นประเพณีสืบต่อมา ดังนั้น โดยหลักของโหราศาสตร์ไทยนั้นตามหลักฐานที่มีอยู่ แสดงถึงการสืบทอดมาจากอินเดียตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาจนถึงปัจจุบัน การแบ่งประเภทโหราศาสตร์มีการใช้เกณฑ์การจัดแบ่งแตกต่างกัน บางแห่งใช้เกณฑ์แหล่งที่มา เช่น โหราศาสตร์ภารตะ โหราศาสตร์ไทย โหราศาสตร์สากล โหราศาสตร์จีน โหราศาสตร์ยูเรเนียน ส่วนวิชาโหราศาสตร์ที่ใช้ดวงดาวในการทำนายลักษณะบุคคล จะใช้การดูดวงชะตาบุคคล (Natal Astrology) เป็นที่รู้จักกันมากที่สุด ใช้ข้อมูล คือ วัน เดือน ปี เกิด ของเจ้าชตา มาคำนวณหาตำแหน่งของดวงดาว ในการวางดวงชตากำเนิดจัดอยู่ในโหราศาสตร์ภาคคำนวณ เป็นเรื่องของการคำนวณตัวเลข การนับตัวเลข และกฎเกณฑ์ในเรื่องของการหาตำแหน่งของดวงดาวต่างๆ (สิงห์โต สุริยาอารักษ์, 2521: 59) ส่วนโหราศาสตร์ภาคพยากรณ์ เป็นหลักการที่ใช้ในการพยากรณ์มีมาก่อนสมัยพุทธกาล มีรากฐานมาจากความเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เชื่อในองค์เทพเจ้าประจำผืนดิน ท้องฟ้า แม่น้ำ เป็นจุดกำเนิดของลัทธิเวทนิยม โดยมีผู้ที่สามารถติดต่อกับเทพเจ้าได้ คือ พราหมณ์ ซึ่งจัดเป็นวรรณะที่สูงที่สุดในศาสนาฮินดู ดังนั้นความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดต่อกันมา จึงมาจึงกลายมาเป็นคัมภีร์ที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ในสมัยพุทธกาล การพยากรณ์จากการทำนายฝัน มีหลักฐานปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาไว้หลายตอน นอกจาก

นั้นแล้ว พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์พระสุบินของพระเจ้าปเสนทิโกศล 16 ประการ แต่การพยากรณ์ทางพระพุทธศาสนา คือ การแสดงให้เห็นถึงเหตุและผลของการกระทำ ส่วนการพยากรณ์ในทางโหราศาสตร์ ใช้การโคจรของดาวพระเคราะห์ และหลักการของวิชาโหราศาสตร์ เป็นการคาดคะเน อย่างมีเหตุผลเช่นเดียวกัน แต่ผลที่เกิดอาจจะไม่เท่าเทียมกัน เพราะโหราศาสตร์ไม่ได้นำหลักกรรมมาเป็นปัจจัยหลักในการพยากรณ์ เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ กฤติกาวัลย์ หิรัญลี (2554: บทคัดย่อ) พบว่า ความสอดคล้องหลายประการระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาท และโหราศาสตร์ไทย คือ ความสอดคล้อง ในด้านความเชื่อ, ด้านคุณธรรม, ด้านจรรยาบรรณ และด้านการพยากรณ์ มีหลักคำสอน ในทางพระพุทธศาสนาที่อธิบายในทางโหราศาสตร์ได้ เช่น เรื่องของธาตุ 4, กรรมและวิญญูของชีวิต ผลสรุปของการศึกษาคือ โหราศาสตร์ไม่สามารถบอกความจริงทั้งหมดของชีวิตได้ เนื่องจากมนุษย์มีเสรีภาพในการเลือกที่จะกระทำประโยชน์ของวิชาโหราศาสตร์ที่แท้จริง คือการทำให้มีความเข้าใจในศักยภาพ ของตนเองและผู้อื่น จะทำให้การอยู่กับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม เป็นการช่วยให้คำปรึกษาและช่วยให้เข้าใจธรรมชาติมากขึ้น โดยเฉพาะกฎแห่งกรรม

หลักการพยากรณ์ของโหราศาสตร์ เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจถึงหลักการและวิธีการพยากรณ์ด้วยดวงดาว เนื่องจากหลักวิชาโหราศาสตร์นี้มีรายละเอียดมาก ผู้วิจัยจึงขออธิบายหลักการพื้นฐานโดยสรุปพอให้เห็นภาพ ความรู้ทางโหราศาสตร์เกิดจากการสังเกตเทวดัตถุบนท้องฟ้าของคนโบราณและบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบนโลก เก็บสถิติจนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ (empirical knowledge) โดยใช้ดาวเคราะห์ (planets) ได้แก่ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดาวพุธ ดาวศุกร์ ดาวอังคาร ดาวพฤหัสบดี และดาวเสาร์ ดาวเคราะห์เหล่านี้ เป็นสัญลักษณ์แทนคุณลักษณะต่าง ๆ ตามความหมายของดาวที่มนุษย์สังเกตและบันทึกไว้ การใช้จักรราศี (Zodiac) คือ ทางเดินของดาวเคราะห์ทั้งหลาย (กันยารวีร์ สัทธาพงษ์, 2551: 59-60) เนื่องจากโหราศาสตร์ดวงดาวเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ที่ใช้โลกทรงกลมแบบโบราณ คือ โลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ตำแหน่งดาวเคราะห์ทั้งหลายที่เคลื่อนที่ไปจึงเป็นตำแหน่งที่เทียบกับโลก เส้นทางที่ดวงอาทิตย์เคลื่อนที่ไปบนท้องฟ้าเรียกว่า สุริยวิถี หรือวิมรรค (ecliptic) ดาวเคราะห์ก็เคลื่อนอยู่ในแถบบริเวณสุริยวิถีนี้แถบสุริยวิถีมีฉากหลังเป็นกลุ่มดาวฤกษ์ และการใช้หลักเลขศาสตร์ (เทพย์ สาริกบุตร, 2515: 7) ซึ่งวิชาโหราศาสตร์แขนงนี้ เชื่อว่าชีวิตมนุษย์นั้นล้วนเกี่ยวพันกับตัวเลข ชีวิตของคนเราถูกครอบงำด้วยอานุภาพของตัวเลข โดยให้ความหมายของตัวเลขแทนลักษณะนิสัยของบุคคล เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ พระมหาประสงค์ อคฺคปณฺโญ

(ซึ่งแสง) (2541: บทคัดย่อ) พบว่า ชาวพุทธไทยมีความเชื่อเรื่องกรรมกันเป็นอย่างดี เพียงแต่ไม่รู้ว่าผลของกรรมนั้นจะให้ผลเมื่อไหร่และในลักษณะอย่างไร โหราศาสตร์จะช่วยให้ชาวพุทธสามารถเตรียมใจรับผลทั้งดีและร้ายที่อาจเกิดขึ้น

อิทธิพลของโหราศาสตร์ที่มีต่อวิถีชีวิตคนไทยนั้น ขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละบุคคลว่า จะนำมาโหราศาสตร์มาใช้อย่างไร การใช้ปญญามาพิจารณาประกอบกับวิถีชีวิตของตนอย่างไร ความเชื่อที่บุคคลมีต่อโหราศาสตร์ ย่อมมาจากความเชื่อ เชิงอภิปรัชญาที่มีต่อโลกของบุคคลนั้น ไม่ว่าจะเขาจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ไม่ว่าจะเขาจะรู้จักอภิปรัชญาหรือไม่ก็ตาม การที่บุคคลมีความเชื่อว่า ชีวิตของเราถูกกำหนดมาแล้ว ทำให้เชื่อถือคำทำนายเหมือนประกาศิตที่จะต้องเป็นเช่นนั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในขณะที่บุคคลที่เชื่อว่าเราเกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ ย่อมมีมุมมองต่อคำทำนายที่แตกต่างกันออกไป ผู้วิจัยแบ่งบุคคลที่เกี่ยวข้องกับโหราศาสตร์เป็น 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายผู้ทำนายหรือที่เรียกว่า “หมอดู” หรือ “โหร” ฝ่ายผู้รับการทำนาย และบุคคลทั่วไปในสังคมที่มีโหราศาสตร์เป็นบริบท ซึ่งบทบาทการใช้โหราศาสตร์และความเข้าใจของแต่ละฝ่ายนั้นต่างกันขึ้นอยู่กับความทัศนคติของบุคคลต่อการทำนายดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในงานวิจัยนี้มีความตั้งใจที่จะศึกษาทฤษฎีและหลักการของโหราศาสตร์สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องว่าโหราศาสตร์คืออะไร ทำอะไรได้ และทำอะไรไม่ได้ บุคคลที่เกี่ยวข้องควรจะมีหน้าที่ที่ถูกต้องต่อเรื่องนี้อย่างไร โหราศาสตร์เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนไทย ในทุกมิติตั้งแต่เกิดจนตาย องค์ประกอบแวดล้อมของชีวิตก็ยังคงเกี่ยวข้องกับโหราศาสตร์ อาทิ การเมือง เศรษฐกิจ หรือแม้แต่ประเพณีท้องถิ่นในวิถีชีวิตชาวบ้านก็ตาม ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะโหราศาสตร์ถูกประชาสัมพันธ์หรือโฆษณาตามสื่อมวลชนแทบจะทุกแขนง มีบทบาทต่อดารานักแสดงหรือนักการเมืองระดับประเทศ ซึ่งเป็นบุคคลสาธารณะที่มีชื่อเสียง ก่อให้เกิดพฤติกรรมลอกเลียนแบบและขยายวงกว้างออกไปอย่างมาก อีกมิติหนึ่งที่พบก็คือ การทำหน้าที่หมอดูหรือโหราจารย์ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ขัดแย้งระหว่างการสนองศรัทธาชาวบ้านกับการประพฤติตามพระธรรมวินัย นอกจากนี้ โหราศาสตร์ยังเป็นศาสตร์ที่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นเดรัจฉานวิชาคือขัดต่อวิถีแห่งการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระมหาทวีศักดิ์ ไครบุตร (2544: บทคัดย่อ) พบว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธวิชาเหล่านี้ในระดับศีลธรรมจรรยา แต่ปฏิเสธในระดับมรรคผลนิพพาน อย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้ก็ได้ฝังลึกอยู่ในจิตวิญญาณของคนไทยมานาน จึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยจนไม่อาจแยกจากกันได้

หลักโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบันให้ความสำคัญกับปัจจัยทางจิตวิทยา แรงจูงใจที่ทำให้บุคคลแสดงบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมออกมา นักจิตวิทยาจำนวนหนึ่งได้ใช้โหราศาสตร์เป็นเครื่องมือวัดบุคลิกภาพและสติปัญญาของบุคคล และเป็นอุปกรณ์ในการให้คำปรึกษาทางจิตวิทยาเนื่องจากตำแหน่งดวงดาวมีความสัมพันธ์กับอุปนิสัยและการแสดงออกของบุคคล ในบริบทของพระพุทธศาสนา จิตวิทยาและบุคลิกภาพไม่อาจแยกจากอุปนิสัยของบุคคลได้ พระพุทธศาสนาจึงมีการจำแนกบุคคลเป็นประเภทต่าง ๆ ไว้มาก เช่น ในอังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต ทรงแสดงบุคคล 4 ประเภทแบ่งตามสติปัญญา คือ รู้ได้ไว ต้องอธิบายจึงรู้ได้ พอแนะนำได้ และไม่มีทางจะรู้ได้ (อง.จตุกก. (ไทย) 21/133/202) และยังแบ่งตามลักษณะต่าง ๆ เป็น 3 ประเภท 4 ประเภทอีกมาก แต่การแบ่งประเภทตามลักษณะอุปนิสัยดูจะเห็นได้ชัดในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ที่แบ่งบุคคลตามกิเลส 3 อย่างคือ รากะ โทสะ โมหะ เป็นจริต 6 ประเภท ได้แก่ รากจริต โทสะจริต โมหะจริต สัทธาจริต พุทธจริต และวิตกกจริต (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2542: 40) ซึ่งแต่ละจริตมีลักษณะแตกต่างกันคือ รากจริตมีลักษณะชอบโอ้อวด รักใคร่สิ่งสวยงาม มากไปด้วยความกำหนัด โทสะจริตมากไปด้วยโทมนัส มักขัดแค้นกริ้วโกรธ โมหะจริตมักลุ่มหลง พันเพื่อน เป็นคนโลเลไม่ยั่งยืน สัทธาจริตมักเชื่อฟังผู้อื่น มากไปด้วยความเลื่อมใส ยินดีในศีลทาน พุทธจริตชอบพิจารณาในคุณและโทษบุญและบาป มีปัญญามากปัญญาแหลม และวิตกกจริตมากไปด้วยวิตกวิจารณ์ ลังเลไม่แน่นอน นอกจากนี้ ในคัมภีร์วิมุตติมรรค ของพระอุปัชฌาย์สเถระ แบ่งบุคคลเป็นประเภทต่าง ๆ เป็นจริตหรือจริยา 14 ประการ (พระราชวรมุนี (ประยูร ธรรมจิตโต) และคณะ, 2541: 55)

หลักการพิจารณาอุปนิสัยบุคคลตามหลักโหราศาสตร์ สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ 2 หลัก คือ ลักษณะนิสัยบุคคลตามวันเดือนปีเกิด (จักรราศี) ในศาสตร์การพยากรณ์แบบโหราศาสตร์นั้น จะแบ่งออกเป็น 12 ราศี และในแต่ละราศีจะมีดวงดาวเจ้าเรือนประจำทั้ง 12 ราศี สามารถทายลักษณะนิสัยประจำราศีได้ และจะแม่นยำยิ่งขึ้นถ้าพิจารณาดวงดาวที่ส่งกระแสถึงดวงชาตา ซึ่งได้จากการผูกดวงตามวัน เวลาเกิดของบุคคลนั้นๆ สามารถบ่งบอกถึงบุคลิกลักษณะ อารมณ์ นิสัย ลักษณะการดำเนินชีวิตได้แม่นยำไม่น้อย และการพิจารณาลักษณะนิสัยบุคคลตามเลขศาสตร์ เลขศาสตร์เป็นการกำหนดตัวเลขแทนดวงดาวนพเคราะห์ เช่น 1 แทนดาวอาทิตย์ 2 แทนดาวจันทร์ เป็นต้น ซึ่งตัวเลขทั้งหมดนี้ก็มีกำหนดแทนค่าด้วยดวงดาว และ ดวงดาวเหล่านี้ก็กำหนดคุณลักษณะไว้โดยมีความสอดคล้องกับจริต 6 ในพระพุทธศาสนาด้วย และถูกนำมาใช้ในสังคมมากขึ้น สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สรชัย ศรีนิตานต์สกุล (2563: บทคัดย่อ) พบว่า ถึงแม้บทบาทของโหราศาสตร์

จะค่อย ๆ ลดลงและแทนที่ด้วยความคิดแบบวิทยาศาสตร์ จนเกิดการปฏิวัติในปี พ.ศ.2475 บทบาทของโหราศาสตร์ก็เริ่มปรับเปลี่ยนไปจากเดิมที่จำกัดในราชสำนักและชนชั้นปกครอง สู่บทบาทในสาธารณะมากขึ้น

องค์ความรู้จากงานวิจัย

วิเคราะห์การนำจริต 6 เพื่อพัฒนาอุปนิสัยบุคคลที่ปรากฏในโหราศาสตร์ ความหมายของจริต คือ ความประพฤติของบุคคลที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมทางกาย วาจา และจิตใจ ในทางพระพุทธศาสนา จริตแบ่งเป็น 6 ประเภท ได้แก่ รากจริต โทสจริต โมหจริต วิตกจริต สัทธาจริต และญาณจริต แต่ละจริตมีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่ต่าง กัน การเข้าใจจริตของแต่ละบุคคลจะช่วยให้สามารถพัฒนาอุปนิสัยบุคคลได้อย่างเหมาะสม การทำนายอุปนิสัยบุคคล โดยใช้หลักการทำนายจักรราศี จากการคำนวณการโคจรของดวงดาวและตำแหน่งดวงดาวขณะเกิด หลักเลขศาสตร์ในการให้ความหมายของตัวเลขแทนลักษณะนิสัยของบุคคลเพื่อใช้ทำนายอุปนิสัยพื้นฐานและพฤติกรรมของบุคคล และหลักการให้คำแนะนำที่ถูกต้องและเหมาะสมกับจริตของแต่ละบุคคล การประยุกต์ใช้หลักจริต 6 กับโหราศาสตร์ ดังนี้ 1) รากจริต ควรฝึกฝนการบุญสุนทาน รักษาศีล และเจริญสมาธิภาวนา

เพื่อลดความโลภ 2) โทสจจริต ควรฝึกฝนเจริญเมตตา เพื่อลดความโกรธ 3) โมหจจริต ควรฝึกฝนเจริญสติ เพื่อลดความหลง 4) วิตกจจริต ควรฝึกฝนเจริญสมาธิ เพื่อลดความวิตกกังวล 5) สัทธาจจริต ควรฝึกฝนเจริญปัญญา เพื่อเพิ่มความศรัทธา และ 6) พุทธิจจริต ควรฝึกฝนการใช้หลักเหตุผล เพื่อเพิ่มความรอบคอบ

สรุป

กล่าวโดยสรุป โหราศาสตร์เป็นการปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์แบบโบราณที่พยายามทำนายลักษณะนิสัยและเหตุการณ์ชีวิตตามตำแหน่งและการเคลื่อนไหวของวัตถุท้องฟ้า เช่น ดาวเคราะห์และดาว อย่างไรก็ตาม ไม่มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ที่สนับสนุนการอ้างอิงทางโหราศาสตร์และมักถูกมองว่าไม่ใช่วิธีที่มีประสิทธิภาพในการทำนายลักษณะนิสัย อีกทั้ง หลายคนเชื่อว่าโหราศาสตร์สามารถเข้าใจบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของบุคคล โดยอาศัยความเชื่อมโยงกับราศีปีเกิด คือในแต่ละราศี บุคคลจะมีลักษณะนิสัยบางอย่างที่เกี่ยวข้องกัน นี่คือภาพรวมสั้น ๆ ของลักษณะนิสัยที่เกี่ยวข้องกับแต่ละราศี ส่วนพระพุทธรศาสนาเป็นศาสนาที่ยึดหลักคำสอนของพระพุทธรเจ้า หรือที่รู้จักกันในนามพระพุทธรเจ้า หลักธรรมสำคัญของพุทธศาสนาประกอบด้วย อริยสัจ 4 อริยธรรม 8 และหลักกรรม ซึ่งพระพุทธรศาสนาจะเน้นความสำคัญของการทำความเข้าใจตนเองและจิตใจ เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้และการหมดสิ้นทุกข์ ถึงกระนั้น โหราศาสตร์ก็สามารถเติมเต็มและเสริมคำสอนของพระพุทธรศาสนาได้ด้วยความเข้าใจในบุคลิกลักษณะนิสัยของบุคคลแต่ละคน และแนวโน้มทางพฤติกรรมของบุคคลนั้นๆ ตัวอย่างเช่น คนที่เกิดในราศีพฤษภ อาจมีแนวโน้มที่จะมีความมั่งคั่งทางวัตถุและความสะดวกสบายมากกว่า ในขณะที่คนที่เกิดในราศีธนู อาจกระหายการผจญภัยและความรู้ การเข้าใจแนวโน้มของพฤติกรรมเหล่านี้ สามารถช่วยให้บุคคลตระหนักถึงตนเองและตัดสินใจอย่างมีสติเพื่อปรับปรุงชีวิตของตนเองได้

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าพระพุทธรศาสนาไม่ได้เน้นปัจจัยภายนอก เช่นเดียวกับหลักโหราศาสตร์ ที่ใช้เป็นเครื่องกำหนดอุปนิสัยหรือชะตากรรมของบุคคล คำสอนทางพระพุทธรศาสนาเน้นว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในตนเองที่จะได้รับการตรัสรู้ และหมดสิ้นทุกข์ได้โดยความเพียรและปัญญาของตน โดยไม่เกี่ยวข้องกับปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามหรือโชคชะตา ซึ่งพระพุทธรศาสนาสอนผู้คนที่กำหนดเส้นทางชีวิตคือการกระทำและความตั้งใจของบุคคลมากกว่าสิ่งอื่น นอกจากนี้ พระพุทธรศาสนา ยังเน้นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความเป็นอนัตตาของทุกสิ่ง รวมถึงอิทธิพลของโหราศาสตร์ ดังนั้น การอาศัยเพียงโหราศาสตร์ในการทำนายอุปนิสัยหรือชะตากรรมของ

บุคคลจึงไม่สอดคล้องโดยตรงกับคำสอนของพระพุทธศาสนา ตรงกันข้าม พระพุทธศาสนา จะเน้นการสอนปัจเจกบุคคลแต่ละคนว่า ควรมุ่งปลูกฝังคุณภาพของจิตวิญญาณภายใน เช่น เมตตา ปัญญา สติสัมปชัญญะ เพื่อพัฒนาชีวิตและได้รับการตรัสรู้

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนา

(1) ควรมีการศึกษาโหราศาสตร์อย่างถูกต้องแบบวิทยาศาสตร์ด้านจิตวิทยา หรือศิลปศาสตร์ด้านการบริหารบุคลิกภาพบุคคล เนื่องจากองค์ความรู้ในเรื่องนี้มีมาก และต้องการการศึกษาวิจัยกันอย่างจริงจัง ประโยชน์ที่เกิดอย่างเห็นได้ชัดคือประโยชน์ด้าน จิตวิทยา นักจิตวิทยาควรจะศึกษาโหราศาสตร์อย่างนักวิชาการ เพื่อสร้างทัศนคติที่ดี และ นำมาใช้ประโยชน์ในทางจิตวิทยาได้ ซึ่งในทางตะวันตกมีการนำมาใช้บ้างแล้ว

(2) ควรมีการอบรมให้ความรู้ด้านการให้การปรึกษาแก่ผู้ใช้โหราศาสตร์ใน การให้การปรึกษาหรือหมอดูทั้งหลาย เพื่อเพิ่มความมั่นใจให้กับผู้มารับการปรึกษาว่าหมอดู มีความรู้ในการให้การปรึกษาอย่างมีระบบ

(3) สำหรับพระภิกษุผู้มุ่งสู่การปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ควรมีความรู้เรื่องนี้ ไว้บ้างเพื่อสั่งสอนชาวบ้านให้วางท่าทีอย่างถูกต้องกับเรื่องนี้ ส่วนภิกษุผู้ที่ยังต้องเกี่ยวข้องกับ โหราศาสตร์อยู่ด้วยเห็นว่าเป็นความรู้ที่มีประโยชน์ ก็ควรใช้ให้สอดคล้องกับหลักธรรม ในพุทธศาสนา คืออธิบายคำทำนายด้วยหลักกรรมที่ถูกต้อง และชี้ทางการแก้ปัญหาที่ต้น เหตุ ไม่หวังพึ่งพาอำนาจภายนอก

(4) สำหรับผู้ที่สนใจในโหราศาสตร์ ควรจะศึกษาหาความรู้อย่างกว้าง ขวาง ไม่พอใจเพียงแค่มทำนายได้ แต่ควรมีความรู้รอบตัวในเรื่องที่เกี่ยวข้อง เช่น ปรัชญา วิทยาศาสตร์ และจิตวิทยา เป็นต้น เพื่อความเข้าใจโหราศาสตร์อย่างแท้จริง ไม่หลงเชื่ออย่าง ง่าย ควรมีความเชื่อตามหลักกาลามสูตร และมีความรู้ทางพุทธศาสนาเพื่อการแนะนำผู้ อื่นอย่างมีประโยชน์

2) ข้อเสนอแนะแนวทางการศึกษาต่อไป

(1) การศึกษาเรื่องการใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาเพื่อการให้การปรึกษา เป็นการประยุกต์นำหลักธรรมในพุทธศาสนามาใช้ในกระบวนการให้การปรึกษาทาง จิตวิทยา เนื่องจากพุทธศาสนามีองค์ความรู้ในด้านนี้พอเพียง แต่ยังไม่มีการจัดสรรให้เป็น ระบบ ควรมีการศึกษาทฤษฎีการให้การปรึกษาแนวพุทธ ศึกษาทักษะการให้การปรึกษา

จากพระพุทธเจ้าและพระสาวก จากนั้นนำมาสังเคราะห์เป็นหลักการให้คำปรึกษาแบบพุทธ ซึ่งทำให้พระหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับทำให้การปรึกษา มีทักษะและความรู้ที่พอเพียงในการเป็นที่ปรึกษาของชาวบ้าน สร้างความมั่นใจให้ชาวบ้านได้ว่าพุทธศาสนาสามารถช่วยได้ การพึ่งพาหมอดูในสังคมไทยก็จะลดลง

(2) การศึกษาเรื่องการใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาเพื่อทำจิตบำบัด ปัจจุบันนักจิตวิทยาเริ่มให้ความสนใจภูมิปัญญาของพุทธศาสนา เพื่อใช้ในการทำจิตบำบัด มีการบำบัดด้วยวิธีสะกดจิตให้ระลึกชาติ (past life therapy) มีการใช้วิธีฝึกสติเพื่อการบำบัด (mindfulness-based cognitive therapy, MBCT) การนำหลักธรรมและหลักปฏิบัติในพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในโลกรปัจจุบัน จะทำให้พุทธศาสนาแผ่ขยายไปสู่โลกกว้างได้ เรื่องนี้ควรมีการศึกษากันอย่างจริงจัง

บรรณานุกรม

- กฤติกาวลัย หิริญฺสี. (2554). ศึกษาความสอดคล้องของหลักการพยากรณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทและวิชาโหราศาสตร์ไทย. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
- กันยารวีร์ สัทธาพงษ์. (2551). **คิดใหม่โหราศาสตร์หลังนวยุค.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- ณัฐพล บ้านไร่. (2562). การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องพระเคราะห์ ทศ และนรลักษณ์ในคัมภีร์ฤกษ์ศาสตร์โหราศาสตร์และตำราพรหมชาติฉบับราชบุรินทร์ของไทย. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.**
- เทพย์ สาริกบุตร. (2511). **โหราศาสตร์ปริทรรศน์ ภาค 1.** กรุงเทพมหานคร: เกษมบรรณกิจ.
- เทพย์ สาริกบุตร. (2515). **โหราศาสตร์ปริทรรศน์ ภาค 4 ภววินิจฉัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เฟื่องอักษร.
- พระญาณธชะ. (2552). **ปรมัตถ์ที่ปณี.** แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: หจก. ประยูรสาสน์ไทยการพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร: ธนธัชการพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2548). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.**

- พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด.
 พระพุทธโฆษาะ แปลโดย สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). (2557). **คัมภีร์วิสุทธิ
 มรรค**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาวิศักดิ์ ไครบุตร. (2544). **ติรัจฉานวิชา : ศึกษาเชิงวิเคราะห์ที่ศนะและแนว
 ปฏิบัติในสังคมไทย**. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาเทียบ สิริธำโณ (มัลย์). (2547). **การใช้ภาษาบาลี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาประศักดิ์ อคคปญโญ (ซ่งแสง). (2541). **ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรม
 ของชาวพุทธไทย**. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตโต) และคณะ. (2541). **วิมุตติมรรค**. กรุงเทพมหานคร: สำนัก
 พิมพ์สยาม.
- พระอุปติสสะเถระ. (2541). **วิมุตติมรรค**. แปลโดย พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตโต)
 และคณะ. จากต้นฉบับภาษาอังกฤษของพระเอฮารา และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ 5.
 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2542). **วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 2**. พิมพ์ครั้งที่ 9.
 กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มานพ นักการเรียน. (2554). **พระพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์**.
 กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**.
 กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- สรชัย ศรีนิศานต์สกุล. (2563). **อิทธิพลของโหราศาสตร์ในสังคมและการเมืองไทย**. รายงาน
วิจัย. คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สิงห์โต สุริยาอารักษ์. (2521). **โหราศาสตร์ไทยชั้นสูง เรื่องฤกษ์ และการให้ฤกษ์ การ
 คำนวณดวงพิชัยสงคราม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียงธรรมประทีป.

หลวงอรรณวาทีธรรมประวรัต (วิเชียร จันทน์หอม). (2516). **โหราศาสตร์นิเทศ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา.

อชิรพจนินา พลายนาค. (2553). การใช้โหราศาสตร์เป็นวิถีทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การสร้างสรรคงานจิตรกรรมฝาผนัง “อัตลักษณ์ลายค่าน้ำแต้ม ทางธรรมเนียมประเพณีล้านนา สู่งานศิลปกรรมร่วมสมัย”

The Creating murals to the Laikam lanna identity of Lanna tradition in Contemporary Art

ธีระพงษ์ จาตุมา

อำนาจ ขัดวิชัย, ปฏิวเร เสาว์คง, สุวิน มกได้

Teerapong jatuma

Amnat Khadvichai, Patiwet Saokong, Suwin makdai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author, E-mail: Teerapong.ja@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ 1) เพื่อสร้างสรรคจิตรกรรมฝาผนังให้ได้อรรถกวีใหม่ในการรักษาผลงานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายค่าน้ำแต้มล้านนาร่วมสมัยที่เป็นเอกลักษณ์ของล้านนาอย่างแท้จริง 2) เพื่อจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้การสร้างสรรคงานจิตรกรรมแบบร่วมสมัยที่มีประโยชน์ในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่สำคัญของประเทศไทยแบบมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชน เป็นการวิจัยเชิงพัฒนางานสร้างสรรค์ทางศิลปะ

ผลการวิจัยพบว่า 1) การสร้างสรรคจิตรกรรมฝาผนังและองค์ความรู้การรักษาจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายค่าน้ำแต้มล้านนา คือ (1) การสร้างสรรคจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายค่าน้ำแต้มล้านนาร่วมสมัยในศาสนสถานสำคัญของชุมชน 2 ด้าน คือ ผนังด้านข้างทิศเหนือ และผนังด้านข้างทิศใต้ ใช้รูปแบบการสร้างสรรคผลงานเป็นการรวบรวมร้อยเรียงเรื่องราวให้ต่อเนื่องเป็น 1 เดียว ในเรื่องธรรมเนียมประเพณีไทยล้านนา คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก และประเพณี 12 เดือน (2) องค์ความรู้ใหม่ในการรักษาผลงานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายค่าน้ำแต้มล้านนาร่วมสมัยที่เป็นเอกลักษณ์ของล้านนาอย่างแท้จริง โดยการนำเสนอลักษณะรูปแบบลายค่าน้ำแต้มร่วมสมัย 2) การถ่ายทอดองค์ความรู้ หรือถอดบทเรียน

จากการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนที่ได้เรียนรู้โดยตรง และได้สร้างผลงานออกมาสู่สาธารณชน และพร้อมกับพัฒนาตนเองและผู้เรียนไปสู่การสร้างสรรคศิลป์กรรมล้ำนาคใหม่

คำสำคัญ: การสร้างสรรคงานจิตรกรรมฝาผนัง, ลายคำล้ำนา, ศิลปกรรมร่วมสมัย

Abstract

This research article has three objectives: 1) to create murals to obtain new knowledge in preserving the works of contemporary murals with the identity of Lanna water-splashed word patterns that are truly unique to Lanna. 2) To organize activities to transfer knowledge of creating contemporary art that is useful in developing important local cultural learning centers in Thailand in a community-based way. It is a research that develops creative work in the arts.

The research results found that 1) the creation of murals and knowledge of preserving murals with the identity of Lanna water-splashed word patterns are: (1) The creation of contemporary murals with the identity of Lanna water-splashed word patterns in two important community religious buildings, namely the north wall and the south wall. The creative work format is to gather and arrange stories to be continuous as one in the context of Thai Lanna customs and traditions, the book of the Lord of the World, and the 12-month tradition. (2) New knowledge in preserving the works of contemporary murals with the identity of Lanna water-splashed word patterns that are truly unique to Lanna by presenting the characteristics of contemporary word patterns. 2) The transfer of knowledge or lessons learned from learning development activities to be appropriate for learners who have learned directly and have created works to the public and at the same time develop themselves and learners to create new Lanna arts.

Keywords: The Creating murals, Laikam Lanna, Contemporary art.

บทนำ

“ลายคำล้านนา” ศิลปะแห่งความศรัทธา ภูมิปัญญางานช่างของล้านนาแสดงถึงความศรัทธาที่บรรพชนสล่าล้านนาสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการปิดทองลวดลายประดับสถาปัตยกรรมอาคารทางศาสนา เพื่อความงามอันทรงคุณค่าและแก้ปัญหาในเชิงช่าง คือ การลดความแข็งกระด้างของโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม เส้นตรง เส้นนอน และลักษณะของรูปทรงเลขาคณิตต่าง ๆ ให้เกิดความนุ่มนวลลึงเมื่องด้วยแสงที่กระทบกับลวดลายประดับตกแต่ง อีกนัยหนึ่งเพื่อสร้างความศรัทธาปสาทะ ให้เกิดขึ้นเมื่อเข้ามาในพระวิหาร อุโบสถ ศาสนสถาน ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ แสงแห่งเทียนบูชาพลั่วไหว้กระทบองค์พระพุทธรูปและลวดลายคำที่ประดับตกแต่งภายใน ควันธูปคลุ้งทั่วบริเวณเปรียบเสมือนดินแดนแห่งสภาวะทิพย์สร้างบรรยากาศให้รู้สึกถึงความศรัทธาเกิดความสุขสงบในจิตใจ เป็นความงามที่มาจากจิตใจอันบริสุทธิ์ ที่ปรากฏตามศาสนสถานของล้านนาทั่วไป และลายคำยังใช้ประดับตกแต่งเครื่องสักการะต่าง ๆ ของล้านนา เช่น สัตตภัณฑ์ ทิดธัมม์ หรือตู้พระไตรปิฎก และประทับธรรมคัมภีร์ที่ใช้ประทับด้านบนและด้านล่างของโบริลจานจารวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น การปิดทองคำเปลวบนลวดลายที่มีความสำคัญเพื่อต้องการสร้างจุดเด่นเน้นความสำคัญของลวดลายและแฝงนัยยะสำคัญเพื่อแสดงออกถึงความอุดมสมบูรณ์เจริญรุ่งเรืองหรือแสดงสัญลักษณ์ของความศรัทธาในพุทธศาสนา ทองคำเปลวกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเกิดคู่กันมาอย่างยาวนานใช้ในการประดับตกแต่งลวดลายด้วยการปิดทองอาคารสถาปัตยกรรมทางศาสนา เครื่องสักการะแห่งความศรัทธา และยังใช้ตกแต่งอาคารสถาปัตยกรรมของสถาบันกษัตริย์อีกด้วย ปรากฏในดินแดนประเทศ ลุ่มแม่น้ำโขงในหลายประเทศ คือ เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า เมืองสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน ประเทศกัมพูชา ประเทศเวียดนาม และในประเทศไทยเป็นต้น ดังหลักฐานปรากฏในวัดวาอาราม และในวังหรือหอคำต่าง ๆ ในอดีตอาณาจักรล้านนา (ลิขิต มาแก้ว, 2558: 14)

งานศิลปะจึงแสดงออกถึงศรัทธาของความรู้สึกของจิตใจและสื่อแสดงเจตนา วัตถุประสงค์ แนวความคิด และเป็นการแทนค่าสื่อสารออกมาเป็นรูปแบบ เทคนิควิธีการ ที่มีสัญลักษณ์แนวทางที่เป็นรูปธรรม (รูปแต่้ม- ฮูปแต่้ม) ก็เป็นสื่อสัญลักษณ์โดยรูปแบบ เทคนิควิธีการในกระบวนการของศิลปะในพื้นที่ล้านนา - อีสาน ที่มีหลักคิดสปีริตจินตนาการ แนวความคิดที่มีวิธีการพัฒนาแนวทางที่สืบสานจากอดีตสู่ปัจจุบัน จนเป็นวิถีสื่อความรู้นทางการสร้างสรรค์ที่สำคัญส่วนหนึ่งขอชื่นชมกับการค้นคว้าพัฒนาหลักความเชื่อความศรัทธา หลักคิด ความบันดาลใจ การค้นคว้า การพัฒนา การสร้างองค์ความรู้ของการสร้างสรรค์ศิลปกรรม (ลายคำน้ำแต่้ม) จนเป็นองค์ความรู้ที่มีประโยชน์กับวงการการศึกษา

เรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม อันมีคุณค่าทางสังคมและชาติสืบไป (ปรีชา เกาทอง, 2557: 5) การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมลายค่าน้ำแต้มที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ชุมชน ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมทางศาสนา โดยสร้างสรรค์แบบรวบรวมเป็นเนื้อเรื่องเดียวกันให้สัมผัสถึงการมองแบบสุนทรียภาพ ผ่านห่วงของความคิดและความรู้สึกภายในตัวตนของผู้ได้สัมผัส โดยใช้ลักษณะการผสมผสานแบบจิตรกรรมไทยร่วมสมัย เพื่อคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาเทคนิคการนำเสนอในรูปแบบใหม่ให้เหมาะสมกับยุคสมัย รวมไปถึงการถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ของท้องถิ่นในชุมชน เพื่อให้การสร้างสรรค์ผลงานวิจัยนี้ได้ช่วยให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของชุมชน ท้องถิ่นที่อยู่อาศัย และเกิดพลังในทางด้านบวกในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นแล้วขยายไปถึงประเทศอย่างมีศักยภาพ รวมไปถึงการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมทางพระพุทธศาสนาแบบล้านนามาผสมผสานเข้าด้วยกันแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

นอกจากนั้นคณะผู้วิจัยจะจัดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้และเรื่องราวต่าง ๆ ในภาพจิตรกรรมลายค่าน้ำแต้มแก่เยาวชน ผู้สูงอายุ ประชาชนชาวบ้าน ชาวบ้าน นักศึกษา และนักเรียน รวมไปถึงสถาบันการศึกษาทางด้านศิลปะ เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ (นวัตกรรมทางการศึกษาแบบเชิงประจักษ์) ในการรักษาผลงานจิตรกรรมฝาผนังลายค่าน้ำแต้มที่เป็นเอกลักษณ์ของล้านนาอย่างแท้จริงที่ไม่อาจจะหาที่ไหนศึกษาได้เช่นนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังให้ได้องค์ความรู้ใหม่ในการรักษาผลงานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายค่าน้ำแต้มล้านนาพร้อมสมัยที่เป็นเอกลักษณ์ของล้านนาอย่างแท้จริง
- 2) เพื่อจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมแบบร่วมสมัยที่มีประโยชน์ในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่สำคัญของประเทศไทยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน

ระเบียบวิธีวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนัง “อัตลักษณ์ลายค่าน้ำแต้มทางธรรมเนียมประเพณีล้านนาสู่งานศิลปกรรมร่วมสมัย” เป็นการศึกษาเชิงสร้างสรรค์ซึ่งมีวิธีวิจัยดังนี้

1) รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงพัฒนางานสร้างสรรค์ทางศิลปะในแบบจิตรกรรมฝาผนังพระวิหารเจ้าดารารัศมี ณ วัดพระพุทธบาทสี่รอย ตั้งอยู่ ตำบลสะลวง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ บริเวณผนังทั้ง 2 ด้าน รวมพื้นที่ทั้งสิ้น ประมาณ 70 ตร.ม.

2) พื้นที่การวิจัย ประชากร

พระวิหารเจ้าดารารัศมี ณ วัดพระพุทธบาทสี่รอย ตั้งอยู่ ตำบลสะลวง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ประชากร ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่ตำบลสะลวง อำเภอเมือง อำเภอแมริม อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย คณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน ข้าราชการสำนักวัฒนธรรมอำเภอ สถาบันการศึกษา คณะกรรมการวัฒนธรรมหมู่บ้าน นักวิชาการและปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้มาปฏิบัติธรรม อุบาสก อุบาสิกา ทั้งชาวไทยและต่างชาติ นักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไป นิสิตนักศึกษาสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม คณะพุทธศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 ถึงชั้นปีที่ 4 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ จำนวน 100 รูป/คน และนักเรียน นิสิต และนักศึกษาทางสาขาศิลปกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 200 คน

3) เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย แบบสำรวจ และแบบสัมภาษณ์ โดยทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) ของเครื่องมือการวิจัย โดยผู้วิจัยได้นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นโดยมีการพิจารณาหารือร่วมกันคณะที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อขอคำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขให้เครื่องมือการวิจัยมีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยใช้การหาค่าสัมประสิทธิ์ความสอดคล้อง (Index of Item – Objective Congruence: IOC)

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการลงพื้นที่สำรวจภาคสนามให้ได้ข้อมูลพื้นฐาน การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น 5 ระยะ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจและจัดสร้างการจัดสร้างเครื่องมือประกอบการวิจัย และ การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือการทำงานทางศิลปะจิตรกรรมฝาผนัง

1) กลยุทธ์ที่ 1 การสร้างทีมงานวิจัย โดยมีแผนงานประสานงานความร่วมมือ พบปะศิลปินที่มีชื่อเสียง เพื่อขอคำแนะนำและข้อเสนอแนะก่อนเริ่มโครงการ รวมไปถึงการเดินทางไปศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในแหล่งอื่น ๆ การเก็บข้อมูลจากการศึกษาจากเอกสารโบราณ จารึก และผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับงานลายคำทั้งเอกสารภาษาไทยและภาษาอังกฤษ การสัมภาษณ์ และการลงภาคสนาม การทำจดหมายและประสานงานติดต่อเพื่อขอศึกษาวิจัยและสัมภาษณ์

2) กลยุทธ์ที่ 2 การพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ของโครงการ ใน 2 ด้าน คือ ความรู้ฝีมือและประสบการณ์ด้านศิลปะ และองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย โดยการนำผู้วิจัยและคณะศิลปินเดินทางทัศนศึกษาสถานที่มีความโดดเด่นในเรื่องลายคำน้ำแต้มทางประเพณีล้านนา เช่น วิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ วิหารลายคำ วิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง เป็นต้น

3) กลยุทธ์ที่ 3 การปฏิบัติงานวิจัย โดยมีแผนงานในการทำงาน 2 งานหลัก คือ **แผนงานที่ 1** การจัดกิจกรรมแกะลายคำน้ำแต้มในการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษา แก่เยาวชน ชาวบ้าน และประชาชนชุมชนวัดพระพุทธบาทสี่รอย ตำบลสะลวง อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีเครื่องมืออุปกรณ์ในการแกะลายคำน้ำแต้ม เพื่อนำมาสร้างสรรค์ผลงานแบบมีส่วนร่วม

แผนงานที่ 2 แหล่งการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษาแก่เยาวชน ชาวบ้าน และประชาชนชุมชนวัดพระพุทธบาทสี่รอย ตำบลสะลวง อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจะ เป็นภาพพุทธจิตรกรรมแบบตำนานเล่าขานมาสู่ศิลปกรรมยุคใหม่ที่มีผู้เดินทางมาเที่ยวชม ก่อให้เกิดรายได้แก่ชาวบ้านในชุมชนทั้งในด้านการท่องเที่ยว

ระยะที่ 2 การลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการคัดเลือกชุมชน เป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลในเชิงกายภาพของพื้นที่ โดยการทำจดหมายและประสานงานติดต่อเพื่อขออนุญาตทำวิจัยกับกลุ่มประชากรเป้าหมาย โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (focus group) มีแผนการปฏิบัติงานดังนี้

1) ผู้วิจัยและคณะศิลปินขออนุญาตประสานงานติดต่อเพื่อขอศึกษาวิจัยและสัมภาษณ์ ดังนี้ วัดพระพุทธบาทสี่รอย ตำบลสะลวง อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่

2) การเดินทางสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มประชากร ได้แก่ การเดินทางสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มประชากร ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี

และศิลปวัตถุโบราณ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญด้านปรัชญาและศาสนา จากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานภาครัฐด้านวัฒนธรรม จำนวน 10 ท่าน

3) การประชาสัมพันธ์กิจกรรมสร้างสรรค์การเรียนรู้ด้านศิลปศึกษาและการแกะลายค่าน้ำแต้มนำไปยังสถานศึกษาต่างๆ และการนำเสนอการจัดการเรียนรู้ (KM) เรื่องลายค่าน้ำแต้มน้ำ (ลายรดน้ำ) ถิ่นนาร่วมสมัย

ระยะที่ 3 การจัดพิมพ์เอกสารรายงานความก้าวหน้างานวิจัย เพื่อนำเสนอรายงานความก้าวหน้าแก่แหล่งทุนสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เพื่อพัฒนาและปรับปรุงรายงานความก้าวหน้างานวิจัย

ระยะที่ 4 การจัดประชุมเสวนาทักษะทางวิชาการและกิจกรรม art workshop เกี่ยวกับเรื่องการออกแบบประดับลายค่าน้ำแต้มนำทางทัศนศิลป์ร่วมสมัย โดยมีตัวแทนจากผู้ส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้าร่วมเวทีเสวนา

ระยะที่ 5 การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ วีดีโอ ผลงานวิจัย วีดีทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

5) การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษามีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

(1) การเขียนพรรณนาเชิงคุณภาพ โดยมีการนำเสนอผลการศึกษาและการวิเคราะห์ตามประเด็นวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ 3 ประเด็น คือ

(1.1) ผลงานสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายค่าน้ำแต้มนำทางธรรมนิยมประเพณีล้านนาในศาสนสถานสำคัญของชุมชนแบบฉบับล้านนาสู่งานศิลปกรรมร่วมสมัย

(1.2) องค์ความรู้ใหม่ในการรักษาผลงานจิตรกรรมฝาผนังลวดลายค่าน้ำแต้มนำถิ่นนาร่วมสมัยที่เป็นเอกลักษณ์ของถิ่นนาร่วมสมัยอย่างแท้จริง

(1.3) ผลการสร้างกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีประโยชน์ในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่สำคัญของประเทศไทยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน

(2) การวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านผลงานสร้างสรรค์ศิลปะ

(2.2) วิเคราะห์ทัศนธาตุที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ถิ่นนาร่วมสมัย

(2.3) วิเคราะห์กระบวนการทดลองและสร้างสรรค์ผลงานภาพ

จิตรกรรมฝาผนังแบบศิลปกรรมร่วมสมัย

(2.3) รูปผลการวิเคราะห์เพื่อสร้างองค์ความรู้ บรรยาย แสดง นิทรรศการศิลปะและจัดทำเอกสารรายงานผลงานการวิจัย รวมถึงบทความวิชาการ สร้างสรรค์งานศิลปะสู่เวทีระดับชาติ (TCI ฐาน 1 หรือ ฐาน 2)

(3) วิธีในการดำเนินงานแบ่งเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

(3.1) ค้นหาทัศนธาตุต่างๆ ที่เด่นชัดในอัตลักษณ์ล้านนา

(3.2) กำหนดแนวความคิด นำไปสู่สร้างภาพ ทดลองเทคนิค วิธีการทาง ศิลปะ

(3.3) สร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรม (จิตรกรรมฝาผนังลายค่าน้ำแต่ม)

(3.3) รวบรวมผลงาน แนวคิด กระบวนการสร้างสรรค์ อย่างเป็นระบบ

(3.4) สรุปเป็นองค์ความรู้

(3.5) สรุปโครงการงานวิจัย

ผลการวิจัย

1) การสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังลายค่าน้ำแต่มโดยสร้างสรรค์แบบรวบรวม เป็นเนื้อเรื่องเดียวกันให้สัมพันธ์ถึงการมองแบบสุนทรียภาพ ผ่านห่วงของความคิดและ ความรู้สึกภายในตัวตนของผู้ได้สัมผัส โดยใช้ลักษณะการผสมผสานแบบจิตรกรรมไทยร่วม สมัย เพื่อคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาเทคนิคการนำเสนอในรูปแบบ ใหม่ให้เหมาะสมกับยุคสมัย รวมไปถึงการถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ของท้องถิ่นในชุมชน หมู่บ้าน ทั้งในด้านวัฒนธรรมที่เป็นกายภาพ เช่น ศาสนวัตถุ ศาสนสถานที่สำคัญในท้องถิ่น อาคารบ้านเรือน สถานที่ เป็นต้น รวมถึง ด้านนามธรรมที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี อารยธรรมในอดีตที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ เพื่อเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ที่ยั่งยืน และสุนทรียภาพขึ้นมา โดยเป็นการศึกษาข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับประเพณีท้องถิ่น ล้านนา และชุมชน ศาสนาท้องถิ่น เพื่อให้การสร้างสรรค์ผลงานวิจัยได้ช่วยให้ผู้อยู่อาศัยใน ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของชุมชน ท้องถิ่นที่อยู่อาศัย และเกิดพลังในทางด้านบวกใน การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นแล้วขยายไปถึงประเทศอย่างมีศักยภาพ รวมไปถึงการสร้างสรรค์ งานจิตรกรรมทางพระพุทธศาสนาแบบล้านนามาผสมผสานเข้าด้วยกัน (วิทยา พลวิฑูรย์, 2559: 5-7)

(1) ที่มาของแนวความคิดและแรงบันดาลใจ ในการวิจัยครั้งนี้สามารถ แบ่งออกเป็น 5 ส่วนคือ

(1.1) ศึกษารูปแบบและเนื้อหาจากศาสนสถานต่าง ๆ ศาสนวัตถุ จากอินเทอร์เน็ตและเอกสารตำราวิชาการ หนังสือ ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่วิจัย

(1.2) ร่างต้นแบบตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ ออกมาในรูปแบบใน ลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ในการใช้เวลาสัมผัสจริงกับบรรยากาศในสถานที่นั้น ๆ เพื่อดึงเอาความรู้สึกนึกคิดในจินตนาการออกมา

(1.3) ศึกษาข้อมูลต่าง ๆ จากการร่างภาพต้นแบบและการถ่ายภาพ มารวบรวมเข้าด้วยกัน เพื่อหาโครงสร้างในการจัดองค์ประกอบให้เป็นเอกภาพให้งานมีความสมบูรณ์

(1.4) ศึกษาข้อมูลด้วยการเข้าไปอยู่ไปสัมผัสกับข้อมูลจริงในสถานที่ทำงานหรือสถานที่ที่มีอิทธิพลทางด้านความคิดที่มีประวัติศาสตร์ล้านนาเกี่ยวข้อง เพื่อเก็บเกี่ยวเอาอารมณ์ความรู้สึกดังกล่าวมาสร้างให้ผลงานให้เกิดพลังและความรู้สึกที่ศักดิ์สิทธิ์สงบเย็น ทางด้านจิตใจ รวมไปถึงการเรียนรู้เทคนิคการสร้างสรรคัลลายคำล้านนาธรรมเนียมประเพณีร่วมสมัย

(1.5) สร้างองค์ความรู้ใหม่ในการรักษาผลงานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายน้าแต่มล้านนาร่วมสมัยที่เป็นเอกลักษณ์ของล้านนาอย่างแท้จริง และนำมาเรียนรู้โดยตรงให้กับชุมชน สังคม

(2) แนวความคิด (Concept)

การสร้างสรรคัลจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายน้าแต่มล้านนาร่วมสมัยในศาสนสถานสำคัญของชุมชน เทคนิคการสร้างสรรคัลผลงานในครั้งนี้จะมีการจัดวางภาพโดยไม่มีแบ่งช่องกันภาพ แต่จะเป็นการรวบรวมร้อยเรียงเรื่องราวให้เป็น 1 เดียว ในเรื่องธรรมเนียมประเพณีไทยล้านนา โดยมีเนื้อหา ดังนี้

(2.1) เนื้อหาที่มีความเกี่ยวเนื่องกับ **คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก** เรื่องอดีตชาติพระเจ้าห้าพระองค์กับประทับรอยพระพุทธบาท ที่ได้รับการแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิตามข้อเสนอโครงการวิจัย

(2.2) เนื้อเรื่องโดยรวมจะเป็นธรรมเนียมประเพณี **12 เดือน** ของชาวล้านนาร่วมสมัยปัจจุบัน มีการถ่ายทอดตัวละครแบบปัจจุบัน โดยการใช้เทคนิคลายน้าโบราณมาผสมผสานกับศาสตร์ใหม่ทางศิลปะ

(2.3) การนำเสนอลักษณะรูปแบบลายน้าร่วมสมัย โดยการนำเอาการ

จัดวางองค์ประกอบศิลปะแบบสากลมาประยุกต์ใช้กับเทคนิคลายคำโบราณ มีการจัดวางน้ำหนักของสีพื้น-เข้มอ่อน เกิดเป็นมิติของสีที่น่าสนใจ และการใช้เฉดสีที่มีความหลากหลายทำให้เกิดมิติที่น่าสนใจ เพิ่มการมองเห็นด้วยอารมณ์มีส่วนร่วม

(3) การสร้างสรรค์ผลงาน

ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมบนผนังด้านซ้าย ขวา โดยการวาดภาพจิตรกรรมผลงานในพระวิหารให้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน มีส่วนบนและส่วนล่าง เนื้อหาของส่วนล่างจะเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับประเพณี 12 เดือน ทั้งหมด ส่วนด้านบนผนังจะเป็นเรื่องของคัมภีร์พระเจ้าสิบโลก เรื่องอดีตชาติพระเจ้าห้าพระองค์ประทับรอยพระพุทธบาทให้มีมิติและบรรยากาศของสีที่แตกต่างกันออกไป

(4) ขั้นตอนการทำพื้นลงสีพื้นหลัง และการแกะแม่พิมพ์ลายคำ

ผู้วิจัยทำพื้นผนังด้วยการทาสีรองพื้น ชัดด้วยกระดาษทรายให้ผิวเรียบเหมาะสำหรับการเขียนงานจิตรกรรม จากนั้นทำการลงสีส่วนที่เป็นพื้นหลัง (BACKGROUND) กำหนดน้ำหนักของสีโดยรวมเป็นน้ำหนักเข้ม โดยการใช้โครงสีภาพรวมที่สดใสและมีน้ำหนักที่ผสมเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดมิติและความเคลื่อนไหวมีความลึก หรือการมองจากไกลไปใกล้สายตามากขึ้น ทำพื้นผิวของสีให้ผสมสีเข้าด้วยกัน ใช้อุปกรณ์ลูกกลิ้งทาสีทับกันไปมาตามมิติของสีที่เกิดขึ้น เพื่อให้สีมีลักษณะของการทับของสีและใช้สีที่เป็นฉาบดั้งเดิมของล้าวนาคือสีแดง สีดำ มามีส่วนร่วมในเนื้อสี จนเกิดเป็นพื้นผิวฉากหลังที่น่าสนใจ รวมไปถึงขั้นตอนการแกะแม่พิมพ์ลายคำฉลุแบบใหม่

ภาพที่ 1 แสดงลักษณะการลงสีพื้นฉากหลังในพระวิหารเจ้าดารารัศมี

ภาพที่ 2 การทำภาพร่างสเก็ตต้นแบบ และแกะแบบที่จะนำไปเป็นแนวทางในการ
สร้างสรรค์งานวิจัย (บนกระดาษ และแผ่นพลาสติกใส)

(5) ผลงานสร้างสรรค์

ภาพที่ 3 วางแผ่นแม่พิมพ์ลายคำที่ได้แกะแบบออกมาแต่ละจุดที่กำหนดไว้ และทำการ
 ประคบทอง (ขั้นตอนนี้ต้องวางแผ่นปั๊มให้แม่นยำ เพราะกระบวนการนี้ต้องชำนาญและมี
 ประสบการณ์)

ภาพที่ 4 การเพิ่มเติมเนื้อหางานสร้างสรรค์ที่มีพื้นที่จำกัด โดยการตกแต่งด้วยฟูกัน

ภาพที่ 5 ภาพผลงานการสร้างสรรคงานจิตรกรรมฝาผนังลายค่าน้ำแต้มล้านนาร่วมสมัย
ด้านข้างพระประธาน

ภาพที่ 6 ภาพผลงานการสร้างสรรคงานจิตรกรรมฝาผนังลายค่าน้ำแต้มล้านนาร่วมสมัย
ด้านข้างซ้าย-ขวา

ภาพที่ 7 ผลงานสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังลายค่าน้ำเต๋มล้านนาร่วมสมัยแบบสมบูรณ

(6) การวิเคราะห์ผลงาน

(6.1) เนื้อหา เป็นเนื้อหามีความเกี่ยวเนื่องกับคัมภีร์พระเจ้าเสียบโลก เรื่องอดีตชาติพระเจ้าห้าพระองค์กับประทับรอยพระพุทธรูป และประเพณี 12 เดือนของชาวล้านนาพร้อมสมัยปัจจุบัน สอดแทรกภูมิทัศน์ของชุมชน วิถีชีวิตชุมชน คติความเชื่อ ศิลปะวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิต สภาพสิ่งแวดล้อม อาคารบ้านเรือน สถาปัตยกรรมทางศาสนาและชุมชนของดินแดนล้านนา

(6.2) รูปแบบ นำเสนอลักษณะรูปแบบลายคำร่วมสมัย โดยการนำเอาการจัดวางองค์ประกอบศิลป์แบบสากลมาประยุกต์ใช้กับเทคนิคลายคำโบราณ มีการจัดวางน้ำหนักของสีพื้น-เข้มอ่อน เกิดเป็นมิติของสีที่น่าสนใจ และการใช้เฉดสีทองที่มีความหลากหลาย ความเข้ม อ่อน ตื้น ลึก ของสี ให้เกิดมิติที่น่าสนใจ เพิ่มการมองเห็นด้วยอารมณ์มีส่วนร่วม

(6.3) เทคนิค ใช้ทองคำเปลว 100 % และสีอะคริลิก ที่ได้มาตรฐาน รับรองคุณภาพ ผู้วิจัยใช้เทคนิคร่างภาพต้นแบบ แล้วทำการแกะแบบโดยใช้แผ่นพลาสติกใส จากนั้นนำแบบพ่นกาวบาง ๆ วางทาบบนผนังตามตำแหน่งที่กำหนดไว้ แล้วจึงประคบน้ำทองและสีอื่น ๆ ลงบนแบบ เกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ ลงบนพื้นผนังให้เหมาะสมกับเทคนิคผู้วิจัย และมีการเพิ่มเติมด้วยการเขียนสีอะคริลิกตกแต่งในส่วนประกอบอื่นเพิ่มเติม เน้นเป็นบางส่วนที่สำคัญเล็ก ๆ เช่น จุดเด่นตัวละครสำคัญ ดวงตา ปาก คิ้ว ลวดลายผ้า เป็นต้น เพื่อต้องการให้เห็นตัวละครมีความสมบูรณ์ขึ้น

(7) การวิเคราะห์องค์ประกอบผลงานทั้งหมดตามหลักทัศนธาตุ

(7.1) จุด เกิดขึ้นในผลงานเป็นเรื่องของเทคนิคผู้วิจัย ในผลงานที่ชัดเจนที่สุดคือจุดที่เป็นกลุ่มดวงดาว ดอกไม้ร่วง ทำให้เกิดความระยิบระยับ และจุดที่เรียงร้อยต่อกันเพื่อขับเน้นส่วนสำคัญของตัวภาพ

(7.2) เส้น การวิเคราะห์ทัศนธาตุในผลงานที่สร้างสรรค์เรื่องเส้น เส้นมี 2 ลักษณะ 1) เส้นที่เกิดจากการทำพื้นหลัง การผสมผสานกันของสีจากด้านล่างลงสู่ด้านบน ให้ความรู้สึกลึกลับมีชีวิตชีวา เคลื่อนไหวไปตามธรรมชาติ 2) เส้นที่เกิดจากรูปทรงภาพในภาพ เช่น เส้นสินเทา ภาพคน ก้อนหิน เจดีย์ บ้าน ศาลา เป็นต้น เป็นเส้นที่อิสระตามรูปทรงธรรมชาติ เส้นภายในภาพมีความประสานกลมกลืนกัน ทำให้งานมีเอกภาพ เมื่อเส้นทั้ง 2 ลักษณะมาทับซ้อนกันทำให้ภาพน่าดู น่าค้นหา น่าสนใจ ช่วยกระตุ้นให้ผู้ดูเกิดจินตนาการ ในการสร้างสรรค์ผลงานที่เกิดมาจากลายเส้นเป็นสำคัญ

(7.3) รูปทรง ภายในภาพส่วนใหญ่เป็นรูปทรงตามธรรมชาติ มีรูปทรงเรขาคณิตในส่วนที่เป็นตัวอาคาร เจดีย์ ศาลา มีการสร้างรูปหินผา ต้นไม้ คน ที่ให้เกิดสัมพันธ์กับเนื้อหาของภาพในด้านประเพณีล้านนา วิถีชีวิตคนล้านนา ภาพในภาพมีรูปทรงที่หลากหลาย และมีขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ ทำให้ภาพมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น และรูปทรงภายในภาพสามารถกลมกลืนเป็นภาพเดียวกันสร้างความรู้สึกประทับใจในผลงานสร้างสรรค์

(7.4) พื้นผิว การวิเคราะห์ทัศนธาตุในผลงานที่สร้างสรรค์เรื่องพื้นผิว มี 2 ส่วน 1) พื้นผิวที่เกิดจากการทำพื้นหลังของภาพ เป็นร่องรอยการผสมผสานของสี 2) พื้นผิวที่เกิดจากรูปทรง เช่น พื้นผิวของก้อนหิน คน บ้าน ศาลา เจดีย์ ช่วยสร้างให้เกิดความสมจริงตามธรรมชาติของวัตถุนั้นๆ รูปทรงที่เป็นจุดเด่นใช้พื้นผิวที่เรียบแตกต่างจากส่วนอื่น เพื่อให้เกิดความโดดเด่น เมื่อพื้นผิวทั้ง 2 ส่วน มาทับซ้อนกัน เกิดการประสานสัมพันธ์ทำให้งานมีความน่าสนใจเกิดอารมณ์ความรู้สึกช่วยสร้างจินตนาการให้แก่ผู้ดูผู้ชม

(7.5) สี ผู้วิจัยใช้สีวรรณะร้อนให้ความรู้สึกตื่นตา มีพลัง อบอุ่น สนุกสนาน และดึงดูดความสนใจได้ดี โครงสีร้อนนี้สภาพโดยรวมจะมีความกลมกลืนของสีมาก ควรมีสีเย็นมาประกอบบ้างทำให้ภาพมีความน่าสนใจมากขึ้น จะอยู่ในส่วนด้านล่าง ภาพเป็นส่วนใหญ่ อยู่บริเวณด้านล่างของผนังซ้าย-ขวา และสีโทนเย็นที่ประกอบด้วยสีเขียว เหลือง สีเขียว สีเขียวน้ำเงิน สีนํ้าเงิน และสีม่วงน้ำเงิน โครงสีเย็นให้ความรู้สึกในภาพ สงบ ลึกลับ เยือกเย็น ในทางจิตวิทยาสีเย็นมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกหดหู่ เศร้า โครงสีเย็นควรมีสีร้อนแทรกบ้างจะทำให้ผลงานดูน่าสนใจมากขึ้นจะอยู่ในส่วนด้านบนภาพเป็นส่วนใหญ่

(7.6) พื้นที่ว่าง พื้นที่ว่างช่วยสร้างให้ส่วนที่เป็นจุดเด่นของงานชัดเจนขึ้น และทำให้ภาพดูมีมิติ ไม่อึดอัดจนเกินไป และแสดงทิศทางของแสงที่สาดส่องผ่านกระทุรูปทรงต่าง ๆ ในผลงาน ถือเป็นสิ่งสำคัญมากเช่นกัน เพราะจะช่วยให้เกิดความสว่างขึ้นมาในผลงาน ในบางจุดที่ต้องการเน้นเฉพาะ

2) การจัดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยการดำเนินถ่ายทอดองค์ความรู้ หรือถอดบทเรียนจากการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้เรื่องการสร้างสรรคงานจิตรกรรมฝาผนัง “อัตลักษณ์ลายค่าน้ำแถมทางธรรมนิยมประเพณีล้านนาสู่งานศิลปกรรมร่วมสมัย” ในครั้งนี้ ทางทีมงานวิจัยได้รวบรวมองค์ความรู้ที่ทีมวิจัยได้สังเคราะห์ออกมาให้เหมาะสมกับผู้เรียนที่ได้เรียนรู้โดยตรง และได้สร้างผลงานออกมาสู่สาธารณชน และพร้อมกับพัฒนาตนเองและผู้เรียนรู้ไปสู่การสร้างสรรค์

ศิลปกรรมล้านนายุคใหม่ และเป็นการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้านนาอย่างมีส่วนร่วมหลากหลายกิจกรรม เพื่อปลูกฝังความรักในงานศิลปะ วัฒนธรรม ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา และปลูกจิตสำนึกความรักในศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น และสร้างแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมล้านนาที่เป็นเอกลักษณ์ล้านนาโดยตรง

ภาพที่ 8 การจัดกิจกรรมการสอนและแนะนำความรู้เทคนิค “การเรียนรู้ลายค้ำน้ำแต้มทางธรรมนิยมประเพณีล้านนาร่วมสมัย” และกิจกรรมสร้างศิลปป็นรุ่นใหม่ในโครงการวิจัย

ภาพที่ 9 การจัดกิจกรรมการสอนและแนะนำความรู้เทคนิค“การเรียนรู้ลายค่าน้ำแต้มทางธรรมเนียมประเพณีล้านนาร่วมสมัย” และกิจกรรมสร้างศิลปะป็นรุ่นใหม่ในโครงการวิจัย

ภาพที่ 10 การจัดกิจกรรมการสอนและแนะนำความรู้เทคนิค “การเรียนรู้ลายค่าน้ำแต้ม ทางธรรมเนียมประเพณีล้านนาพร้อมสมัย” และกิจกรรมสร้างศิลปินรุ่นใหม่ในโครงการวิจัย

และจากการสร้างสรรค์งานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้รับเสนอให้ไปจัดนิทรรศการ การจัดการองค์ความรู้ในการสร้างสรรค์งานศิลป์ในด้านการวิจัยที่เป็นรูปแบบงานด้านจิตรกรรมฝาผนังที่เกี่ยวข้องด้วยพระพุทธศาสนา และได้นำเสนอต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกและภายในองค์กร และได้รับรางวัลการนำเสนอผลงานการจัดการเรียนรู้ในระดับ “ดีเลิศ” ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผ่านระบบ ZOOM และการจัดนิทรรศการออนไลน์ (Virtual Exhibition)

ภาพที่ 11 คณะนักวิจัยได้อธิบายถึงการจัดการองค์ความรู้ให้กับผู้บริหารสถานศึกษา
ต่างๆ และสาธิตการถ่ายถอดจากผู้ทำวิจัยสู่บัณฑิต นักศึกษา และบุคคลทั่วไป

อภิปรายผล

1) การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนัง “อัตลักษณ์ลายค่าน้ำแต้มทาง
ธรรมเนียมประเพณีล้านนาสู่งานศิลปกรรมร่วมสมัย” ในการถ่ายทอดใช้วิธีการปั้นลานค่าน้ำ
แต้มที่ร่วมสมัย ซึ่งสุรพล ดำริห์กุล (2544: 35) ได้กล่าวไว้ในเรื่องเทคนิคการทำลายค่าน้ำ
ล้านนาว่า แบบแผนของงานประดับลวดลายภาพต้นศรีมหาโพธิภายในอาคารทางศาสนา
ล้านนานั้น มีหลักฐานเก่าสุดปรากฏอยู่ที่วิหารน้ำแต้ม ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ลักษณะ

เป็นงานลายคำประดับผนังปูนท้ายวิหารเป็นภาพต้นศรีมหาโพธิ จำนวน 3 ต้น มีกิ่งก้านสาขาอย่างงดงาม ตอนบนเบื้องซ้ายจะมีพระจันทร์ (เทพบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช เป็นผู้ให้แสงสว่างแก่โลกในเวลากลางคืน มีเส้นทางโคจรเป็นทักษิณาวรรตรอบเขาพระสุเมรุ) และเบื้องขวาเป็นภาพพระอาทิตย์ (เทพบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช เป็นผู้ให้แสงสว่างแก่โลกในเวลากลางวัน โดยโคจรเป็นทักษิณาวรรตรอบเขาพระสุเมรุ) อันเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาลสอดแทรกด้วยภาพนก หรือหงส์บิน และมีเทวดากระทำอัญชลีพร้อมช่อดอกไม้ประกอบอยู่ทั้งสองข้าง จิตรกรรมลายคำ จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของงานลงรักปิดทอง ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของศิลปะล้านนา นอกจากนี้ ในปัจจุบันก็มีการใช้เทคนิคใหม่ๆ ซึ่งจากผลการศึกษาในเชิงศิลปะ ดังที่ ศศิธร ขำฤทธิ์ (2552: จ) กล่าวว่า ลายคำ ในความหมายของศิลปกรรมล้านนา คือ ลวดลายที่ประดับตกแต่งสิ่งของเครื่องใช้ อาคารสถานที่ด้วยทองคำเปลว มีลวดลายสีทองบนพื้นสีแดงหรือดำ หากดูแต่ผิวเผินแล้วจะเห็นเป็นเพียงลวดลาย 2 มิติ ที่ใช้วิธีการประดับลวดลายโดยการฉลุแบบแล้วปิดทองคำเปลว ซึ่งเป็นวิธีการที่นิยมใช้กันโดยทั่วไป แต่แท้จริงแล้วการประดับตกแต่งลายคำของล้านนานั้น มีวิธีการแบบอื่นที่ต่อเนื่องจากการฉลุแบบดั้งเดิม หรือใช้วิธีการที่แตกต่างไป มีความสอดคล้องกับการเรียนรู้คุณค่าของลายคำล้านนา ลิปิกร มาแก้ว (2558: 25) กล่าวว่า ลายคำล้านนานั้นเป็นกระบวนการวิธีการที่สำคัญอีกแบบหนึ่งที่สามารถบ่งบอกถึงคติความเชื่อ ความศรัทธาในพุทธศาสนาของคนล้านนาผ่านกรรมวิธีการสร้างสรรค์ศิลปะ ในงานช่างตลอดจนการแสดงออกความรู้สึกนึกคิดและการสัมพันธ์กับสังคม วัฒนธรรม อีกทั้งความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีจากบริบทของสังคมล้านนาในแต่ละยุคสมัย

2) การจัดกิจกรรมแกะลายคำน้ำแต้มในการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษาแก่เยาวชนและประชาชน ประกอบด้วย อุปกรณ์และขั้นตอนการสร้างสร้งงานลายคำล้านนา กิจกรรมแกะลายคำในการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษา และกิจกรรมแกะลายคำในการเรียนรู้เพื่อการบริการวิชาการแก่สังคมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เป็นรูปแบบศิลปะผสมผสานในเชิงรูปธรรม (Realistic Art) และเชิงนามธรรม (Abstract Art) และกึ่งรูปกึ่งนาม (Semi Abstract Art) ในลักษณะจิตรกรรมไทยแบบร่วมสมัย (Thai Contemporary Painting) มานิตย์ ไกรฤทธิ์ (2559: ค) และสอดคล้องกับ สุรชาติ เกษประสิทธิ์ (2560: 12) พบว่า นอกจากเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ที่แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการเข้าด้วยกันระหว่างทัศนศิลป์ (Visual Arts) กับกวีนิพนธ์ (Poetry) อย่างมีเอกภาพแล้ว ยังเป็นเครื่องประจักษ์ชัดว่า “ศิลปะเป็นภาษาแห่งความคิด หรือภาษาแห่งความหมาย” กับ “ศิลปะเป็นภาษา

แห่งความงาม” สามารถนำผลการบูรณาการผสมผสานกันเพื่อใช้เป็นเครื่องมือหรือพาหะแห่งความคิดที่บัญญัติขึ้น (Concept) เป็นสำคัญ จนกลายเป็นการพัฒนาและเชื่อมโยงต่อยอดเกิดความก้าวหน้าการสร้างสรรค์ศิลปะ ให้แปลกใหม่อย่างมีคุณค่าทางสุนทรียภาพและมีอัตลักษณ์ที่พิเศษเฉพาะตัวออกไป หลังจากนั้น จึงนำไปสู่กิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีประโยชน์ในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่สำคัญของประเทศไทยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน 1 แห่ง คือ กิจกรรมถ่ายทอดงานศิลป์สู่วิถีพุทธ จำนวน 9 กิจกรรมถือเป็นการต่อยอดงานศิลปะสู่ชุมชนต่อไป

องค์ความรู้จากงานวิจัย

องค์ความรู้สำคัญที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้คือองค์ความรู้ในการรักษาการสร้างงานลายคำของล้านนาแบบโบราณและการนำองค์ความรู้เดิมนั้นมาต่อยอดสร้างสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรมลายคำแบบร่วมสมัย จนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ในการสร้างสรรค์งานลายคำในรูปแบบใหม่ที่ยังคงมีกลิ่นอายของล้านนาอยู่อย่างเต็มเปี่ยม

ภาพที่ 10 องค์ความรู้จากงานวิจัย

สรุป

การศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนัง “อัตลักษณ์ลายค่าน้ำแต้มทางธรรมนิยมประเพณีล้านนาสู่งานศิลปกรรมร่วมสมัย” มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังให้ได้องค์ความรู้ใหม่ในการรักษาผลงานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายค่าน้ำแต้มล้านนาร่วมสมัยที่เป็นเอกลักษณ์ของล้านนาอย่างแท้จริงและเพื่อจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมแบบร่วมสมัยที่มีประโยชน์ในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่สำคัญของประเทศไทยแบบมีส่วนร่วม กับชุมชน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงพัฒนาร่วมกับกลุ่มประชาชนชุมชนวัดพระพุทธรบาทสี่รอย ตำบลสะลวง อำเภอแมริม และประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่

ผลงานในการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมครั้งนี้ ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังพระวิหารเจ้าดารารัศมี วัดพระพุทธรบาทสี่รอย ตำบลสะลวง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ 2 ด้าน รวมทั้งสิ้น ประมาณ 70 ตร.ม. รูปแบบการสร้างสรรค์ผลงานจะมีการถ่ายทอดตัวละครแบบปัจจุบัน โดยการใช้เทคนิคลายคำโบราณมาผสมผสานกับศาสตร์ใหม่ทางศิลปะ

ผู้วิจัยมีที่มาและแรงบันดาลใจจาก เป็นเนื้อหาที่มีความเกี่ยวเนื่องกับคัมภีร์พระเจ้าสิบโลก เรื่องอดีตชาติพระเจ้าห้าพระองค์กับประทับรอยพระพุทธรบาท และธรรมนิยมประเพณี 12 เดือนของชาวล้านนาร่วมสมัยปัจจุบัน สอดแทรกภูมิทัศน์ของชุมชนวิถีชีวิตชุมชน คติความเชื่อ ศิลปะวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิต สภาพสิ่งแวดล้อม อาคารบ้านเรือน สถาปัตยกรรมทางศาสนาและชุมชนของดินแดนล้านนา นำเสนอลักษณะรูปแบบลายคำร่วมสมัย โดยการนำเอาการจัดวางองค์ประกอบศิลป์แบบสากลมาประยุกต์ใช้กับเทคนิคลายคำโบราณ มีการจัดวางน้ำหนักของสีพื้น-เข้มอ่อน เกิดเป็นมิติของสีที่น่าสนใจ และการใช้เฉดสีทองที่มีความหลากหลาย ความเข้ม อ่อน ตัน ลึก หนา บาง ของสีทอง ให้เกิดมิติที่น่าสนใจ เพิ่มการมองเห็นด้วยอารมณ์มีส่วนร่วม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมถ่ายทอดในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้จากการคิดค้นสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมฝาผนังชุดนี้ออกไปเผยแพร่เป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างกว้างขวาง เพื่อพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านจิตใจ ให้ละเอียดอ่อนไหว พัฒนาการสื่อสารคุณค่าของความคิดสร้างสรรค์ใหม่ทางศิลปะอันจะพานำความเจริญ สู่สังคมในอุดมคติ ที่ตั้งงามในอนาคต และช่วยการสานต่อผลงานการสร้างสรรค์งานศิลป์ให้เป็นหลักทางวิชาการต่อไป

บรรณานุกรม

- มานิตย์ โกวฤทธิ์. (2559). การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังประเพณีวิถีชีวิตรอบปี
ของชนถิ่นล้านนา (หมายเลข 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
วิจัยแห่งชาติ.
- ลิปิกร มาแก้ว. (2558). **ลายคำ น้ำแต้ม**. เชียงใหม่: โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา.
- วิทยา พลวิฑูรย์. (2562). “ลายคำล้านนาความงดงามที่ยังมีลมหายใจ”. **ร่วมพยอม วารสาร
สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**. 21(1), 5-7.
- วิลาวัณย์ เสวตเศรณี. (2556). **การอนุรักษ์และการจัดการพุทธศิลป์**. เชียงใหม่: เชียงใหม่นิวส์.
- ปรีชา เกาทอง. (2557). “แนวทางการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้านการสร้างสรรค์ศิลปะ
วิชาการ”. **วารสารสมาคมนักวิจัย**. 19(2), 5.
- สุรชาติ เกษประสิทธิ์. (2560). **ทัศนศิลป์กวีพรรณนัปรากฎการณ์แห่งจิต จากฟิลิกส์ค
วอนต์ถึงพุทธธรรม**. นครสวรรค์: วิจัยและนวัตกรรมกับการพัฒนาประเทศ.
- สุรพล ดำริห์กุล. (2544). **ลายคำล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- สุรพล ดำริห์กุล. (2539). **งานศิลปกรรมลายคำประดับอาคารทางศาสนาล้านนา**. ภาค
วิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สมันตปาสาทิกาตามหลักพุทธจริยศาสตร์

An Analysis on The Values of Samantapasatika's

Based on Buddhist ETHICS

พระมหานาถ โปธิยาโน (โปทาสาย)

Phramaha Nat Potiyano (Potasai)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai
Corresponding Author, E-mail: natpotiyano@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมา โครงสร้าง สาระสำคัญ และคุณค่า ของคัมภีร์สมันตปาสาทิกา 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ และคุณค่าของพุทธจริยศาสตร์ และ 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สมันตปาสาทิกาตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบการศึกษาวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) คัมภีร์สมันตปาสาทิกา เป็นคัมภีร์ชั้นอรรถกถาพระวินัยภาษาบาลี ที่อธิบายหลักการและข้อที่พึงปฏิบัติในพระวินัย มีโครงสร้างและสาระสำคัญ ดังนี้ มหาวิภังควรรณา ภิกขุณีวิภังควรรณา มหาวรรควรรณา จุลวรรควรรณา ปรีวารวรรณา คัมภีร์สมันตปาสาทิกา มีคุณค่าในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านประวัติศาสตร์ ด้านจารีตประเพณี ด้านพุทธวิธีการสอน ด้านการศึกษาพระวินัยปิฎก ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยด้านการตีความหลักคำสอน โดยที่คัมภีร์สมันตปาสาทิกาได้อธิบายหลักการพร้อมทั้งเชื่อมโยงและประมวลเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้เข้าใจพุทธบัญญัติในพระวินัยปิฎกชัดเจนยิ่งขึ้น 2) หลักพุทธปรัชญาด้านจริยศาสตร์ ให้มุมมองด้านคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ทั้งในเชิงจิตวิสัย และเชิงวัตถุวิสัย ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการดำเนินชีวิตของบุคคล ซึ่งอาศัยหลักคำสอนทางศีลธรรมในพุทธศาสนาเป็นฐานตัดสินคุณค่าว่า ถูกต้อง ดีงาม เพื่อยกระดับของคุณค่าทางความประพฤติให้สูงขึ้น เหนือในการพิจารณาคุณค่าของคัมภีร์สมันตปาสาทิกาตามหลักทางพุทธจริยศาสตร์นั้น เป็น กฎเกณฑ์ข้อห้าม คำแนะนำเชิงปฏิบัติที่มีลักษณะเฉพาะของตน ในการตัดสินคุณค่าทางพุทธจริยศาสตร์ ใช้เกณฑ์แบบสัม

พหุนิยม (Relativism) ซึ่งตั้งอยู่บนเงื่อนไข เช่น เจตนา ผลที่เกิด และผลกระทบเป็นหลัก

3) วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สมันตปาสาทิกาตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ได้พบเกณฑ์การตัดสินข้อวัตรปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่ได้รับการยอมรับว่ามีมาตรฐานที่ถูกต้องที่สุด ให้เกิดคุณค่าด้านสร้างคุณธรรมในสังคมสงฆ์ เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระบัญญัติ จะได้รับการพิจารณาตัดสินโทษโดยปราศจากอคติ นอกจากนี้ได้พบคุณค่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อสังคม ตามหลักวัตรต่าง ๆ มีอุปมาฉายวัตร สัทธวิหริกวัตร เป็นต้น ที่ปรากฏในสมันตปาสาทิกา

คำสำคัญ: วิเคราะห์, คุณค่า, คัมภีร์สมันตปาสาทิกา, พุทธจริยศาสตร์

Abstract

The objectives of this article were as follows: 1) to study the background, structure, essence and values of Samantapāsādikā; 2) to search the Buddhist Ethics and Its values, and 3) to analyze the values of the Samantapāsādikā based on the Buddhist ethics. This is a qualitative research, accompanied by documentary research and in-depth interviews with the Buddhist experts.

The results showed that: 1) The Samantapāsādikā is a Pali Vinaya's commentary work which explains the principles and rules to be practiced in the Vinaya. Its structure and essence are as follows: Mahāvibhangvaṇṇanā, Bhikkunivibhanggavaṇṇanā, Mahāvaggavaṇṇanā Cūlavaggavaṇṇanā Parivāraṇṇanā. The Samantapāsādikā is of values in various aspects such as on the history, on the customary, on the Buddhist teaching methods, on the Vinaya Pitaka studies, on the arts and cultures, on Thai Sangha Education and on the Doctrinal interpretation. Whereas Samantapāsādikā has clearly explained the principles and related various events that will help to understand the Buddha's rules in the Vinaya Pitaka. 2) On the Buddhist Ethical philosophy, it provides the perspectives on the values of different things, both subjectively and objectively. It is based on the lifestyle of a person which relies on the Buddhist Moral Doctrine being as a criterion to judge the values that are right and good

in order to higher upgrad the behavior's values. The criterion for determining the value of the Samantapāsādikā in accordance to Buddhist ethics is its own unique set of rules, prohibitions and practical advice. In a judgment of Buddhist ethical values, the relativism is applied having been mainly based on conditions such as intentionality, its resutants, and its effectiveness.

3) An analysing the value of the Samantapāsādikā based on Buddhist ethics is found the criteria for judging the observance of Teaching and Discipline which are recognized as being almost accurate standards to offort the value in creating justice in the Sangha community. They offered a justice towards those who being accused of violating the rules will be judged without any discrimination. In addition, the relations between person to person, a preson to society according to the various observances such as Upajjhāyavatra, Saddhivihārikavatra, etc., as having appeared in Samantapāsādikā.

Keyword: Analytical, Values, Samantapasatika, Buddhist ethics

บทนำ

ในปัจจุบันเมื่อเทคโนโลยีเริ่มมีบทบาททำให้ชนยุคใหม่นั้นไม่ค่อยได้ศึกษาเรียนรู้พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร ทำให้คุณธรรมทางด้านจิตใจถดถอยลงไปตามกาลเวลา ตามเทคโนโลยีที่สร้างสรรค์ขึ้นมา จะเห็นว่ามี การประท้วงทางการเมือง การไม่เคารพสถาบันหลัก เป็นต้น ดังนั้นเราจะมีวิธีการอย่างไรในการที่จะทำให้คนในสังคมรู้จัก คัมภีร์ในพระพุทธศาสนา รู้จักการเรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า คุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่พึงเรียนรู้และพึงมีในจิตใจของมนุษย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังนั้นหลักพุทธจริยศาสตร์จึงจำเป็นต่อการศึกษา หลักพุทธจริยศาสตร์ คือ หลักว่าด้วยแนวทางการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของบุคคลที่จะแสดงออกมาสู่สังคมให้ถูกต้องเหมาะสมตามธรรมดาที่ควรจะเป็นตามหลักการหรือคำสอนของพระพุทธศาสนา

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสแสดงคำสอน คือ พระธรรมวินัยแล้ว สาวกทั้งหลายทั้งที่เป็นพระภิกษุสงฆ์ และคฤหัสถ์ก็นำหลักธรรมวินัยนั้นไปเล่าเรียนศึกษา คำสอนหรือพุทธพจน์ส่วนใดที่ยาก ต้องการคำอธิบายเพิ่มเติมนอกจากทูลถามจากพระพุทธเจ้าโดยตรง และพระสาวกผู้ใหญ่ที่เป็นพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์คอยสอนคอยแนะนำชี้แจงช่วยตอบ

ข้อสงสัย คำอธิบายและคำตอบที่สำคัญก็ได้รับการทรงจำถ่ายทอดต่อกันมาควบคู่กับหลักธรรมวินัยที่เป็นแม่บทนั้น จากสาวกรุ่นก่อนสู่สาวกรุ่นหลัง เมื่อมีการจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยเป็นพระไตรปิฎกแล้ว คำชี้แจงอธิบายเหล่านั้นก็เป็นระบบระเบียบและมีลำดับไปตามพระไตรปิฎกด้วย เมื่อมีการทรงจำถ่ายทอดพระไตรปิฎก ก็มีการทรงจำถ่ายทอดอรรถกถาประกอบควบคู่มาด้วยจนกระทั่งเมื่อมีการจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลานเป็นลายลักษณ์อักษร ณ เกาะสิงหลใน พ.ศ. 450 ตำนานได้มีการจารึกอรรถกถาพร้อมไปด้วยเช่นกันและในการบันทึกนั้น บาลี หรือ พระไตรปิฎก ได้รับการทรงจำถ่ายทอดกันมา และจารึกเป็นภาษาบาลีมาส่วน อรรถกถา ได้รับการทรงจำสืบทอดกันมาและจารึกเป็นภาษาสิงหล ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องด้วยว่า พระไตรปิฎก เป็นตำราแม่บท ผู้สอนจะต้องรักษาให้คงอยู่อย่างเดิมโดยแม่นยำที่สุดตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ ส่วนอรรถกถาเป็นคำอธิบายสำหรับผู้เรียน จึงจะต้องช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจได้ดีที่สุด ฉะนั้น เมื่ออรรถกถาสืบมาในลังกา จึงถ่ายทอดกันเป็นภาษาสิงหล กระทั่งถึงช่วง พ.ศ. 950 – 1000 (พระธรรมปิฎก, 2543: 93) จึงมีพระอาจารย์ผู้ใหญ่ เช่น พระพุทธโฆสจารย์ และพระธรรมปาละ เดินทางจากชมพูทวีป (ประเทศอินเดีย) มายังเกาะลังกา ได้แปลและเรียบเรียงอรรถกถากลับมาเป็นภาษาบาลี อย่างที่มีอยู่และใช้ศึกษากันในปัจจุบัน และมีแปลมาเป็นภาษาไทยแล้ว

การที่จะศึกษาพระไตรปิฎกภาษาบาลีให้เข้าใจอย่างแจ่มชัดย่อมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรอบรู้ในคัมภีร์สหทวิเสสหรือคัมภีร์ศัพทศาสตร์อย่างแตกฉาน เพื่อจะได้อาศัยคัมภีร์อรรถกถาชั้นรองลงมาเป็นคำอธิบายทั้งในรูปศัพท์ ประโยค และไวยากรณ์ ตลอดจนเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีได้บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้ในพระไตรปิฎกอย่างถูกต้อง และสามารถแปลออกมาเป็นภาษาไทยอย่างถูกต้องอีกด้วย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: บทนำ) นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์ที่แต่งขึ้นมาในยุคหลัง ๆ อีกเพื่ออธิบายความในพระไตรปิฎก และอธิบายความในคัมภีร์อรรถกถาที่ยังไม่ชัดเจน เช่น คัมภีร์ฎีกาอธิบายความในอรรถกถา คัมภีร์อนุฎีกาอธิบายความในฎีกาอีกต่อหนึ่ง เป็นต้น (พระธรรมปิฎก, 2529: 96-97)

จากอรรถกถาพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 2 อย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความพินเพื่อนเลือนหายแห่งพระสัทธรรม 2 อย่างเป็นไฉน ? คือ บทพยัญชนะที่ตั้งไว้ไม่ดี ก็ย่อมเป็นอันนำมาไม่ดี 1 อรรถกถาที่นำมาไม่ดี 1 ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 2 อย่างนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความพินเพื่อนเลือนหายแห่งพระสัทธรรม ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 2 อย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน ไม่เลือนหายแห่งพระสัทธรรม 2 อย่าง

เป็นไฉน ? คือบพพญชณะที่ตั้งไว้ดี 1 อรรถที่นำมาดี 1 แม้เนื้อความแห่งบพพญชณะที่ตั้งไว้ดีแล้วก็ยอมเป็นอันนำมาดี ฤกษ์ทั้งหลาย ธรรม 2 อย่างนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน ไม่เลือนหายแห่งสัทธรรม” (อง.เอก – ทุก. (ไทย) 33/266/303)

คัมภีร์ชั้นอรรถกถา จึงมีประโยชน์ต่อการอ่าน หรือการศึกษาพระไตรปิฎกเป็นอย่างมาก เพราะช่วยไขความในส่วนที่เป็นปัญหา และช่วยเพิ่มเติมเรื่องราวเนื้อหาบางเรื่อง บางตอนที่อาจจะไม่ได้บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกให้สมบูรณ์ขึ้น แต่ในขณะที่เดียวกันในคัมภีร์นั้นก็มิได้มีเฉพาะคำอธิบายศัพท์ วลี หรือประโยคต่าง ๆ พระไตรปิฎกเท่านั้น แต่ท่านโบราณจารย์ทั้งหลายยังได้แสดงทรรศนะทางธรรมและอื่น ๆ ของท่านมากบ้างน้อยบ้างไว้ในคัมภีร์นั้น ๆ ด้วย

คัมภีร์อรรถกถา อันเป็นคำอธิบายพระวินัยปิฎกซึ่งมี 8 เล่ม มีอรรถกถาชื่อ สมันตปาสาทิกา ซึ่งเป็นหลักสูตรบาลี ปธ.6 – ปธ.7 คัมภีร์สมันตปาสาทิกาแบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ในการอธิบาย คือ มหาวิภังคพรรณนา ภิกขุณีวิภังคพรรณนา มหาวรรคพรรณนา จุลวรรคพรรณนา ปรีวารพรรณนา ซึ่งในแต่ละหัวข้อใหญ่จะแบ่งเป็นหัวข้อย่อย และมีการอธิบายรายละเอียดในหัวข้อนั้น ๆ คนส่วนใหญ่จะรู้จักคัมภีร์สมันตปาสาทิกา เป็นคัมภีร์ลำดับขั้นที่ 2 ใช้อธิบายพระวินัยปิฎก ส่วนน้อยที่จะทราบถึงเนื้อหา หรือรายละเอียดต่าง ๆ ในเล่ม เพราะคัมภีร์สมันตปาสาทิกานอกจากจะอธิบายพระวินัยแล้วยังมีการอธิบายในด้านอื่น ๆ เช่น การอุปสมบท กฐิน การผูกสีมา เป็นต้น เปรียบเหมือนการใช้แผนที่ในการเดินทาง งานวิจัยนี้ส่วนหนึ่งได้ศึกษาโครงสร้าง ของคัมภีร์สมันตปาสาทิกา การจัดหมวดหมู่ และแนวทางการศึกษาค้นคว้าคัมภีร์สมันตปาสาทิกาทั้งหมดไว้ในเล่ม

การศึกษาคัมภีร์อรรถกถาพระวินัยปิฎกหรือสมันตปาสาทิกานั้นอาจมี เนื้อหา รายละเอียดและศัพท์บางคำที่อ่านและเข้าใจได้ยาก ดังนั้นทำศึกษาโดยไม่ละเอียด ไม่มีแรงจูงใจที่จะศึกษา การเข้าใจไม่ถ่องแท้ ไม่ครบถ้วน จึงทำให้คุณค่าและความสำคัญของคัมภีร์มีน้อยลงไป และไม่เห็นคุณประโยชน์ของคัมภีร์อย่างแท้จริง ผู้วิจัยจึงได้ยกประเด็นการศึกษา และการวิเคราะห์ให้เห็นถึงคุณค่า คุณประโยชน์และความสำคัญของคัมภีร์ในด้านต่าง ๆ มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าทางด้านวรรณกรรม คุณค่าทางด้านวัฒนธรรมประเพณี คุณค่าทางด้านจิตใจ เป็นต้น

งานวิจัยนี้จัดทำขึ้นเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ศึกษาคัมภีร์อรรถกถาพระวินัยปิฎกหรือคัมภีร์สมันตปาสาทิกาดังแต่ ผู้เริ่มต้นศึกษา ผู้ที่กำลังศึกษา เพื่อค้นคว้าข้อมูลเป็นแนวทางสืบค้น เพื่อที่เราจะมีวิธีการอย่างไรในการที่จะทำให้เยาวชนทั้งหลายรู้จักคัมภีร์

ในพระพุทธศาสนา รู้จักการเรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อคุณธรรม และจริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่พึงเรียนรู้และพึงมีในจิตใจของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันอย่าง สันติสุข ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของบุคคล ที่จะแสดงออกมาสู่สังคมให้ถูกต้องเหมาะสมตามธรรมดาค่าที่ควรจะเป็นตามหลักการหรือ คำสอนของพระพุทธศาสนา ผู้ที่ต้องการศึกษาข้อมูลที่ละเอียดขึ้นหรือการอธิบายที่ชัดเจนมากขึ้นสามารถใช้งานวิจัยนี้สืบค้นในเล่มพระไตรปิฎกและอรรถกถาตามแหล่งอ้างอิงในเล่ม

ดังนั้น ด้วยความสำคัญของการศึกษาคัมภีร์สมันตปาสาทิกาดังกล่าวมา ผู้วิจัย จึงเห็นความจำเป็นในการศึกษาประมวลองค์ความรู้ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา หัวข้อ การ จัดหมวดหมู่ เนื้อหาสาระสำคัญในคัมภีร์นั้น ๆ ว่ามีส่วนสำคัญต่อการศึกษาพระไตรปิฎก อย่างไร และสามารถวิเคราะห์หาคุณค่าและความสำคัญ โดยการใช้หลักจริยศาสตร์ในการ วิเคราะห์ ให้คำตอบกับสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำในสถานการณ์นั้น ๆ พร้อมยกเหตุผลบน พื้นฐานมโนธรรมประกอบ โดยอาศัยสาระสำคัญที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์ อันจะเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาการศึกษา ที่เกี่ยวกับคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทของผู้ศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา โครงสร้าง สาระสำคัญ และคุณค่าของคัมภีร์ สมันตปาสาทิกา
- 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ และคุณค่าของพุทธจริยศาสตร์
- 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สมันตปาสาทิกิตามหลักพุทธจริยศาสตร์

ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยการศึกษาภาคเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิง ลึก (In-depth Interview) โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังต่อไปนี้

- 1) การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการศึกษา รวบรวม ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความที่เกี่ยวข้อง ดังนี้
  - (1) ศึกษารวบรวมประมวลความรู้จากพระไตรปิฎก อรรถกถาพระวินัยปิฎก ฎีกาพระวินัยปิฎก อนุฎีกาพระวินัยปิฎก และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

- (2) ศึกษาคัมภีร์สมันตปาสาทิกา โดยแยกประเด็นศึกษา ดังนี้
  - (2.1) ประวัติความเป็นมาของคัมภีร์สมันตปาสาทิกา
  - (2.2) โครงสร้างและสาระสำคัญของคัมภีร์สมันตปาสาทิกา
  - (2.3) คุณค่าของคัมภีร์สมันตปาสาทิกา
- (3) ศึกษาพุทธจริยศาสตร์ โดยแยกประเด็นศึกษา ดังนี้
  - (3.1) หลักของพุทธจริยศาสตร์
  - (3.2) คุณค่าของพุทธจริยศาสตร์
- (4) วิเคราะห์คุณค่าตามหลักพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา
- (5) สรุปผลการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

สัมภาษณ์ความคิดเห็นจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ที่มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับคัมภีร์สมันตปาสาทิกา จำนวน 5 รูป/คน

3) การวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จะทำการวิเคราะห์ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

4) การรายงานผลการวิจัย สรุปและนำเสนอผลการศึกษาโดยแยกออกเป็นบทต่าง ๆ ตามเนื้อหาที่วางกรอบสารบัญเอาไว้แล้ว

ผลการวิจัย

1) ประวัติความเป็นมา โครงสร้าง สาระสำคัญ และคุณค่าของคัมภีร์สมันตปาสาทิกาสมันตปาสาทิกา หรือสมันตปาสาทิกา พระพุทธโฆษาจารย์ หรือพระพุทธโฆสะ เป็นผู้แต่งคัมภีร์นี้ขึ้นในช่วงปีก่อน พ.ศ. 1000 โดยรจนาเป็นภาษาบาลี อาศัยอรรถกถาพระไตรปิฎกที่มีอยู่ในภาษาสิงหล ชื่อมหาอัฐกถาเป็นหลัก พร้อมทั้งอ้างอิงจากคัมภีร์ มหาปัจจจริยะ และคัมภีร์กรุนที นอกจากนี้จะเป็นคัมภีร์อรรถกถาที่อธิบายความของพระวินัยปิฎกแล้ว ท่านผู้รจนายังได้สอดแทรกและบันทึกข้อมูลอันทรงคุณค่าด้านสังคม การเมือง จริยธรรม ศาสนา และประวัติศาสตร์ปรัชญาในยุคโบราณของอินเดียไว้อย่างมาก

พระพุทธโฆษาจารย์, (แปลโดยพระเทพเวที จวน อุฏฺฐายี) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “สมันตปาสาทิกา” สรุปความได้ว่า เป็นอรรถกถาแก่พระวินัยปิฎกทั้ง 5 คัมภีร์ คือ ภิกขุวิภังค์ ภิกขุณีวิภังค์ มหาวรรค จุลลวรรค และปริวาร พระพุทธโฆษาจารย์แต่งสมันตปาสาทิกาขึ้นก่อนอรรถกถาเล่มอื่น ๆ เพราะวินัยเป็นรากฐานศรัทธาของชาวพุทธ และได้แต่งขึ้น เมื่อประมาณพุทธศักราช ที่ 927 - 973 ในสมัยพระเจ้าสิริपाल แห่งที่เมืองอนูราชปุระ

ประเทศลังกา โดยคำอาราธนาของ พระพุทธสิริ ใช้เวลาแต่ง 1 ปีจึงสำเร็จ คือเริ่มแต่งเมื่อปีที่ 20 ของ พระเจ้าสิริपाल และสำเร็จเมื่ออย่างเข้าปีที่ 21 กล่าวกันว่า ท่านใช้คัมภีร์อรรถกถาเดิมที่เรียกว่าโบริณอฏฐกถา ชื่อ มหาปัจจรีและภุณที่ภาษาสิงหลเป็นโครงร่าง คัมภีร์สมันตปาสาทิกาแบ่งออกเป็น 3 ภาค ภาคที่ 1 อธิบายขยายความที่เป็นประเด็นสำคัญในคัมภีร์มหาวิงค์ เฉพาะพาหิรนิทาน เวรัญชกัณท์ และปาราชิกกัณท์ ภาคที่ 2 อธิบายขยายความที่เป็นประเด็นสำคัญในคัมภีร์มหาวิงค์ ตั้งแต่สังฆทิสเสกัณท์ จนถึงเสขิกกัณท์ และในภิกขุณีวิงค์ ภาคที่ 3 อธิบายขยายความที่เป็นประเด็นสำคัญในคัมภีร์มหาวรรค คัมภีร์จุฬวรรค และคัมภีร์ปริวาร (พระพุทธโฆษาจารย์, 2515: 12)

ลักษณะสำคัญของคัมภีร์สมันตปาสาทิกา คือ เป็นคัมภีร์ที่อธิบายความในพระวินัยปิฎกโดยตรง หมายความว่า ในแต่ละสูตรแต่ละส่วนแต่ละตอนแต่ละเรื่อง ก็มีอรรถกถาที่อธิบายจำเพาะสูตรจำเพาะส่วนตอนหรือเรื่องนั้น ๆ และอธิบายตามลำดับไป โดยอธิบายทั้งคำศัพท์หรือถ้อยคำอธิบายข้อความ ชี้แจงความหมาย ขยายความหลักธรรมหลักวินัย และเล่าเรื่องประกอบ ตลอดจนแสดงเหตุปัจจัยแวดล้อมหรือความเป็นมาของการที่พระพุทธเจ้าจะตรัสพุทธพจน์นั้น ๆ หรือเกิดเรื่องราวนั้น ๆ ขึ้น พร้อมทั้งเชื่อมโยงประมวลความเป็นมาเป็นไปต่าง ๆ ที่จะช่วยให้เข้าใจพุทธพจน์หรือเรื่องราวในพระไตรปิฎกชัดเจนขึ้นเกี่ยวกับจารีตพระพุทธศาสนาเถรวาท ดังจะเห็นได้จากการมีอิทธิพลจากหลักคำสอนจากเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล เรื่องราวดังกล่าวส่งผลต่อวิถีชีวิต ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับครอบครัว จนถึงระดับสังคม รวมถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่จำเป็นต้องปฏิบัติในสังคม

2) หลักพุทธจริยศาสตร์และคุณค่าของพุทธจริยศาสตร์

เกณฑ์ของพุทธปรัชญาเพื่อประกอบการพิจารณาคูณค่าของสิ่งต่าง ๆ ทั้งในเชิงจิตวิสัย และเชิงวัตถุวิสัยโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการดำเนินชีวิตของบุคคล ซึ่งอาศัยหลักการทางพุทธศาสนาเข้ามาเป็นฐานในกระบวนการพิจารณาเพื่อให้เกิดความถูกต้องดีงามสำหรับยกระดับของคุณค่าให้สูงขึ้น เกณฑ์ในการพิจารณาคูณค่าของคัมภีร์สมันตปาสาทิกตามหลักทางพุทธจริยศาสตร์นั้นมีอยู่หลายทฤษฎี ซึ่งแต่ละทฤษฎีต่างก็มีเงื่อนไขหรือกฎเกณฑ์อันเป็นลักษณะเฉพาะของตน การใช้เกณฑ์ทางจริยศาสตร์เพียงเกณฑ์เดียวมาตัดสินเรื่องใด ๆ ก็ตามอาจไม่สามารถคลี่คลายปัญหานั้น ๆ ได้ซ้ำร้ายอาจทำให้ปัญหาเพิ่มพูนขึ้นไปอีก ดังนั้นในการตัดสินทางจริยศาสตร์ควรมีเกณฑ์ที่น่าเชื่อถืออย่างน้อย 2 เกณฑ์ขึ้นไปเพื่อเป็นกรอบบรรทัดฐานและเพิ่มความน่าเชื่อถือและสามารถยอมรับได้ งานวิจัยนี้จึงได้ใช้แนวทางคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในทางจริยศาสตร์

เกณฑ์ในการพิจารณาคุณค่าของคัมภีร์สมันตปาสาทิกาตามหลักทางพุทธจริยศาสตร์ เป็นกฎเกณฑ์ข้อห้ามและคำแนะนำเชิงปฏิบัติที่มีลักษณะเฉพาะของตน ในการตัดสินคุณค่าทางพุทธจริยศาสตร์ ใช้เกณฑ์แบบสัมพัทธนิยม (Relativism) ซึ่งตั้งอยู่บนเงื่อนไข เช่น เจตนา ผลที่เกิด และผลกระทบเป็นหลัก คุณค่าตามอรรถะประโยชน์ คือ 1) อรรถะ ได้แก่ ประโยชน์ตนหรือผลของการกระทำในทางบวกของปัจเจกได้รับเป็นผู้รับโดยตรง มุ่งหวังผลปรากฏต่อผู้กระทำเป็นพื้นฐาน 2) ปรัตถะ ได้แก่ ประโยชน์ต่อผู้อื่นหรือผลของการกระทำในทางบวกของปัจเจกที่ส่งผลต่อบุคคลรอบข้าง มุ่งหวังผลปรากฏต่อสังคมเป็นหลักพื้นฐาน 3) อุภยัตถะ ประโยชน์ทั้งสองฝ่ายหรือประโยชน์ร่วมกัน อันเป็นผลเกิดขึ้นทั้งแก่ตนเองและคนอื่น ๆ หรือแก่สังคมแก่ชุมชนอันเป็นส่วนรวม และใช้หลักการสร้างสรรค์สังคมด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์ภายภาคหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง

3) วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สมันตปาสาทิกาตามหลักพุทธจริยศาสตร์ จริยศาสตร์เปรียบเสมือน รูปแบบของการจัดระเบียบสังคม พฤติกรรมของมนุษย์ ในของศาสนาเปรียบเสมือนผู้นำเอาแบบโครงสร้างนั้นไปปรับปรุง ทำตามรูปแบบและปรับปรุงให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น ในสมันตปาสาทิกา ในหัวข้อ เหตุสังคายนา การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของบุคคลที่จะแสดงออกมาสู่สังคมให้ถูกต้องเหมาะสมตามธรรมดาที่ควรจะเป็นตามหลักการหรือคำสอนของพระพุทธศาสนา ในหัวข้อ อุปัชฌายะวัตรและสัททิวหาริกวัตร ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไรถูกอย่างไรไม่ถูก หลักเกณฑ์ที่ได้รับการยอมรับว่ามีมาตรฐานทางสังคม ในหัวข้อ อุโบสถกรรมและปาฏิโมกข์ การพิจารณาจากความเป็นกุศลเจตนาหรือเกิดจากอกุศลเจตนา ด้วยการใช้มโนธรรมในการตัดสินความรู้สึกผิดชอบชั่วดีตัวเราเอง ว่าเราสามารถติเตียนตัวของเราเองจากการกระทำนั้นของตนเองได้หรือไม่ และพิจารณาว่าการกระทำของเรานั้น บัณฑิตชนให้การความยอมรับหรือตำหนิ ในหัวข้อ ปวารณา เกณฑ์ตัดสินการกระทำที่ว่า ผิด ถูก สมควร หรือ ไม่สมควร นั้นจะต้องมีเกณฑ์ที่ได้รับการยอมรับว่ามีมาตรฐานทางสังคมและเกิดความเป็นธรรมแก่ผู้กระทำหรือการกระทำนั้น ๆ ในหัวข้อ มหาปเทศ 4 การมองสถานะมนุษย์ ส่วนที่เป็นสังคมก็เป็นไปเพื่อความอยู่ดีกินดีและความสุขของคนหมู่มาก การดำเนินชีวิตทำให้ชีวิตเป็นปกติสุข ไม่เบียดเบียนกัน และเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ในหัวข้อ วิสาสะ 5 และการพยาบาลภิกษุไข้ จริยศาสตร์ เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตโดยรวมของมนุษย์ ความคิดและความรู้สึกที่เกี่ยวกับคนอื่น สัตว์อื่น และสิ่งอื่น เป็นการชี้แจงอธิบายเหตุผลโดยไม่มีการบังคับข่มขู่ให้

บุคคลเชื่อหรือต้องยึดถือเป็นแนวทางหรือวิธีการ ให้เป็นอยู่ด้วยความสุข ในหัวข้อ นานาสังวาสและสมานสังวาส เป็นแนวทางในการตัดสินที่แสวงหาเกณฑ์ตัดสิน หรือมาตรการทางจริยะ เป็นเกณฑ์ที่ได้รับการยอมรับว่ามีมาตรฐานทางสังคมและเกิดความเป็นธรรมแก่ผู้กระทำหรือการกระทำนั้น ๆ ในหัวข้อ ปรีวาส เป็นการแสวงหาคุณค่าประพจน์ และเพื่อให้สามารถวินิจฉัยว่า มีการใช้หลักหรือเกณฑ์แบบใดในการพิจารณา การกระทำบางอย่างทางกาย ทางวาจา เมื่อพิจารณาโดยการกระทำ (วิธีการ) และผลของการกระทำวินิจฉัย จะต้องมิเกณฑ์ที่ได้รับการยอมรับว่ามีมาตรฐานทางสังคมและเกิดความเป็นธรรมแก่ผู้กระทำหรือการกระทำนั้น ๆ รวมถึงพิจารณาลักษณะและผลการกระทำด้วย ในหัวข้อ อธิกรรมะสมณะ จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ อันเป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือในการตัดสินความดีความชั่ว จะต้องมิเกณฑ์ที่ได้รับการยอมรับว่ามีมาตรฐานทางสังคมและเกิดความเป็นธรรมแก่ผู้กระทำหรือการกระทำนั้น ๆ ที่ได้รับการตัดสินโดยปราศจากอคติในการพิจารณาตัดสินการกระทำใด ๆ ก็ตาม ในหัวข้อ กองอาบัติ 7 อย่าง

อภิปรายผล

ประวัติความเป็นมา โครงสร้าง สาระสำคัญ และคุณค่าของคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ผลการวิจัยได้มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยของ **แม่ชีกฤษณา รักษาโณม (แม่ชีกฤษณา รักษาโณม, 2545: 23)** ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรรในพระวินัยปิฎกสมัยพุทธกาล” ว่า ในการปกครองคณะสงฆ์ พระพุทธองค์ยังไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อปกครองคณะสงฆ์ แต่เมื่อสังคมสงฆ์ขยายใหญ่ขึ้น มีคนมาบวชมากขึ้น จึงต้องมีกฎ กติกา เพื่อควบคุมความประพฤติปฏิบัติไปในแนวเดียวกัน พระพุทธองค์ทรงวางระบบไว้อย่างชัดเจน คือทรงวางระบบสิกขาบทหรือที่เรียกว่า พระวินัย หรือกฎหมายของสงฆ์ พระพุทธองค์ยอมทรงทราบดีว่า เมื่อใดควรจะบัญญัติ **สอดคล้องกับงานวิจัยเพราะ** คัมภีร์สมันตปาสาทิกา เป็นคัมภีร์ที่อธิบายความในพระวินัยปิฎก จากหลักคำสอนจากเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล เรื่องราวดังกล่าวส่งผลต่อวิถีชีวิต ที่จำเป็นต้องปฏิบัติในสังคม การปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีในตัวบุคคล การขอขมาลาโทษและการให้อภัยกัน วัตรปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ สังคม เกี่ยวกับมารยาทและธรรมเนียมปฏิบัติที่ปรากฏในคัมภีร์ เป็นต้น

หลักพุทธจริยศาสตร์ และคุณค่าของพุทธจริยศาสตร์ ผลการวิจัยได้มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยของ **แม่ชีดวงพร คำหอมกุล (แม่ชีดวงพร คำหอมกุล, 2544: 5)** ได้ อธิบายความสำคัญของการศึกษาคัมภีร์ธัมมัทฐกถา หรืออรรถกถาธรรมบท ว่ามีความสำคัญไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในธัมมัทฐกถา” พอสรุป

ใจความได้ว่า คัมภีร์ดังกล่าวเป็นแหล่งความรู้ด้านประวัติศาสตร์ และคติธรรมต่าง ๆ อธิบายเนื้อความที่ลึกซึ้งเข้าใจง่ายขึ้น เป็นชุมชนความคิดด้านศาสนา จริยธรรม และเป็นคัมภีร์ที่อธิบายลักษณะข้อธรรมที่มีความสำคัญของทุกบทจนเป็นที่ยอมรับของชาวพุทธทั้งในและต่างประเทศ เพราะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี เป็นคัมภีร์ให้แนวคิดทางจริยธรรม **สอดคล้องกับงานวิจัยเพราะ** เกณฑ์ในการพิจารณาคคุณค่าของคัมภีร์สมันตปาสาทิกาตามหลักทางพุทธจริยศาสตร์ อาศัยหลักการทางพุทธศาสนาเข้ามาเป็นฐานในกระบวนการพิจารณาเพื่อให้เกิดความถูกต้องดีงาม สำหรับยกระดับของคุณค่าให้สูงขึ้น เพื่อเป็นกรอบบรรทัดฐานและเพิ่มความน่าเชื่อถือและสามารถยอมรับได้เป็นกฎเกณฑ์ข้อห้ามและคำแนะนำเชิงปฏิบัติที่มีลักษณะเฉพาะของตน ในการตัดสินคุณค่าทางพุทธจริยศาสตร์ ตั้งอยู่บนเงื่อนไขด้านเจตนา ผลที่เกิด และผลกระทบเป็นหลัก มุ่งหวังผลปรากฏต่อผู้กระทำ ประโยชน์ต่อผู้อื่น มุ่งหวังผลปรากฏต่อสังคม และประโยชน์โดยรวม

คุณค่าของคัมภีร์สมันตปาสาทิกาตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ผลการวิจัยได้มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยของ **ธานี สุวรรณประทีป** (ธานี สุวรรณประทีป, 2559: 406) ได้กล่าวถึง คัมภีร์อรรถกถาต่ออารยวิเคราะห์คุณค่าในด้านอธิบายหลักธรรม ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “คัมภีร์สารัตถสมุจจยจตุภาณวารอรรถกถา: การแปลและการวิเคราะห์” ได้กล่าวไว้ว่า คัมภีร์สารัตถสมุจจยจตุภาณวารอรรถกถา รวบรวมหลักธรรมและองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนามาประมวลไว้ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับพระไตรปิฎก อรรถกถา วิเคราะห์คุณค่าในด้านรักษา และเผยแผ่พุทธศาสนา ทำให้เข้าใจเนื้อหาของพระปริตรที่ใช้สวดในพิธีกรรมสำคัญต่าง ๆ ทั้งในประเทศศรีลังกา และประเทศไทย เป็นการรักษาคำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ตลอดไป เป็นการอบรมจิตด้วยการระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย คือ พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ มีอิทธิพลทั้งในด้านพิธีกรรม และประเพณีต่อสังคมไทย เป็นการสืบสานประเพณีและวัฒนธรรม อารังรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ ความจริงนี้เป็นการพัฒนาจิตเจริญปัญญาทั้งในส่วนการศึกษาและปฏิบัติสืบต่อไป **สอดคล้องกับงานวิจัยเพราะ** การเห็นประโยชน์ของพระคัมภีร์ โดยการวิเคราะห์คัมภีร์สมันตปาสาทิกาในหัวข้อที่เกี่ยวกับหลักจริยศาสตร์ ตามที่ได้วิเคราะห์มา คือ เหตุสังคายนา อุปัชฌายะวัตรและสัททวิहारิกวัตร อุโบสถกรรมและปาฏิโมกข์ ปวารณา มหาปเทส 4 วิสาสะ 5 และการพยาบาลภิกษุไข้ นานาสังวาสและสมานสังวาส ปริวาส อภิถรณ์สมณะ กองอาบัติ 7 อย่าง ดังนี้

องค์ความรู้จากงานวิจัย

ในการวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สมันตปาสาทิกาตามหลักพุทธจริยศาสตร์ได้ องค์ความรู้ คือ

1) เหตุสังคายนา ปรัชญาสังคมนาแนวพุทธนั้นเป็นแนวความคิดที่พัฒนาอย่างสมบูรณ์ เป็นรูปแบบของการจัดระเบียบสังคม จริยศาสตร์เปรียบเสมือนโครงร่างรูปแบบพฤติกรรมของมนุษย์ ในของศาสนาเปรียบเสมือนผู้นำเอาแบบโครงร่างนั้นไปปรับปรุงทำตามรูปแบบและปรับปรุงให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น

2) อุปุจฉายะวัตรและสัทธีวัตร การแสวงหาคคุณค่าประพจน์ กล่าวคือ ควรดำเนินชีวิตอย่างไรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ให้เลือกทำสิ่งที่มีคุณค่าแนวทางการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของบุคคลที่จะแสดงออกมาสู่สังคมให้ถูกต้องเหมาะสมตามธรรมดาที่ควรจะเป็นตามหลักการหรือคำสอนของพระพุทธศาสนา

3) อุโบสถกรรมและปาฏิโมกข์ ว่าด้วยการแสวงหาคคุณค่าสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์ในการตัดสิน ความประพจน์ของมนุษย์ว่าอย่างไรถูกอย่างไรไม่ถูก อะไรควรกระทำ อะไรไม่ควร หลักเกณฑ์ที่ได้รับการยอมรับว่ามีมาตรฐานทางสังคม

4) ปวารณา การตัดสิน โดยพิจารณาจากความเป็นกุศลเจตนาหรือเกิดจากอกุศลเจตนา ด้วยการใช้มโนธรรมในการตัดสินความรู้สึกผิดชอบชั่วดีตัวเราเอง ว่าเราสามารถยึดยืนตัวของเราเองจากการกระทำนั้นของตนเองได้หรือไม่ และพิจารณาว่าการกระทำของเรานั้น บัณฑิตชนให้การความยอมรับหรือตำหนิ

5) มหาปเทศ 4 การแสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพจน์ของมนุษย์ ครอบคลุมถึงเกณฑ์ตัดสินการกระทำที่ว่า ผิด ถูก สมควร หรือ ไม่สมควร นั้นจะต้องมีเกณฑ์ที่ได้รับการยอมรับว่ามีมาตรฐานทางสังคมและเกิดความเป็นธรรมแก่ผู้กระทำหรือการกระทำนั้น ๆ

6) วิสาสะ 5 และการพยาบาลภิกษุไข้ การมองสถานะมนุษย์ ส่วนที่เป็นสังคม ก็เป็นไปเพื่อความอยู่ดีกินดีและความสุขของคนหมู่มาก เป้าหมายที่พระพุทธเจ้าต้องการให้พุทธศาสนิกชน มีทาน มีศีลเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตทำให้ชีวิตเป็นปกติสุข ไม่เบียดเบียนกัน และเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

7) นานาสังวาสและสมานสังวาส จริยศาสตร์ เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตโดยรวมของมนุษย์ ความคิดและความรู้สึกที่เกี่ยวกับคนอื่น สัตว์อื่น และสิ่งอื่น เป็นการชี้แจงอธิบายเหตุผลโดยไม่มีกำบังข่มขู่ให้บุคคลเชื่อหรือต้องยึดถือเป็นแนวทางหรือวิธีการ ให้เป็นอยู่ด้วยความสุข ความสงบของจิตใจ มีปัญญาความรู้คู่คุณธรรม

8) ปริวาส เป็นแนวทางในการตัดสินใจแสวงหาเกณฑ์ตัดสิน หรือมาตรการทางจริยะ คำนึงถึงสิ่งที่ทำลงไปนั้นว่าเกิดประโยชน์มากน้อยเพียงใด หรือมีผลกระทบอย่างไร เป็นเกณฑ์ที่ได้รับการยอมรับว่ามีมาตรฐานทางสังคมและเกิดความเป็นธรรมแก่ผู้กระทำ หรือการกระทำนั้น ๆ

9) อธิกรณะสมณะ เป็นการแสวงหาคคุณค่าประพฤติ และเพื่อให้สามารถวินิจฉัยว่า มีการใช้หลักหรือเกณฑ์แบบใดในการพิจารณา การกระทำบางอย่างทางกาย ทางวาจา เมื่อพิจารณาโดยการกระทำ (วิธีการ) และผลของการกระทำวินิจฉัย จะต้องมีเกณฑ์ที่ได้รับการยอมรับว่ามีมาตรฐานทางสังคมและเกิดความเป็นธรรมแก่ผู้กระทำหรือการกระทำนั้น ๆ รวมถึงพิจารณาลักษณะและผลการกระทำด้วย

10) กองอาบัติ ๗ อย่าง จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วย หลักศีลธรรม ว่าด้วย พฤติกรรม อันเป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือในการตัดสินความดีความชั่ว จะต้องมีเกณฑ์ที่ได้รับการยอมรับว่ามีมาตรฐานทางสังคมและเกิดความเป็นธรรมแก่ผู้กระทำหรือการกระทำนั้น ๆ ที่ได้รับการตัดสินโดยปราศจากอคติในการพิจารณาตัดสินการกระทำใด ๆ ก็ตาม

สรุป

ในการวิเคราะห์คัมภีร์สมันตปาสาทิกาตามหลักพุทธจริยศาสตร์นั้นโดยอาศัย คัมภีร์อรรถกถาโดยการยกบทบาลีในพระไตรปิฎกมาวิเคราะห์บางประเด็นโดยอาศัย อรรถกถาพระวินัยปิฎก โดยเน้นให้เห็นถึงคุณค่าของคัมภีร์สมันตปาสาทิกาตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะประเด็น ผู้ที่จะนำข้อมูลหรือผลการศึกษาไปอ้างอิง ควรศึกษาในคัมภีร์สมันตปาสาทิกาและอรรถกถาพระวินัยปิฎก เพิ่มเติม

บรรณานุกรม

พระธรรมปิฎก. (2543). **รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้**. กรุงเทพมหานคร: เอดิสัน เพรส โปรดักส์.

พระพุทธโฆษาจารย์. (2515). **ปัญจสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย**. แปลโดย พระเทพเวที (จวน อุฏฺฐายี). กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **กงขาวิตรณีนุฎกถา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). **อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ภาค 1**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แม่ชีดวงพร คำหอมกุล. (2544). การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในธัมมปทัฏฐกถา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม. (2545). ศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพระวินัยปิฎก ศึกษาเฉพาะกรณีพระอุบาลีเถระและพระปฎาจาราเถรี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธานี สุวรรณประทีป. (2559). คัมภีร์สารัตถสมุจจยจตุภาณวารอรรถกถา: การแปลและการวิเคราะห์. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิเคราะห์แนวคิดเรื่องธรรมชาติของชาร์ลส์ ดาร์วิน ผ่านมุมมองทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

An analytic study the concept of nature in Charles Darwin through Theravada Buddhist Perspectives

นิรันดร์ แสงพลสิทธิ์

Nirun Saengpolsith

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

Corresponding Author Email: ubatsat@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัย มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและ พัฒนาการของธรรมชาติในทางปรัชญาและศาสนา 2) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องธรรมชาติของ ชาร์ลส์ ดาร์วิน 3) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องธรรมชาติของชาร์ลส์ ดาร์วิน ในทัศนะของ พระพุทธศาสนาเถรวาท การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาผลงานทางวิชาการ ของชาร์ลส์ ดาร์วิน พระไตรปิฎก เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา และ ผลงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) พัฒนาการทางความคิดในเรื่องธรรมชาติในทางปรัชญา และศาสนาเต็มไปด้วยข้อถกเถียงเรื่องความมีอยู่และความจริงแท้ในธรรมชาติ ซึ่งตั้งอยู่ บนแนวคิดพื้นฐาน 3 คือ สสารนิยม เชื่อว่าสิ่งที่เป็นจริง คือ โลกทางวัตถุ ได้แก่ สสารและ พลังงาน ซึ่งอยู่ในขอบเขตของการรับรู้ทางประสาทสัมผัสเท่านั้น จิตนิยม เชื่อว่า นอกจาก โลกทางวัตถุแล้วยังมีความจริงอื่น คือ นามธรรม แม้จะยอมรับความจริงทางประสาท สัมผัส แต่ก็รับความจริงนามธรรมเป็นความจริงสูงสุด เนื่องจากใช้ประเมินค่าความจริง ทางวัตถุ ในขณะที่ ธรรมชาตินิยม เชื่อว่า ทุกสิ่งประกอบขึ้นด้วยสิ่งธรรมชาติ ซึ่งเป็นตัว กำหนดคุณสมบัติของสิ่งทั้งหลายรวมทั้งมนุษย์ และสิ่งนามธรรม อย่างที่ศึกษากันในวิชา วิทยาศาสตร์ 2) ด้านแนวคิดเรื่องธรรมชาติ ชาร์ลส์ ดาร์วิน ค้นพบทฤษฎีวิวัฒนาการ ทำให้ สามารถอธิบายการเกิดขึ้นและการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในธรรมชาติว่า ดำรงอยู่

โดยอาศัยการปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม สิ่งมีชีวิตที่สามารถอยู่รอดได้ก็ด้วยการปรับเปลี่ยนทางกายภาพ ดาร์วิน เรียกลักษณะเช่นนี้ว่า การคัดเลือกโดยธรรมชาติ คำอธิบายเช่นนี้ นับว่าท้าทายความเชื่อทางศาสนจักรที่ส่งอิทธิพลอย่างแพร่หลายต่อความคิดความเชื่อของผู้คนในสมัยนั้น แนวคิดดังกล่าวของดาร์วินจึงเป็นไปในแบบมนุษยนิยมและเอเทวนิยม 3) การค้นพบของดาร์วินเรื่องธรรมชาติดังกล่าว สอดคล้องกับโลกทัศน์และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ว่า สิ่งทั้งหลายในธรรมชาติประกอบจากส่วนต่าง ๆ ที่อิงอาศัยเหตุปัจจัยกันเกิดขึ้น สิ่งมีชีวิตในธรรมชาติยังต้องดำรงอยู่ภายใต้ภาวะความเปลี่ยนแปลง ความบีบคั้น และการที่บังคับบัญชาไม่ได้ หากแต่พระพุทธศาสนาชี้ให้เห็นว่า มนุษย์มีเป้าหมายในการพัฒนาตนเอง และเน้นย้ำให้เห็นถึงการพัฒนาภาวะด้านในและการเจริญวิปัสสนาเพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์

คำสำคัญ: ธรรมชาติ; ชาร์ลส์ ดาร์วิน; พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This research article has three objectives: 1) to study the concepts and development of nature in philosophy and religion, 2) to study Charles Darwin's concepts of nature, and 3) to analyze Charles Darwin's concept of nature in Theravada Buddhist Perspectives. It is documentary research having done by studying Darwin academic works, the Tipitaka, Buddhist academic papers and the other related research works, then, presented its results by analytical description.

Its results were found that: 1) The development of the philo-religious concepts about nature is full of arguments about its existence and reality. These arguments were based on 3 basic concepts namely: the materialism believes that what is absolute real is only the material world; the matter and energy. They are only in the realm of sensory perceptions. The idealist believes that there is another reality besides the material world, namely the non-material or the abstract. The Idealists even though accepted the sensory reality, but the non-material reality is accepted as the supreme reality. By it the material truths are evaluated. While naturalists believe that everything

is made up of natural things which determine qualities of things including humans and the non-matters as having studied in science. 2) On the concept of nature, Charles Darwin had discovered the theory of evolution. This theory explained the origin and existence of various living things could live by adaptation to the environmental changes. Those survival living things survived through their physical evolution; the natural selection having called by Darwin. Such description had challenged to the Church faiths which were widespread influenced on the faiths of the people of that time. Darwin's concept was labeled as both humanist and atheistic Concepts. 3) The aforementioned Darwin's discovery of natural selective concept had been consistent with the Theravada Buddhist worldview and principles that all natural things are made of different parts those depend upon their inter-causations. The natural living things are also subject to change, suffer and cannot control. Buddhism, however, guides that the goal of human beings are for self-improvement. In addition, Buddhism emphasizes on the internal development by practicing insight meditation that leads to be free from suffering.

Keyword: Nature; Charles Darwin; Theravada Buddhism

บทนำ

“ขณะอยู่บนเรือหลวงบีเกิล (HMS Beagle) ในฐานะนักธรรมชาติวิทยา ข้าพเจ้าสะดุดใจยิ่งกับข้อเท็จจริงอันชัดเจนเรื่องการกระจายตัวของสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในทวีปอเมริกาใต้ และเรื่องความสัมพันธ์ทางธรณีวิทยาของสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในทวีปนั้นในปัจจุบันกับเมื่อในอดีต สำหรับข้าพเจ้าแล้วข้อเท็จจริงเหล่านี้ฉายแสงให้แก่การกำเนิดสปีชีส์ อันเป็นความลึกลับแห่งความลึกลับทั้งหมด ดังที่นักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดคนหนึ่งของเราเรียกขาน ระหว่างการเดินทางกลับบ้านใน ค.ศ.๑๘๓๗ ข้าพเจ้าก็เกิดความคิดขึ้นมาว่า คำถามนี้อาจตอบได้โดยการรวบรวมและพิจารณาข้อเท็จจริงทุกรูปแบบซึ่งอาจชี้ทางไปสู่คำตอบ” (Charles Darwin, 1998: 3)

ชาร์ลส์ ดาร์วิน เริ่มต้นบทนำในหนังสือ “The Origin of Species” หนังสือเล่มสำคัญของเขาที่เกิดขึ้นจากการเดินทางด้วยเรือหลวงบีเกิล (HMS Beagle) ยาวนานถึง 5 ปี การเดินทางในครั้งนั้น ทำให้เขาค้นพบความจริงในธรรมชาติที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งได้ท้าทายความคิดความเชื่อของตัวเอง และความเชื่อในแนวคิดของศาสนจักรในเวลานั้นที่เชื่อกันว่าพระเจ้าเป็นเจ้าทรงสร้างสรรค์สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในธรรมชาติ หากแต่การเดินทางครั้งนั้นก็ทำให้เขาค้นพบความหลากหลายของสรรพชีวิต และไม่อาจละเลยที่จะตั้งคำถามต่อคำอธิบายธรรมชาติตามพระคัมภีร์ไบเบิลได้ การค่อย ๆ สังสมพลังของความรู้ การเก็บหลักฐานทางชีววิทยา การทดลองอย่างเอาจริงเอาจังอยู่หลายปีจนล้มป่วย การขบคิดหาเหตุผลเพื่ออธิบายการกำเนิดของสิ่งมีชีวิตสายพันธุ์ต่าง ๆ ทำให้ในที่สุด เขาได้เปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ในวงการชีววิทยา ตลอดถึงการศึกษาร่างกายและสิ่งมีชีวิตอย่างที่ไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป

คุณูปการอย่างสำคัญของชาร์ลส์ ดาร์วินที่ไม่อาจปฏิเสธได้เลยก็คือ เขาคือคนแรกที่พยายามใช้เหตุผลทางธรรมชาติมาอธิบายถึงสิ่งมีชีวิตชนิดต่าง ๆ ว่าถือกำเนิดขึ้นและพวกมันปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเฉพาะถิ่นได้อย่างไร (John van Wyhe, 2018: 1) ดาร์วินได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต โดยมีหลักฐานสนับสนุนว่าสิ่งมีชีวิตหลากหลายสปีชีส์ที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงมาจากสิ่งมีชีวิตดั้งเดิม โดยการสืบทอดลักษณะที่ปรับเปลี่ยนทีละเล็กทีละน้อยของบรรพบุรุษ (descent with modification) และอธิบายว่าวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้นโดยการคัดเลือกตามธรรมชาติ (natural selection) กล่าวคือ สิ่งมีชีวิตที่ปรับตัวได้ดีจะมีชีวิตอยู่รอดได้มากกว่าสิ่งมีชีวิตที่ไม่สามารถปรับตัวได้ และถ่ายทอดลักษณะที่ปรับเปลี่ยนไปยังชั่วรุ่นถัดไป เมื่อเวลาผ่านไปลักษณะที่ปรับเปลี่ยนซึ่งเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมจึงเพิ่มมากขึ้นในแต่ละชั่วรุ่น ขณะที่ลักษณะที่ไม่เหมาะสมลดน้อยหรืออาจหมดไป จนในที่สุดเกิดเป็นสิ่งมีชีวิตที่แตกต่างจากเดิมกลายเป็นสิ่งมีชีวิตสปีชีส์ใหม่ ดาร์วิน คือผู้ค้นพบทฤษฎีวิวัฒนาการ (evolution) เสนอว่า มนุษย์วิวัฒนาการมาจากสัตว์ชั้นสูง สัตว์ชั้นสูงวิวัฒนาการมาจากสัตว์ชั้นต่ำและสัตว์ชั้นต่ำวิวัฒนาการมาจากปฐมเซลล์ ซึ่งก็เป็นการสนับสนุนแนวคิดที่ถือว่ามนุษย์คือผลผลิตของสสาร วิวัฒนาการมาจากสสาร มนุษย์ประกอบด้วยกลุ่มของเซลล์ต่าง ๆ นับเป็นจำนวนล้าน ๆ และทำงานอย่างสลับซับซ้อน (Charles Darwin, 1998: 65)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงการตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้าที่หมายถึง การค้นพบความจริงในธรรมชาติไม่ต่างไปจากการค้นพบของชาร์ลส์ ดาร์วินดังกล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีเป้าหมายที่ต้องการศึกษาแนวคิดในเรื่องธรรมชาติของชาร์ลส์ ดาร์วิน

เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดในเรื่องธรรมชาติของพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงและมองหาความเป็นไปได้ที่จะประยุกต์ใช้แนวคิดเหล่านั้นกับชีวิตประจำวัน

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและพัฒนาการของธรรมชาติในทางปรัชญาและศาสนา
- 2) เพื่อศึกษาแนวคิดในเรื่องธรรมชาติของชาร์ลส์ ดาร์วิน
- 3) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดธรรมชาติของของชาร์ลส์ ดาร์วิน ในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาแนวคิดในเรื่องธรรมชาติของชาร์ลส์ ดาร์วินในทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยแบ่งขอบเขตการศึกษาได้ ดังนี้

1) ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องธรรมชาติที่ปรากฏในผลงานของชาร์ลส์ ดาร์วิน และวิเคราะห์ความสอดคล้องถึงแนวคิดเรื่องธรรมชาติในปรัชญาของชาร์ลส์ ดาร์วินและที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

2) ขอบเขตด้านเอกสาร

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องธรรมชาติที่ปรากฏในผลงานของชาร์ลส์ ดาร์วินที่เป็นหนังสือเล่มสำคัญของเขาจำนวน ๓ เล่ม คือ “On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life” (ค.ศ.1859), “The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex” (ค.ศ.1871) และ “The Expression of the Emotions in Man and Animals” (ค.ศ.1872) และวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดธรรมชาติที่ปรากฏในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยจะอาศัยการศึกษาจากเอกสารชิ้นต้นคือพระไตรปิฎก และเอกสารชั้นรองที่เกี่ยวข้องอื่น เช่น อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา โยชนา และปกรณ์วิเสส ตลอดจนวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเล่มอื่น ๆ ด้วย

ผลการวิจัย

1) กล่าวได้ว่า ข้อถกเถียงเรื่องความมีอยู่และความจริงแท้ในธรรมชาติ ตั้งอยู่บนแนวคิดพื้นฐาน 3 ประการด้วยกัน คือ พวกสสารนิยมที่เชื่อว่าสิ่งที่เป็นจริงมีชนิดเดียวคือสิ่งที่อยู่ในขอบเขตของประสาทสัมผัส สิ่งต่าง ๆ ที่เรารู้ด้วยประสาทสัมผัสที่ปรากฏอยู่รอบตัวเรานี้ประกอบด้วยสสาร ส่วนสสารเบื้องต้นอันเป็นที่มาของสสารอื่น ๆ คือ ธาตุนั้น จะมีเพียงชนิดเดียวหรือมากกว่าและคือธาตุอะไรนั้น ปรัชญาแต่ละสำนักเชื่อต่างกันและเชื่อต่างกับวิทยาศาสตร์ ดังนั้น ความจริงอันใดที่อยู่ในขอบเขตของประสาทสัมผัสไม่มีอยู่ ความจริงนามธรรมที่เราเชื่อกันนั้นเป็นเพียงสิ่งที่คนเราสมมติขึ้นตามความคิดและจินตนาการของเรา หากได้มีอยู่จริงตามที่เราคิดฝันไม่ ความจริงบางอย่างเช่น จิต มิใช่ความจริงอีกประเภทหนึ่ง แต่จิตก็คือผลการทำงานของกาย จิตไม่มีอยู่จริง คุณค่าทั้งหลายที่มนุษย์เชื่อกัน ก็เป็นเพียงสิ่งที่มนุษย์สมมติขึ้นเพื่อประโยชน์ทางสังคมไม่ได้มีอยู่จริง และไม่ตายตัว ขึ้นกับสถานะของแต่ละสังคมในแต่ละยุคสมัย (วิทย์ วิศทเวทย์, 2557: 25) ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามกฎ สาเหตุและผล (causation, cause and effect หรือ causality) ความเปลี่ยนแปลงของสสารมาจากสาเหตุภายนอกผลักดัน และดำเนินต่อ ๆ กันไปเป็นระบบ เช่นเดียวกับเครื่องจักร ความเปลี่ยนแปลงแบบนี้เรียกว่า ความเปลี่ยนแปลงแบบกลไก ทิศทางของความเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับปัจจัยหรือสาเหตุภายนอก จึงเป็นความเปลี่ยนแปลงแบบไม่รู้ทิศทางล่วงหน้า หรือเป็นความเปลี่ยนแปลงแบบตาบอด

ส่วนชาวจิตนิยมเชื่อว่า นอกจากสสารและพลังงานหรือโลกของวัตถุแล้วยังมีความจริงอื่นที่เป็นความจริงนามธรรม ความจริงนามธรรมนี้ จิตนิยมบางพวกเชื่อว่าเป็นความจริงชนิดเดียว โลกของวัตถุหรือความจริงทางประสาทสัมผัสไม่จริงแท้ พวกจิตนิยมที่ยอมรับความจริงทางประสาทสัมผัสเห็นว่าความจริงนามธรรมสำคัญกว่าเนื่องจากใช้อธิบายหรือประเมินค่าความจริงทางวัตถุ หากไม่กา กับด้วยคุณค่าที่เป็นนามธรรมแล้ว ความจริงทางวัตถุอาจก่อผลร้ายแก่มนุษย์ก็ได้ ความจริงนามธรรมมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ เช่น ความจริงทางศาสนา พระเจ้า กรรมนิพพาน บุญ บาป ธรรมะ ความจริงด้านคุณค่า เช่น คุณค่าทางความประพฤติ ดี ชั่ว เป็นธรรม ไม่เป็นธรรม กุศล อกุศล เมตตา ทางสายกลาง คุณค่าเป็นสิ่งที่ป็นจริงมิใช่สิ่งที่มนุษย์สมมติขึ้น มนุษย์เป็นแต่ค้นพบและสามารถเข้าใจคุณค่าได้ กล่าวสรุปได้ว่า จิตนิยม ถือว่าจิตเป็นความแท้จริงสูงสุดเพียงสิ่งเดียวเท่านั้น ซึ่งสสารเป็นเพียงปรากฏการณ์ของจิตเท่านั้น เช่น ร่างกายมนุษย์เป็นเพียงปรากฏการณ์ชั่วคราวของจิตเป็นที่อยู่อาศัยชั่วคราวของจิต เมื่อร่างกายสูญสลายจิตสัมพัทธ์ก็ยังคงอยู่ ซึ่ง

บางที่อาจกลับคืนสู่แหล่งเดิมของตน คือ จิตสัมบูรณ์ อันเป็นต้นตอของสรรพสิ่ง ทุกสิ่งทุกอย่าง ล้วนแต่อธิบายได้ด้วยอาการปรากฏของจิตสัมบูรณ์ทั้งสิ้น จิตเป็นธรรมที่มีเพียงชื่อหา รูปไม่ได้ ผู้มีปัญหาเท่านั้นจึงจะรู้จักจิตได้ (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2549: 19-33)

เลยพ้นไปกว่านั้น ยังมีอีกแนวคิดที่เชื่อว่า ทุกสิ่งประกอบขึ้นด้วยสิ่งธรรมชาติ อันได้แก่สิ่งที่ศึกษากันในวิชาวิทยาศาสตร์ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวเป็นตัวกำหนดคุณสมบัติของสิ่งทั้งหลาย รวมทั้งมนุษย์ สิ่งนามธรรม เช่น ความเป็นไปได้ ความจริงทางคณิตศาสตร์ หากมีอยู่จริงก็ต้องเป็นไปตามวิทยาศาสตร์แบบนี้เรียกว่า metaphysical หรือ ontological คุณสมบัติทางศีลธรรมเท่ากับคุณสมบัติทางธรรมชาติหรือกำหนดได้ด้วยคุณสมบัติทางธรรมชาติ คือกำหนดหรือตัดสินได้ด้วยการตัดสินทางข้อเท็จจริงนักปรัชญาที่เป็นบรรพบุรุษทางความคิดของธรรมชาตินิยมได้แก่ โดโมคริตุส อริสโตเติลเอพิคิวรุส ลูเครติอุส ฮอบส์ และ สปิโนซา ธรรมชาตินิยมสมัยใหม่เริ่มขึ้นในราวทศวรรษที่ 1850 ความรู้ทางสรีรวิทยาที่ซับซ้อนขึ้นทำให้นักปรัชญา เช่น ฟอยเออร์บาค (Feuerbach) และคนอื่น ๆ เชื่อว่าทุกสิ่งเกี่ยวกับมนุษย์อธิบายได้ว่าเป็นสิ่งธรรมชาติ ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 งานของ ดาร์วิน ได้มีผลกระทบสำคัญต่อนักคิดธรรมชาตินิยมยิ่งขึ้น

ในขณะที่แนวคิดธรรมชาติในศาสนา พบว่า ลักษณะธรรมชาตินิยมในปรัชญาอินเดีย ปรัชญาอินเดียทุกระบบเป็นปรัชญาชีวิต จุดเด่นอันเป็นมูลฐานอันสำคัญของปรัชญาอินเดียทุกระบบที่คิดค้นกันมาก็เพื่อให้มนุษย์สามารถครองตน ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง มีชีวิตที่สมบูรณ์และให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นสุข นักปรัชญาทั้งหลายที่คิดค้นสัจธรรมแล้วตั้งเป็นทฤษฎีทางปรัชญาของตนเองเกิดขึ้นจากแรงกระตุ้นหรือแรงผลักดันของสภาพการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ประสบความทุกข์ ความเจ็บปวดและความไม่พอใจกับสภาพการเป็นอยู่ในชีวิตของตน ปรัชญาอินเดียทุกระบบจึงพยายามค้นหาความจริงของชีวิตแล้วชี้ให้เห็นว่า ชีวิตของคนเรานั้นเต็มไปด้วยความทุกข์นานาประการ การที่จะดำเนินชีวิตให้เป็นสุขได้ต้องทำอย่างไร ในปรัชญาอินเดียนั้นมองสภาพชีวิตว่าเป็นทุกข์ และการมองโลกในแง่ร้ายนั้น เป็นเพียงการเริ่มต้นเท่านั้น (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2546: 189) แต่หาใช่ขั้นตอนสุดท้ายไม่ ตรงกันข้ามกับการมองโลกในแง่ดีทั้งหมด เพราะการมองโลกในแง่ร้ายนั้นย่อมก่อให้เกิดคุณประโยชน์มากกว่าที่จะเป็นโทษ ส่วนการมองโลกในแง่ดีอย่างเดียวโดยขาดพิจารณาญาณนั้นย่อมเป็นโทษมากกว่าเป็นคุณ

ส่วนศาสนาแบบเทวนิยม (theism) พระเจ้า (God) เป็นมโนภาพที่มีอยู่ในศาสนาเทวนิยม และเป็นมโนภาพของนักปรัชญาที่เชื่อว่าพระเจ้ามีจริง โดยเฉพาะนัก

ปรัชญา ผู้มีระบบอภิปรัชญาอันมีพื้นฐานมาจากศาสนายูดาห์และศาสนาคริสต์ ต่างก็ถือเอาความมีอยู่ของพระเจ้าเป็นจุดเริ่มต้นของอภิปรัชญาเหมือนกัน แม้ปรัชญากรีกรุ่นแรกๆ จะได้แสดงแนวคิดไปในทางธรรมชาตินิยม (naturalism) อย่างเด่นชัดก็ตาม แต่ประเพณีนิยมทางอภิปรัชญาที่มีอิทธิพลคือ อภิปรัชญาของพลาโต และอริสโตเติล ก็เป็นฝ่ายเทวนิยม และเป็นแนวทางให้นักปรัชญารุ่นต่อมาได้ศึกษาเรื่องพระเจ้าจนถึงปัจจุบัน ปัญหาที่นักปรัชญาเหล่านั้นต้องการแสวงหาคาดอกก็คือพระเจ้ามีอยู่ (God exists) นั้นจริงหรือไม่มีหลักฐาน (evidence) อะไรที่สามารถแสดงให้เห็นถึงการมีอยู่ของพระเจ้ามนุษย์สามารถรับรู้การมีอยู่ของพระเจ้าได้อย่างไร การพิสูจน์ความมีอยู่ของพระเจ้า ถือว่าเป็นความปรารถนาอย่างแรงกล้าในวงการอภิปรัชญาซึ่งถือว่าไม่มีภาระอื่นใดยากกว่านี้อีกแล้ว

หรือแนวคิดธรรมชาติในศาสนาและปรัชญาตะวันออก เช่น ปรัชญาแบบเต๋า เสนอให้คนกลับคืนสู่ธรรมชาติซึ่งหมายถึงธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ และธรรมชาติของสรรพสิ่งที่ดำรงอยู่มาก่อนที่มนุษย์จะได้วางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการประพฤติปฏิบัติระหว่างกัน หรือกระทั่งในทางความคิดด้วย เต๋าจะมีกฎเกณฑ์ในการโจมตีลัทธิปรัชญาอื่นอยู่เมื่อโจมตีเสร็จ เต๋าก็จะบอกแนวทางที่ดีที่สุดเสนอให้ นั่นก็คือ ธรรมชาติ ลองไปดูวิธีการของเต๋าในการโจมตีสำนักอื่นดูโดยเฉพาะสำนักที่ถูกเต๋าโจมตีอยู่เนื่องนิจนั่นก็คือลัทธิปรัชญาขงจื้อ หากแต่เป็นการไม่กระทำสิ่งที่ขัดกับธรรมชาติ

ส่วนแนวคิดธรรมชาตินิยมที่ถูกพูดถึงในทางวิทยาศาสตร์มีทฤษฎีที่สำคัญ 3 ประการ คือทฤษฎีบิ๊กแบง ที่เชื่อว่าการกำเนิดเอกภพเริ่มนับจากจุดที่เรียกว่า “บิ๊กแบง (Big-Bang)” บิ๊กแบง เป็นชื่อที่ใช้เรียกทฤษฎีกำเนิดเอกภพทฤษฎีหนึ่ง ปัจจุบันบิ๊กแบงเป็นที่ยอมรับมากขึ้น เพราะมีปรากฏการณ์หลายอย่างที่สอดคล้อง หรือเป็นไปตามทฤษฎีบิ๊กแบง ก่อนการเกิดบิ๊กแบง เอกภพเป็นพลังงานล้วนๆ ภายใต้อุณหภูมิที่สูงยิ่ง จุดบิ๊กแบงจึงเป็นจุดที่พลังงานเริ่มเปลี่ยนเป็นสสารครั้งแรก เป็นจุดเริ่มต้นของเวลาและเอกภพ ทฤษฎีนี้เชื่อว่าจักรวาลเกิดมาจากการระเบิดครั้งยิ่งใหญ่ของอนุภาคที่เล็ก ๆ ถูก แรงแดดอย่างมหาศาลรวมกันเข้าอย่างแน่น ได้ระเบิดออกมาทำให้ขึ้นส่วนแตกละเอียดเป็นฝุ่นละออง และก๊าซร้อนกระเด็นออกไปทุกทิศทุกทาง ในเวลาต่อมาเมื่อเย็นตัวลงจึงเกาะรวมกันเป็นวัตถุแล้วพัฒนาเป็นกาแล็กซีและสิ่งอื่น ๆ จึงรวมกันเป็นองค์ประกอบของจักรวาลในปัจจุบัน

ในขณะที่นิวตันได้เสนอกฎแรงโน้มถ่วงสากล ซึ่งมีใจความว่า “วัตถุทั้งหลายในเอกภพจะออกแรงดึงดูดซึ่งกันและกัน โดยขนาดของแรงดึงดูดระหว่างวัตถุคู่หนึ่ง ๆ จะแปรผันตรงกับผลคูณระหว่างมวลวัตถุทั้งสองและจะแปรผกผันกับกำลังสองของระยะทาง

ระหว่างวัตถุทั้งสองนั้น” กฎของนิวตันถูกใช้กับวัตถุในอุดมคติซึ่งมีขนาดเป็นจุด ๆ เดียว (ไม่มีขนาดและรูปร่าง) เพื่อให้พิจารณาการเคลื่อนที่ได้ง่ายขึ้น ซึ่งทำได้เมื่อวัตถุมีขนาดเล็กเมื่อเทียบกับระยะทางที่ใช้ในการวิเคราะห์หรือการเปลี่ยนรูปร่างไม่มีความสำคัญ ในลักษณะนี้แม้แตดาวเคราะห์ก็สามารถถูกทำให้เป็นวัตถุในอุดมคติในการวิเคราะห์การโคจรรอบดาวได้

และแนวความคิดที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีวิวัฒนาการทางชีววิทยาของชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) ซึ่งกล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นขั้นตอนตามลำดับ จากชั้นหนึ่งไปสู่อีกชั้นหนึ่ง ในลักษณะที่มีการพัฒนาและก้าวหน้ากว่าชั้นที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่มีรูปแบบ เรียบง่ายไปสู่รูปแบบที่สลับซับซ้อนมากขึ้น และมีความเจริญก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ จนเกิดเป็นสังคมที่มีความสมบูรณ์

2) แนวคิดในเรื่องธรรมชาติของชาร์ลส์ ดาร์วิน ถูกอธิบายผ่านทฤษฎี “วิวัฒนาการ” เขาอธิบายว่า หลังจากโลกได้เย็นตัวลงแล้ว ปฏิกริยาทางเคมีบนผิวโลกทำให้เกิดไอน้ำ ไอน้ำที่ลอยขึ้นสูงถูกแรงดึงดูดของโลกดูดไว้ ก่อให้เกิดชั้นบรรยากาศและเมฆขึ้น ในที่สุดเมฆก็ตกลงมาเป็นฝน ทำให้เกิดลำคลอง แม่น้ำ ทะเล และมหาสมุทร เมื่ออินทรีย์สาร (non-organic matter) ทำปฏิกิริยากับน้ำปริมาณมหาศาลในเวลาที่ยาวนานเพียงพอ สิ่งมีชีวิตแรกๆ คือ อินทรีย์สาร (organic matter) หรือ “ชีวิต” (Life) ก็ได้บังเกิดขึ้น จากโครงสร้างที่เรียบง่าย เช่น สัตว์เซลล์เดียว ชีวิตได้วิวัฒนาการสู่ความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยแยกเป็นทั้งอาณาจักรพืชและอาณาจักรสัตว์ ในอาณาจักรสัตว์ชีวิตได้วิวัฒนาการจากหนอนทะเล มาเป็นปลา สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ สัตว์บก กระทั่งสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในที่สุด เมื่อชีวิตมีวิวัฒนาการที่ยาวนานเพียงพอ สิ่งอัศจรรย์ยิ่งกว่านั้นคือ “จิต” (Mind) ก็เกิดขึ้น นักชีววิทยาสังเกตว่า รูปแบบของชีวิตนับตั้งแต่ปลาเป็นต้นมาล้วนแต่มีปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “จิต” เกิดขึ้นแล้วทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นปลาโลมาที่สามารถฝึกได้ สุนัขที่ซื่อสัตย์ต่อเจ้าของ ลิงที่เริ่มเรียนรู้การใช้เครื่องมือ และที่สำคัญที่สุดก็คือ “มนุษย์” (Charles Darwin, 1998: 48-132) จิตของมนุษย์จึงเป็นสุดยอดของวิวัฒนาการของจักรวาลนี้ จากการคำนวณของนักธรณีวิทยา โลกมีอายุประมาณ 5,000 ล้านปี สิ่งมีชีวิตมีอยู่ในโลกนี้ประมาณ 500 ล้านปี และมนุษย์เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อ 2 ล้านปีมานี้เอง ทฤษฎี “วิวัฒนาการแบบก้าวกระโดด” (Emergent Evolution) บ่งบอกว่า เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านปริมาณมาถึงจุดหนึ่ง จะเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพขึ้นอย่างฉับพลัน และในวิวัฒนาการของจักรวาลและโลก ได้เกิด

วิวัฒนาการแบบก้าวกระโดดขึ้นอย่างน้อยที่สุด 4 ครั้งใหญ่ๆ คือ การเกิดขึ้นของ มวลสาร น้ำ ชีวิต และจิตใจ พุทธศาสนาเห็นพ้องกับปรัชญาธรรมชาตินิยม ที่ว่า จิตใจของมนุษย์มีอยู่แต่มีใช้ “สิ่ง” (Object) แต่เป็น “ปรากฏการณ์” (Phenomenon) ที่ไม่เป็นตัวไม่เป็นตน เป็น “อนัตตา” (non-self) ร่างกายที่จับต้องได้เห็นได้ กับจิตใจที่จับต้องไม่ได้เห็นไม่ได้ จึงเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน และอิงอาศัยกันอย่างแยกไม่ออก

ทฤษฎีวิวัฒนาการในการตั้งสมมติฐานว่าถูกต้อง ก็ไม่ขัดแย้งต่อประเด็นปัญหาเรื่องหลักเอกภาพของพระเจ้า และไม่ขัดแย้งในเรื่องที่ว่า โลกนี้มีความต้องการผู้สร้างหนึ่งองค์และผู้บริหารที่ทรงรู้รอบ ทรงวิทย์ปัญญา ส่วนประเด็นที่คิดว่ามีข้อกังขา กับข้อพิสูจน์ในเรื่องความเป็นระบบระเบียบของโลก เป็นแค่การคิดผิวเผินเท่านั้น โดยจากมุมมองของวิทยาศาสตร์ ว่าด้วยหลักการของการวิวัฒนาการ ให้ความหมายว่า คือ การเปลี่ยนแปลงบางอย่างของยีนหรือพันธุกรรม เกิดจากเหตุปัจจัยของน้ำหรืออากาศ ที่เป็นเงื่อนไขทางสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นได้ ส่วนในเรื่องสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตทั้งหมด มีพันธุกรรมเดียวกันหรือรวมกัน และทุก ๆ สายพันธุ์ได้ย้อนกลับไปยังพันธุ์หนึ่งเดียว นี้คือขาดเหตุผลและขาดหลักฐานที่ยอมรับได้ และยังขัดแย้งกับหลักชีววิทยาอีกด้วย ทศนะของชาร์ลส์ ดาร์วิน กับผลสะท้อนต่อความคิดของมนุษยชาติ ถึงแม้จะทศนะของชาร์ลส์ ดาร์วิน จะถูกแพร่หลายและมีการพูดถึงกันมากในแวดวงด้านชีววิทยา ธรณีวิทยา หรือแม้แต่ในด้านการแพทยศาสตร์ก็ตาม แต่หลังจากที่เขาได้เสียชีวิตลง ได้มีนักวิทยาศาสตร์และนักวิชาการคนอื่น ๆ ได้ทำการทดลองและค้นพบสิ่งใหม่อื่นอีก และยังสามารถค้นพบระบอบเรื่อง DNA และในด้านอื่น เสมือนดังเป็นต้นแบบ หรือแบบอย่างสำหรับผู้ที่จะนำเสนอทัศนะและความคิดเห็น โดยคำนึงถึงหลักจริยธรรมและวิชาด้านจริยศาสตร์ด้วย (Charles Darwin, 2009: 23-27)

3) ตามทฤษฎีวิวัฒนาการตามการคัดสรรโดยธรรมชาติ (Natural Selection) ของดาร์วินจะไม่ได้พยายามอธิบายต้นกำเนิดของสิ่งต่าง ๆ แต่อย่างไร หากแต่ทฤษฎีวิวัฒนาการพยายามทำความเข้าใจความแตกต่างหลากหลายของสิ่งมีชีวิตว่า สิ่งมีชีวิตชนิดพันธุ์เดียวกัน ในรุ่นเดียวกันแต่ละตัวมีลักษณะบางอย่างไม่เหมือนกัน หรือมีความหลากหลายในลักษณะบางอย่างแม้แตกต่างกันเพียงเล็กน้อยก็ตาม ธรรมชาติจึงรอบรับสิ่งมีชีวิตได้อย่างจำกัด สิ่งมีชีวิตต้องแก่งแย่งหรือดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด สิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะได้เปรียบบางอย่างมีโอกาสอยู่รอดทำให้ประชากรมากกว่าสิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะเสียเปรียบกว่า

คำอธิบายเช่นนี้ของดาร์วินมุ่งอธิบายลักษณะของพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในขณะที่พุทธศาสนา มีมิติที่ลึกไปกว่านั้น โดยคำว่า “ชีวิต” มีรากศัพท์มาจากคำว่า

ชีว + อี + ต ซึ่งเป็นกริยาภิกขณ์ แปลว่า เป็นอยู่แล้ว หรือมีรากศัพท์มาจาก ชิว + ปาณธาร
 เณ + อี + ต รวมเป็นชีวิต แปลว่า อายุชีวิต ชีวิตินทรีย์อายุที่ช่วยให้เป็นอยู่ หากมีคำถามว่า
 ชีวิต คืออะไร ก็ตอบได้ว่าชีวิต คือ ชั้น 5 ได้แก่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยชั้น
 ทั้ง 5 ชั้น สามารถแบ่งออกได้ 2 กลุ่ม คือรูปธรรมกับนามธรรม ด้วยเหตุที่ชีวิตมีรูปร่างอัน
 เป็นวัตถุธาตุ เรียกว่ารูปชั้น เป็นตัวธรรมชาตีมี่อารมณ์ เรียกว่าเจตสิก (เวทนาชั้น, สัญญา
 ชั้น, สังขารชั้น) และมีจิต (วิญญาณชั้น) โดยมุ่งแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เรียกว่า ชีวิต มนุษย์
 หรือ สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เมื่อแบ่งแยกส่วนประกอบทั้ง 5 ออกไป ก็ไม่มีตัวตนเหลือ
 อยู่ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2555: 24)

กล่าวได้ว่า ในช่วงเวลาก่อร่างสร้างทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วิน แม้นัก
 วิทยาศาสตร์จะมีการศึกษาโดยจัดแบ่งกลุ่มชนิดสิ่งมีชีวิตไว้อย่างเป็นระบบ ระเบียบ หรือ
 เรียกว่า “อนุกรมวิธาน” (Taxonomy) โดยจัดสิ่งมีชีวิตเป็นกลุ่มตามลำดับขั้นของความ
 คล้ายคลึงกัน โดยไล่เรียงแบบคร่าว ๆ จาก อาณาจักร (Kingdom) ซึ่งใหญ่ที่สุด แล้วจึงไล่
 เรียงไปเป็น ไฟลัม (Phylum) หรือ ดิวิชัน (Division) หมายถึง ตอนหรือส่วน, ชั้น (Class),
 อันดับหรือตระกูล (Order), วงศ์ (Family), สกุล (Genus) และสุดท้ายที่มีรู้จักกันคือ สปีชี
 ส์หรือชนิด (Species) ซึ่งการจัดเรียงอย่างเป็นหมวดหมู่นี้ ทำให้เราเห็นความสัมพันธ์ของสิ่ง
 มีชีวิตต่าง ๆ ที่อยู่บนโลกได้ง่ายขึ้นว่า ชนิดใดมีความใกล้เคียงกับชนิดใดอย่างแท้จริงบ้าง
 เพราะสิ่งมีชีวิตบางชนิดแม้หน้าตาคล้ายคลึงกันแต่ไม่ได้มีความใกล้เคียงกันทางชีววิทยา
 และไม่ได้มีบรรพบุรุษร่วมกันแต่อย่างใด

ในการทำงานเดียวกัน พุทธศาสนาเห็นสิ่งทั้งหลาย (รวมทั้งชีวิตและสิ่งอื่น ๆ) คล้าย
 กันกับสิ่งที่ดาร์วินจัดลำดับความสัมพันธ์ที่เชื่อมต่อกันของสิ่งมีชีวิตผ่านการจัดระเบียบด้วย
 วิธี “อนุกรมวิธาน” พุทธศาสนาเห็นว่า สิ่งทั้งหลายที่เกิดจากการมีส่วนประกอบต่าง ๆ มา
 รวมกันเข้า และมีความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องและ
 ความอิงอาศัยกันนี้ นับว่าเป็นคุณสมบัติสำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่และดำเนิน
 ไปได้ หมายความว่า ถ้าจะให้ชีวิตเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดำเนินต่อไปได้ ส่วนประกอบต่าง
 ๆ เหล่านั้นจะต้องไม่ใช่แค่มา “กองรวม” กันอยู่ โดยไม่มีความเกี่ยวเนื่องแบบอิงอาศัย
 กันเท่านั้น แต่ต้องมีความเชื่อมโยงและถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันและกันอย่างเหมาะสมด้วย โดย
 เหตุที่ชีวิตเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดำเนินไปได้ เพราะอาศัยการประกอบกันเข้าของส่วนต่าง
 ๆ ดังกล่าวมา พุทธศาสนาจึงถือว่า ตัวตนที่แท้จริง ของสิ่งที่เรียกว่าชีวิตนั้น “ไม่มี” เพราะ
 ประการแรก ตัวสิ่งที่ถือว่าเป็นชีวิตนั้น มาจากการรวมกันของส่วนประกอบต่าง ๆ และ

ประการที่สอง แม้ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มารวมกันเข้าเป็นชีวิตนั่นเอง แต่ละส่วนก็เป็นผลมาจากการมีส่วนประกอบอื่น ๆ มารวมกันเข้าเช่นเดียวกัน ดังนั้น สิ่งที่เราเรียกว่า ส่วนประกอบแต่ละส่วนนั้น แท้จริงแล้วก็ไม่ได้มีตัวตนของมันจริง ๆ เป็นแต่เพียงการประกอบกันเข้าอย่างเหมาะสมของส่วนต่าง ๆ เท่านั้น

อภิปรายผล

จากผลจากงานวิจัย แม้ไม่เป็นที่แน่ชัดว่า ชาร์ลส์ ดาร์วินมีทัศนะทางศาสนาอย่างไร แต่อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดของดาร์วินนั้น มีลักษณะความเป็นมนุษยนิยมและใกล้เคียงกับปรัชญาอัตถิภาวนิยมอย่างมีนัยยะสำคัญกว่าอย่างอื่น กล่าวได้ว่า วิธีการดำรงอยู่ของมนุษย์แบบชาร์ลส์ ดาร์วิน มีลักษณะคล้ายกับปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existence) ที่เชื่อว่าสาร์ตละที่แท้จริงคือการมีอยู่ของมนุษย์ ที่ปราศจากอำนาจใด ๆ ของพระเจ้า ซึ่งสภาวะแรกเริ่มของการมีอยู่ของมนุษย์ (Existence) ที่มีอยู่ก่อนสาระใดๆ แรกเริ่มคือความว่างเปล่า ขณะที่มืองค์ประกอบมนุษย์ที่เรียกว่าสัตว์ (Being) / ส่วนคือ สัตว์ในตนเอง (Being in itself) หรือส่วนที่เป็นสสารร่างกาย กับที่สำคัญคือส่วนของสัตว์เพื่อตนเอง (Being for it Self) คือสภาวะที่เป็นความสำนึกของมนุษย์ (Consciousness) ที่มีสถานะตรงข้ามกับสสารวัตถุคือมีลักษณะที่เคลื่อนไหวที่เพิ่มเติมไม่หยุดนิ่ง ทั้งยังมีภาวะที่สามารถปฏิเสธตนเองสู่การแสวงหาความหมายใหม่ ดังนั้นความสำนึกนับเป็นเสรีภาพโดยสมบูรณ์ในความเป็นมนุษย์ตามนิยามของชาร์ลส์ ดาร์วินถือว่ามนุษย์คือเสรีภาพอันเป็นศาสนาที่ติดตัวมนุษย์ตลอดชีวิต ดังที่กล่าวว่า “แรกเริ่มมีมนุษย์ก่อน แล้วเขาก็หมุนไปสู่อนาคต เนื่องด้วยเขาเป็นสิ่งที่รู้สำนึกในตนเอง และวาดภาพตนเองในอนาคตได้ มนุษย์คือแบบแผนที่รู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา” หลักการดำรงอยู่ของมนุษย์ มุ่งเน้นหลักเสรีภาพและความรับผิดชอบ (Freedom and Responsibility) ซึ่งเริ่มจากปัจเจกภาพมนุษย์ คือ เมื่อตระหนักได้ถึงการมีอยู่ของตนเองและสำนึกได้ว่าตนเองมีเสรีภาพและไม่มีใครสามารถสร้างสรรค์สาร์ตละชีวิตให้ได้ นอกจากเป็นผู้ลงมือสร้างสรรค์ขึ้นด้วยตนเอง คือ มนุษย์ทุกคนจะต้องความรับผิดชอบด้วยการสร้างสรรค์ชีวิตขึ้นมาด้วยตนเองโดยใช้เสรีภาพในการเลือกสร้างคุณค่าและสาร์ตละและเผชิญกับสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ตลอดการดำเนินชีวิต ดังนั้น เสรีภาพจึงถือเป็นตัวบ่งชี้การกระทำที่ถูกต้อง (Good Faith) และในทางตรงกันข้ามหากเกิดกรณีที่มนุษย์ไม่ยอมใช้เสรีภาพเท่ากับว่าไม่ศรัทธาต่อชีวิตของตนเอง (Bad Faith) ดังที่ชาร์ลส์ ดาร์วินกล่าวว่า “มนุษย์ไม่อาจหลีกเลี่ยงการตัดสินใจความจริงได้ดังนั้นการโกหกตนเองโดยไม่ยอมใช้เสรีภาพนับเป็นความผิดเพราะเป็นซ่อนเร้นธรรมชาติมนุษย์คือเสรีภาพที่สมบูรณ์”

ดังนั้นสารัตถะมนุษย์จึงมิใช่อะไรอื่นนอกจากผลิตผลที่แต่ละคนสร้างสรรค์ขึ้น ซึ่งการกระทำของมนุษย์ที่มีความหมายและจุดหมายที่ไม่ใช่การกระทำโดยบังเอิญหรือกระทำโดยอารมณ์ เพราะมนุษย์ต่างกระทำภายใต้สภาพแวดล้อมทั้งสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสารัตถะที่มนุษย์นำมาสร้างประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งในทฤษฎีของชาร์ลส์ ดาร์วิน มนุษย์จะต้องเผชิญกับสถานการณ์อันเป็นข้อเท็จจริงที่มนุษย์จะต้องสังเกตโดยตรง

ทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วินแสดงให้เห็นถึงความสามารถของมนุษย์ ที่พยายามจะสร้างพื้นที่ใหม่ให้กับมนุษย์นอกกรอบศาสนาแบบดั้งเดิม ด้วยการหันกลับมามอง และนิยามมนุษย์ใหม่ด้วยสติปัญญาของมนุษย์เอง โดยเห็นว่ามนุษย์นั้นเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่งทุกอย่าง มีความสามารถ มีเหตุผล มีศักยภาพและเสรีภาพพอที่จะตัดสินใจแก้ไขปัญหาของมนุษย์เองได้ไม่จำเป็นต้องหวังพึ่งสิ่งภายนอกที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ และนอกเหนือการรับรู้ของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้จึงเกิดมีนักคิดมากมายที่พยายามสร้างความสำคัญให้กับมนุษย์มากกว่าดูถูกว่าต่ำต้อย และต้องรอคอยเพียงความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ จึงเกิดเป็นแนวความคิดมนุษยนิยมแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ก็ขึ้นกับว่า นักปรัชญานั้น ๆ เน้นหนักไปในทางใดเป็นพิเศษถึงแม้ว่าคำว่า มนุษยนิยม (Humanism) จะเป็นคำที่เกิดขึ้นทางฝั่งตะวันตกตามประวัติศาสตร์ก็จริงแต่เนื้อหาทางความคิดนั้น เห็นว่ามีความสอดคล้องกับแนวความคิดศาสนาทางตะวันออกอีกด้วยโดยเฉพาะในอินเดีย ที่ศาสนามาคำสอนไม่ได้แยกขาดจากชีวิตของมนุษย์ แต่เป็นหลักการปฏิบัติสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพื่อพัฒนาฝึกฝนมนุษย์ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ เช่น พระพุทธศาสนาที่เป็นศาสนาฝ่ายอเทวนิยม ก็เล็งเห็นความสำคัญของมนุษย์เป็นหลัก แนวคิดทั้งหมดในพุทธธรรมเกิดจากมนุษย์ และก็เพื่อแก้ไขปัญหาของมนุษย์โดยเฉพาะ

กล่าวได้ว่า ทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วินจัดอยู่ในปรัชญาลัทธิอเทวนิยม อันเป็นลัทธิที่ปฏิเสธการมีอยู่ของพระเจ้าหรือไม่สนใจปัญหาการมีอยู่ของพระเจ้า ซึ่งจัดว่าเป็นแนวคิดเชิงทฤษฎีเท่านั้นและก็เป็นกลุ่มที่มีแนวความคิดที่น่าสนใจว่ามีเนื้อหาสาระยังไฉ่ แต่ก็ยังมีอีกกลุ่มหนึ่งที่พยายามที่จะนำแนวคิดที่ว่าไม่มีพระเจ้า ไม่ยอมรับการมีอยู่ของพระเจ้าและพยายามที่จะทำลายศาสนาต่าง ๆ ที่นับถือพระเจ้าเพราะเชื่อว่าเป็นความเชื่อที่ผิดหรือความหลงใหลของมนุษย์ เช่น ลัทธิคอมมิวนิสต์ เป็นต้น ในยุคปัจจุบันมีแนวความคิดของลัทธิอเทวนิยมอย่างแพร่หลาย เนื่องจากการก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และความเป็นสังคมบริโภคนิยมของทั่วทั้งโลก ทำให้ความเชื่อเรื่องพระเจ้าถูกมองข้าม มนุษย์เชื่อในสิ่งที่เห็นอยู่ตรงหน้าและสามารถจับต้องได้ เชื่อในศักยภาพของสิ่งของและตนเอง เกิดการมอง

ข้ามในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติเพราะไม่มีผลในการดำเนินชีวิตประจำวัน

การที่มนุษย์ปฏิบัติแนวคิดเทวนิยมเป็นเริ่มแรก โดยเฉพาะแนวคิดเทวนิยมในศาสนาคริสต์ที่ครั้งหนึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ความคิด ทัศนคติของมนุษย์ยุโรป ตลอดยุคกลางที่ผ่านมา การปฏิบัติผู้สร้างดังกล่าว ทำให้เกิดพื้นที่หนึ่งขึ้นมา นั่นคือ “เสรีภาพ” ความเป็นอิสระที่จะคิด จะกระทำ หรือกำหนดชีวิตตนเองด้วยตนเอง อันนำไปสู่การหันเหความสนใจ ความตระหนักผู้มาสู่ตัวตนของมนุษย์ ทั้งที่เป็นร่างกายและจิตใจ เชิดชูบทบาท สติปัญญา และให้ความสำคัญกับคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เมื่อมนุษย์ไม่พึ่งเทพเจ้า จำเป็นที่จะต้องพึ่งพาตนเอง มนุษย์ใช้สองสิ่งในการค้นหา อธิบายปรากฏการณ์ของโลก กระทั่งความมีอยู่ หรือความเป็นไปของมนุษย์ด้วยเครื่องมือสองอย่างคือ “การสังเกตทางอายตนะ หรือประสาทสัมผัส (ซึ่งได้พัฒนามาเป็นวิทยาศาสตร์) บวกกับ สติปัญญาความสามารถในการคิดหาเหตุผล” ของตน จนสามารถค้นพบกฎต่าง ๆ ของโลก เช่นกฎสัมพันธภาพ เป็นต้น ซึ่งกฎต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์นิยมเชื่อว่ามีอยู่ในธรรมชาติ มนุษย์เพียงแต่ต้องใช้ความพยายามของตนในการค้นหา และทำความเข้าใจ ตลอดถึงนำมาปฏิบัติใช้กับชีวิตของมนุษย์ให้เกิดประโยชน์ได้

ถึงแม้ว่า แนวคิดมนุษยนิยมจะมีลักษณะที่หลากหลาย แต่เมื่อมองให้ลึกซึ้งแล้วทุกลักษณะล้วนแล้วแต่มุ่งไปที่การเริ่มต้นที่ตัวมนุษย์ เพื่อพัฒนามนุษย์ให้พบกับชีวิตที่ดี ไม่ว่าจะทางภายนอก (วัตถุ) และภายใน (จิตใจ) โดยเห็นว่ามนุษย์นั้นมีศักยภาพพอที่จะพึ่งตนเอง และนำพาตนเองด้วยตัวของเขาเองได้ มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสติปัญญาในการคิดค้นหาเหตุผล และสามารถเข้าถึงความจริงได้โดยอาศัยสติปัญญานั้นเอง

สรุป

การศึกษาแนวคิดธรรมชาติของชาร์ลส์ ดาร์วิน และเปรียบเทียบกับแนวคิดธรรมชาติของพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ถือได้ว่า เป็นความพยายามทำความเข้าใจ การศึกษาของมนุษย์ที่ต้องการค้นคว้าทำความเข้าใจความเป็นไปของธรรมชาติและโลกจากระเบียบวิธีการทางชีววิทยาของชาร์ลส์ ดาร์วิน และการค้นคว้าหาความจริงตามธรรมชาติแบบพุทธศาสนาเถรวาทโดยองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้ทั้งสองจะมีเป้าหมายในการค้นหาความจริงที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในขณะที่ดาร์วินค้นคว้าทางด้านชีววิทยาจากการเก็บตัวอย่าง การสำรวจ การสังเกต การจดบันทึก เพื่อสร้างคำอธิบายความเปลี่ยนแปลงของสิ่งมีชีวิต และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในโลก ซึ่งนับได้ว่า เป็นการศึกษาจากภายนอกแต่เพียงเท่านั้น แม้ในการศึกษายุคหลัง ดาร์วินจะพยายามศึกษาลึกลงไปให้

เห็นถึงพฤติกรรม อุปนิสัย สัตวญาณของสัตว์ต่าง ๆ แต่ขอบเขตงานของดาร์วินก็หยุดลงแต่เพียงเท่านั้น ในทำนองเดียวกัน ช่วงเวลา 6 ปีของการบำเพ็ญกุศลกรรมของพระโพธิสัตว์ลีลิตธรรมาภิกขุ คือ ความพยายามในการทดลองใช้ชีวิต โดนการเอาร่างกายของตัวเองเป็นตัวอย่งในการศึกษาอย่างยั้งยวด ทดลองร่างกายเพื่อสะท้อนภาวะภายในของจิตที่เปลี่ยนแปลงไป แม้ในช่วงแรก พระองค์จะประสบความสำเร็จอันเกิดจากความสงบที่เกิดขึ้น แต่ก็ทรงตระหนักว่า ไม่เพียงพอที่จะขจัดปัดเป่ากิเลสภายในใจออกไปได้ ต่อมาเมื่อพระองค์ทดลองใช้ชีวิตทางสายกลาง เพื่อรักษาความสมดุลทางร่างกายและจิตใจ ทำให้ในที่สุดพระองค์ประสบความสำเร็จในการทำสมาธิและเรียนรู้ธรรมชาติและจิตใจ จนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า อริยสัจ 4 ซึ่งหมายถึง ความจริงอันประเสริฐในธรรมชาติ 4 ประการนั่นเอง มองกันในแง่นี้ การค้นพบของชาร์ลส์ ดาร์วินและพระพุทธเจ้าไม่อาจขัดแย้งกัน หากแต่เติมเต็มซึ่งกันและกัน ดาร์วินอธิบายความเป็นไปตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตทางกายภาพ ขณะที่พระพุทธเจ้าอธิบายความเป็นไปตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตทางจิตภาพ ตลอดถึงสามารถอธิบายกฎธรรมชาติหรือพระไตรลักษณ์ ซึ่งความจริงของธรรมชาติที่ดำรงอยู่มาก่อนทั้งชาร์ลส์ ดาร์วินและ พระองค์อย่างไม่เคยมีใครค้นพบมาก่อน

บรรณานุกรม

- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2549). **ปรัชญากับวิถีชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2557). **ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2546). **คู่มืออภิปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- Charles Darwin. (2009). **The Expression of the Emotions in Man and Animals**. London: Penguin Books.
- Charles Darwin. (1998). **The Origin of Species**. Hertfordshire: Wordsworth Editions.
- John van Wyhe. (2018). **Darwin: The Story of the Man and His Theories of Evolution**. London: Andre Deutsch.

แนวทางการนำหลักอริชฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต
ของผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียง
อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
Guidelines for Applying Adhitthanadhamma in Lives of
the Elderly in Elderly School Wiang Sub-District
Tumbon Wiang Sub-District Fang District
Chiang Mai Province

พระครูเกษมสืลสัมบัน

ทรงศักดิ์ พรหมดี, พระครูสมุห์ธนโชติ จิรธมโม

Phrakhrukasemseelasumpun (Kid-Arn)

Songsakdi Promdee, Phrakrusamu Thanachot Ciradhammo

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University

Corresponding Author Email: phrakhrukasemsrilasambun@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการนำหลักอริชฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต 2) เพื่อศึกษาปัญหาการนำหลักอริชฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการนำหลักอริชฐานธรรมสู่การดำเนินชีวิต เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลและทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบของการเขียนเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า: 1) การนำหลักอริชฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตพบว่า เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างเป็นระบบด้วยปัญญาของปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยการสร้างองค์ความรู้ สร้างอาชีพ ผู้สูงอายุทำตนเป็นที่น่าเคารพนับถือมีความจริงใจไม่ยึดมั่นถือมั่นในวัยของตนพร้อมรู้จักปล่อยวาง รู้จักใช้วัตถุมิสและบุญทานอย่างมีระบบด้วยการยินดีเข้าวัดสู่การปฏิบัติธรรม 2) ปัญหาการนำหลักอริชฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตพบว่า มีปัจจัยหลาย ๆ ด้านประกอบกัน ได้แก่ วิทยุคม คุณวุฒิ สถานภาพความเป็นอยู่และสถานภาพ

ทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุก่อเกิดความยึดมั่นถือมั่น ไม่ยอมรับความจริงของกาลเวลา สังขารและ
ความรู้ด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ไม่ค่อยจะปล่อยวางกับชีวิตเกิดความกังวล 3) แนวทางการนำหลัก
อริยฐานธรรมสู่การดำเนินชีวิตพบว่าการนำหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่องค์ความรู้เพิ่มปัญญา
ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุลดความยึดมั่นถือมั่นเข้าใจหลักความเป็นจริงของสังขารธรรมทำตนให้
เป็นที่น่านับถือ รู้จักปล่อยวางสร้างหลักประกันของตนให้มากที่สุดด้วยการเข้าวัดปฏิบัติ
ธรรมมุ่งสู่วัยขม่ว วัยวิเวก วัยแห่งตลอดถึงเข้าสู่วัยที่ห่างโรคซึมเศร้า

คำสำคัญ : หลักอริยฐานธรรม, นักเรียนผู้สูงอายุ, โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง

Abstract

This research article The objectives are 1) to study the application of the principles of Dhamma prayer to living life, 2) to study the problems of applying Dhamma prayer principles to life, and 3) to propose guidelines for applying the principles of Dhamma prayer to life. It is a qualitative research by collecting data and analyzing the data. The results of the data analysis are presented in the form of descriptive writing.

The results of the research found that: 1) Applying the principles of prayer and Dhamma to living life found that Systematic knowledge and understanding arises with the wisdom of local wisdom sages by creating knowledge and creating careers. Elderly people behave in a manner that is respectable and sincere, not clinging to their age, and know how to let go. Know how to use the objects of amis and merit in a systematic way by being willing to enter the temple to practice Dhamma. 2) The problem of applying the principles of prayer and dhamma in living life is found to be a combination of many factors, including age, qualifications, living status, and economic status of the elderly, causing adherence. Not accepting the truth of the time Body and knowledge of modern technology Rarely let go of life and worry 3) Guidelines for applying the principles of prayer and Dhamma to life. It is found that applying the principles of local wisdom to the body of knowledge increases wisdom. Encourage the elderly to reduce their clinginess

and understand the truth of the truth and make themselves respectable. Know how to let go and create your own security as much as possible by entering a temple to practice Dhamma, aiming for the age of restraint, the age of solitude, the age of loneliness, and reaching the age where depression is far from depression.

Keywords : Atitthadham, Elderly students, Wiang Subdistrict Elderly School

บทนำ

แนวคิดที่ตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญ และพลังของผู้สูงอายุที่จะต้องส่งเสริมการเรียนรู้และได้รับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และภาคีเครือข่าย ซึ่งให้สอดคล้องกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545 – 2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2552, น.3) และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ (สทส.), 2546, น.1) ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาศักยภาพของบุคคลอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์

ผู้อาวุโสยุคใหม่ (AWUSO SOCIETY) สังคมออนไลน์ของอาวุโสยุคใหม่ ทุกวันนี้ประเทศไทยมีผู้สูงอายุ หรือผู้อาวุโส เพิ่มขึ้นมากอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะในครอบครัว ชุมชน หรือตามสถานที่สาธารณะที่สามารถยืนยันด้วยสถิติข้อมูลประชากร นั้นแสดงว่าประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย หรือสังคมผู้สูงอายุ อย่างสมบูรณ์ในอีกไม่ช้า เมื่อประชากรวัย 60 ปี ที่มีอยู่ประมาณร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด เพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ 20 ของประเทศ ซึ่งผู้สูงอายุครบ 60 ปี บริบูรณ์จะได้รับสวัสดิการต่าง ๆ จากทางราชการ ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีความแตกต่างจากช่วงวัยอื่นที่เป็นอายุบั้นปลายของชีวิต ดังนั้น ปัญหาของสุขภาพผู้สูงอายุในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านสาธารณสุข และสังคม จึงแตกต่างจากอายุในวัยอื่นๆ นอกจากนั้นยังมีการเรียกคนสูงอายุในชื่อแบบต่างๆ กัน เช่น ผู้อาวุโส ผู้สูงวัย วัยทอง ราษฎรอาวุโส หรือคนแก่ อีกด้วย

ปัจจุบันจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทั้งในประเทศไทยและทั่วโลก ที่เราควรตระหนักถึงความสำคัญที่ต้องพยายาม และมีการรณรงค์ให้ทุกคนตระหนัก เข้าใจและพร้อมดูแลผู้สูงอายุให้เทียบเท่าเช่นเดียวกันกับการดูแลคนในกลุ่มอายุอื่น ๆ เพราะผู้สูงอายุ

ในประเทศไทยมีไม่มากนักที่ถูกทอดทิ้งจากครอบครัว หรือญาติพี่น้อง สถาบันครอบครัวยังคงเป็นสถาบันหลัก ในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ เป็นประเด็นหนึ่งที่น่าห่วงใย ทำอย่างไรจึงจะทำให้ประชากรที่มีอายุยืนยาวขึ้น มีสุขภาพแข็งแรง ไม่เป็นภาระของบุตรหลาน ช่วยเหลือตนเองได้ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ

การอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชนสมัยก่อนนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นญาติหรือเครือญาติทางตระกูล ซึ่งได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่ หรือสืบทอดบรรพบุรุษจนนับญาติกันได้ทั้งชุมชน มีผู้นำของหมู่บ้านหรือชุมชนคือผู้เฒ่าผู้แก่ หรือผู้สูงอายุ โดยเป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษาชี้แนะบอกกล่าวซึ่งบางคนเป็นปราชญ์หมู่บ้าน ปราชญ์ชุมชนนั้น ๆ ด้วยการเน้นย้ำในกฎระเบียบประเพณีวัฒนธรรมปกครองต่อการดำเนินชีวิต ตัดสินไกล่เกลี่ย หากเกิดความขัดแย้ง ช่วยกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ความแตกต่างระหว่างการศึกษา ความแตกต่างระหว่างวัย ความเจริญรุ่งเรืองของเทคโนโลยี การพัฒนาอย่างก้าวกระโดดทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาทางครอบครัวหรือปัญหาที่เกิดความวุ่นวายในสังคมไทย แม้กระทั่งสังคมโลกปัจจุบัน กำลังเกิดขึ้นต่อสังคมผู้สูงอายุ ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สถานภาพทางสังคม หรือบทบาท หน้าที่ เสรีภาพของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินชีวิตตามวิถีพื้นฐานทางสังคมสมัยใหม่กับสมัยก่อนของผู้สูงอายุ อาทิ การได้ร่ำเรียนศึกษาน้อย การเดินทาง สถานภาพทางครอบครัวที่แตกต่างกัน อาชีพ สุขภาวะทางกายและใจแตกต่างกันจึง เช่น การเข้าวัดฟังธรรม การได้ปฏิบัติธรรม การได้ช่วยเหลือแบ่งปันสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ แก่กันและกัน การได้ทำไร่ ทำนาหรืออาชีพที่ตัวเองมีความสนใจและถนัดเป็นต้น สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจและความเข้าใจต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุอย่างมาก

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ได้แนะนำไว้ในคู่มือแนวทางการดูแลทางด้านสังคมจิตใจของผู้สูงอายุ (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2558, น.13) เพื่อป้องกันปัญหาสุขภาพจิตสำหรับผู้สูงอายุไว้ได้แก่ 1) ด้านสุขสบาย 2) ด้าน สุขสนุก 3) ด้าน สุขสง่า 4) ด้านสุขสว่าง และ 5) ด้านสุขสงบ

ด้วยเหตุความสำคัญดังกล่าว ทางโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียงอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ทำการเปิดโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อเป็นอีกหนึ่งหน่วยงานหนึ่งที่คอยช่วยเหลือด้านสุขภาวะทั้งทางกายและทางใจของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ทั้งนั้นคำว่า โรงเรียนหรือการมาเรียนหนังสือ จึงเป็นปัญหาหรือความเข้าใจผิดของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก นั่นคือสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือต้องมาเรียนหนังสืออ่าน คัดเขียนตัวอักษรใหม่ จำเป็นอีกหรือที่ต้องไป

โรงเรียนอีกทั้งที่อายุของตัวเองขึ้นเลข 60 ปี การเดินทางต้องไปอย่างไร อาหารการกินต้องทำอะไร การมีโรคประจำตัวหากเกิดเหตุฉุกเฉินขึ้นต้องทำอะไร ถ้าไม่ไปเรียนที่โรงเรียน ผู้สูงอายุ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลจะไม่แจกค่าเบี้ยผู้สูงอายุใช้ไหม ไปเรียนวันไหน ไปทุกวันใช้ไหม ไปเรียนแล้วจะได้ไปวัดหรือไม่ ต้องไปเรียนอะไรบ้าง โรคภัยที่ระบอบเกิดขึ้นทุกวันต้องทำอะไร และต้องเสียค่าใช้จ่ายหรือไม่ เป็นต้น

ผู้วิจัยเองเป็นหนึ่งในวิทยากรที่ต้องมาให้ความรู้ในด้านพระพุทธศาสนา ทั้งด้านพุทธประวัติ ธรรม ศาสนพิธีเบื้องต้น และตอบข้อสงสัยต่าง ๆ กับเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันแก่ผู้สูงอายุ พร้อมทั้งนี้จึงได้รับทราบความคิด ความเข้าใจของผู้สูงอายุที่ได้สนทนา สอบถามถึงกรณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งสังคม ศาสนา และประเทศชาติ ซึ่งบางคนก็เกิดความเข้าใจ บางคนเกิดความไม่เข้าใจ บางคนมีความคิดที่แตกต่าง บางคนเกิดความเข้าใจผิดต่อข่าวต่อบุคคลอย่างมาก ทำให้เกิดความคิดถึงการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาสอนหรือบอกกล่าวแก่ผู้สูงอายุเพื่อเกิดความเข้าใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตของตนได้ในสภาวะปัจจุบัน

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นอีกหลักธรรมหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของพุทธศาสนิกชนหรือคนทุกยุค ทุกสมัย แม้กระทั่งผู้สูงอายุ เพราะท่านเหล่านี้ถือว่าเป็นปูชนียบุคคลอันทรงคุณค่าของครอบครัว ชุมชน และสังคม อีกประการหนึ่ง เนื่องด้วยผู้สูงอายุมีทั้งคุณวุฒิ วิทยุฒิ และวุฒิภาวะ ประสบการณ์สูงที่ได้เห็นโลกผ่านแต่ละยุคแต่ละเหตุการณ์ แต่ละสมัยที่มีความแตกต่างกัน และความเจริญรุ่งเรืองของการพัฒนาประเทศที่นับวันจะรุ่งเรืองก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อย ๆ ซึ่งบางท่านก็สามารถปรับตัวได้ บางท่านไม่สามารถปรับตัวได้ บางท่านเกิดความวิตกกังวลกับความเปลี่ยนแปลงหรือเจริญรุ่งเรืองของโลกโลกาภิวัตน์เหล่านี้ ทำให้เกิดผลกระทบตามมาต่อหลักการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ หรือวิถีชีวิตของผู้สูงอายุไม่มากนักน้อย ซึ่งสามารถนำมาศึกษาวิเคราะห์ถึงสภาพการดำเนินชีวิตผู้สูงอายุ การนำหลักอริยฐานธรรมสู่การประยุกต์หรือการบูรณาการต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ และสามารถเรียนรู้กระบวนการนำหลักอริยฐานธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ สามารถนำเอาเป็นแบบอย่างในการพัฒนา และประสบความสำเร็จได้ด้วยการใช้หลักอริยฐานธรรมเป็นพื้นฐาน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงแนวทางการนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตผู้สูงอายุ กรณีศึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสามารถรู้ถึงข้อดีข้อเสีย ประโยชน์ หรือรู้จักนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ต่อการดำเนินชีวิต

ของผู้สูงอายุได้อย่างไรบ้าง ตามยุคข่าวสารเหตุการณ์ปัจจุบันซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคม ด้วยเหตุดังกล่าวสามารถนำมาสู่การศึกษาวิเคราะห์แล้วนำมาเผยแพร่แก่ผู้สนใจ ในกรณีศึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียง อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียง อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เพื่อศึกษาปัญหาการนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียง อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่
- 3) เพื่อเสนอแนวทางการนำหลักอริยฐานธรรมสู่การดำเนินชีวิตผู้สูงอายุโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียง อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับแนวทางการนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียง อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่ โดยการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary research) และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกรอบการนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตผู้สูงอายุ การศึกษาปัญหาการนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตผู้สูงอายุ และเสนอแนวทางการนำหลักอริยฐานธรรมสู่การดำเนินชีวิตผู้สูงอายุซึ่งมีรายละเอียดของการวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง พระสงฆ์ ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเวียง เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเวียง ข้าราชการ และญาติพี่น้องของนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียง อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย :

- (1) นักเรียนผู้สูงอายุชายและหญิง จำนวนละ 5 คน รวม 10 คน
- (2) พระสงฆ์ผู้ให้ความรู้แก่นักเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 2 รูป
- (3) ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเวียง จำนวน 2 คน

- (4) เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเวียง จำนวน 2 คน
- (5) ข้าราชการในหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 2 คน
- (6) ญาติพี่น้องนักเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง จำนวน 2 คน

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นเครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยอาศัยกรอบแนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามปัญหาวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตการวิจัยและการนิยามศัพท์ปฏิบัติการ ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือดังนี้

(1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

(2) ร่างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ครอบคลุมและสามารถตอบวัตถุประสงค์ได้ แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ในการวิจัย จำนวน 3 ท่าน

เมื่อพิจารณาความสอดคล้องและความครอบคลุมเนื้อหา ความกะทัดรัดชัดเจนของคำสัมภาษณ์เชิงลึกกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistency) โดยใช้เกณฑ์พิจารณาตัดสิน ดังนี้

(2.1) ค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 แสดงว่า คำสัมภาษณ์วัดตรงตามเนื้อหา

(2.2) ค่าดัชนีความสอดคล้องต่ำกว่า 0.5 แสดงว่า ข้อคำถามสัมภาษณ์นั้นวัดไม่ตรงตามเนื้อหา

(2.3) ถ้าคำถามสัมภาษณ์นั้นวัดไม่ตรงตามเนื้อหา ได้ขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ แล้วนำมาแก้ไขให้คำถามสัมภาษณ์นั้น ๆ มีความสอดคล้องตามเนื้อหา

(3) นำร่างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ที่ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและเสนอแนะไปแก้ไขให้ถูกต้องตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

(4) นำเครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกตามผู้เชี่ยวชาญแนะนำ และแก้ไขแล้วเสนอต่อที่ปรึกษาในการใช้สำนวนภาษา ตลอดจนพิจารณาถึงความเหมาะสมทั่วไปของเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยให้ครอบคลุมถึงรายละเอียดของเนื้อหา เพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง

(5) นำไปใช้เก็บข้อมูลจริงกับผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล

(1) การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ

การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแนวทางการนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสังเกตที่เกี่ยวกับกรอบการนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ การศึกษาปัญหาการนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ และเสนอแนวทางการนำหลักอริยฐานธรรมสู่การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งผู้วิจัยได้วางแผนปฏิบัติไว้ ดังนี้

(1) มีหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมแนบเอกสารที่เป็นเครื่องมือสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างไปยังกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เตรียมตัวและกำหนดเวลาในการให้สัมภาษณ์

(2) ผู้วิจัยนำเครื่องมือไปเก็บข้อมูลตามวันและเวลาที่กำหนดไว้ พร้อมเตรียมอุปกรณ์ในการสัมภาษณ์ เช่น สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง ปากกา ยางลบ

(2) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ

การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นการศึกษาเอกสารงานวิจัย รายงานการวิจัย หนังสือวิชาการ บทความวิชาการ ตำรา สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ รวมทั้งการค้นคว้าจากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์อิเล็กทรอนิกส์

4) การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง พระสงฆ์ ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเวียง เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเวียง ข้าราชการ และญาติพี่น้องของนักเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกรอบแนวทางการนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ การศึกษาปัญหาการนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ และเสนอแนวทางการนำหลักอริยฐานธรรมสู่การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ แล้วนำข้อมูลมาประมวลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ในแง่ต่าง ๆ ตามความเป็นจริงซึ่งเป็นการรวบรวมออกมาในรูปเชิงพรรณนา และได้จัดหมวดหมู่ในประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย

1) การนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตผู้สูงอายุโรงเรียนผู้สูงอายุ การนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตผู้สูงอายุโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลเวียง โดยวิธีการหรือกระบวนการสอดแทรกเข้าในเนื้อหาตามหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียงตามที่องค์การบริหารส่วนตำบลเวียง ได้เข้าในหลักสูตรตั้งแต่ต้นและเพิ่มเติมตามโอกาสและสถานการณ์เหตุการณ์ของชุมชนหรือสถานการณ์ของประเทศ ตลอดจนถึงของโลกที่มีผลกระทบต่อความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องของนักเรียนผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เข้าใจถึงการนำหลักอริยฐานธรรมไปประยุกต์ใช้ต่อการดำเนินชีวิตปัจจุบันนั้นคือ

(1) ประชุมปรึกษาหารือกับหน่วยงานทั้งภาคองค์กรและศาสนาในการปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุในแต่ละปีการศึกษา

(2) คัดนำเอาหลักอริยฐานธรรมทั้ง 4 สู่กระบวนการตั้งแต่ต้นก่อนการตัดสินใจเข้ามาเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง อาทิการออกประชุมหรือหาข้อเสนอแนะ ข้อแสดงความคิดเห็นของผู้สูงอายุของแต่ละหมู่บ้านโดยผู้นำด้านศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วม

(3) นำมาบูรณาการกับหลักสูตรของแต่ละช่วงเวลา แต่ละเนื้อหาตามที่โรงเรียนผู้สูงอายุได้กำหนดไว้

(4) ให้ความรู้ความเข้าใจตามหลักอริยฐานธรรมทั้ง 4 ตามกำหนดเวลาด้วยพระวิทยากรหรือพระผู้มีความรู้ความเข้าใจที่สามารถเสนอแนะแนวทางให้ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

(5) สอดแทรกกิจกรรมนันทนาการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุได้เข้ามา มีบทบาทด้านพระพุทธศาสนาภายในวัดต่าง ๆ ของตำบลเวียง ไม่ว่าจะเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือพิธีกรรมทั่วไป

(6) สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนผู้สูงอายุ สัมภาษณ์พูดคุยหรือสนทนากับนักเรียนผู้สูงอายุของนักเรียนผู้สูงอายุที่เข้ามาเรียนใหม่ ๆ จนถึงนักเรียนที่สนใจเรียนตลอดเวลาหลาย ๆ ปี เพื่อนำมาสรุป

(7) นำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์ตามหลักอริยฐานธรรมในแต่ละมีปัญญาดังเป็นต้น ข้อถึงความเปลี่ยนแปลงของนักเรียนผู้สูงอายุที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้มากน้อยขนาดไหน

(8) ส่งเสริมให้นักเรียนผู้สูงอายุนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันตลอดเวลา อาทิการพิจารณารับข้อมูลข่าวสารอันเป็นจริง อันเป็นที่จ การยึดมั่นถือมั่นหรือการมีหลักการดำเนินชีวิตของตน การเข้าใจหลักสัจธรรมของชีวิตตามหลักไตรลักษณ์มาก

ยิ่งขึ้น และการได้ใช้เวลาอันน้อยอย่างตั้งตักตั้งใจให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและลูกหลานรุ่นหลังให้มากที่สุด

2). ปัญหาการนำหลักอริชฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุโรงเรียนผู้สูงอายุ

ปัญหาการนำหลักอริชฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง สามารถจำแนกได้ 4 ประเด็น ดังนี้

(1) ผู้สูงอายุมีปัญหาด้านปัญญาตามหลักอริชฐานธรรม พบว่าความเข้าใจของนักเรียนผู้สูงอายุเบื้องต้นเกี่ยวกับคำว่าโรงเรียนผู้สูงอายุ ความจำเป็นต่อผู้สูงอายุที่จะต้องไปทุกคนหรือไม่ ต้องไปเรียนอะไร ต้องแต่งตัวอย่างไร ใครเป็นผู้รับผิดชอบเรื่องการเดินทาง เรื่องอาหารการกินต้องอย่างไรประกอบกับเหตุการณ์บ้านเมืองในขณะนั้นเกิดความวุ่นวายทางความคิด เกิดการแบ่งแยกเป็นพรรคเป็นพวกเป็นกลุ่มเป็นก้อน ความสงสัยว่าทำไมต้องเปิดโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้น จำนวนที่ต้องไปโรงเรียนใช้เวลาเท่าไร มีกิจกรรมอะไรบ้าง เพราะผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียงที่ได้เข้ามาสมัครหรือเดินทางมาเรียนนั้นมีความหลากหลายทางความคิด ความหลากหลายทางฐานะ เศรษฐกิจของครอบครัว การงานอาชีพ หน้าที่ บทบาททางสังคม ความรู้ ความสามารถ

(2) ผู้สูงอายุมีปัญหาด้านสัจจะตามหลักอริชฐานธรรม การเป็นผู้นำเรื่องสัจจะถือเป็นเรื่องที่สำคัญหรือแม้แต่เรื่องการเรียนรู้ความตั้งใจเรียนเพื่อปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อตกลงกันระหว่างนักเรียนผู้สูงอายุด้วยกัน เพราะจะนำมาซึ่งการวัดผลประเมินผลแต่ละปีการศึกษา เพื่อรับใบประกาศนียบัตรหรือรับใบประกาศยกย่องในด้าน การมาเรียนและความขยันหมั่นเพียร ความตั้งใจเรียนของนักเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง นักเรียนผู้สูงอายุบางคนขาดความรับผิดชอบ มีความเห็นแก่ตัว ไม่มีความรับผิดชอบ อาทิ การมาเรียนไม่ครบ เรียนแค่วันนี้แล้วก็ขอเข้ารับใบประกาศนียบัตรกับเพื่อนนักเรียนผู้สูงอายุด้วย หรือการไม่ช่วยเก็บสิ่งของของตนเองนำมาใช้ เพราะบางคนขาดหลักธรรมอิทธิบาท 4 ในการนำมาประยุกต์กับตนเอง ด้วยเหตุเหล่านี้ทำให้นักเรียนผู้สูงอายุหลายคนเกิดความไม่พอใจเพราะขาดหลักสัจจะ

(3) ผู้สูงอายุมีปัญหาด้านจาคะตามหลักอริชฐานธรรม นักเรียนผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียง ส่วนใหญ่มีฐานะยากจนถึงขั้นปานกลาง แต่ส่วนน้อยที่มีความพร้อมในฐานะต่อการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ทำให้นักเรียนผู้สูงอายุต้องประกอบอาชีพทำไร่ ทำนาและค้าขายเพื่อประทังชีวิตไปวัน ๆ แต่ผู้สูงอายุบางคนก็เคยรับราชการ

มีการใช้จ่ายจาก บำเหน็จ บำนาญของตน ผู้สูงอายุบางคนก็ได้รับเงินหรือค่าใช้จ่ายรายวัน จากบุตรหลานเป็นผู้มอบให้ทำให้ต้องรู้จักประหยัดมัธยัสถ์ในการกินการใช้จ่ายและการทำบุญ ตั้งได้สัมผัสภาษณ์ักเรียนผู้สูงอายุแล้วนั้น แต่อีกประการที่มีปัญหาด้านจากระของนักเรียนผู้สูงอายุคือการเห็นแก่ตัว การไม่แบ่งปันวัตถุสิ่งของหรือความรู้ความสามารถของตน ทำให้โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียงต้องเรียนเชิญวิทยากรจากหน่วยงานอื่นหรือผู้มีประสบการณ์ บ้างมาเป็นผู้ให้ความรู้แทนแต่อย่างไรก็ตาม เมื่อได้เข้าใจและใช้หลักจากระทั้งอามิสสิ่งของ แล้ว ยังมีการใช้ร่างกาย แรงสติปัญญาของตนเป็นวิทยากรได้ ผู้วิจัยเองได้ส่งเสริมหลักธรรม บุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้นำประยุกต์ใช้ให้เกิดความมั่นอกมั่นใจยิ่งขึ้นต่อ การใช้จ่ายและรู้จักแบ่งปันแก่บุคคลอื่น ๆ ด้วยความหลากหลายวิธี เช่น การบริจาคทรัพย์ เพื่อจัดซื้ออาสนะที่นึ่งกรรมฐานในกลุ่มปฏิบัติธรรมแก่องค์การบริหารส่วนตำบลเวียง การ เสียสละเวลาอันมีค่าเป็นวิทยากรแทนวิทยากรภายนอก การร่วมทำบุญผ้าป่าและทอดถวาย กฐินกับวัดภายในเขตตำบลเวียงหรือตามประเพณีวัฒนธรรมของหมู่บ้าน ร่วมทั้งการนำพืช ผักผลไม้ทางการเกษตรมาแบ่งปันกันตามแต่โอกาสของตน หรือร่วมบุญกุศลตามท้องที่การ บริหารส่วนตำบลเวียงและโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียงได้ประกาศประชาสัมพันธ์เป็นต้น

(4) ผู้สูงอายุมีปัญหาด้านอุปสมะตามหลักอริยฐานธรรม นักเรียนผู้สูงอายุใน โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียงมีการดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ เพราะ อำเภอฟางอยู่ห่างไกลความเจริญจากตัวอำเภอมืองจังหวัดเชียงใหม่ 140 กว่ากิโลเมตร ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่มีแต่ดอยและภูเขา มีพื้นที่อ่างกระทะเพียงเล็กน้อย ผู้สูงอายุล้วนอยู่ใน ช่วงสมัยอดีตก่อนที่จะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาพื้นที่ไปมาก ทำให้ความรู้สึกของ นักเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่บางคนยังไม่สามารถปรับตัวเข้ากับยุคสมัยปัจจุบันที่มีห้างสรรพ ลี้นค้า แหล่งค้าขายและการขยายพื้นที่อาศัยของบุคคลที่เข้าอาศัยในเมืองฟางมากขึ้นแบบ บ้านจัดสรร เมื่อมาเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียงทำให้ทราบถึงปัญหาความเป็นอยู่ของ คนแต่ละคนมีความแตกต่างกันมาก บางคนก็สามารถปรับตัวได้ทัน บางคนก็ยังไม่สามารถ ปรับตัวได้กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้สูงอายุเลยรู้สึกมีความเครียด ความกังวลต่อ การเดินทางมาเรียน และการใช้ชีวิตระหว่างวันในโรงเรียนผู้สูงอายุ เมื่อได้เข้ามาแล้วทำให้ สามารถปรับตัวได้ และยอมรับการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ทั้งได้มาแลกเปลี่ยนความคิด ความ เป็นอยู่ของตนสู่เพื่อนกลุ่มนักเรียนผู้สูงอายุด้วยกัน สามารถยอมรับและรู้จักใช้บทเรียน เนื้อหาที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุเอง สามารถเข้าร่วมกับ สังคมสร้างบทบาทของความเป็นผู้สูงอายุมากขึ้นอาทิ การประกอบอาชีพ การรักษาสุขภาพ

ร่างกายของตน การออกกำลังกาย การร่วมงานศพในชุมชน การอยู่ในวิถีชีวิตในยุคปัจจุบันกับการรับข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริงและเป็นเท็จแล้วนำมาพัฒนาแก้ไข ปรับเปลี่ยนกับการประกอบอาชีพของตนหรือการดำเนินชีวิตของตนพร้อมทั้งสามารถปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีของบุตรหลานและสังคม เป็นต้น

การประยุกต์ใช้หลักอริชฌานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตผู้สูงอายุ

(1) การประยุกต์หลักปัญญาในอริชฌานธรรม 4 และการส่งเสริมหลักกาลามสูตรไปใช้ในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่พบว่านักเรียนผู้สูงอายุสามารถปรับตัวให้เข้ากับโลกยุคปัจจุบันมาก เนื่องจากการได้รับรู้ รับฟังเนื้อหาหรือบทเรียนที่พระวิทยากร หลวงพ่อครูบาอาจารย์ที่กราบนิมนต์มาให้ความรู้ และวิทยากรผู้ชำนาญในวิชาความรู้ในเรื่องนั้น เช่น ตำรวจ หมอหรือพยาบาลชำนาญการ ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น มาให้ความรู้แก่นักเรียนผู้สูงอายุโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียงซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ในชีวิตประจำวันได้ให้มากที่สุดรวมทั้ง 9 กลุ่มการเรียนรู้ และนักเรียนผู้สูงอายุเองก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้เช่น กลุ่มนันทนาการ กลุ่มสารสนเทศ กลุ่มปฏิบัติธรรม กลุ่มส่งเสริมอาชีพ กลุ่มตีมีด กลุ่มดนตรีพื้นเมือง กลุ่มเกษตร กลุ่มนาฏศิลป์และกลุ่มภาษาไทย เป็นต้น พร้อมทั้งได้รับสาระความรู้เพิ่มเติม ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเวียงก็และผู้วิจัยเองก็ส่งเสริมหลักกาลามสูตรเพื่อเสริมให้นักเรียนผู้สูงอายุได้นำไปส่งเสริมกับหลักปัญญาในอริชฌานธรรม เพื่อไม่ให้นักเรียนผู้สูงอายุเกิดความเชื่อที่ผิดๆ เกิดความหลงงมงายในความเชื่อที่ไม่ถูกต้องทั้งที่ได้เรียนตามเนื้อหาบทเรียนหรือจากหนังสือ ในขณะที่ยังไม่ได้ลงมือปฏิบัติและรู้ด้วยเหตุด้วยผลของนักเรียนผู้สูงอายุเอง นอกจากนั้นยังสามารถนำไปเผยแพร่แก่บุตรหลาน สามารถนำหลักธรรมและเนื้อหาบทเรียนนำเสนอแก่หน่วยงานหรือทำนุุศลการเผยแพร่แก่ชุมชนอื่นได้ดีด้วย

(2) การประยุกต์หลักสังขะในอริชฌานธรรม 4 และการส่งเสริมหลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ในการดำเนินชีวิต พบว่า นักเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียงมีความเข้าใจในด้านสังขะมากขึ้นด้วยความขยัน อดทนมากขึ้นพร้อมทั้งมีความตั้งใจที่จะเดินทางมาเรียนพร้อมปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อตกลงของทางองค์การบริหารส่วนตำบลเวียง ตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างสม่ำเสมอ ในการที่จะปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างแก่บุตรหลานและกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน ไม่ใช่มาโรงเรียนเพื่อหวังสิทธิในเบี้ยครองชีพของผู้สูงอายุ แต่ด้วยเห็นในความตั้งใจของผู้บริหารและคณะกรรมการของชมรมผู้สูงอายุตำบลเวียง พระวิทยากร และวิทยากร หรือกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ที่ทางเจ้าหน้าที่กำหนดไว้ซึ่งนั้นแสดงว่าผู้สูงอายุได้ปฏิบัติ

ตามหลักธรรมที่ช่วยเสริมหลักสี่จะคือหลักอิทธิบาท 4 ให้แก่นักเรียนผู้สูงอายุด้วย ซึ่งผู้สูงอายุมิ
 ความสุขที่จะมาเรียนโดยเห็นได้จากการสัมภาษณ์ตัวแทนนักเรียนผู้สูงอายุ และการร่วมกิจกรรม
 ขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียง อาทิจ การได้ตื่นแต่เช้า หาข้าวปลาอาหาร เตรียมตัวใส่ชุดขาว
 และชุดที่ทางโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียงได้มอบให้ พร้อมกับตั้งใจเข้าแถว ร้องเพลงชาติ เดินเข้า
 ห้องประชุมใหญ่เพื่อไหว้พระสวดมนต์พร้อมกันและยอมรับเอาความรู้จากวิทยากรตามลำดับ
 อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยอย่างสมอบต้นสมอบปลายทุกครั้ง เป็นต้น

(3) การประยุกต์หลักจาคะในอริยฐานธรรม 4 และการส่งเสริมหลักบุญกิริยา
 วัตถุ 3 ไปใช้ในการดำเนินชีวิตของนักเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ส่วนใหญ่พบว่านักเรียนผู้สูง
 อายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มีความสุขกับการช่วยเหลือ
 แบ่งปันและยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อเดินทางมาหาประสบการณ์ส่วนรวมมากขึ้น
 ระหว่างกลุ่มเพื่อนนักเรียนผู้สูงอายุด้วยกัน เพราะทุกคนที่เข้ามาเรียนล้วนแล้วอยากจะได้
 สละความรู้ แบ่งปันความรู้ความสามารถของตนเพื่อบุคคลอื่นด้วยความเมตตากรุณาต่อ
 กัน และยอมเสียสละปัจจัยเงินทองเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่มีอยู่ร่วมกับกิจกรรมหรือโครงการของ
 องค์การบริหารส่วนตำบลเวียง และโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัด
 เชียงใหม่ โดยไม่มีความเห็นแก่ตัว เอารัดเอาเปรียบกันพยายามสร้างบุญกุศลอยู่ตลอดเวลา
 ทำให้ตัวเองมีความสุขในขณะที่เป็นผู้ให้ และยินดีในขณะที่เป็นผู้รับถึงแม้จะมีความแตกต่าง
 ทางด้านฐานะ ความรู้ ความคิด ความสามารถ และความทรงจำก็ตามแต่พระพุทธองค์ทรง
 แสดงฐานะ 4 ที่พึงทราบได้คือ 1) ศิล พึงทราบได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน 2) ความสะอาด พึงทราบ
 ได้ด้วยการสนทนา 3) กำลัง (ใจ) พึงทราบได้ในเวลาเมื่ออันตรายเกิดขึ้น 4) ปัญญา พึงทราบได้
 ด้วยการถาม การตอบซึ่งต้องอาศัยเวลานานและสามารถรู้ได้ก็จะต้องใส่ใจและมีปัญญานิ่ง
 งาม ทำให้รู้ว่านักเรียนผู้สูงอายุสามารถนำหลักจาคะมาประกอบในการดำเนินชีวิตอยู่ตลอด
 เวลาและให้ตระหนักมันคงยิ่งขึ้น พร้อมทั้งสามารถเสริมด้วยหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 เพื่อเป็น
 เครื่องการันตีให้นักเรียนผู้สูงอายุปฏิบัติได้ถูกต้องและถูกทาง เป็นต้น

(4) การประยุกต์หลักอุปสมะในอริยฐานธรรม 4 และการส่งเสริมหลัก
 ฆราวาสธรรม ไปใช้ในการดำเนินชีวิตของนักเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง พบว่า นักเรียนผู้
 สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มีการปรับ
 ตัวเข้ากับสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้นด้วยการรับรู้ข่าวสารผ่านเครื่องมือ
 สื่อสารที่ทันสมัยในยุคปัจจุบัน เช่น โทรศัพท์ โทรศัพท์มือถือ ไลน์ อินเทอร์เน็ต หรือแอป
 พลิกเช่นต่าง ๆ ที่นับวันจะมีบทบาทสำคัญต่อนักเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถทำให้ผู้สูงอายุ

บางคนจากเดิมไม่ยอมรับและมีความคิดว่าไม่จำเป็นต่อวิถีชีวิตของตน แต่เมื่อเข้ามาศึกษาเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และได้เรียนรู้แล้วเกิดความใจถึงความจำเป็นในการใช้เครื่องมือสื่อสารพวกนี้เปรียบเสมือนปัจจัยที่ 5 หรือ 6 ในชีวิตประจำวันของเรา ซึ่งวิถีชีวิตเดิมก็ยังคงมีอยู่แต่ได้ยอมรับกับวิถีชีวิตใหม่อย่างเข้าใจ ทำให้การดำรงชีวิตของนักเรียนผู้สูงอายุต้องใช้หลักธรรมฆราวาสธรรมเข้ามาเสริมกับหลักอุปสมะ ความพอเพียง ความสงบสันติในการดำรงชีวิตด้วย และทำให้กลุ่มผู้สูงอายุแต่ละคนไม่มีการมองเพื่อนกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกันอย่างดูถูกดูแควน กับคำว่าฐานะการศึกษา บทบาท หน้าที่ของผู้สูงอายุ พร้อมทั้งจะปรับตัวให้เป็นตัวอย่างของสังคมชุมชนได้อย่างดี อาทิ การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างเป็นทางการเป็นกลุ่มเป็นคณะในนามของนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียงเป็นต้น พร้อมนี้สามารถทำให้ผู้สูงอายุปรับสภาพความเป็นอยู่ของตนด้วยการหันมาดูแลเอาใจใส่ทางด้านร่างกายและด้านจิตใจเพิ่มขึ้นด้วยความเข้าใจว่า การยังมีเวลาใช้ชีวิตอยู่ของตนเองนั้นมันน้อยนิดที่จะได้อยู่กับบุตรหลาน จำเป็นจะต้องหันมาใส่ใจด้านสุขภาพร่างกาย อาหารการกิน การออกกำลังกายการเดินทางมาโรงเรียน การมีสติสัมปชัญญะในขณะที่ยืน เดิน นั่งและนอน เพื่อมิให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บตามามากที่จะทำให้เป็นภาระของบุตรหลานถึงแม้ตัวเองจะไม่มีโรคทางกายแต่โรคทางใจย่อมต้องมีตั้งพระพุทธรูปทรงแสดงเรื่องโรค 2 อย่างคือ โรคทางกายและโรคทางจิต แล้วตรัสเพิ่มเติมว่า ผู้ที่ยืนยันความไม่มีโรคทางกายตั้งแต่ 1 ปี 2 ปี เป็นต้น ถึง 50 ปี หรือแม้ยิ่งกว่า 100 ปี ยังพอเห็นได้ แต่ผู้ที่ยืนยันความไม่มีโรคทางจิตแม้เพียงครู่หนึ่ง นอกจากพระชีนาสพ (ผู้สิ้นอาสวะกิเลสอันต้องสันดาน) แล้วก็หาได้ยากในโลกด้วยเหตุดังกล่าวนี้ทำให้นักเรียนผู้สูงอายุได้เห็นคุณค่าของชีวิตของตนเองมากขึ้นด้วยการที่จะสร้างบุญสร้างกุศลเข้าวัดฟังธรรมและปฏิบัติธรรมในบางโอกาสตามสถานปฏิบัติธรรมหรือทางวัดหรือส่วนตัวก็ตามซึ่งนักเรียนผู้สูงอายุบางคนยังนำความรู้ของตนที่ถือว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านเผยแพร่ต่อสู่ชุมชนสังคมรวมทั้งสามารถประกอบอาชีพดังที่ได้เรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียง ตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ได้อย่างภาคภูมิใจ อาทิ กลุ่มปฏิบัติธรรม กลุ่มที่มีด กลุ่มส่งเสริมอาชีพ กลุ่มเกษตร กลุ่มภาษาไทย เป็นต้น

3) แนวทางการนำหลักอริยฐานธรรมสู่การดำเนินชีวิตผู้สูงอายุโรงเรียนผู้สูงอายุ
แนวทางการนำหลักอริยฐานธรรมสู่การดำเนินชีวิตผู้สูงอายุโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลเวียง ตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ทางโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียงต้องตระหนักถึงกระบวนการ วิธีการ หลักสูตรและกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อร่างกาย สังขาร และด้านจิตใจของนักเรียนผู้สูงอายุเพื่อจะได้ผลอย่างถูกต้องซึ่งต้องส่งเสริมหลักอริยฐาน

ธรรมทั้ง 4 ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ หลักสูตรและกิจกรรมต่าง ๆ จะทำให้นักเรียนผู้สูงอายุจะได้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยและเหตุการณ์เมื่อประสบโดยตรงทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

อภิปรายผล

1) การนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตพบว่า เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างเป็นระบบด้วยปัญญาของปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยการสร้างองค์ความรู้สร้างอาชีพ ผู้สูงอายุทำตนเป็นที่น่าเคารพนับถือมีความจริงใจไม่ยึดมั่นถือมั่นในวัยของตน พร้อมรู้จักปล่อยวาง รู้จักใช้วัตถุอาภรณ์และบุญทานอย่างมีระบบด้วยการยินดีเข้าวัดสู่การปฏิบัติธรรม ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า การนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันตรงกับจริตหรืออุปนิสัยของผู้สูงอายุที่มีความชอบในการเข้าวัด ปฏิบัติธรรม เข้าสังคมพบปะกับเพื่อนเพื่อพูดคุย ถามไถ่สารทุกข์ อันเป็นความสุขอย่างหนึ่งของผู้สูงอายุ อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยจุฑารัตน์ แสงทอง (2560, น.16) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสังคมผู้สูงอายุ (อย่างสมบูรณ์): ภาวะสูงวัยอย่างมีคุณภาพ พบว่า “ผู้สูงอายุ” ภายใต้อิทธิพลการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นการพัฒนาในแบบลักษณะก้าวกระโดดที่รับค่านิยมต่างๆ มาจากชาติตะวันตก” จนทำให้เกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็วที่ส่งผลต่อการปรับตัวของผู้สูงอายุซึ่งอาจจะส่งผลให้เกิดการช็อกทางวัฒนธรรม (Cultural Shock) ได้

2) ปัญหาการนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตพบว่ามีปัจจัยหลาย ๆ ด้านประกอบกัน ได้แก่ วิทยุฉุฉุ คุณวุฒิ สถานภาพความเป็นอยู่และสถานภาพทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุก่อเกิดความยึดมั่นถือมั่น ไม่ยอมรับความจริงของกาลเวลา สังหารและความรู้ด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ไม่ค่อยจะปล่อยวางกับชีวิตเกิดความกังวล ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า ผู้สูงอายุมีช่วงวัยที่แตกต่างกัน อีกทั้งสภาพแวดล้อมของแต่ละครอบครัวมีผลต่อการนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันด้วย บางครอบครัวผู้สูงอายุอาศัยอยู่เพียงลำพัง หรืออาศัยเลี้ยงหลานตามลำพังโดยที่บุตร ธิดาไปประกอบอาชีพในเมืองใหญ่ ทำให้เกิดปัญหาความอบอุ่นในครอบครัวขาดการปฏิสัมพันธ์ทางด้านสังคม ซึ่งสอดคล้องกับจันทนา สารแสง และสิวลี รัตนปัญญา (2556, น.128) ได้ศึกษาเรื่อง “ผลการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุมีระดับคุณภาพชีวิตในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมสูงสุด ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุมีระดับคุณภาพชีวิตด้านจิตใจสูงสุด” ด้วยการเปรียบเทียบคุณภาพชีวิต

ของผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มทำให้เราพบว่าผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมและไม่เข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตในด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3) แนวทางการนำหลักอริชฐานธรรมสู่การดำเนินชีวิต พบว่าการนำหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่องค์ความรู้เพิ่มปัญญา ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุลดความยึดมั่นถือมั่นเข้าใจหลักความเป็นจริงของสังขจะธรรมทำตนให้เป็นที่น่านับถือ รู้จักปล่อยวางสร้างหลักประกันของตนให้มากที่สุดด้วยการเข้าวัดปฏิบัติธรรมมุ่งสู่วัยขมใจ วัยวิเวก วัยเหงาตลอดถึงเข้าสู่วัยที่ห่างโรคซึมเศร้า ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุนำหลักอริชฐานธรรมสู่การดำเนินชีวิตโดยการนำหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นภูมิปัญญาที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมนั้น เป็นที่ยอมรับในท้องถิ่น เป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าถึงหลักอริชฐานธรรมได้มากยิ่งขึ้นอีกทั้งยังสามารถนำไปปฏิบัติได้ทุกเพศทุกวัย ซึ่งสอดคล้องกับอารุณ สิทธิวงศ์, วันชัย พลเมืองดี และพระครูศรีรัตนนาร (2562, น.109) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “เคล็ดลับพุทธวิธีภาวะของผู้นำกับการบริหารงานในพระพุทธศาสนา พบว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ทันสมัยเป็นวิทยาศาสตร์ และสามารถนำมาประยุกต์หรือปรับใช้ได้กับการดำรงชีวิต และการทำงานในปัจจุบัน โดยเฉพาะภาวะความเป็นผู้นำซึ่งหลักอริชฐานธรรมสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้และให้ผลได้ทุกระดับชั้นไม่เว้นแม้แต่ผู้สูงอายุ

องค์ความรู้จากงานวิจัย

จากการวิจัยพบว่าการนำหลักอริชฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตมีปัจจัยหลาย ๆ ด้านประกอบกัน ได้แก่ วิทยุคติ คุณวุฒิ สถานภาพความเป็นอยู่และสถานภาพทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุก่อเกิดความยึดมั่นถือมั่น ไม่ยอมรับความจริงของกาลเวลา สังขารและความรู้ด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ไม่ค่อยจะปล่อยวางกับชีวิตเกิดความกังวล อีกทั้งการนำหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่องค์ความรู้เพิ่มปัญญา ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุลดความยึดมั่นถือมั่นเข้าใจหลักความเป็นจริงของสังขจะธรรมทำตนให้เป็นที่น่านับถือ รู้จักปล่อยวางสร้างหลักประกันของตนให้มากที่สุดด้วยการเข้าวัดปฏิบัติธรรมมุ่งสู่วัยขมใจ วัยวิเวก วัยเหงาตลอดถึงเข้าสู่วัยที่ห่างโรคซึมเศร้า

สรุป

การนำหลักอริชฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างเป็นระบบด้วยปัญญาของปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยการสร้างองค์ความรู้ สร้างอาชีพ ผู้สูงอายุทำตนเป็นที่น่าเคารพนับถือมีความจริงใจไม่ยึดมั่นถือมั่นในวัยของตนพร้อม

รู้จักปล่อยวาง รู้จักใช้ชีวิตตามิสและบุญทานอย่างมีระบบด้วยการยินดีเข้าวัดสู่การปฏิบัติธรรม เข้าสู่สังคมอย่างเข้าใจข่มใจไม่ก่อให้เกิดโรคทางกายทางใจ ไม่รู้สึกโดดเดี่ยวหรือเหงาอันเป็นวัยแห่งการสร้างประโยชน์ต่อตนเองและรุ่นหลังอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) ควรประชาสัมพันธ์และแนะนำให้ผู้สูงอายุตำบลเวียงเข้ามาเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียงเพิ่มขึ้นเพื่อการรณรงค์เห็นประโยชน์ของวัยเพิ่มขึ้นและด้านสุขภาพร่างกาย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่แท้จริง

(2) ควรส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนโรงเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลเวียงนำหลักอริยฐานธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างต่อเนื่องและจริงจังด้วยการตั้งกลุ่มปฏิบัติธรรมและแวะเวียนไปตามหมู่บ้านหรือชุมชนของนักเรียนผู้สูงอายุ เพื่อได้พบปะแลกเปลี่ยนด้านการดำเนินชีวิตด้วยธรรม

(3) องค์การบริหารส่วนตำบลเวียง ตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ควรสนับสนุนงบประมาณประจำปีต่อเนื่องและมีสวัสดิการเอื้อเพื่อแก่นักเรียนผู้สูงอายุเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจแก่นักเรียนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

(1) ควรศึกษาเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาข้ออื่น ๆ มาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุให้ทันกับยุคปัจจุบัน

(2) ควรศึกษาบริบทพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันทางขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม และความต้องการเพื่อให้ได้มาซึ่งการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2550). **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน ว่าด้วยพระสูตร**. กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2558). **คู่มือความสุข 5 มิติสำหรับผู้สูงอายุ ฉบับที่ 6**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

- คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ. (2553). **แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564)**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เทพปัญญาวิสัย.
- จันทนา สารแสง และสิวลี รัตนปัญญา. การศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลทุ่งข้าวพวง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. **วารสารวิชาการ**. 19(2), 128.
- จิรวรรณ ดีประเสริฐ และจิรวุฒิ หลอมประโคน. (2556). **รูปแบบการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมการณ์ซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร**. นนทบุรี : ม.ป.พ.,
- จตุรรัตน์ แสงทอง. สังคมผู้สูงอายุ (อย่างสมบูรณ์): ภาวะสูงวัยอย่างมีคุณภาพ. **วารสารรัฐสมิแล**. 38(1), 16.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2558). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร : ผลิธัมม์.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). (2558). **สถานการณ์ผู้สูงอายุ พ.ศ. 2557**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ (สทส.). (2553). **พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เทพปัญญาวิสัย.
- อารุณ สิทธิวงษ์ และคนอื่นๆ. (2562). เคล็ดลับพุทธวิธีภาวะของผู้นำกับการบริหารงานในพระพุทธศาสนา. **วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ**. 12(1), 109.

ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป
ฉบับวัดแสนฝาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
Analytical Study of Buddha's Image Cerebration Ceremony
in Version of Wat Saen Fang, Muang District,
Chiang Mai Province

พระสิทธวัชฌ์ ปณณาวฑฒโก (พวงเรือนแก้ว)

โพน นามณี, พระครูสมุห์ธนโชติ จิระธมโม

Phra Sitthawat Panyawatthago (Phuangrueankeaw)

Phon Namanee, Phrakrusamu Thanachot Ciradhammo

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University

Corresponding Author, E-mail: phrasitthwachypyawwththko@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อวิเคราะห์พิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าพิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์ และศึกษาจากข้อมูลเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) พิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพิธีกรรมที่วาดด้วยการสร้างและอบรมสมโภชพระพุทธรูปและเจดีย์ใหม่ มีการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรม แสดงหลักธรรม เรื่องราวของพระพุทธเจ้า และใช้บทโศลก กล่าวถึงจุดประสงค์ของพิธีกรรมเพื่ออัญเชิญความศักดิ์สิทธิ์เข้าสู่องค์พระพุทธรูป 2) พิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับนี้ มีลักษณะการใช้รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ในการสื่อความหมายของหลักธรรมผ่านพิธีกรรม เครื่องประกอบพิธีเทียนอบรมสมโภชพระพุทธรูป และบทสังฆวาจา เพื่อแสดงถึงพุทธภาวะ เป็นการสถาปนา

สู่พระพุทธรูป 3) คุณค่าของพิธีกรรมที่ปรากฏ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านคุณค่าเชิงพุทธศิลป์ เป็นการถ่ายทอดความคิดและสภาวะสังคมท้องถิ่น ที่ได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาผ่านศิลปวัตถุ เพื่อเป็นนัยเชื่อมโยงถึงองค์พระพุทธรูป ด้านคุณค่าเชิงพิธีกรรม ทำให้บุคคลเกิดความปิติ ยังจิตให้ผ่องใส มีความศรัทธาตั้งมั่น ในพระพุทธรูปและพุทธศาสนา ด้านคุณค่าเชิงการสืบทอดพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเข้าถึงหลักธรรมสามารถนำมาปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต เป็นการส่งเสริมให้เกิดการสร้างคุณงามความดี และบรรลุสู่ความสงบสุข ตามหลักทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: พิธีกรรม, อบรมสมโภชพระพุทธรูป, วัดแสนฝาง

Abstract

The objectives of the thesis were as follows; 1) to study of Buddha's image celebration ceremony in version of Wat Saen Fang, Muang District, Chiang Mai Province 2) to analyze Buddha's images celebration ceremony in version of Wat Saen Fang, Muang district, Chiang Mai province, and 3) to analyze the value of the Buddha's image celebration ceremony in version of Wat Saen Fang, Muang District, Chiang Mai Province.

The results of research were found that: 1) The Buddha's image celebration ceremony in version of Wat Saen Fang, Muang District, Chiang Mai Province was a ritual that involved building new Buddha image and pagoda. The ceremony applied principles of creation by using symbolic materials and objects in rituals that showed Buddha's Dhamma and Buddha's story by rhetorical verses. It stated the purpose of the ritual, invoked sanctity into the Buddha image. 2) Analysis of the Buddha's image celebration ceremony in version of Wat Saen Fang found that the symbolic characteristics were used to convey meaning of Buddhist principles through the ceremony, sacred items for ranking, consumable items for ceremony, candles for celebration ceremony and Buddhist chanting to represent Buddhahood, the Buddha's attainment being established in the Buddha's image. 3) The values of the Buddha's

image cerebation ceremony in version of Wat Saen Fang, Muang District, Chiang Mai Province were as follows; 1) in Buddhist artistic value, it was to convey idea which was a state of mind and local society that was influenced by Buddhism through artifacts which implied connection to the Buddha, 2) in ceremonial value, it made a person feel joyful and mentally delighted with faith in Buddha and Buddhism 3) in the value for inheritance of Buddhism, it caused the participants to access the Buddhist principles and to apply them in accordance with their own way of life, to promote cultivation of goodness and to achieve peace according to Buddhist principles.

Keywords: Ceremony, Buddha's image cerebation ceremony, Wat Saen Fang

บทนำ

จำเดิมแต่พระพุทธเจ้าทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ย่อมบูชาสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า อาทิ รอยพระพุทธบาท สังเวชนียสถาน อุทกเจดีย์ อุเทสิกเจดีย์ เป็นต้น จนกาลล่วงแล้วเกือบ 700 ปี จึงมีการริเริ่มสร้างรูปเคารพแทนพระพุทธเจ้า เรียกว่า พระพุทธรูป พระพุทธรูปจึงเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธองค์ (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2535: 3) ซึ่งมักจะสร้างขึ้นจากวัสดุที่มีค่าน้อยจนถึงวัสดุที่มีค่ามากอย่าง ประณีตงดงาม นิยมประดิษฐานไว้ที่ฐานชุกชีในอุโบสถและวิหารเพื่อให้คนที่มาทำบุญ ได้กราบไหว้บูชา (เกรียงไกร เกิดศิริและคณะ, 2550: 3) ก่อให้เกิดความรู้สึกกระลึกถึงพระรัตนตรัย การสร้างรูปเคารพทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธรูปนั้น ช่างไทยนิยมสร้างขึ้นตามอุดมคติ และเลือกที่จะไม่ให้ความสำคัญของสามัญลักษณ์ตามหลักของความเป็นจริงเท่าไรนัก หากแต่อาศัยความซาบซึ้งในหลักพุทธปรัชญา อันก่อให้เกิดมโนภาพนำมาประสานกับศิลปะประติมากรรมพระพุทธรูปในแต่ละสมัย เพื่อให้พระพุทธรูปนั้นเป็นพุทธา นุสติถึงพระพุทธเจ้า พระสัทธรรมและอริยสงฆ์สมมติสงฆ์รวมกันเป็นไตรสรณคมน์ พระพุทธรูปจึงเป็นรูปอุดมคติของพุทธศาสนา มิได้เป็นรูปเหมือนของพระศาสดาเหมือนรูปของศาสดาในศาสนาอื่น (หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, 2531: 245-246)

เมื่อมีการสร้างพระปฏิมาขึ้น รูปพุทธปฏิมานั้นย่อมเป็นสัญลักษณ์แทนความคิดเรื่อง “ความบริสุทธิ์อย่างแท้จริง” และสมควรแก่การยึดถือเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ก่อให้

เกิดความเชื่อว่าพระพุทธรูปนั้นยังมีจิตวิญญาณของพระพุทธเจ้าสถิตอยู่ การบูชาด้วย อามิสนาปะการที่สามารถหาได้ภายในภูมิภาคนั้น จะถูกใช้บูชาถวายพระพุทธรูป เช่น การบูชาด้วยเครื่องหอม โดยลักษณะใช้อบ,รม เป็นการเผาให้เกิดควันที่มีความหอม การใช้ผ้ามีค่าสำหรับถวายบูชาด้วยการห่มองค์พระเมื่อฤดูกาลที่หนาวเย็นมาถึง มีการสุม ฟืนสำหรับก่อไฟถวาย (ประเพณีตานหลวงไฟพระเจ้า) การถวายโภชนะ เป็นต้น (อรุณ รัตน์ วิเชียรเขียว, 2558: 147) เหล่านี้เป็นการเชื่อมโยงระหว่างความเป็นนามธรรม เป็นการ ทำให้พระพุทธรูปเสมือนทรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์และอานุภาพ ควรแก่การสักการบูชาของ พุทธศาสนิกชนทั่วไป

พระพุทธรูปจึงถือได้ว่าเป็นสรณะอันเกษมสูงสุด มีอำนาจที่จะปกป้องคุ้มครอง ผู้กราบไหว้บูชา นานับการ ก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลลดบันดาลความสำเร็จ เป็นศูนย์รวม ของการบูชา พระพุทธรูปที่สร้าง จะมีพลังศักดิ์สิทธิ์ และทรงเดชานุภาพ ตามคติทั่วไป ต้อง นำเข้าสู่พิธีพุทธาภิเษกก่อน ภาษาล้านนา เรียกว่า พิธีกรรมอบรมสมโภช เป็นพิธีสำคัญ ที่จะ เรียกศรัทธาขอพุทธศาสนิกชนได้มาก (พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, 2559: 4)

ในการจัดพิธีกรรมอบรมสมโภชพระพุทธรูป ปัจจุบันได้มีการผสมผสานเอา พิธีแบบภาคกลางเข้ามา รวมถึงพิธีพราหมณ์ด้วยซึ่งแทบจะแยกกันไม่ออกเลยก็ว่าได้ พิธีที่ เกี่ยวข้องอาทิ พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ พิธีเชิญพระอุปคุต พิธีบวงสรวงบูชาฤกษ์ เป็นต้น ซึ่งในการจัด พิธีดังกล่าวจะมีการจัดเตรียมความเรียบร้อยต่างๆ ค่อนข้างมาก รวมไปถึงมณฑลพิธีซึ่งต้อง มีการประดับประดาตุงไชยช่อชั้น ชัด(सान)รั้วราชวัตร ฉัตร ธง ต่างๆ รวมทั้งปลูกต้นกล้วย ต้นอ้อยตามแบบบ้านโบราณประเพณี ซึ่งการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวถ้าจะให้สมบูรณ์ แบบแล้ว ต้องอาศัยผู้มีประสบการณ์และผู้รู้หลายๆด้านมาช่วยกันจัดพิธีดังกล่าว ทั้งนี้การ จัดพิธีกรรมอบรมสมโภชพระพุทธรูปในแต่ละท้องถิ่นก็มีความแตกต่างกันออกไป ทั้งเรื่อง ของพิธีการ การจัดเตรียมสถานที่ ข้าวของเครื่องใช้ในพิธี ซึ่งขึ้นอยู่กับความพร้อมของวัด หรือผู้จัดพิธีนั้น ๆ พิธีจะเล็กหรือใหญ่ก็มีความแตกต่างกันออกไปเช่นกัน

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาและวิเคราะห์พิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับ วัดแสนฝาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ จากองค์ความรู้ดังกล่าว และทราบถึงคุณค่าพิธีกรรมอบรมสมโภชพระพุทธรูป เพื่อประโยชน์ต่อการทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาพิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เพื่อวิเคราะห์พิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
- 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าพิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง ศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการสำเนาเอกสารแบบใช้การสังเกตและศึกษาจากข้อมูลเอกสาร รวบรวมข้อมูลนำมาประมวลเป็นองค์ความรู้ ซึ่งจะมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1) การศึกษาและรวบรวมข้อมูล ชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) จากพระไตรปิฎกและหนังสือระเบียบพิธีกรรมของวัดแสนฝาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ บทความวิจัย ตำราอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

- 2) รวบรวมเอกสาร และทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ ในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

- 3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) จากผู้เชี่ยวชาญที่ถือเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษา ด้านพิธีกรรมล้านนาและพิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝาง ดังนี้

- (1) พระครูวินิจสุภาจาร เจ้าคณะอำเภอแม่ออน เจ้าอาวาสวัดสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

- (2) พระครูสุคนธ์กิตติสาร เจ้าอาวาสวัดคันธาพุกษา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

- (3) พระมหาตุลการ ญาณสมปนฺโน เจ้าอาวาสวัดแสนฝาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

- (4) สุรชัย เงามันตร์ บ้านหนองสีแจ่ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

- 4) ทำการสังเคราะห์ข้อมูลพิธีกรรมอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝาง
- 5) นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมารวบรวม และทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประมวลผลให้เป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 6) สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ จากข้อมูลที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป วิเคราะห์พิธีกรรมและคุณค่าของพิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝาง พบว่า

1) พิธีกรรมเป็นสื่อกลางระหว่างศาสนิกชนและศาสนา ที่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อโดยมีจุดประสงค์ให้เกิดความศรัทธา ความเชื่อเป็นสิริมงคล อาศัยรูปแบบและวิธีการปฏิบัติในพิธีต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับของผู้นับถือทางศาสนา พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อจะมีการเล่าถึงตำนาน ถ้าเกี่ยวกับข้อห้ามจะเป็นเรื่องของการมีกฎบังคับ เป็นภาพสะท้อนชีวิตทางสังคม เป็นวิธีการสื่อสารและภาพสะท้อนของการกระทำต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งทำให้บุคคลมีสถานะและบทบาทที่ชัดเจน เป็นการกระทำเชิงสัญลักษณ์ซึ่งอยู่นอกเหนือเรื่องราวในชีวิตประจำวัน การใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในการแสดงความหมายและมีการแสดงให้เห็นความมหัศจรรย์หรือความสำคัญของสิ่งนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความเกรงขามหรือเคารพนับถือด้วย (สมิทธิ์ สระอุบล, 2534: 6) พิธีอบรมสมโภชนั้นมีการสันนิษฐานว่าอาจจะมีต้นเค้ามาจากศาสนาพราหมณ์ พื้นที่ภาคกลางของไทยนั้นเรียกพิธีนี้ว่าพิธีพุทธาภิเษกโดยมีการประกอบพิธีสงฆ์นำมูรธาภิเษกเป็นต้น คำว่าอบรม นั้น แยกเป็น 2 คำ คือ อบ หมายความว่าด้วยกลิ่นในที่ที่ควันกระจายออกไปไม่ได้ รม ในเอกสารตำราการสร้างพระพุทธรูป ของวัดศรีโคมคำ มีการให้เผารูปกายาน เกสนา คู จัน อันหอมอบพระพุทธรูปด้วย สมโภช หมายความว่า เป็นการเฉลิมฉลองใหญ่ เพื่อเป็นมงคล เพื่อความยินดีร่าเริง (พระสาธุเจ้าสยาม สิริปัญญา, 2559: 154-155)

ในสมัยของพระเจ้าติลภกษัตริย์ หรือที่ทั่วไปเรียกกันว่าพระเมืองแก้ว ซึ่งพระองค์เป็น พระปนัดดาของพระเจ้าติโลกราช มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าพระมหินทเถระ อยู่วัดป่าหนองท่า เวียงสุง ซึ่งท่านเป็นหลานของพญาแก่นท้าว ตัวท่านเองเกิดในสมัยของพระเจ้าติโลกราช ได้ไปศึกษาพระพุทธศาสนาในดินแดนพุกามประเทศ เมื่อกลับมายังเมือง

เชียงใหม่ จึงได้นำคติการ สร้างพระพุทธรูป พระเจดีย์ รวมถึงพิธีกรรมสมโภชพุทธานุภาพเข้ามาด้วย โดยท่านคณนำมา ปรับปรุงรจนาก่อไขใหม่ให้เข้ากับคติความเชื่อ และหลักธรรมของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท ในล้านนานั้น “พิธีกรรมอบรมสมโภชพระเจ้า” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พิธีกรรมการบวชพระเจ้า” มักจะทำขึ้นเนื่องในโอกาสทำบุญพิเศษ เช่น ฉลองถาวรวัตถุหรือมีการสร้างพระพุทธรูปขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะขัดเกลาและทำให้เกิดความบริสุทธิ์แก่องค์พระพุทธรูป นอกจากนั้นแล้วยังเป็นการอาราธนาพระพุทธรูปสถาปนาเอาความศักดิ์สิทธิ์ให้เข้ามาประดิษฐานในองค์พระพุทธรูปเพื่อให้เป็นสัญลักษณ์แทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างสมบูรณ์ ดุจยังดำรงพระชนม์ชีพอยู่ (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542: 7781-7785)

พิธีกรรมอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝาง ได้กล่าวถึงพิธีกรรมเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปและเจดีย์ใหม่ โดยการพิจารณาตามหลักภูมิศาสตร์ คือควรสร้างในช่วงฤดูหนาวและฤดูแล้ง ไม่นิยมในฤดูฝน และเป็นวันที่ไม่ตรงกับวันไม่ดีทางโหราศาสตร์ตามจันทรคติอันเป็นสิ่งที่ชาวล้านนาคิดถือเป็นสำคัญ (สุรชัย เงามิตร, 2559: สัมภาษณ์) เมื่อได้ทำการก่อสร้างพระพุทธรูปใหม่ พระเจดีย์ใหม่เสร็จแล้ว จึงมีการอบรมสมโภชพุทธานุภาพให้เกิดความเป็นสิริมงคล และมีเตชะฤทธิต่อรูปเคารพแห่งพระพุทธเจ้า ให้มีความมั่งคั่งถาวร สืบต่อพระพุทธศาสนา ในเบื้องต้น จะมีการจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรม 3 หมวด คือ 1) เครื่องอัฐบริวารและเครื่องสูงประกอบพระอิศริยยศ 2) เครื่องน้ำพิธิพุทธานุภาพ เป็นน้ำสำหรับใช้ในการรดสรงองค์พระพุทธรูป 3) ชั้นตั้งอบรมสมโภช สำหรับเป็นเครื่องกำนัลแก่ครูบาอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ในพิธีมีการโยชน์หลงและชั้นห้าโกฐากส์ก่อน คำว่า “โย” หรือ “ยอ” นี้มีลักษณะเหมือนกับการอ่านโองการบูชาฤกษ์ของโหรหลงในพิธีพราหมณ์ต่าง ๆ ในภาคกลาง มักพบในพระราชพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับฤกษ์ยาม การโยชน์หลงหรือชั้นห้าโกฐากส์จึงเสมือนเป็นการอ่านโองการแบบล้านนา สำหรับการบอกกล่าวพระรัตนตรัย ครูบาอาจารย์ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ได้รับรู้รับทราบถึงการประกอบพิธีและการสวดมนต์หรือพระคาถาต่าง ๆ รวมทั้งขอความสุขสวัสดิ์เกิดแก่ผู้ร่วมพิธีทั้งหลาย และการขอมาต่อพระรัตนตรัยและครูบาอาจารย์ จากนั้นจึงเป็นการสวดมนต์ต้น ตามความนิยมในพิธีกรรมมงคลแบบล้านนา

2) พิธีกรรมมีการใช้สัญลักษณ์ ให้ประจักษ์แทนความหมายหลักธรรมผ่านระเบียบวิธีการ ภาษาที่ซับซ้อน เป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกและความเชื่อเพื่อจุดประสงค์ทางศาสนา การใช้สัญลักษณ์ในพิธีกรรมอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับ

วัดแสนฝาง ที่เด่นชัดคือ อุปกรณ์เครื่องใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ เครื่องอัฐฐบริหาร เครื่องสูง ประกอบพระอิศริยยศ เทียน บทสวดสำหรับสมโภช เป็นต้น เพื่อเป็นสัญลักษณ์สื่อให้เห็น พุทธประวัติ ที่เกี่ยวข้องด้วยกับตำนานแม่กาเผือกของดินแดนล้านนา และหลักธรรมที่ ดำรงไว้ซึ่งพุทธภาวะ อาทิ บารมี 30 ประการ ลำดับฐานต่างๆ การสวดมนต์ตั้ง และสวด ต่เบิก เป็นการใช้อุปกรณ์หรือท่อง ขัษขานบทมนต์ ที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อให้ คนทั่วไปในพิธีกรรมได้สดับ ที่ได้เสียงขัษขานเป็นท่วงทำนองที่ไพเราะมาก เป็นการลำดับ เหตุการณ์ตั้งแต่พระพุทธเจ้าประสูติ จนถึงขณะตรัสรู้ พิธีกรรมนี้จึงก่อให้เกิดความเข้าใจ ศรัทธา ทำให้เกิดคุณค่า และนำไปยึดถือปฏิบัติของศาสนิกชน และสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ ต่อพระพุทธรูปเป็นสำคัญนั่นเอง

3) พิธีกรรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝางนี้ เป็นพิธีกรรมที่มีความ สัมพันธ์ระหว่างศาสนากับท้องถิ่น จึงก่อให้เกิดคุณค่า 3 ประการ คือ 1.คุณค่าเชิงพุทธ ศิลป์ วัดแสนฝางเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งของนครเชียงใหม่ ได้รับอุปถัมภ์จากเจ้าผู้ครองนคร เชียงใหม่มาหลายร้อยปี องค์ความรู้ด้านพิธีกรรมจึงถูกสวดแทรก ถ่ายทอด ปรับปรุงและ แก้ไข โดยพระมหาเถระและปราชญ์ในราชสำนักเชียงใหม่มาโดยตลอด โดยอาศัยวัตถุที่ เกี่ยวข้องในพิธีกรรมและระเบียบวิธีการ เพื่อนำเสนอทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและสิ่งที่เป็น นามธรรมที่ปรากฏและแอบแฝงอยู่ในพิธีกรรม สำหรับสื่อความหมายถึงพระพุทธเจ้าตาม ความเชื่อพุทธประวัติ ทั้งรูปแบบของอุดมคติ รูปแบบเสมือนจริง โดยเมื่อพิจารณาตามหลัก การช่างต้น มีจึงการใช้ศิลปะวัตถุในการเชื่อมโยงถึงองค์พระพุทธรูปอย่างชัดเจน มีการใช้ เครื่องประกอบเกียรติยศแบบล้านนาที่เรียกว่าเครื่องหลวงหรือเครื่องเทียมยศ (เครื่องราช กุฎภัณฑ์) ซึ่งเป็นศิลปะวัตถุที่ใช้สำหรับบ่งบอกถึงสถานะทางสังคมในฐานะของกษัตริย์ หรือชนชั้นสูงของล้านนา 2. คุณค่าเชิงพิธีกรรม เครื่องบูชา เครื่องพิธี เครื่องประโคมต่าง ๆ ในพิธีกรรมล้วนแล้วแต่ทำให้เกิดความปิติ ยังจิตผ่องใส และเกิดความรู้สึกใกล้ชิดกับศาสนา มากยิ่งขึ้น การสร้างความปิติ จิตผ่องใสนี้เอง นับว่าเป็นการพัฒนาด้านจิตใจตามหลักของ พระพุทธศาสนา คือ ศิล สมาธิ ปัญญา พิธีกรรมจึงเป็นเครื่องชักนำให้เกิดคุณค่าทางด้าน จิตใจ ก่อให้เกิดความรู้สึกศรัทธา และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันเป็นปัจจัยพื้นฐาน นำไปสู่การปฏิบัติธรรม สำหรับนำตนเองเข้าถึงธรรม เกิดความสงบสำรวมทางกายวาจาและ ใจอยู่ในหลักศีล 5 เพื่อบรรลุมรรคผลในอนาคต 3.คุณค่าเชิงการสืบทอดพระพุทธศาสนา พุทธปรัชญาที่เป็นนามธรรม ถูกถ่ายทอดสวดแทรกผ่านรูปธรรม คือพิธีกรรม ก่อให้เกิด ความรู้ ความเข้าใจ อันเป็นต้นเค้าของศรัทธาในทางพุทธศาสนา 4 ประการ ที่ประกอบด้วย

เหตุผล คือ เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ศรัทธาในตัวเองเป็นผลทำให้เจตนาธรรมและคุณค่าของคำสอนในพุทธศาสนา ซึ่งมีลักษณะเป็นพุทธปรัชญาได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้พุทธศาสนาสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคงไม่ผิดเพี้ยน สำหรับเป็นที่พึ่งทางจิตใจของพุทธศาสนิกชน และประชาชนทั่วไป ผู้ใคร่รู้ในพุทธศาสนา ในหลักคำสอนที่เป็นพุทธปรัชญาต่อไปอย่างไม่มีสิ้นสุด นำพาพุทธศาสนิกชนให้เกิดความใกล้ชิดและเข้าสู่หลักคำสอนที่แท้จริงของศาสนา เป็นเครื่องมือที่มีอิทธิพลต่อจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานพฤติกรรมของบุคคล ส่งผลต่อการพัฒนาสังคม สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม อันดีงามเป็นมรดกที่บรรพบุรุษรักษาไว้ให้ให้ดำรงอยู่ได้ตลอดกาล ทำให้พุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง นำไปสู่วัฒนธรรมอันดีงามซึ่งคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์เฉพาะของชาวล้านนาเชียงใหม่ ยากจะหาไหนเสมอเหมือนได้

อภิปรายผล

1) พิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนผาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการถ่ายทอดความเชื่อ ความศรัทธาต่อพระพุทธรูป ผ่านพิธีกรรม โดยจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติตามแบบล้านนา และการขับขานโวหารบทมนต์ บูชาบอกกล่าวพระรัตนตรัย ครูบาอาจารย์ ตลอดจนถึงศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ได้รับรู้ถึงการประกอบพิธีกรรม ขอมมาต่อพระรัตนตรัยและครูบาอาจารย์เพื่อให้เกิดความสุขสวัสดิ์เกิดแก่ผู้ร่วมพิธี และเพื่อสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ เกิดความเป็นสิริมงคล มั่นคงถาวร สืบต่อพระพุทธศาสนา

2) วิเคราะห์พิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนผาง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

หลักธรรมได้ถูกสอดแทรกไว้ในพิธีกรรม สำหรับเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธคุณและคุณธรรมในทางพุทธศาสนา ให้สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม อันประกอบด้วยหลักจริยธรรม ได้แก่ การไม่ทำความชั่ว การทำความดีให้ถึงพร้อม และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ และใช้พิธีกรรมเป็นสื่อสัญลักษณ์แทนหลักธรรม พุทธประวัติ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงขณะที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่ 2 ประการ คือ 1. หลักธรรมเชิงสัญลักษณ์ในพิธีกรรม ได้แก่ เครื่องอัฐบริขารและเครื่องสูงประกอบอภิศริยยศ เป็นสัญลักษณ์สื่อให้เห็นถึงความเป็นเพศนักบวชของพระพุทธเจ้าที่ใช้ชีวิตเช่นเดียวกับบุคคล

ทั่วไปและฐานะทางสังคม โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อท้องถิ่น เครื่องอุปโภคบริโภคในพิธีกรรม เป็นวัสดุอุปกรณ์ซึ่งแทนความหมายหลักธรรม คือ พุทธภาวะจักขุ ญาณ และวิสุทธิ ผ่านการติดซี่ผึ้งพระพักตร์ แวนสายตาพระเจ้า พัดขนนกยูง เป็นต้น เทียนอบรมสมโภชพระพุทธรูป ซึ่งทำจากซี่ผึ้งแท้จะมีความหอม จึงเป็นที่มาของคำว่า “อบ” และ “รม” อันเป็นลักษณะการปรุงด้วยกลิ่นหรือควัน เป็นสัญลักษณ์แทนหลักธรรม ประกอบด้วย เทียนธาตุทั้ง 4 เทียนชัย เทียนมงคลซ้าย เทียนมงคลขวา เทียนนวลโลกุตตระ เทียนวิปัสสี เทียนโสฬส ญาณ 2. บทสังวิธยาย การนำพระสูตร มนต์คาถา มาขับขานผ่านท่วงทำนอง สำหรับแจ่มสาระธรรม ให้ผู้ร่วมพิธีได้สดับ จำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ บทสุดต์มนต์ต้น และพระธรรมเทศนา, บทเบิกพระเนตร และสุดต์เบิก เป็นการให้การเอื้อนเอ่ยให้เป็นการทำนองผ่านการประสานเสียง เพื่อสาธยายเหตุการณ์สำคัญตั้งแต่ประสูติจนตรัสรู้ กล่าวสรรเสริญถึงพระบารมีของพระพุทธเจ้า พระสาวก และลำดับการการบรรลุนวมถึงหลักธรรมที่ทำให้บรรลุนเป็นพระพุทธเจ้า

3) คุณค่าพิธีกรรมอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝาง อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่

(1) พิธีกรรมที่ส่งผลต่อความเชื่อ ความคิด ความศรัทธา ศิลปะวัฒนธรรม และการปฏิบัติตนในทางพุทธศาสนาและสภาพวิถีชีวิตสังคมของชาวล้านนา 3 ประการ คือ (1) คุณค่าเชิงพุทธศิลป์ ศิลปวัตถุในพิธีกรรมได้รับอิทธิพลจากราชสำนักล้านนาอยู่มาก ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องราวพุทธประวัติ มีการเชื่อมโยงถึงองค์พระพุทธรูปอย่างชัดเจน ธรรมะ คีตะ ซึ่งหมายถึงการนำหลักธรรมมาขับร้อง เพื่อสรรเสริญถึงพระคุณของพระรัตนตรัยผ่านสุนทรียะที่ถูกถ่ายทอดในพิธีกรรม ดังที่ พระครูสิริสุตาภิรมณ์ (พระครูสิริสุตาภิรมณ์ (ศุภชัย คำปัน), 2545: 8) ได้ประมวลไว้ในงานวิจัย เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกแบบล้านนา ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะการใช้รูปแบบของวรรณกรรมต่างๆ ในพิธีกรรมนี้ว่า สามารถแบ่งออกเป็น 3 หมวด คือ 1) หมวดโวหาร มีลักษณะที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว และร้อยแก้วความเรียง กล่าวสรรเสริญพุทธคุณและพุทธประวัติโดยย่อ (2) หมวดคัมภีร์เทศน์ มีลักษณะที่แต่งด้วยร้อยแก้วความเรียง กล่าวพระสัทธรรมและสำนวนภาษาล้านนาที่งดงาม ดำเนินความตามพุทธประวัติในแต่ละช่วง ให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมได้รับทราบ (3) หมวดบทสวดและคาถา ประกอบด้วยบทสวดมนต์ต้น สวดเบิก บทสวดเบิกพระเนตร แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ แต่งด้วย คำประพันธ์ร้อยแก้ว ความเรียงบ้าง คำประพันธ์ฉันทลักษณ์บ้าง และร้อยแก้วความเรียงปะปนกับคาถาบาลีบ้าง

ซึ่งแต่ละหมวดมีสาระสำคัญเพื่อเป็นการประสานความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมและพิธีกรรมในพิธีพุทธาภิเษก พิธีกรรมจึงเป็นเครื่องมือในการเสริมความศักดิ์สิทธิ์ ในขณะที่วรรณกรรมทำหน้าที่ประกาศองค์คุณอันประเสริฐของพระบรมศาสดา และพระธรรมคำสั่งสอนที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้วนำมาสอนแก่พุทธบริษัททั้งหลาย เป็นการบอกเล่าเรื่องราวผ่านพิธีกรรม ย้ำศรัทธาปสาทะของพุทธศาสนิกชน โดยการสร้างจินตนาการ เสมือนผู้เข้าร่วมพิธีกรรมได้รับรู้และอยู่ในเหตุการณ์ที่ปรากฏในพุทธประวัติ งานวิจัยข้างต้น สามารถตอบย៉ำให้เห็นลักษณะพุทธศิลป์ในพิธีกรรมอบรมสมโภชเช่นนี้ว่า มีคุณค่าในการโน้มน้าวใจให้รู้สึกปลาบปล้ำม ชื่นชม รื่นเริงบันเทิงใจ โดยไม่จำกัดสภาพทางจิตวิญญาณที่นำไปสู่ความเป็นรูปธรรม ในท่ามกลางบรรยากาศของพิธีกรรมที่ตกแต่งอย่างงดงามอลังการด้วยเครื่องประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาในพุทธประวัติ ทำให้ผู้สตั้บรับฟังและผู้สวดเองมีสมาธิจิตตั้งมั่น นำไปสู่การเจริญเมตตาภาวนาในลำดับขั้นที่สูงขึ้นไป พิธีกรรมสร้างคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาผ่านความเชื่อทางศาสนา ที่รับอิทธิพลมาจากพุทธปรัชญา ที่กล่าวถึงทำให้เกิดการอนุรักษ์ความรู้ทางศิลปวัตถุในพิธีกรรมและวิถีการปฏิบัติที่มีความงดงามเชิงศิลปะที่ถูกต้องแทรกพุทธปรัชญาไว้ ทำให้บุคคลทั่วไปเกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนา

(2) คุณค่าเชิงพิธีกรรม ระเบียบพิธี และองค์ประกอบต่าง เป็นการสื่อสารถึงความสำคัญและคุณค่าของพุทธปรัชญา ทั้งในรูปแบบของรูปธรรมและนามธรรม สร้างคุณค่าทางด้านจิตใจ ทำให้บุคคลมีความศรัทธาตั้งมั่นในพระพุทธเจ้าและพุทธภาวะ เกิดความรู้สึกลึกซึ้งติดกับศาสนามากยิ่งขึ้น ดังที่ พระมหาสมเจต สมจารี (พระมหาสมเจต สมจารี, 2561: 10) ได้ศึกษา เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดพุทธภาวะในพุทธปรัชญา ได้กล่าวถึงแนวคิด 3 ประการคือ 1) พระโพธิสัตว์ของพุทธปรัชญาเถรวาทในมุมมองของพุทธปรัชญามหายาน 2) พุทธภาวะของพุทธปรัชญาเถรวาทในมุมมองของพุทธปรัชญามหายาน และ 3) พุทธภาวะหลังปรินิพพานของพุทธปรัชญาเถรวาทในมุมมองของพุทธปรัชญามหายาน จากการศึกษาสามารถกล่าวโดยสรุปสาระสำคัญได้ว่า ทั้งพุทธปรัชญามหายานและเถรวาทยอมรับถึงการมีอยู่ของพุทธภาวะ ว่ามนุษย์ทุกคนล้วนมีพุทธภาวะทั้งสิ้น เห็นได้ว่า การจะสามารถเข้าถึงพุทธภาวะนั้นได้อย่างเป็นรูปธรรม พิธีกรรมอบรมสมโภชนั่นเองจะเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมสนับสนุนให้พุทธศาสนิกชนสามารถเข้าถึงพุทธปรัชญาต่างๆ ได้อย่างตรงความมุ่งหมาย เพราะเมืองเชียงใหม่มีความเจริญรุ่งเรืองผูกพันกับพุทธศาสนาทั้งฝ่ายมหายานและเถรวาท มาอย่างยาวนานนับพันปี ทำให้หลักพุทธปรัชญาต่างๆ ได้ฝังรากลึกกลงในจิตใจของพุทธศาสนิกชนในสังคม มีภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ พิธีกรรม

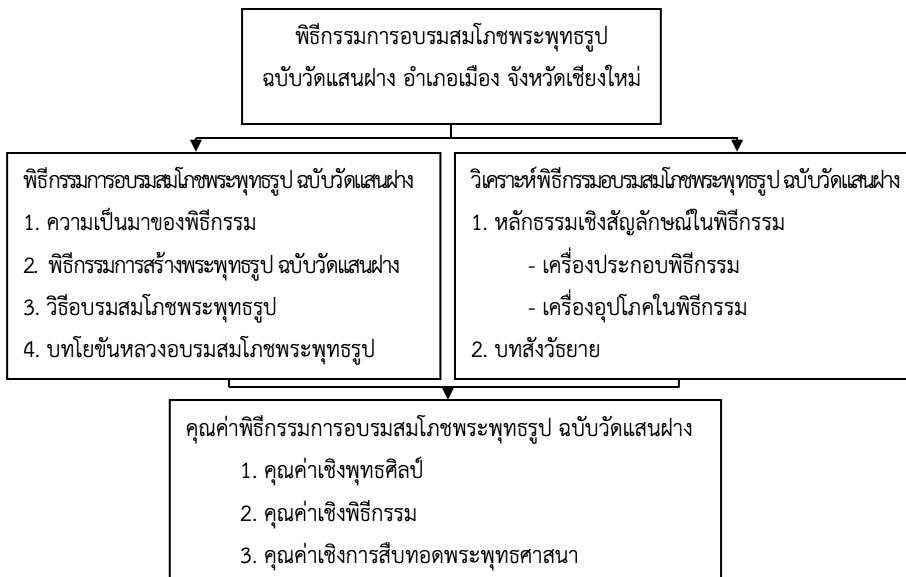

จึงมีการใช้ของวัฒนธรรมร่วมกันในการกำหนดระเบียบ แบบแผน แสดงผ่านบทประพันธ์ โวหารที่ใช้สำหรับขับโองการและแสดงธรรมเทศนาในพิธีกรรม สำหรับเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงแนวความคิด ความเชื่อและพุทธปรัชญา ให้ปรากฏแก่พุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมพิธีกรรม ก่อให้เกิดความเข้าใจและศรัทธาพระพุทธรูปและพุทธปรัชญาพุทธศาสนาที่หลอมรวมกับความเชื่อภายในท้องถิ่น

(3) คุณค่าเชิงการสืบทอดพระพุทธรูป พุทธศาสนิกชนชาวล้านนา สร้างพระพุทธรูปไว้เป็นที่เคารพสักการะแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปรัชญาทางศาสนาถูกถ่ายทอดสอดคล้องเข้ากับวิถีชีวิตของคนภายในสังคมผ่านพิธีกรรม พระพุทธรูปจึงมีสถานะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและมีพิธีกรรมอบรมสมโภชเป็นเครื่องมือส่งเสริมให้เกิดการสร้างคุณงามความดีต่อไป ดังที่ ศิริพงษ์ ศักดิ์สิทธิ์ (ศิริพงษ์ ศักดิ์สิทธิ์, 2554: 3) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา ว่า การสร้างพระพุทธรูปมีการอาศัยปัจจัย 5 ประการ คือ 1) คติความเชื่อท้องถิ่น 2) การพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ 3) การนับถือพระพุทธรูปศาสนาในวัฒนธรรมล้านนา 4) ลักษณะการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา และ 5) วัสดุและเทคนิคการสร้าง โดยเฉพาะเรื่องคติความเชื่อและการนับถือพระพุทธรูปในวัฒนธรรมล้านนา ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า พิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา มีกรอบแนวคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องศาสนาที่มีการจารึกซ้ำๆ กัน โดยการประสานความนับถือร่วมกันผ่านพระพุทธรูป โดยแนวคิด 5 ประการ คือ 1) เพื่อค้ำชูพระพุทธรูปศาสนา 5,000 ปี 2) เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแก่คนและเทวดาทั้งหลาย 3) เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปถึง ปิยชนผู้ล่วงลับ 4) เพื่อค้ำชูดวงชะตาตนเอง และ 5) เพื่อแก้บน เนื่องด้วยความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดา อันเป็นความเชื่อเดิมในท้องถิ่นแถบล้านนານี้ จึงกล่าวได้ว่า การพิธีกรรมเนื่องด้วยการสร้างพระพุทธรูป เป็นการใช้พิธีกรรมเพื่อตอบสนองความเชื่อดั้งเดิมและความศรัทธาในพระพุทธรูปที่ส่งผลกับวิถีชีวิต เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในยามสุข ยามทุกข์ ซึ่งจุดมุ่งหมายสูงสุด คือการพบความสุข ทั้งในมนุษย์โลก เทวโลก และโลกพระนิพพาน แนวทางพุทธปรัชญาที่ถูกสอดแทรกไว้ในรูปแบบของพิธีกรรมและพระพุทธรูป จึงนำพาพุทธศาสนิกชนให้เกิดความใกล้ชิดและเข้าสู่หลักคำสอนที่แท้จริงของศาสนา เป็นแสงสว่างนำทางนำพาไปสู่ทิศทางที่ดีที่งาม พุทธปรัชญาที่สอดแทรกอยู่ในพิธีกรรม ได้แสดงให้เห็นสื่อสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่นับว่าเป็นสิ่งวิเศษ ที่พระพุทธรูปองค์ได้ทรงตรัสรู้ ถูกลำมาถ่ายทอดลงสู่วัตถุเครื่องบูชาต่าง ๆ ในพิธีกรรม เป็นสื่อสัญลักษณ์ให้เข้าถึงและหรือบอกวิถีทางที่จะไปให้ถึงจุดหมายปลายทาง เมื่อพุทธศาสนิกชนได้เข้าใจ เกิดปัญญาขึ้นในจิตแล้วนำเอาพุทธปรัชญา

นั้นไปประพฤติปฏิบัติตาม ก็จะสามารถไปสู่จุดหมายปลายทาง คือ มรรค ผล นิพพาน พุทธศาสนาจึงสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคง เป็นเครื่องประคองจิตให้ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว บุคคลเมื่อมีความเชื่อและศรัทธาในสิ่งเดียวกันทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน เกิดสายสัมพันธ์ทางจิตใจนำมาซึ่งกิจกรรมที่เป็นผลดีต่อส่วนรวมอื่น ๆ อีกมากมาย สร้างความสมดุลทางใจแก่บุคคลและสังคม โดยอาศัยพุทธปรัชญา พุทธประวัติ เป็นแนวทางทำให้เกิดการพัฒนาพฤติกรรมของสังคม นำไปสู่วัฒนธรรมอันดีงามของสังคม พร้อมทั้งตระหนักถึงคุณค่า และพยายามธำรงรักษาไว้ สืบทอดและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

องค์ความรู้จากงานวิจัย

สรุป

พิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ฉบับวัดแสนฝาง ได้สะท้อนองค์ความรู้ ความเข้าใจ ในพุทธปรัชญาและถ่ายทอดความเป็นนามธรรมสู่รูปธรรม เพื่อสำแดงพุทธภาวะ พุทธประวัติ ในรูปแบบและความหมายเชิงสัญลักษณ์ ไปสู่พระพุทธรูป ซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในทางพุทธศาสนา 4 ประการ คือ เชื่อกาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา) เชื่อกฎแห่งกรรม

(กัมมัสถา) เชื่อในผลของกรรม (วิปากัสถา) เชื่อว่าเราได้รับผลของกรรมที่ทำ มิใช่อำนาจเหนือธรรมชาติใดที่กระทำต่อชีวิตของเราได้ (กัมมัสสกตา)

พิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป จึงเป็นเครื่องมือในการสร้างความศรัทธา ความปลาบปลื้มบันเทิงใจ ขณะเดียวกันก็เป็นสื่อนำเข้าถึงหลักธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยอิทธิพลความเชื่อของท้องถิ่นกับพุทธศาสนา สถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ศรัทธาสู่พระพุทธรูป เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและแสดงพุทธปรัชญาคำสอน สำหรับเป็นแสงสว่างนำพาดตนเองและสังคมไปสู่วิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ดีงาม ก่อให้เกิดคุณค่าและพยายามดำรงรักษาไว้และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น อันเป็นหมุดหมายสำคัญของพิธีกรรมอบรมสมโภชพระพุทธรูป ณ บัณฑิตสถาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) จากผลการวิจัยพบว่า พิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ณ บัณฑิตสถาน มีการแสดงระเบียบวิธีการ และหลักการที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อปฏิบัติในรูปแบบพิธีกรรมล้านนา ฉะนั้นจึงควรมีการเผยแพร่ ให้เป็นที่รู้จักและศึกษาต่อสาธารณชนมากขึ้น เพื่อให้ผู้สนใจได้รับข้อมูลความรู้เชิงพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูป ซึ่งสอดแทรกพุทธปรัชญา และคุณค่าในทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ไว้อย่างมากมาย เพื่อการปฏิบัติตนตามพุทธวิถี เป็นเครื่องมือไปสู่ความพ้นทุกข์ รวมทั้งได้รักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามต่อไป

2) จากผลการวิจัยพบว่า มีการใช้ลักษณะเชิงสัญลักษณ์ในการสื่อความหมายของหลักธรรมผ่านพิธีกรรม ฉะนั้นจึงควรมีการศึกษางานด้านประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่เพิ่มเติม เพื่อเป็นข้อมูลประกอบในการศึกษา และเพื่อให้เข้าใจบริบทความเป็นมาของสัญลักษณ์และสิ่งของต่างๆ ที่ถูกสอดแทรกในพิธีกรรมตามอย่างวัฒนธรรมเชียงใหม่

3) จากผลการวิจัยพบว่า พิธีกรรมได้แสดงคุณค่าเชิงพุทธศิลป์ เชิงพิธีกรรม และการสืบทอดศาสนา ที่ได้รับอิทธิพลของความเชื่อวัฒนธรรมในท้องถิ่น ส่งผลโดยตรงต่อการสร้างศรัทธาและส่งเสริมการนำมาปฏิบัติให้สอดคล้องตามหลักพุทธศาสนา ฉะนั้นวัดในภาคเหนือซึ่งนิยมใช้รูปแบบพิธีกรรมการอบรมสมโภชพระพุทธรูป ณ บัณฑิตสถาน จึงควรมีการสื่อสารสาระสำคัญของพิธีกรรมโดยใช้ความรู้ความเข้าใจอย่างมีหลักการแก่ประชาชนทั่วไป หากสามารถนำไปใช้และเผยแพร่แล้ว พุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองสืบไป สามารถนำมาเป็นเครื่องมือบอกเล่าประวัติศาสตร์ของล้านนา และเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ ทำให้ชีวิต

พบกับสันติสุขและสังคมเจริญรุ่งเรืองทั้งวัตถุและศีลธรรมควบคู่กันไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

- 1) ควรมีการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมการ
อบรมสมโภชพระพุทธรูประหว่างฝ่ายเถรวาทและมหายาน
- 2) ควรมีการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธปรัชญา
ที่ปรากฏในพิธีกรรมอบรมสมโภชพระพุทธรูปฉบับอื่น ๆ
- 3) ควรมีการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิด
เรื่องพุทธปรัชญาพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปในคัมภีร์เถรวาทและมหายาน

บรรณานุกรม

- เกรียงไกร เกิดศิริและคณะ. (2550). **ปงสนุก : คนตัวเล็กกับการอนุรักษ์**.
กรุงเทพมหานคร: อูซาคเนย์.
- พระครูสิริสุตาทิมนต์ (ศุภชัย คำปัน). (2545). การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธา
ภิเษกแบบล้านนา. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาภาษา
และวรรณกรรมล้านนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระมหาสมเจต สมจारी. (2561). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดพุทธภาวะในพุทธ
ปรัชญา**. สารนิพนธ์ปริญญา พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาพระพุทธศาสนา.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศิริพงษ์ ศักดิ์สิทธิ์. (2554). **คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา**. **วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์: บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2535). **พุทธประวัติจากพระโอษฐ์**.
กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร. พระสาธุเจ้าสยาม
- สิริปัญญา. (2559). **อริยะประเพณีล้านนา**. แพร่: ม.ป.ท.
- พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์. (2559). **คติการสร้างพระพุทธรูปในล้านนาจากเอกสารโบราณ**.
เอกสารประกอบการบรรยาย ในการสัมมนา โครงการเฉลิมพระเกียรติ พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ ห้องราชวัติ โรงแรมคุ้มภูคำ เชียงใหม่. (เอกสารสำเนา)

- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542). **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่มที่ 8 : ปางหมุ, วัด-พระธาตุ**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- สมิทธิ์ สระอุบล. (2534). **มานุษยวิทยาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. (2531). **โบราณคดี**. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักกราชเลขาธิการ.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2558). **พระพุทธรูปตามคติชาวล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- สุรชัย เงามัตถ. (2559). **บ้านหนองสีแจ่ง ตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่**. **สัมภาษณ์**. 5 มกราคม.